

Міністерство освіти і науки України

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

**ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕДУКАЦІЇ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:
ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ**

Монографія

КНИГА 2

**Харків
2021**

УДК 378.011.3-051:373.3]:37.015.31.091.2-021.64/66-027.21(02.064)

П42

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Протокол № 4 від 17.11.2021 р.)*

Рецензенти:

Комар О. А., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лісіна Л. О., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Бердянського державного педагогічного університету;

Петриченко Л. О., доктор педагогічних наук, професор, перший проректор Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Підвищення рівня едукції майбутніх учителів початкової школи:
прикладний аспект: колективна монографія / авт. :

П42 Г. Ф. Пономарьова, А. А. Харківська, О. О. Бабакіна,
О. В. Молчанюк, С. Б. Беляєв, І. П. Упатова та інші; Комунальний
заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської
обласної ради. – Харків : ФОП Бровин О. В. 2021. – Кн. 2. – 552 с.

ISBN 978-617-8009-54-0

У монографії представлено прикладний аспект підвищення рівня едукції майбутніх учителів початкової школи. Висвітлено діагностичний інструментарій для визначення рівня едукції майбутніх учителів початкової школи, а саме: методичної підготовки, сформованості інформаційної компетентності, відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, готовності до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Схарактеризовано сучасні шляхи та засоби підвищення рівня якості едукції майбутніх учителів початкової школи. Запропоновано авторські розробки програм вибіркового освітніх компонентів підвищення рівня якості едукції майбутніх учителів початкової школи.

УДК 378.011.3-051:373.3]:37.015.31.091.2-021.64/66-027.21(02.064)

ISBN 978-617-8009-54-0

© ХГПА, 2021

Пономарьова Г.Ф., Харківська А.А.,
Бабакіна О. О., Молчанюк О. В.,
Беляєв С. Б., Упатова І. П. та інші

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕДУКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	9
1.1. Діагностичний інструментарій визначення рівня методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи (<i>Галина ПОНОМАРЬОВА, Алла ХАРКІВСЬКА, Ірина УПАТОВА</i>)	9
1.2. Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи (<i>Ірина УПАТОВА, Аліна ДРОКІНА</i>)	38
1.3. Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра (<i>Оксана БАБАКІНА, Валентина ЛИТВИН</i>)	59
1.4. Діагностичний інструментарій вивчення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкової школи (<i>Ольга МОЛЧАНЮК, Олена БОРЗИК</i>)	95
1.5. Діагностичний інструментарій сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (<i>Сергій БЄЛЯЄВ, Олена ІЛЬІНА</i>)	124
Висновки до першого розділу	169

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ЕДУКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	171
2.1. Шляхи і засоби реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи (<i>Галина ПОНОМАРЬОВА, Алла ХАРКІВСЬКА, Ірина УПАТОВА</i>)	171
2.2. Шляхи і засоби реалізації структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра (<i>Оксана БАБАКІНА, Валентина ЛИТВИН</i>)	237
2.3. Шляхи та засоби формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкової школи (<i>Ольга МОЛЧАНЮК, Олена БОРЗИК</i>)	284
2.4. Реалізація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (<i>Сергій БЄЛЯЄВ, Олена ІЛЬІНА</i>)	315
2.5. Шляхи і засоби реалізації моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи (<i>Ірина УПАТОВА, Аліна ДРОКІНА</i>)	342
Висновки до другого розділу	368
РОЗДІЛ 3. АВТОРСЬКІ ВИБІРКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ЕДУКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	370
3.1. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Методична майстерність учителя» (<i>Ірина УПАТОВА</i>)	370
3.2. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Робота з батьками» (<i>Ірина УПАТОВА</i>)	393

3.3. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра» (Оксана БАБАКІНА, Валентина ЛИТВИН)	414
3.4. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Формування гармонійних міжособистісних відносин особистості» (Ольга МОЛЧАНЮК, Олена БОРЗИК)	443
3.5. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Виховання культури гендерних відносин у молодших школярів» (Сергій БЄЛЯЄВ, Олена ІЛЬІНА)	466
3.6. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Інформаційна компетентність вчителя початкової школи» (Ірина УПАТОВА, Аліна ДРОКІНА)	492
Висновки до третього розділу	520
ПІСЛЯМОВА	522
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	523

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

ЗВО	– заклад вищої освіти;
ЗЗСО	– заклад загальної середньої освіти;
ІК	– інформаційна компетентність;
ІКТ	– інформаційно-комунікативні технології;
ІНДЗ	– індивідуальне навчально-дослідне завдання;
КНДС	– комплекс навчально-дослідницьких і самостійних завдань з методики викладання природознавства;
НРК	– Національна рамки кваліфікацій;
НУШ	– Нова українська школа;
ОП	– освітня програма;
ПЗВО	– педагогічний заклад вищої освіти.

ПЕРЕДМОВА

Пошук продуктивних шляхів підвищення якості освіти на початку ХХІ століття має визначальними характеристиками фокусування уваги науковців на необхідності системного вивчення її складових, виділення нових аспектів взаємодії суб'єктів освітнього процесу, якісних характеристик результативності окремих напрямів педагогічної діяльності тощо. В умовах реформування початкової школи у відповідності до Концепції НУШ посилюються вимоги щодо якості підготовки вчителів початкової школи, що обумовлює необхідність інтенсифікації наукових пошуків щодо вдосконалення теорії та методики професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах педагогічного закладу вищої освіти.

Процес підготовки майбутніх учителів початкової школи розглядається з позиції єдності «навчання – виховання – розвитку» (едукації). Кожен із зазначених елементів потребує деталізації теорії та методики його формування, визначення доцільних методів і засобів, що в сукупності забезпечуватиме підвищення рівня якості едукації майбутніх учителів.

Актуальність проблеми підвищення якості едукації майбутніх учителів початкової школи обумовлює необхідність усебічного аналізу складових організації освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти, виділення доцільних форм, методів, засобів. У представленій монографії узагальнено досвід науковців Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» з окремих напрямів організації освітнього процесу, що об'єднані загальною ідеєю пошуку шляхів та засобів підвищення рівня едукації вчителів початкової школи.

Монографія «Підвищення рівня едукації майбутніх учителів початкової школи: прикладний аспект» складається з трьох розділів. У першому розділі «Діагностика рівня едукації майбутніх учителів початкової освіти» розглянуто діагностичний інструментарій, що порушує питання вивчення стану сформованості важливих складових змісту професійної підготовки майбутніх

учителів початкової школи. Тут розглянуто питання визначення якості методичної підготовки майбутніх учителів, інформаційної компетентності, відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкової школи, готовності майбутніх учителів до виховання культури гендерних відносин.

У другому розділі «Сучасні шляхи підвищення рівня якості едукації майбутніх учителів початкової школи» розглянуто шляхи та засоби підвищення якості окреслених в першому розділі складових професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах педагогічного закладу вищої освіти. Розроблена система методів та засобів підвищення рівня якості едукації майбутніх учителів представляє собою сукупність універсальних інструментів педагогічного впливу на особистість здобувача освіти, яка враховує сформований стан розвитку знань, умінь, професійних якостей, інші особистісні характеристики.

У третьому розділі «Авторські вибірккові компоненти підвищення рівня якості едукації майбутніх учителів початкової школи» репрезентовано досвід організації професійної підготовки Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» з розвитку методичної майстерності вчителя, підготовки здобувачів освіти до організації роботи з батьками, професійної підготовки майбутніх учителів до організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра, формування гармонійних особистісних відносин здобувачів освіти, підготовки майбутніх учителів початкової школи до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, формування інформаційної компетентності вчителя початкової школи.

Матеріали монографії можуть стати в пригоді науково-педагогічним працівникам, здобувачам вищої педагогічної освіти, слухачам закладів післядипломної освіти, широкому загалу педагогів та всім зацікавленим особам.

РОЗДІЛ 1

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ЕДУКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Діагностичний інструментарій визначення рівня методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи

Із метою визначення діагностичного інструментарію методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи важливості набуває визначення стійких і реальних критеріїв та показників методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що забезпечують визначення рівня їх методичної підготовки.

Проблема визначення критеріїв і показників є важливою для наукового обґрунтування системи методичної підготовки вчителя, вони дозволяють визначити, на якій стадії, на якому рівні методичного розвитку знаходиться здобувач вищої освіти як фахівець, слугують підґрунтям для прогнозування і проектування впливу різних форм, методів, засобів на процес методичної підготовки, дозволяють викладачеві дати йому оцінку.

Критерії системи методичної підготовки студентів доцільно визначати виходячи з розуміння змісту методичної роботи вчителів, виділення її функцій, напрямів і форм, розуміння суті процесу методичної підготовки здобувачів вищої освіти як процесу та як результату формування методичної складової для професійно-творчої самореалізації особистості майбутнього учителя початкової школи.

Відповідно до наведених положень, запропоновано й охарактеризовано систему критеріїв і показників, на підставі яких можна комплексно здійснювати оцінку якості методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, оскільки вони відображають сформованість мотиваційно-цільового,

когнітивного, методично-діяльнісного й аналітико-результативного компонентів системи методичної підготовки.

Кожен компонент має свої критерії та низку показників, що характеризують рівні методичної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Із метою забезпечення об'єктивної оцінки ефективності функціонування системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в педагогічному закладі вищої освіти (ПЗВО) розроблено й обґрунтовано такі *критерії: мотиваційний, дидактико-методичний, діяльнісний.*

Мотиваційний критерій вимірювання визначає ставлення майбутніх учителів початкової школи до методичної самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення, сформованість характеру інтересу до методичної підготовки та рівні сформованості інтересу та ставлення до методичної діяльності.

Серед *показників характеру інтересу до методичної підготовки*, її формування та вдосконалення обрано ступінь сформованості інтересів:

– *стійкий інтерес* (усвідомлене розуміння методичної діяльності, наявність бажання до її вдосконалення, опанування майстерністю у процесі практичної методичної діяльності, творчий підхід до розв'язання методичних проблем; бажання досягти високого рівня методичної підготовки);

– *ситуативний інтерес* (епізодична зацікавленість студентів щодо опанування окремими елементами методичних знань, навичок, умінь як складових методичної підготовки);

– *індиферентний* (байдужість до опанування методичною підготовкою, не виявляється потреба до професійного самоствердження).

Серед показників сформованості *ставлення до методичної самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення* обрано такі:

– *позитивне* (повне усвідомлення значущості й педагогічних цінностей методичної роботи в початковій школі; прагнення проникнути в сутність методичної діяльності, сприймання її завдань і змісту, активна

й зацікавлена участь у навчально-методичній роботі, інтенсивна методична самоосвіта);

– *нейтральне* (сприйняття важливості здійснення методичної діяльності в закладі загальної середньої освіти, але в умовах конкретної ситуації; потреба у зовнішньому поштовху для глибшого пізнання сутності методичної діяльності, прояв епізодичної зацікавленості процесом власного методичного вдосконалення);

– *індиферентне* (неусвідомленість значення методичної діяльності; відсутність зацікавленості щодо сутності методичної діяльності, явне або приховане небажанням займатися підвищенням рівня методичної підготовки).

Дидактико-методичний критерій вимірювання характеризується: а) рівнем сформованості знань з фахових та психолого-педагогічних дисциплін, методик викладання; б) наявністю методичних переконань, в) сформованістю методичного мислення.

Спираючись на рівні знань за Б. Блумом (розташовані ним у такій послідовності: знання, вміння відповідати на питання з вивченого матеріалу; розуміння – вміння переформулювати вихідний матеріал; застосування – вміння вирішувати завдання; аналіз – знаходження зв'язків і відносин; синтез – створення цілого з частин; оцінка – вміння винести судження про істинність ідей, гіпотез тощо), виокремлено такі рівні засвоєння методичних знань: репродуктивний (сприйняття, осмислення, запам'ятовування); реконструктивний (застосування знань за зразком, рішення типових задач, пояснення); творчий (застосування знань у новій ситуації), для кожного з яких укладена характеристика методичних знань студентів. залежно від прояву знань визначався і характер їх засвоєння. Кожен наступний рівень відрізняється від попереднього зміною якості знань від одиничних і фрагментарних до системних і цілісних. Тому при їх виявленні оцінюванню підлягають: характеристика відповіді студента (цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність); рівень оволодіння розумовими операціями

(вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки); самостійність методичних суджень.

Творчий рівень дидактико-методичних знань характеризується глибокими, міцними, узагальненими, системними знаннями здобувача вищої освіти; він уміє застосовувати знання творчо, його навчально-методична діяльність має дослідницький характер, позначена вміннями самостійно оцінювати різноманітні фахові ситуації, явища, факти, виявляти й відстоювати особисту позицію. Здобувач може успішно застосовувати дидактико-методичні знання на практиці як у звичайних (стандартних) умовах, так і в змінених ситуаціях, близьких до фахових, здатністю до розв'язання методичних проблем, що можуть виникати під час педагогічної діяльності.

Показниками творчого рівня дидактико-методичних знань є: повнота та правильність розкриття змісту методичних понять, термінів тощо; самостійність в опануванні знаннями, оригінальність мислення, вияв ініціативи, стійкий пізнавальний інтерес, аналіз і синтез інформації, порівняння й абстрагування, класифікація, узагальнення знань, самостійність суджень, встановлення закономірностей, оригінальність представлення дидактико-методичного результату; здійснення перенесення знань у нову ситуацію).

Реконструктивний рівень характеризується тим, що здобувач вищої освіти знає істотні ознаки методичних термінів, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, самостійно застосовує методичні знання в стандартних методичних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), уміє виправляти допущені методичні помилки; відповідь повна, правильна, логічна, обґрунтована, однак бракує власних суджень; робити висновки.

Реконструктивний рівень характеризується готовністю майбутніх учителів до успішного застосування дидактико-методичних знань на практиці у звичайних (стандартних) умовах, що можуть виникати під час педагогічної практики.

Показниками реконструктивного рівня дидактико-методичних знань є засвоєння матеріалу після тренувально-методичної роботи, виділення суттєвого, закономірного після виконання певних тренувальних вправ, уміння в конкретному бачити загальне, переносити знання до нових ситуацій, здатність до тривалої навчальної праці, але не завжди все виконується ретельно, акуратно, повним обсягом, часом здобувачі вищої освіти вимагали контролю з боку викладача.

Репродуктивний рівень характеризується неповними й неглибокими методичними знаннями; здобувач вищої освіти має лише окремі уявлення про навчальний матеріал, відтворює основний навчальний матеріал на елементарному та фрагментарному рівні, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення; може використовувати знання у відомих ситуаціях за зразком, володіє елементарними вміннями навчальної методичної діяльності.

Показниками репродуктивного рівня дидактико-методичних знань визначено засвоєння здобувачем матеріалу після тривалої тренувальної роботи й не завжди повним обсягом; труднощі під час виділення суттєвого, закономірного (навіть після тренувальної роботи); виконання завдань за аналогією; здатність здобувачів вищої освіти переказати матеріал своїми словами, навести приклади для конкретизації відповідних теоретичних положень. Здобувачам цієї групи важко виконувати тривалу напружену навчально-методичну працю, вони вимагають постійного контролю з боку викладача.

Однією з важливих ознак засвоєння дидактико-методичних знань є перетворення їх у переконання, а через них – у методичне мислення.

Методичне переконання розглядається в дослідженні як результат набуття майбутнім учителем упевненості в правильності власних методичних суджень і висновків, що підтверджується ним посиленнями на відповідні факти й аргументи, як усвідомлена потреба особистості майбутнього вчителя,

що спонукає діяти відповідно до своїх ціннісних орієнтирів, поглядів. Така система методичних переконань відбиває педагогічний світогляд особистості.

Показники наявності рівнів методичних переконань:

– *високий* – упевненість у правильності власних методичних суджень і висновків, демонстрація власних методичних переконань, попри чужу, навіть протилежну думку, критичний розгляд сталих методичних поглядів;

– *достатній* – упевненість у правильності власних методичних суджень і висновків, отриманих зі свого методичного досвіду; вміння спиратися на власні уміння, здійснювати посилання на відповідні методичні факти й аргументи;

– *низький* – неупевненість у правильності власних методичних суджень і висновків, вміння спиратися на стереотипи про методичну роботу вчителів, на особливі методичні уміння викладачів, наставників (кураторів) груп, методистів педагогічної практики.

Методичне мислення розглядається у дослідженні як професійне мислення, спрямоване на розв'язання практичних методичних завдань і передбачає активний процес оперування методичними поняттями, формування й упорядкування ідей, розуміння реальної навчальної ситуації і застосування методичних знань у різних, нерідко мінливих умовах. Методичне мислення характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням вчителем істотних властивостей і дійсності, спрямований на постановку проблем і їх рішення. Творче методичне мислення спрямоване на отримання нових результатів у педагогічній практиці.

На основі методичного мислення визначається відносно самостійна специфічна діяльність, яка є засобом управління всіма діями, на яких заснована навчальна та науково-методична діяльність вчителя (О. Таможня, М. Баранов, Н. Іпполітова, Т. Ладиженська, М. Львов, Г. Саранцев, М. Смирнова).

Показниками сформованості методичного мислення визначено його рівні: репродуктивний, реконструктивний (продуктивний) і творчий (за О. Таможньою):

– репродуктивний (наочно-дієве і наочно-образне мислення, опанування елементами системи методичних знань, прийомів, навичок їх застосування на практиці);

– реконструктивний (продуктивний) – (вербально-понятійне, шаблонне мислення, володіння системою методичних знань, прийомів і умінь, тобто досвідом роботи);

– творчий (нешаблонне, креативне мислення, сформованість методичної компетентності, яка співвідноситься з елементами «знання», «досвід», «творчість», «методична діяльність», що забезпечує методичний саморозвиток майбутнього вчителя, прискорене методичне становлення).

Слід зазначити, що засвоєння дидактико-методичних знань на певному рівні, наявність методичних переконань і мислення, але без практичного систематичного їх використання неможливо реалізувати методичну підготовку майбутніх учителів. Саме тому, спираючись на діяльнісний підхід у навчанні, виокремлено діяльнісний критерій.

Показниками діяльнісного критерію є сформованість сукупності вмінь: гностичних (уміння пізнавального й аналітичного змісту), проєктивних (прогнозування, створення в уяві об'єкту як певної цілісності, визначення прогнозу професійної діяльності), організаторсько-виконавських (здатність реалізовувати план діяльності), творчо-рефлексивних (діяльність із самоосвіти, професійного саморозвитку, методичного вдосконалення).

Так, гностичні вміня діяльнісного компонента (аналіз, інтерпретація освітньо-методичних процесів, причинно-наслідкових зв'язків між ними на основі узагальнення і систематизації; системний збір інформації методичного й аналітичного змісту, орієнтація в дидактико-методичних контекстах сучасної освіти, неупереджене сприймання нових методичних знань, сприйняття методичних проблем крізь призму власних методичних

поглядів і ставлень, виявлення творчості, варіативності у відборі способів розв'язання методичних ситуацій) становлять орієнтовну основу діяльності майбутнього вчителя початкової школи з підготовки, проведення й аналізу уроку, виховного заходу та педагогічного дослідження, методичної діяльності, виявлення та обґрунтування теоретичних і практичних засад власного педагогічного дослідження.

На основі вищезазначеного виокремлено рівні гностичних умінь.

За показники сформованості *гностичних умінь високого рівня* обрані такі: самостійне і неупереджене сприймання нових методичних знань, методичних проблем (крізь призму власних методичних поглядів і ставлень), проявлення творчості, варіативності щодо визначення способів розв'язання методичних ситуацій і завдань.

Сформованість *достатнього рівня умінь* передбачає: аналіз, інтерпретацію освітньо-методичних процесів, причинно-наслідкових зв'язків між ними за допомогою одногрупників, учителів, викладачів, методичних джерел; утруднення при узагальненні та систематизації; не повний аналіз прогнозування методичного результату.

За показники сформованості *вмінь низького рівня* обрано: не достатня сформованість умінь аналізувати, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та формулювати об'єктивні оцінювальні судження.

Проективні вміння діяльнісного компонента сприяють проектуванню навчально-матеріальної бази для здійснення едукативного процесу відповідно до пріоритетних завдань навчання, виховання і розвитку; визначенню оптимальних і доцільних методів, прийомів та засобів навчання (підготовка дидактичного матеріалу до уроку, простих засобів наочності); плануванню дій своїх та учнів, отже, якісній реалізації навчально-виховного процесу. Такі заходи включають:

– підготовку плану-конспекту уроку або виховного заходу, логічне планування матеріалу до уроку з певного предмета чи виховного заходу, основні види діяльності учнів на кожному з етапів заняття (рецептивну,

репродуктивну, продуктивну) і способів її організації, визначення методів, прийомів, засобів, форм навчання та виховання; прогнозування власне методичної діяльності;

- визначення послідовності розв'язання навчально-виховних завдань та відповідно до них основних етапів заняття;

- планування і створення реальної моделі власної методичної діяльності (визначення власних методичних проблем, напрямів їх усунення та запобігання);

- структурування та систематизація змісту навчального матеріалу;

- виокремлення у змісті навчального матеріалу суперечностей і моделювання шляхів їх подолання;

- моделювання майбутньої методичної діяльності, вибір оптимальних форм, методів, прийомів і засобів навчання і виховання.

За показники сформованості *умінь високого рівня* обрано такі: проектування навчально-матеріальної бази для здійснення навчального процесу відповідно до пріоритетних завдань навчання і виховання; визначення оптимальних методів, прийомів та засобів навчання (підготовка дидактичного матеріалу до уроку, засобів наочності); планування своїх дій та дій учнів, якісна реалізація навчально-виховного процесу.

Сформованість *достатнього рівня умінь* проявляється в самостійному проектуванні навчально-матеріальної бази, уроків, виховних заходів; плануванні своїх дій та дій учнів не ретельне, виникненні методичних утруднень під час реалізації запланованого, що інколи вимагає допомоги.

За показники сформованості *вмінь низького рівня* обрані: проектування навчально-матеріальної бази, уроків, виховних заходів завжди вимагає допомоги; планування своїх дій та дій учнів поверхневе, виникнення утруднень, що спричиняє не завжди якісній реалізації запланованого.

Організаторсько-виконавські вміння передбачають: чітке визначення цілей методичної діяльності, оптимальний розподіл часу, власних сил і ресурсів, здатність реалізовувати план діяльності та знаходження релевантних

(відповідних) шляхів для цього; співпрацю з учнями, одногрупниками, педагогами для досягнення поставлених цілей, самостійне здійснення методичних дій у змінених або в нових умовах фахового освітнього середовища; реалізацію на практиці плану уроку чи виховного заходу.

Ці уміння забезпечують:

- визначення змісту навчання, його мету і завдань (формулювання завдань уроку з урахуванням типів навчальної діяльності, вікових особливостей учнів, типу і виду уроку, змісту матеріалу тощо);
- організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів відповідно до сучасних дидактичних, психолого-педагогічних і технічних вимог;
- впровадження різних форм організації навчально-виховної діяльності учнів (індивідуальних, парних, групових, колективних);
- постановку перед учнями навчальної та виховної задачі та розв'язання її відповідно наміченої програми;
- доцільне застосування методів, засобів і форм організації навчання і виховання;
- володіння різними педагогічними технологіями; активність особистісної позиції щодо опанування методичною діяльністю;
- ефективне рішення різних методичних завдань;
- забезпечення контролю за діяльністю учнів і внесення на основі результатів контролю необхідних коректив в організацію заняття;
- розробку уроків (або їх фрагментів), визначення оптимальних і доцільних методів, прийомів і засобів навчання;
- упровадження дидактичного матеріалу на уроці, простих засобів наочності, володіння навичками роботи з технічними засобами навчання, комп'ютерної техніки;
- проведення роботи щодо розвитку і формування спеціальних і загальнопредметних навичок учнів;
- здійснення інноваційної методичної діяльності; самореалізація на основі внутрішньої професійної мотивації;

- формування в учнів потреби у знаннях; інтересу до основ наук та мотивацію до навчально-пізнавальної діяльності;
- реалізацію внутрішньо-предметних і міжпредметних зв'язків;
- активізацію пізнавальної діяльності здобувачів освіти на уроках та в позаурочний час;
- здійснення контролю й об'єктивної оцінки навчальних досягнень учнів та корекції їх знань, навичок і вмінь; використання різних форм і видів виявлення навчальних досягнень учнів;
- складання (визначення) диференційованих завдань для дітей із різним рівнем реальних навчальних можливостей і навчальних досягнень;
- послідовне виконання дидактико-методичних дій і операцій (моделювання уроків і позаурочних заходів, обґрунтування доцільності використання методів і засобів навчання молодших школярів);

За показники сформованості *умінь високого рівня* обрано такі: чітке визначення цілей уроку, виховного заходу; оптимальний розподіл часу, власних сил і ресурсів, виявляється впевненість в уміннях щодо організації і виконання методичної діяльності під час уроку; здатність повністю реалізовувати план діяльності та знаходити відповідні шляхи для цього; співпраця з учнями, однокласниками, педагогами для досягнення поставлених цілей, самостійне здійснення методичних дій у змінених або в нових умовах освітньо-методичного середовища; реалізація на практиці плану уроку чи виховного заходу.

Сформованість *достатнього рівня умінь* передбачає: здатність реалізовувати план діяльності та знаходити відповідні шляхи для цього; при визначенні цілей уроку, виховного заходу виникнення незначних утруднень; невпевненість в уміннях щодо організації і виконання методичної діяльності під час уроку; співпрацю з учнями, однокласниками, педагогами для досягнення поставлених цілей, самостійне здійснення методичних дій у змінених або в нових умовах освітньо-методичного середовища; реалізацію на практиці плану уроку чи виховного заходу; незначну допомогу

при визначенні змісту, засобів, методів і прийомів навчання; допущення не суттєвих методичних помилок при проведенні уроку, виховного заходу.

За показники сформованості вмінь *низького рівня* обрано: припущення помилок при визначенні цілей уроку чи виховного заходу; виявлення невпевненості в уміннях щодо організації і виконання методичної діяльності під час уроку; наявність труднощів при визначенні змісту, засобів, методів і прийомів навчання; допущення суттєвих методичних помилок при проведенні уроку, виховного заходу.

Творчо-рефлексивні вміння передбачають вільне використання методичних знань і вмінь, креативне й самостійне виконання завдань методичного спрямування, творче переосмислення методичного матеріалу, висловлювання своїх методичних думок, ідей, пропозицій; реалізація власного стилю методичної діяльності; творче впровадження освітньо-методичних продуктів та створення своїх продуктів; самостійне набуття нових методичних знань і досвіду як чинник професійної самореалізації і саморозвитку, опанування методичною майстерністю; самостійний аналіз, адекватна оцінка й самооцінка дидактико-методичних ситуацій, ефективне здійснення методичної рефлексії.

За показники сформованості умінь *високого рівня* обрано такі: вільне використання методичних знань і вмінь, креативне і самостійне виконання завдань методичного спрямування, висловлювання своїх методичних думок, ідей, пропозицій; реалізація власного стилю методичної діяльності, творче впровадження освітньо-методичних продуктів і створення власних, самостійне набуття нових методичних знань і досвіду; самостійний методичний аналіз, адекватна оцінка і самооцінка, ефективне здійснення методичної рефлексії.

Сформованість *достатнього рівня умінь* передбачає: вільне використання методичних знань і вмінь, креативне і самостійне виконання завдання методичного спрямування реалізується при не значній допомозі наставника, висловлювання своїх методичних думок, ідей, пропозицій здійснюється не завжди і супроводжується виникненням незначних труднощів; реалізація власного стилю

методичної діяльності відбувається не повною мірою, впровадження освітньо-методичних продуктів не завжди завершується творчістю і створенням власного, спостерігається демонстрація елементів методичної творчості, не завжди виникає бажання самостійного набуття нових методичних знань і досвіду; переважно самостійний методичний аналіз, завищена оцінка і самооцінка, здійснення методичної рефлексії за допомогою викладача.

За показники сформованості вмінь *низького рівня* обрано: труднощі під час використання методичних знань і вмінь, креативне і самостійне виконання завдання методичного спрямування не реалізується, висловлювання своїх методичних думок, ідей, пропозицій супроводжується виникненням розгубленості; реалізації методичної діяльності відбувається з утрудненнями, демонстрація власного стилю не спостерігається (самостійно виконується тільки відома послідовність необхідних дій), впровадження освітньо-методичних продуктів не завершується творчістю, не виникає бажання самостійного набуття нових методичних знань і досвіду; утруднення в процесі самостійного методичного аналізу, занижена оцінка і самооцінка, часткове здійснення методичної рефлексії за допомогою викладача.

Творчо-рефлексивні вміння також передбачають *сформованість самооцінки щодо методичної підготовки*, яка досліджується на основі визначених видів самооцінки за методикою ранжування В. Маралова. Важливо встановити рівень її сформованості в майбутніх учителів початкової школи: адекватна та неадекватна (завищена, занижена) [66]. Ці характеристики притаманні їй для здійснення професійної самооцінки результату діяльності:

– завищена самооцінка – упевненість у власних діях, переоцінка своїх професійних можливостей; задоволеність результатами діяльності; зниження суб'єктивної імовірності неуспіху;

– адекватна самооцінка – зіставлення наявних професійних властивостей із бажаними, потреба у фаховому розвитку, вдосконаленні; позитивне ставлення до себе і впевненість у собі; спроможність не тільки правильно оцінювати свої професійні можливості, а й виявляти адекватні

емоційні реакції на невдачі та досягнення, адекватне здійснення корекції своєї поведінки та діяльності;

– занижена самооцінка – низький рівень професійної індивідуальності в тактиці методики навчання та виховання школярів, реалізація запропонованого викладачем або вчителем алгоритму щодо розв'язання методичного завдання; не вміє аналізувати причини невдач у процесі здійснення методичної діяльності.

Науковці О. Коханова, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Пасека, В. Семиченко, О. Сергєєнкова, О. Сторячук, Т. Хамфрис та інші зазначають, що низький рівень самооцінки особистості майбутнього вчителя далеко не завжди є свідченням професійної непридатності. Низька самооцінка результату діяльності може стимулювати професійний саморозвиток та педагогічну майстерність. Сформована адекватна професійна самооцінка, як правило, є потужним стимулом для фахового самовдосконалення. У процесі оцінювання здобувачем вищої освіти самого себе відбувається зіставлення наявних професійно значущих властивостей з бажаними, а їх розходження, суперечливість породжує потребу у розвитку, удосконаленні [67; 68; 71; 72 тощо].

Володіючи адекватною самооцінкою, позитивним ставленням до себе й упевненістю в собі, майбутній учитель може знаходити конструктивні способи подолання труднощів і тим самим ще більше розширювати сферу професійної самосвідомості. Здобувач, який володіє стійкою фаховою самооцінкою, спроможний не тільки правильно оцінювати свої професійні можливості, а й виявляти адекватні емоційні реакції на професійні невдачі та досягнення, адекватно здійснювати корекцію своєї поведінки та діяльності, навчати адекватній самооцінці своїх учнів у майбутньому [67; 70; 71; 97; 101; 102 тощо].

Отже, обґрунтування вищезазначених критеріїв є достатнім для оцінки рівня методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, оскільки дає можливість схарактеризувати зміни не тільки кінцевих результатів, але й одержати інформацію про сам процес їх досягнення.

Виявлені критерії оцінки системи методичної підготовки майбутніх учителів, звичайно, не можуть претендувати на вичерпаність, їх можна вважати умовними, оскільки формування методичної складової майбутніх учителів – це безперервний процес і передбачити заздалегідь співвідношення різних методичних компонентів і рівнів їх сформованості, виявлення як їх, так і непомітних змін у цьому процесі, досить складно.

На основі узагальнення надаємо характеристику рівнів методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи (творчий (високий); реконструктивно-діяльнісний (достатній); стереотипно-репродуктивний (низький) рівень) (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Рівні методичної компетентності
майбутніх учителів початкової школи**

Творчий – високий рівень	Реконструктивно- діяльнісний – достатній рівень	Стереотипно-репродуктивний – низький рівень
1	2	3
<i>характер інтересу до методичної підготовки</i>		
<p><i>стійкий інтерес:</i> – усвідомлене розуміння важливості методичної підготовки; – зацікавленість щодо опанування методичними знаннями, вміннями; – бажання досягти високого рівня методичної підготовки; – свідоме прагнення до опанування методичною майстерністю в процесі теоретичної і практичної підготовки, – стійкий пізнавальний інтерес до методичної діяльності освітян;</p>	<p><i>ситуативний інтерес:</i> – не завжди усвідомлене розуміння важливості методичної підготовки; – не завжди проявляється зацікавленість щодо опанування методичними знаннями, вміннями; – бажання досягти належного рівня методичної підготовки; – прагнення до опанування методичною майстерністю в процесі теоретичної і практичної підготовки, – епізодичний пізнавальний інтерес до методичної діяльності освітян;</p>	<p><i>байдужість до методичної підготовки:</i> – фрагментарне усвідомлення важливості методичної підготовки; – епізодична зацікавленість щодо опанування методичними знаннями, вміннями; – немає бажання досягти належного рівня методичної підготовки; – відсутність прагнення до опанування методичною майстерністю в процесі теоретичної і практичної підготовки, – споглядальний пізнавальний інтерес до методичної діяльності освітян;</p>

1	2	3
<p>– зацікавленість у творчому вирішенні методичних завдань; – прояв ініціативи й активності у процесі методичної діяльності</p>	<p>– зацікавленість у вирішенні методичних завдань не завжди дає очікуваний результат; – не завжди проявляється ініціативність й активність у процесі методичної діяльності</p>	<p>– не зацікавленість у вирішенні методичних завдань; – не виявляється ініціатива й активність у процесі методичної діяльності</p>
ставлення до методичної самоосвіти, саморозвитку та самовдосконалення		
<p><i>позитивне:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - високий ступінь усвідомлення необхідності самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, реалізації своїх потенційних можливостей у педагогічній професії; - адекватне і глибоке усвідомлення значущості методичної діяльності в закладі загальної середньої освіти; - зацікавленість в інтенсивній методичній самоосвіті й самовдосконаленні; - сумлінне набуття методичних знань у галузі освіти, педагогіки, методик викладання предметів; - сильно виражене бажання проникнути в суть методичної діяльності, сприймання її мети, завдань і змісту; - глибоке усвідомлення значущості педагогічних цінностей у методичній роботі; - відсутність стереотипів у методичному мисленні; 	<p><i>нейтральне:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - достатній ступінь усвідомлення необхідності самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, реалізації своїх потенційних можливостей у педагогічній професії; - усвідомлення важливості методичної діяльності в закладі загальної середньої освіти за умов зовнішнього поштовху; - готовності до методичної самоосвіти й самовдосконалення; - прагнення до набуття методичних знань у галузі освіти, педагогіки, методик викладання предметів; - наявність бажання проникнути в суть методичної діяльності, сприймання її мети, завдань і змісту; - не повне усвідомлення значущості педагогічних цінностей у методичній роботі; - необхідне спонукання до подолання стереотипності методичного мислення; 	<p><i>індиферентне:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - не достатній ступінь усвідомлення необхідності самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, реалізації своїх потенційних можливостей у педагогічній професії; - не достатнє усвідомлення важливості здійснення методичної діяльності в закладі загальної середньої освіти, прояв епізодичної зацікавленості до неї; - не готовність до постійної методичної самоосвіти й самовдосконалення; - епізодичне прагнення до набуття методичних знань у галузі освіти, педагогіки, методик викладання предметів; - необхідне спонукання для виникнення бажання проникнути в суть методичної діяльності, сприймання її мети, завдань і змісту; - слабо виражене усвідомлення значущості педагогічних цінностей у методичній роботі; - наявність стереотипів у методичному мисленні;

1	2	3
<p>- орієнтація на успішність у методичній діяльності, виявляється значна потреба в досягненні професійного успіху;</p> <p>- наявність бажання постійно займатися підвищенням власного рівня методичної підготовки</p>	<p>- недостатньо розвинена орієнтація на досягнення професійного успіху;</p> <p>- наявність бажання займатися підвищенням власного рівня методичної підготовки, що вимагає зовнішнього психолого-педагогічного поштовху</p>	<p>- не виявляється орієнтація на досягненні професійного успіху потреба в ньому найчастіше не виникає;</p> <p>- наявність прихованого або явного небажання займатися підвищенням власного методичного рівня підготовки</p>
рівні сформованості методичних знань:		
<p><i>творчий рівень</i></p> <p>1) методичні знання правильні, повні та глибокі, усвідомлюється їх важливість та системність для методичної діяльності;</p> <p>2) самостійність з опанування знаннями, засвоєння теоретичного матеріалу після первинного сприйняття; виділення суттєвого без вагань;</p> <p>3) сформованість системи знань про зміст методичної підготовки та методичний потенціал учителя;</p> <p>4) значний запас знань про діяльність учителя та його методичну компетентність: володіння знаннями про форми, методи, технології та засоби навчання учнів, способи їх діяльності;</p> <p>5) здійснення розумових операцій: аналіз і синтез інформації, порівняння й абстрагування, класифікація, узагальнення,</p>	<p><i>реконструктивний рівень</i></p> <p>1) методичні знання здебільшого правильні, але не достатньо повні та глибокі, усвідомлюється їх важливість для методичної діяльності;</p> <p>2) опанування знаннями, виділення суттєвого вимагає незначної допомоги чи тренувальної роботи;</p> <p>3) наявність знань про зміст методичної підготовки та методичний потенціал учителя;</p> <p>4) запас знань про діяльність учителя та його методичну компетентність: володіння знаннями про форми, методи, технології та засоби навчання учнів, способи їх діяльності на достатньому рівні;</p> <p>5) утруднення при здійсненні розумових операцій: аналізу і синтезу інформації, порівнянні, абстрагуванні, класифікації, узагальненні, у становленні закономірностей;</p>	<p><i>репродуктивний рівень</i></p> <p>1) методичні знання фрагментарні, не усвідомлюється їх важливість для методичної діяльності;</p> <p>2) опанування знаннями викликає труднощі; виникає потреба у значній допомозі під час виділення суттєвого (навіть після тривалої тренувальної роботи й не завжди в повному обсязі);</p> <p>3) окремі уявлення про зміст методичної підготовки та методичний потенціал учителя;</p> <p>4) обмежений запас знань про діяльність вчителя та його методичну компетентність, не сформованість знань про форми, методи, технології та засоби навчання учнів, способи їх діяльності на низькому рівні;</p> <p>5) неспроможність здійснення розумових операцій: аналізу і синтезу інформації, порівнянні, абстрагуванні, класифікації, узагальненні, встановленні закономірностей; неспроможність наводити аргументовані приклади; судження не самостійні, за допомогою алгоритму;</p>

1	2	3
встановлення закономірностей; бачення в конкретному загальне; наведення аргументованих прикладів; самостійність суджень; б) перенесення знань у нову ситуацію, проявляється методична творчість.	утруднення при наведенні аргументованих прикладів; судження не самостійні, за допомогою алгоритму б) перенесення знань до стандартних ситуацій, спостерігаються елементи методичної творчості.	б) використання знань у відомих ситуаціях та за зразком, творчість відсутня.
наявність методичних переконань:		
1) упевненість у правильності власних методичних суджень і висновків, демонстрація власних методичних переконань, попри, навіть протилежної думки, критичний розгляд сталих методичних поглядів; 2) наявність методичних переконань, розуміння необхідності набуття методичних знань у галузі освіти, педагогіки, методик викладання предметів у початковій школі на високому рівні	1) упевненість у правильності власних методичних суджень і висновків, отриманих із власного методичного досвіду; що підтверджується посиланнями на відповідні методичні факти й аргументи; 2) наявність методичних переконань, розуміння необхідності набуття методичних знань у галузі освіти, педагогіки, методик викладання предметів у початковій школі на достатньому рівні	1) невпевненість у правильності власних методичних суджень і висновків, помилкові судження й висновки, використання на судження вчителів, викладачів, наставників (кураторів) груп, методистів педагогічної практики; 2) не сформованість методичних переконань, розуміння необхідності набуття методичних знань у галузі освіти, педагогіки, методик викладання предметів у початковій школі на низькому рівні
сформованість методичного мислення:		
<i>творче мислення:</i> - нешаблонне, оригінальне, розуміння власних дій, результатів, досягнень і прорахунків; систематичне здійснення аналізу методичної діяльності; - критичність мислення: самостійне і неупереджене сприймання нових методичних знань і методичних проблем крізь призму власних методичних поглядів і ставлень, продукування творчих ідей;	<i>реконструктивне мислення:</i> - шаблонне (вербально-понятійне), не завжди спостерігається розуміння власних дій, результатів, досягнень і прорахунків, не аргументованість при здійсненні аналізу методичної діяльності.	<i>репродуктивне мислення:</i> - наочно-дієве і наочно-образне, здійснюється шляхом оперування образами та уявленнями та в процесі дій за допомогою реального перетворення ситуації; поверхневий аналіз методичної діяльності.

1	2	3
варіативності щодо визначення способів розв'язання методичних ситуацій, завдань; і проблем		
сформованість гностичних умінь		
здатність до глибокого, повного і самостійного аналізу та інтерпретація освітньо-методичних процесів, причинно-наслідкових зв'язків між ними на основі узагальнення й систематизації, побудови гіпотез; систематичного і системного збору інформації методичного змісту; активне відстоювання своєї позиції, орієнтація в дидактико-методичних контекстах сучасної освіти; повний і критичний аналіз методичного результату	аналіз, інтерпретація освітньо-методичних процесів, причинно-наслідкових зв'язків між ними за допомогою однокласників, учителів, викладачів, методичних джерел; утруднення при узагальненні та систематизації, побудові гіпотез; збір інформації методичного змісту здійснюється епізодично; не завжди повний аналіз методичного результату	не сформованість умінь аналізувати, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та формулювати об'єктивні оцінювальні судження; збір інформації методичного змісту здійснюється за потребою
сформованість проєктивних умінь		
- проєктування навчально-матеріальної бази для здійснення навчального процесу відповідно до пріоритетних завдань навчання й виховання; - визначення оптимальних методів, прийомів та засобів навчання (підготовка дидактичного матеріалу до уроку, засобів наочності); - планування своїх дій та дій учнів, якісна реалізація навчально-виховного процесу; - повне і не глибоке прогнозування методичного результату.	- проєктування навчально-матеріальної бази, уроків, виховних заходів інколи вимагає допомоги; - планування своїх дій та дій учнів не ретельне, інколи виникнення методичних утруднень під час реалізації запланованого; - не повне і не глибоке прогнозування методичного результату.	- проєктування навчально-матеріальної бази, уроків, виховних заходів завжди вимагає допомоги; - планування своїх дій та дій учнів, прогнозування методичного результату завжди поверхневе; - виникнення утруднень, що спричиняє не завжди якісній реалізації запланованого.

1	2	3
сформованість організаторсько-виконавських умінь		
<p>1) методичні уміння навички виявляються в різних ситуаціях, виконання послідовних методичних дій здійснюється самостійно, на основі систематизації, узагальнення та аналізу фактів, адекватне орієнтування в навчально-методичних ситуаціях;</p> <p>2) самостійний вибір необхідної системи методичних дій у відомих, невідомих, нестандартних ситуаціях; самостійне та виконання творчих завдань методичного спрямування;</p> <p>3) правильне визначення мети й завдань уроку, виховного заходу; оптимальний розподіл часу, власних сил і ресурсів, виявляється впевненість в уміннях щодо організації і виконання методичної діяльності під час уроку; здатність повністю реалізовувати план діяльності та знаходити відповідні шляхи для цього; співпраця з учнями, одногрупниками, педагогами для досягнення поставлених цілей, самостійне здійснення методичних дій у змінених або в нових умовах <i>освітньо-методичного</i> середовища; реалізація на практиці плану уроку чи виховного заходу;</p>	<p>1) методичні уміння й навички виявляються в більшості ситуацій, виконання послідовних методичних дій здійснюється за алгоритмом на основі систематизації та аналізу фактів, адекватне орієнтування в навчально-методичних ситуаціях;</p> <p>2) вибір необхідної системи методичних дій, виконання реконструктивних завдань методичного спрямування іноді вимагає допомоги викладачів, одногрупників, учителів;</p> <p>3) при визначенні мети й завдань уроку, виховного заходу припускаються незначні утруднення; виявляється невпевненість в уміннях щодо організації і виконання методичної діяльності під час уроку; здатність реалізовувати план діяльності та знаходити відповідні шляхи для цього; співпраця з учнями, одногрупниками, педагогами для досягнення поставлених цілей, самостійне здійснення методичних дій у змінених або в нових умовах <i>освітньо-методичного</i> середовища; реалізація на практиці плану уроку чи виховного заходу; вимагається незначна допомога при визначенні змісту, засобів, методів і прийомів навчання; допускаються не суттєві методичні помилки при проведенні уроку, виховного заходу</p>	<p>1) методичні уміння й навички виявляються в окремих ситуаціях, виконання послідовних методичних дій завжди здійснюється за алгоритмом, допускаються помилки; не завжди адекватне орієнтування в навчально-методичних ситуаціях;</p> <p>2) вибір необхідних методичних дій, виконання репродуктивних завдань методичного спрямування завжди вимагає допомоги або здійснюється за інструкцією;</p> <p>3) при визначенні цілей уроку, виховного заходу припускаються помилки; виявляється невпевненість в уміннях щодо організації і виконання методичної діяльності під час уроку; наявність труднощів при визначенні змісту, засобів, методів і прийомів навчання; допускаються суттєві методичні помилки при проведенні уроку, виховного заходу;</p> <p>4) важко виконується тривала напружена навчально-методична діяльність, але завжди виконується не ретельно, неакуратно, не в повному обсязі, вимагається постійний контроль;</p> <p>5) характерна короткочасна, випадкова ситуативна активність, орієнтація на оперативну, але не довгострокову стратегічну методичну діяльність;</p>

1	2	3
<p>4) здатність до тривалої навчальної праці, завжди все виконується самостійно, ретельно, акуратно, у повному обсязі;</p> <p>5) характерна довготривала активність, пов'язана з пошуком, сприйманням, запам'ятовуванням і опрацюванням інформації; орієнтація на довгострокову стратегічну методичну діяльність;</p> <p>б) спостерігається самостійність і активність і творчість у процесі парної та групової роботи, при виконанні методичної діяльності в процесі проходження педагогічної практики</p>	<p>4) здатність до тривалої навчальної праці, але не завжди все виконується ретельно, акуратно, у повному обсязі, часом вимагається контроль викладача;</p> <p>5) не завжди характерна довготривала активність, пов'язана з пошуком, сприйманням, запам'ятовуванням і опрацюванням інформації; орієнтація на відносно довгострокову стратегічну методичну діяльність;</p> <p>б) спостерігається відносна самостійність і активність у процесі парної та групової роботи, при виконанні методичної діяльності в процесі проходження педагогічної практики, інколи виникає необхідність у підтримці</p>	<p>б) пасивність у процесі парної та групової роботи, при виконанні методичної діяльності в процесі проходження педагогічної практики, завжди виникає необхідність у підтримці</p>
сформованість творчо-рефлексивних умінь:		
<i>сформованість творчих умінь</i>		
<p>1) вільне володіння системою методичних дій, реалізація власного стилю методичної діяльності; самостійне й адекватне розв'язання методичної проблеми у нестандартних дидактико-методичних ситуаціях;</p> <p>2) наявне бажання виконувати творчо-методичні завдання; творчо переосмислювати інформацію та самостійно створювати власний освітньо-методичний творчий продукт</p> <p>3) активна безпосередня участь у підготовці й проведенні позааудиторних заходах методичного спрямування 3 демонстрацією;</p>	<p>1) демонстрація елементів власної методичної творчості; бажання вдосконалювати методичні уміння; схильність до творчого пошуку; при розв'язанні методичної проблеми у нестандартних дидактико-методичних ситуаціях інколи виявляється розгубленість, вимагається допомога;</p> <p>2) спостерігається виникнення бажання виконувати творчо-методичні завдання; створювати вимагається незначна допомога наставника, власні освітньо-методичні творчі продукти, вимагається значна допомога досвідченого наставника,</p>	<p>1) відсутність елементів творчості в методичній діяльності; у стандартних і нестандартних ситуаціях виявляється розгубленість, іноді й безпорадність, не демонструються елементи креативності, є певні утруднення щодо методичної діяльності;</p> <p>2) без особливого бажання виконуються методичні завдання; не створюються</p> <p>3) участь у позааудиторних заходах методичного спрямування як спостерігача;</p> <p>4) вивчення досвіду вчителів і використання його</p>

1	2	3
<p>власних методичних здобутків; 4) систематичне вивчення досвіду вчителів і творче його використання в початковій школі; 5) сформовані уміння креативно використовувати інформаційні технології; створювати дидактичні матеріали, посібники; оптимально поєднувати методи й засоби навчання; становити запитання й створювати проблемну ситуацію, проводити нетрадиційні уроки різних типів (видів); б) уміння взаємодіяти з викладачами, учителями, учнями, їх батьками добре розвинені</p>	<p>3) участь в обговоренні та аналізі методичних ідей позааудиторних заходів методичного спрямування 4) епізодичне вивчення досвіду вчителів і використання його в початковій школі; 5) не достатньо сформовані уміння креативно використовувати інформаційні технології; створювати дидактичні матеріали, посібники; оптимально поєднувати методи й засоби навчання; становити запитання й створювати проблемну ситуацію (під час педагогічної практики), проводити традиційні та нетрадиційні уроки різних типів (видів); б) уміння взаємодіяти з викладачами, учителями, учнями, їх батьками розвинені на достатньому рівні</p>	<p>в початковій школі відбувається дуже рідко; 5) не сформовані уміння креативно використовувати інформаційні технології; створювати дидактичні матеріали, посібники; оптимально поєднувати методи й засоби навчання; становити запитання й створювати проблемну ситуацію (під час педагогічної практики), проводити традиційні та нетрадиційні уроки різних типів (видів); б) уміння взаємодіяти з викладачами, учителями, учнями, їх батьками розвинені на недостатньому рівні</p>
сформованість рефлексивних умінь:		
<i>сформованість самооцінки</i>		
<p><i>адекватна</i> – співставлення наявних професійних властивостей із бажаними, потреба в професійному розвитку, вдосконаленні; позитивне ставлення до себе і впевненість у собі; спроможність не тільки правильно оцінювати свої професійні можливості, а й виявляти адекватні емоційні реакції на професійні невдачі та досягнення, розвинена самокритичність правильно визначати причини невдач; адекватне здійснення корекції своєї поведінки та діяльності, усувати недоліки,</p>	<p><i>завищена</i> – впевненість у власних діях, переоцінка своїх професійних можливостей; задоволеність результатами діяльності; зниження суб'єктивної імовірності неуспіху; виникає потреба у подальшому вдосконаленні самооцінки</p>	<p><i>занижена</i> – низький рівень професійної індивідуальності в тактиці методики навчання та виховання школярів, реалізація запропонованого викладачем або вчителем алгоритму щодо розв'язання методичного завдання; не сформованість умінь аналізувати причини невдач у процесі здійснення методичної діяльності; майже повна відсутність потреби у подальшому вдосконаленні самооцінки</p>

1	2	3
наявна велика потреба в подальшому вдосконаленні самооцінки		
<i>рівні сформованості вмінь здійснювати самоаналіз щодо методичної підготовки</i>		
<p style="text-align: center;"><i>високий:</i></p> <p>сформованість системи умінь, здійснювати педагогічний самоаналіз на практиці для розв'язання поставлених методичних завдань; реалізація всіх етапів і процедур самоаналізу, формулювання мети самоаналізу; теоретичне обґрунтування результатів, які є поштовхом до професійного зростання; впевненість у необхідності саморозвитку, удосконаленні власної діяльності, у професійній значущості самоаналізу; сформованість умінь виявляти причинно-наслідкові зв'язки й формулювати об'єктивні оцінні судження</p>	<p style="text-align: center;"><i>достатній:</i></p> <p>не достатня сформованість системи умінь педагогічного самоаналізу, процес самоаналізу не завжди відображає всі його етапи; не чітко формулюється його мета; теоретичне осмислення власної методичної діяльності, моделювання й прогнозування її; недостатня методична компетентність та системність у здійсненні процесу самоаналізу; недостатня сформованість умінь виявляти причинно-наслідкові зв'язки й формулювати об'єктивні оцінні судження</p>	<p style="text-align: center;"><i>низький:</i></p> <p>загальне уявлення про педагогічний самоаналіз, та його значення, тому він здійснюється винятково на основі життєвого досвіду без використання теоретичних знань, на емпіричному рівні, тобто на рівні опису, виокремлення окремих фактів і прийомів методичної діяльності та не систематично і науково не обґрунтовуються результати діяльності; не з'ясовуються причини та недоліки здійсненого процесу, не сформованість умінь виявляти причинно-наслідкові зв'язки й формулювати об'єктивні оцінювальні судження</p>
<i>рівні сформованості рефлексивності (за А. Карповим)</i>		
<p style="text-align: center;"><i>високий</i> <i>(перспективна рефлексія):</i></p> <p>співвідноситься з функцією аналізу майбутньої діяльності, поведінки; плануванням як таким; прогнозуванням можливих фіналів; ретельність планування деталей своєї діяльній поведінки, частота звернення до майбутніх подій, орієнтація на майбутнє</p>	<p style="text-align: center;"><i>достатній</i> <i>(ретроспективна рефлексія):</i></p> <p>проявляється у схильності до аналізу вже виконаної в минулому діяльності та завершених подій; предмети рефлексії – передумови, мотиви і причини події; зміст минулої поведінки, а також її результативні параметри й, особливо, допущені помилки; рефлексія виражається зокрема в тому, як часто і наскільки довго аналізуються й оцінюються події, що відбулися; схильність до аналізу минулого і себе в ньому</p>	<p style="text-align: center;"><i>низький</i> <i>(ситуативна рефлексія):</i></p> <p>безпосередній самоконтроль поведінки людини в актуальній ситуації, осмислення її елементів, аналіз того, що відбувається, здатність до співвіднесення своїх дій із ситуацією і їх координації відповідно до мінливих умов і власним станом; проявами і характеристиками є час обмірковування своєї поточної діяльності; наскільки часто відбувається аналіз;</p>

1	2	3
		схильність до самоаналізу в конкретних життєвих ситуаціях.
<i>рівні сформованості вмінь здійснювати методичну рефлексію</i>		
<i>високий рівень:</i> здійснення об'єктивної оцінки власної діяльності та рефлексії щодо методичних досягнень і проблем інших, уміння керувати методичними знаннями й уміннями в процесі навчання й проходження педагогічної практики, обґрунтовано висловлювати власну методичну думку; можливість установлення фактів (що відбулося?) та здійснення аналізу причин (чому це відбулося?), виявлення і формулювання результатів рефлексії (ідей, пропозицій, закономірностей, відповідей на запитання), планування подальших дій (що нам робити далі?), творче переосмислення методичного матеріалу, самоконтроль і самооцінка власної методичної діяльності з подальшою її корекцією	<i>достатній рівень:</i> здійснення рефлексії своєї діяльності за допомогою викладача; відчуваються незначні труднощі під час словесного вираження методичної думки щодо оцінки власних методичних досягнень і можливостей, а також діяльності інших; відчуваються труднощі щодо практичного застосування методичних знань, умінь; можливість установлення фактів (що відбулося?) та здійснення аналізу причин (чому це відбулося?); в більшості притаманна методична діяльність за алгоритмом, однак можливі елементи творчої діяльності на певних етапах розв'язання методичного завдання	<i>низький рівень:</i> здійснення саморефлексії тільки окремих етапів діяльності, відчуваються труднощі під час вербалізації (словесного вираження методичної думки); можливість установлення фактів (що відбулося?); утруднення під час здійснення аналізу причин (чому це відбулося?). Низький рівень професійної індивідуальності в тактиці методики навчання та виховання школярів, реалізація запропонованого викладачем або вчителем алгоритму щодо розв'язання методичного завдання

Безумовно, виявлення ефективності системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи безпосередньо пов'язане з проблемою здійснення педагогічної діагностики.

Із метою виявлення динаміки рівнів методичної підготовки, сформованості методичної компетентності майбутніх учителів початкової школи в систему методичної підготовки вміщено *діагностичну підсистему*, що передбачає здійснення педагогічної діагностики, яка включає комплекс процедур із визначення діагностичних засобів, адекватних меті й завданням, умовам щодо процесу методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

У педагогічній літературі поняття «педагогічна діагностика» повною мірою стало предметом дослідження таких авторів, як А. Белкін, В. Бондар, А. Григор'єв, А. Єрмола, А. Кочетов, В. Беспалько, Б. Бітінас, Н. Боритко, К. Інгенкамп, Л. Катаєва, А. Киверялг, Б. Лихачов, В. Максимов, В. Симонов, В. Сластьонін, І. Підласий, Т. Плохута та інші, які визначають сутність та предмет педагогічної діагностики, окреслюють функції діагностування рівнів навчальних досягнень здобувачів вищої освіти тощо.

Так, А. Белкін розглядає моніторинг як безперервне науково обгрунтоване діагностико-прогностичне відстеження освітнього процесу [13]; К. Інгенкамп тлумачить педагогічну діагностику як «процес, у ході якого (з використанням діагностувального інструментарію чи без нього), дотримуючись необхідних наукових критеріїв якості, вчитель спостерігає за учнями і здійснює анкетування, обробляє дані спостережень та опитувань і сповіщає про отримані результати з метою опису поведінки, пояснення її мотивів або передбачення поведінки у майбутньому» [61, с. 8]; Б. Лихачов під педагогічною діагностикою має на увазі процес отримання інформації про стан педагогічного об'єкта, який досліджується за допомогою сукупності методів, способів і прийомів [61].

Підсумовуючи, варто наголосити, що науковці теоретично обгрунтовують різні аспекти педагогічної діагностики, проте їй досі не дійшли єдиної думки щодо визначення понять «діагностика», «контроль», «перевірка» та «оцінювання», структури та функцій педагогічної діагностики, однак вони одноставно наголошують на тому, що діагностична діяльність передбачає такі операції: порівняння, аналіз, прогнозування, інтерпретація, інформування (доведення до відома студентів результатів діагностичної діяльності), контроль за впливом на здобувачів вищої освіти різних діагностичних методів, корекція, педагогічна рефлексія тощо.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми діагностування рівнів методичної підготовки здобувачів до методичної діяльності в закладах загальної

середньої освіти та практичний досвід дозволяє виділити такі вимоги до цього процесу: діагностика повинна бути спрямована на виявлення особливостей розвитку методичної компетентності; підвищення уваги до окремих аспектів методичної підготовки; діагностичне вивчення повинно бути багаторазовим (тобто лонгітюдним), яке повторюється впродовж тривалого часу; при виборі методів і прийомів важливо враховувати індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти; система методів і прийомів діагностики повинна за можливістю мати природний характер.

У контексті дослідження педагогічна діагностика розглядається як кількісна оцінка та якісний аналіз педагогічного об'єкта, який досліджується за допомогою сукупності методів, способів і прийомів вивчення критеріїв, корекції з метою подальшого поширення інформації про функціонування системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи та прогнозування подальшого її розвитку, виявлення тенденцій, динаміки результатів і змін, уточнення цілей, програми коригування та прогнозування подальшого вдосконалення цього процесу.

Діагностика рівня методичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи має охоплювати: вивчення науково-теоретичної, методичної та психолого-педагогічної підготовки; визначення ефективності застосовуваних різноманітних форм і методів навчання та виховання молодших школярів, педагогічних впливів на учнів і способів взаємодії з ними; оцінку професійно-педагогічних установок; оцінку особливостей мотивації і компетенції щодо методичної діяльності; оцінку ступеня цілеспрямованості і зацікавленості в роботі та її результати тощо.

Діагностика сформованості рівня методичної компетентності не є самоціллю, а слугує основою для організації корекційної роботи, самоосвіти, самовиховання і саморозвитку майбутніх учителів початкової школи та охоплює різні форми, методи та засоби контролю, облік статистичних даних, їх аналіз, рефлексію тощо.

Так, для вивчення мотиваційного критерію варто використовувати такі методи, як анкетування, опитування, створення ситуації методичного вибору, написання педагогічних есе, спостереження за способами самоосвітньої методичної діяльності.

Вивчення дидактико-методичного критерію передбачає дидактико-методичні тести з навчальних предметів, аналіз продуктів дидактико-методичної діяльності: практичних і лабораторних робіт.

Для дослідження діяльнісного критерію рекомендовано використовувати спостереження за методичною діяльністю студентів, опитування, аналіз результатів педагогічної практики, виконання реферативних, курсових, дипломних і творчих наукових робіт, написання статей, тез доповідей, здійснення методичної рефлексії.

У контексті дослідження важливим є метод *опитування* із метою визначення мотивації студентів до професії й методичної діяльності. Перелік питань:

1. Які методичні знання, навички, уміння засвоєно при вивченні психолого-педагогічних дисципліни, методик викладання предметів, які вивчаються в початковій школі?

Отримання інформації щодо рівня методичних знань, навичок, умінь, методичного мислення, досвіду методичної діяльності.

2. Які методичні знання, навички, уміння хотілось би ще отримати?

З'ясування даних щодо визначення шляхів методичної підготовки.

3. Як я розумію методичну роботу вчителя?

З'ясування уявлень здобувачів вищої освіти про методичну роботу освітян, особливості методичної діяльності в закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО).

4. Яке значення має методична робота вчителя?

Виявлення розуміння здобувачами вищої освіти думки, що якість, результати навчально-виховного процесу школи залежать передусім

від теоретичної і практичної підготовки учителя, його педагогічної та методичної майстерності.

5. *Що Ви розумієте під методичною підготовкою вчителя? Яке ваше ставлення до неї?*

З'ясування уявлень здобувачів вищої освіти про методичну підготовку вчителя; мотивів, які спонукають до методичного вдосконалення, особливості самоосвітньої діяльності вчителя. Виявлення їх ставлення до методичної підготовки

Ефективним методом діагностики порушеної проблеми є *анкетування*. Це анкети «Мотивація щодо опанування методичною майстерністю» (з'ясування уявлення здобувачів вищої освіти про особистісну потребу в методичних знаннях, уміннях; їх пізнавальний інтерес до вивчення і розуміння суті методичної майстерності), «Ваше ставлення до методичної підготовки» (виявлення педагогічної спрямованості. З'ясування характеру мотивації щодо методичної підготовки, сформованості ставлення до методичної роботи вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, сформованості інтересу до методичної діяльності), «Ставлення студентів до спецкурсів «Методична майстерність учителя», «Робота з батьками» (з'ясування ставлення здобувачів вищої освіти до цих спецкурсів).

Визначення рівня сформованості методичних знань, їх повноти, наявності методичних переконань, сформованості методичного мислення, визначення рівнів готовності респондентів до саморозвитку є можливим завдяки методу *тестування* (Різнорівневі дидактичні тести. Готовність до саморозвитку (В. Павлов).

Метод експертних оцінок дозволяє якісно визначити й уточнити основні положення методики дослідження; визначити критерії і показники, що відбивають суттєві характеристики складових методичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Важливу роль варто відвести *методичному аналізу, аналізу продуктів діяльності* (аналіз сформованості навичок застосування методичних знань

в різних педагогічних ситуаціях, умінь щодо виконання завдань методичного спрямування; рівня методичної діяльності; аналіз продуктів дидактико-методичної діяльності: практичних і лабораторних робіт, результатів педагогічної практики; конкурсних праць, методичних есе, педагогічних вебінарів).

Психолого-педагогічна діагностика та самодіагностика дозволяє якісно провести діагностику здатності майбутнього вчителя до саморозвитку. Так, *методика ранжирування* (В. Маралов) уможлиблює визначення самооцінки студентів, *шкалювання* (за діагностичною картою) дає змогу здійснити педагогічну оцінку та самооцінку готовності здобувачів вищої освіти до саморозвитку та визначення рівня сформованості в них навичок і вмінь саморозвитку, *методика вимірювання рівня рефлексивності* (А. Карпов) дозволяє з'ясувати здатність здійснювати рефлексію власної методичної діяльності здобувачів вищої педагогічної освіти.

Усі зазначені методи мають використовуватися у комплексі, оскільки лише в цьому випадку є можливість більш повно, глибоко та об'єктивно вивчати процеси, які впливають на процес методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Варто зазначити, що при доборі діагностичних засобів необхідно враховувати наступне: діагностичні засоби повинні бути валідними (давати точне уявлення про той чи інший показник); надійними (бути стійкими в процесі застосування); доступними для масового використання; економічними (займати мало часу і зусиль); інформативними (результати діагностування повинні відповідати на широке коло питань).

Отже, система методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи відповідає усім характеристикам педагогічної системи: складна, цілісна, керована, динамічна, нелінійна взаємодія всіх її суб'єктів, має структурні компоненти; спрямована на організацію активної методичної діяльності здобувачів вищої освіти, засвоєння ними систематизованих методичних знань, набуття практичних навичок і вмінь, розвиток та формування особистості фахівця; має чітко окреслену

структуру: цілі, завдання, зміст, підсистеми, структурні компоненти, функції, принципи, підходи, пріоритетні напрями, методи, засоби, форми організації методичної взаємодії, педагогічні умови, етапи, критерії та показники оцінки ефективності системи, результат. Наявність обґрунтованого вище діагностичного інструментарію методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи дозволяє визначити шляхи корекції окремих ланок методичної підготовки, що мають певне місце в педагогічному процесі на різних етапах реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Так, згідно з логікою дослідження, доцільно буде здійснити діагностику процесу формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи і визначити рівень сформованості зазначеного феномену.

1.2. Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Проблема діагностики процесу формування інформаційної компетентності (ІК) майбутніх учителів початкової школи надзвичайно актуальна для вирішення сучасних питань вдосконалення якості викладання у педагогічних закладах вищої освіти (ЗВО). Така діагностика, як система методів і засобів вивчення рівня ІК здобувачів вищої педагогічної освіти, створює основу для вивчення труднощів в освітньому процесі, сприяє усвідомленню та пошуку оптимальних шляхів їх подолання.

Саме тому важливим стає висвітлення діагностичного інструментарію процесу формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Висновки та засади теоретичних досліджень порушеної проблеми вможливають визначення до кожного з компонентів інформаційної компетентності, відповідних критеріїв та показників із метою оцінювання в здобувачів освіти рівня інформаційної компетентності. Так, усі структурні

компоненти інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи можна оцінити через відповідні критерії, ступінь прояву яких виражається в сукупності притаманних їм показникам.

Зазначимо, що в енциклопедичному виданні критерій (грец. *kriterion* – засіб переконання, мірило) трактують як «мірило», «підставу» для оцінки, визначення оцінки предмета або явища [1]. Відповідно до термінологічного словника І. Дичківської, «критерій – показник, що характеризує властивість (якість) об'єкта, оцінювання якого можливе за одним зі способів вимірювання чи за експертним методом» [13, с. 344].

В. Сластьонін та Л. Подимова зазначають, що «за допомогою критеріїв повинні встановлюватись зв'язки між всіма компонентами системи, що досліджується» [39, с. 100]. Учені наголошують на тому, що критерії повинні визначатись через низку певних специфічних ознак, які відображають усі структурні компоненти [39, с. 100].

Ю. Бабанський, досліджуючи термін «показник», вивчає його в трьох аспектах, а саме:

а) як свідчення, доказ, ознака чого-небудь;

б) як наочні дані про результати якоїсь роботи (навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти), якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь;

в) як явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу [4].

У контексті дослідження доцільно дотримуватися наукової позиції, де поняття «критерій» більше за своїм змістом, ніж поняття «показник», оскільки останній характеризує сукупність певних ознак досліджувального феномену. Критерії та показники дають змогу визначити, що саме та як необхідно продіагностувати, а також простежити динаміку розвитку інформаційної компетентності.

Так, у контексті дослідження критерій варто розуміти як ознаку, на основі якої за певними показниками вможливлується оцінка кожного з компонентів інформаційної компетентності.

Зважаючи на вищеперераховані вимоги доцільно розробити критерії, які б відображали специфіку процесу підготовки інформаційної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. У контексті дослідження критерії подано як принципи оцінки ефективності, де показники виступають моделлю кількісної характеристики явища. Критерії та показники дають змогу визначити, що конкретно та у який спосіб необхідно продіагностувати, а також простежити динаміку розвитку інформаційної компетентності у здобувачів освіти.

Із метою забезпечення об'єктивної оцінки ефективності функціонування розробленої структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки, розроблено й обґрунтовано такі *критерії*: особистісний, змістовий, операційний, акмеологічний (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

**Характеристика рівнів, критеріїв та показників сформованості
інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи**

Кри терії	Показники	Рівні			
		<i>Високий</i>	<i>Достатній</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
1	2	3	4	5	6
Особистісний	ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності	<i>позитивне</i> ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності	<i>відносно позитивне</i> ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності	<i>нейтральне</i> ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності	<i>негативне</i> ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності

1	2	3	4	5	6
	інтерес до застосування ІКТ та уважність	<i>стійкий</i> інтерес до застосування ІКТ у професійній діяльності	<i>виражений</i> інтерес до застосування ІКТ у професійній діяльності	<i>епізодичний</i> інтерес до застосування ІКТ у професійній діяльності	<i>відсутність прояву</i> інтересу до застосування ІКТ у професійній діяльності
	потреба до опанування та аналізу ІКТ	<i>стійка</i> потреба до опанування та аналізу ІКТ	<i>виражена</i> потреба до опанування та аналізу ІКТ	<i>епізодична</i> потреба до опанування та аналізу ІКТ	<i>відсутність прояву</i> потреби до опанування та аналізу ІКТ
Змістовий	сформованість знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>висока</i> сформованість знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>достатня</i> сформованість знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>поверховість</i> знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>відсутність прояву</i> сформованості знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи
	сформованість знань щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів і можливостей сучасних і перспективних ІКТ	<i>висока</i> сформованість знань щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів і можливостей сучасних і перспективних ІКТ	<i>достатня</i> наявність незначних прогалин у знаннях щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів і можливостей сучасних і перспективних ІКТ	<i>поверховість</i> знань основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів і можливостей сучасних і перспективних ІКТ	<i>відсутність прояву</i> сформованості знань щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів і можливостей сучасних і перспективних ІКТ

1	2	3	4	5	6
Операційний	сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>продуктивна</i> сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>достатня</i> сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>ситуативна</i> сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>елементарна</i> сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи
Операційний	сформованість умінь застосування ІКТ у методиках навчання дисциплін початкової школи та умінь щодо опанування сучасних і перспективних ІКТ	<i>продуктивна</i> сформованість умінь застосування ІКТ у методиках навчання дисциплін початкової школи та умінь щодо опанування сучасних і перспективних ІКТ	<i>достатня</i> сформованість умінь застосування ІКТ у методиках навчання дисциплін початкової школи та умінь щодо опанування сучасних і перспективних ІКТ	<i>ситуативна</i> сформованість умінь застосування ІКТ у методиках навчання дисциплін початкової школи та умінь щодо опанування сучасних і перспективних ІКТ	<i>елементарна</i> сформованість умінь застосування ІКТ у методиках навчання дисциплін початкової школи та умінь щодо опанування сучасних і перспективних ІКТ
Акмеологічний	здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ	<i>адекватна</i> здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ	<i>завищена</i> здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ	<i>занижена</i> здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ	<i>відсутність прояву</i> здатності до професійної самомотивації засобами ІКТ
	здатність до методичної рефлексії	<i>креативно виражена</i> здатність до методичної рефлексії	<i>виражена</i> здатність до методичної рефлексії	<i>епізодично виражена</i> здатність до методичної рефлексії	<i>відсутність прояву</i> здатності до методичної рефлексії
	здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ	<i>креативно виражена</i> здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ	<i>виражена</i> здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ	<i>епізодично виражена</i> здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ	<i>відсутність прояву</i> умінь до постійного професійного самовдосконалення засобами ІКТ

Отже, у процесі дослідження формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки, уточнено діагностично-критеріальну базу педагогічної діагностики процесу формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи, що логічно співвідноситься з компонентами підготовки, а саме:

- особистісний (ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності; інтерес до їх застосування та уважність; потреба до опанування та аналізу ІКТ);

- змістовий (сформованість знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи; основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкової школи, видів й можливостей сучасних й перспективних ІКТ);

- операційний (сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи; застосування ІКТ у методиках навчання дисциплін початкової школи та умінь щодо опанування сучасних й перспективних ІКТ);

- акмеологічний (здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ; здатність до методичної рефлексії; здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ).

Розроблені компоненти, показники та рівні сформованості інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи забезпечують можливість проведення моніторингових досліджень із цієї проблематики. Визначені критерії є підставою для розробки діагностичного інструментарію для максимально точної оцінки їх якісних та кількісних характеристик.

Реалізація структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності у процесі професійної підготовки як цілісної системи формування ІК у здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта, дозволяє яскраво простежити процес, характер розвитку основних компонентів (інформаційно-когнітивного, інформаційно-методичного, інформаційно-комп'ютерного) досліджуваного поняття «інформаційна компетентність».

До вищезазначених критеріїв формування інформаційної компетентності дібрано способи перевірки їх валідності, завдяки чому створена система діагностики інформаційної компетентності у майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки в педагогічному закладі вищої освіти (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

**Способи діагностики інформаційної компетентності
у майбутніх учителів початкової школи**

№ з/п	Комп. ІК	Критерії	Показники	Спосіб діагностики
1	2	3	4	5
1.		Особистісний	ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності	<i>Анкетування</i> (Авторська анкета «Діагностика ставлення до системного використання, інтересу до застосування ІКТ, уважності у майбутніх
	Інформаційно-когнітивний, інформаційно-методичний, інформаційно-комп'ютерний			учителів початкової школи та їхньої потреби до опанування та аналізу ІКТ», ч.1)
			інтерес до застосування ІКТ та важність	<i>Анкетування</i> (Авторська анкета «Діагностика ставлення до системного використання, інтересу до застосування ІКТ, уважності у майбутніх учителів початкової школи та їхньої потреби до опанування та аналізу ІКТ», ч.2)
			потреба до опанування та аналізу ІКТ	<i>Анкетування</i> (Авторська анкета «Діагностика ставлення до системного використання, інтересу до застосування ІКТ, уважності у майбутніх учителів початкової школи та їхньої потреби до опанування та аналізу ІКТ», ч.3)
2.		Змістовий	сформованість знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>Опитування</i> («Діагностика сформованості знань у здобувачів вищої освіти щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи»)

1	2	3	4	5
			сформованість знань щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів й можливостей сучасних й перспективних ІКТ	<i>Тестування</i> («Діагностика у здобувачів вищої освіти знань щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів й можливостей сучасних й перспективних ІКТ»)
3.		Операційний	сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи	<i>Експертна оцінка</i>
			сформованість умінь застосування ІКТ у методиках навчання дисциплін початкової школи та умінь щодо опанування сучасних й перспективних ІКТ	Діагностична карта <i>спостереження</i> (Діагностична карта спостереження для методистів, які супроводжують здобувачів вищої освіти під час проведення пробних уроків на практиці)
4.		Акмеологічні й	здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ	Діагностика рефлексії А. Карпова [27]
	здатність до методичної рефлексії		Методика ранжування (В. Маралова) [28]	
	здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ		<i>Бесіда</i> («Діагностика здатності до методичного вдосконалення засобами ІКТ»)	

Рекомендується не відхилятися від традиційної схеми розподілу шкали виміру кожного критерію за чотирма рівнями: низький, середній, достатній та високий. Така шкала є найзручнішою для інтерпретації і порівняння отриманих у процесі едукативної діяльності даних та викладу й сприйняття загальних результатів дослідження наділі.

Так, діагностичну перевірку даних за *особистісним критерієм* (ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності; інтерес до застосування ІКТ та уважність; потреба до опанування та аналізу ІКТ) пропонуємо здійснювати за допомогою спеціально-розробленої авторської анкети («*Діагностика ставлення до системного використання, інтересу до застосування ІКТ, уважності у майбутніх учителів початкової школи та їхньої потреби до опанування та аналізу ІКТ*») у трьох частинах, що уможливлує окремо оцінити динаміку зрушень кожного із показників.

Запропоноване діагностичне анкетування дозволяє встановити ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності, визначити характер інтересу до застосування ІКТ та уважність, а також відстежити їх потребу до опанування та аналізу ІКТ. Окрім того, ця діагностика дозволяє виявити, з якими труднощами вони стикаються й на цій основі – з'ясувати, на чому саме викладачам ЗВО варто зацентувати увагу в процесі едукації майбутніх учителів початкової школи.

Авторська анкета

«Діагностика ставлення до системного використання, інтересу до застосування ІКТ, уважності у майбутніх учителів початкової школи та їхньої потреби до опанування та аналізу ІКТ» [22]

Інструкція. Шановні здобувачі освіти! Пропонуємо вам узяти участь у дослідженні, спрямованому на підвищення ефективності освіти.

Уважно прочитайте кожне висловлювання й висловіть своє ставлення (табл. 1.4), проставивши навпроти номера висловлювання свою відповідь, використовуючи для цього такі позначки:

- *правильно (+ +);*
- *мабуть, правильно (+);*
- *важко відповісти (0);*
- *мабуть, неправильно (-);*
- *не згодна(-ен) (- -).*

Діагностика ставлення до системного використання, інтересу до застосування ІКТ, уважності у майбутніх учителів початкової школи та їхньої потреби до опанування та аналізу ІКТ

№	Висловлювання	Позначка
1	2	3
Ч. 1. Ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності		
1.	Я вважаю, що використання ІКТ суттєво полегшує підготовку до занять у початковій школі.	
2.	Я з задоволенням використовую ІКТ під час різних видів педагогічної практики.	
3.	Намагаюся самостійно виконувати завдання з інформатичних дисциплін та методик навчання, не люблю, коли мені підказують і допомагають.	
4.	Труднощі, що інколи виникають при вивченні інформатики та методик навчання, роблять її для мене не менш захоплюючою.	
	Уважаю, що засоби ІКТ можуть максимально оптимізувати освітній процес початкової школи в умовах оновлення освіти (реалізація НУШ).	
Ч. 2. Інтерес до застосування ІКТ та уважність		
5.	Я уважно опановую принципи та методи навчання, дізнаюся про особливості їх реалізації при використанні ІКТ на уроках та в позакласній роботі в початковій школі..	
6.	Мені цікаво опановувати й використовувати засоби ІКТ під час підготовки до уроку.	
7.	Мені цікаво опановувати й використовувати засоби ІКТ на різних етапах уроку.	
8.	Мені цікаво опановувати й використовувати засоби ІКТ під час роботи з батьками.	
9.	Мені цікаво опановувати й використовувати засоби ІКТ на інших видах педагогічної діяльності. (Якщо Ваша відповідь «вірно» (+ +) або «мабуть, вірно» (+), то, будь ласка, укажіть на яких саме _____).	
Ч. 3. Потреба до опанування та аналізу ІКТ		
10.	Я помітив(-ла), що мої інтереси й захоплення у вільний час пов'язані з засобами ІКТ.	
11.	Я відчуваю потребу в розширенні своїх знань та умінь щодо використання ІКТ у початковій школі.	
12.	Я відчуваю потребу в обміні досвідом із колегами по організації освітнього процесу за допомогою мережевих програмних засобів.	
13.	Переконаний(-а), що моє подальше професійне самовдосконалення, підвищення професійної майстерності буде значно ефективнішим за умов використання засобів ІКТ.	
14.	Я відчуваю потребу ділитися з колегами досвідом професійного самовдосконалення засобами ІКТ.	

Дякуємо за співпрацю!

Діагностичну перевірку даних за *змістовим критерієм* (сформованість знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи; основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкової школи, видів й можливостей сучасних й перспективних ІКТ) рекомендовано здійснювати за допомогою методів опитування та тестування. З огляду на це, дібрано запитання у двох частинах для окремої перевірки кожного з показників для здобувачів вищої педагогічної освіти зазначеного фаху (*опитування «Діагностика сформованості знань у здобувачів вищої освіти щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи» та тестування «Діагностика у здобувачів освіти знань щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів і можливостей сучасних й перспективних ІКТ»*).

Варто відзначити, що при складанні запитань була використана монографія «Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства» авторів С. Гончаренко, А. Ваврик, Є. Верещак [38] (за ред. С. Гончаренко, Л. Кондратенко) та навчально-методичний посібник «Інформаційно-комунікаційні технології у початковій школі» авторів О. Співаковського, Л. Петухової, В. Коткової [41].

Кожна частина пропонованої діагностики для перевірки двох відповідних показників (сформованість знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи; основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкової школи, видів і можливостей сучасних і перспективних ІКТ) містить певні запитання.

Перша частина опитування «Діагностика сформованості знань у здобувачів вищої освіти щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи» містить 5 запитань. Кожна повна правильна відповідь на запитання оцінювалася в 1 бал, неповна відповідь – 0,5 бала, неправильна відповідь – 0 балів. Максимально можлива кількість набраних балів – 5.

**Діагностика сформованості у здобувачів вищої освіти знань
щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи та основ
використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів
і можливостей сучасних й перспективних ІКТ**

Частина 1

**«Діагностика сформованості знань у здобувачів вищої освіти щодо
когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи» [38]**

1. Розкрийте особливості сприймання навчальної інформації сучасними дітьми.

2. На розвиток яких основних когнітивних процесів у здобувачів освіти початкової школи має бути спрямований учитель? Коротко схарактеризуйте їх.

3. Розкрийте вплив новітнього інформаційного середовища на когнітивний розвиток здобувачів першого рівня повної загальної середньої освіти.

4. Запропонуйте завдання для учнів початкової школи на розвиток кожного з таких когнітивних процесів, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення.

5. Обґрунтуйте роль вчителя у розвитку в здобувачів освіти початкової школи когнітивних процесів: сприйняття, увага, пам'ять, мислення.

Інтерпретація результатів

Оцінюванню підлягає кожне запитання. Кожна повна правильна відповідь на запитання оцінюється в 1 бал, неповна відповідь – 0,5 бала, неправильна відповідь – 0 балів. Максимально можлива кількість набраних балів – 5:

- до 2 балів – знання незадовільні («низький рівень»);
- 3 балів – знання задовільні («середній рівень»);
- 4 балів – знання добрі («достатній рівень»);
- 5 балів – знання відмінні («високий рівень»).

Друга частина «Діагностика у здобувачів вищої освіти знань щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів і можливостей сучасних і перспективних ІКТ» містить 20 запитань. За кожну правильну відповідь на запитання нараховується 1 бал, за кожну

неправильну – 0 балів. Усі запитання вимагають від здобувачів вищої освіти використання вже відомих опорних знань та прояву творчого мислення.

Частина 2

«Діагностика у здобувачів вищої освіти знань щодо основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів і можливостей сучасних і перспективних ІКТ» [41]

Інструкція. Шановний здобувачу вищої освіти! Дайте відповіді на наведені нижче запитання. Для відповіді на запитання тесту Вам надано 20 хвилин з розрахунку по 1 хвилині на запитання. Тест містить запитання як одинарного, так і множинного вибору.

Курс ____ Група _____ Прізвище та ім'я _____

1. Складові інформатичних компетентностей учителя початкових класів:

- а) адекватна самооцінка;**
- б) система знань, умінь і навичок;**
- в) особистісні якості ;**
- г) інформатизація освіти.

2. Скільки хвилин на день не повинна перевищувати безперервна робота з екраном здобувачів освіти 2 – 4 класів?

- а) 5 хвилин;
- б) 10 хвилин;
- в) 15 хвилин;**
- г) 20 хвилин.

3. Гігієнічні норми і правила впровадження в освітній процес ІКТ містять вимоги:

- а) до приміщень, де знаходяться комп'ютери;**
- б) до обладнання місць для занять;**
- в) до комп'ютерної грамотності вчителя;
- г) до режиму занять і відпочинку на уроці.**

4. На яке сприймання розраховані мультимедійні програми?

- а) опосередковане;

б) послідовне;

в) самостійне.

5. Який навчальний матеріал доречно шукати для уроків з математики в Інтернеті?

а) презентації та математичні ігри;

б) дитячий живопис;

в) малюнки;

г) озвучені тексти казок;

д) вірші, загадки;

е) дитячий музичний фольклор.

6. Яка головна характеристика навчального діалогу дитини з комп'ютером?

а) ігровий характер;

б) педагогічна спрямованість;

в) елементи новизни;

г) позитивна спрямованість.

7. Гігієнічні норми і правила впровадження в освітній процес ІКТ містять вимоги:

а) до приміщень, де знаходяться комп'ютери;

б) до обладнання місць для занять;

в) до комп'ютерної грамотності вчителя;

г) до режиму занять і відпочинку при роботі.

8. Створення _____ допомагає вчителю вирішити організаційні, інформаційні питання, утілити в життя творчі задуми, створити серед здобувачів освіти та батьків класного колективу відчуття «місця зустрічі».

а) відомостей успішності;

б) інтерактивних батьківських зборів;

в) сайту класу;

г) пам'яток для батьків.

9. Які види робіт належать до етапу вивчення нової теми уроку образотворчого мистецтва?

- а) розгляд предмета або організація сприйняття творів мистецтва;**
- б) методологічне пояснення на дошці;**
- в) колективний аналіз учнівських робіт;
- г) організація робочих місць;
- д) повторення правил техніки безпеки.**

10. Визначте правдиві методичні рекомендації щодо підготовки й проведення комп'ютерних уроків.

а) зі здобувачами освіти 2 – 4-их класів працювати, коли в комп'ютерному класі є інтерактивна дошка;

б) усі завдання бажано оформити графікою, забезпечити ігровими ефектами;

в) інколи залишати здобувачів освіти без контролю під час роботи в мережі Інтернет

г) за потребою слідкувати за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог;

д) необхідно передбачити захист від несанкціонованих дій користувача, розробити дружній інтерфейс;

е) повинні бути передбачені реакція на хибну відповідь і можливість її виправити.

11. Які способи застосування ІКТ доцільні для уроків фізичної культури?

а) пошук та добір навчального матеріалу в Інтернеті;

б) унаочнення завдяки мультимедійній презентації;

в) створення дидактичного матеріалу;

г) тестування;

д) музичний супровід;

е) практичні вправи.

12. Оберіть основні етапи проєктної роботи:

а) підготовка;

б) постановка проблемного питання;

в) підведення підсумків;

г) планування;

д) перевірка гіпотез;

е) основна робота за проєктом.

13. Які пропедевтичні курси інформатики вивчаються в практиці роботи початкової школи?

а) «Початкова інформатика»;

б) «Кроки до інформатики. Шукачі скарбів»;

в) «Інформатика для найменших»;

г) «Сходи до інформатики»;

д) «Комп'ютерленд».

14. За критерієм використання джерел і засобів виховного впливу на особистість школярів форми роботи поділяють на:

а) інформаційні;

б) словесні;

в) практичні;

г) наочні.

15. Визначте критерії ефективності використання комп'ютера в роботі класного керівника.

а) економічність;

б) компактність;

в) інтегративність;

г) наочність;

д) можливість проведення моніторингу;

е) проблемність;

ж) можливість творчого розвитку особистості здобувача освіти.

16. Як доцільно використовувати ІКТ під час роботи вчителя з батьками?

а) проведення електронного анкетування;

б) проведення інтелектуальних ігор;

в) складання «Пам'яток»;

г) показ презентацій;

д) робота здобувачів освіти з Інтернет;

е) створення сайту класу.

17. Які можливості ІКТ доцільно використовувати під час проведення класної години?

а) презентації;

б) створення портфоліо здобувачів освіти;

в) робота здобувачів освіти з комп'ютером та Інтернеті;

г) створення баз даних;

д) оформлення відомостей успішності.

18. Який перший етап проєктної роботи?

а) підготовка;

б) постановка проблемного питання;

в) підведення підсумків;

г) планування;

д) перевірка гіпотез.

19. Які можливості ІКТ доцільно використовувати під час оформлення документації класного керівника?

а) створення баз даних;

б) показ презентацій;

в) створення портфоліо здобувачів освіти;

г) робота здобувачів освіти з комп'ютером та Інтернеті;

д) створення сайту класу;

е) оформлення відомостей успішності.

20. Визначте критерії ефективності використання комп'ютера в роботі класного керівника

а) економічність;

б) компактність;

в) інтегративність;

г) наочність;

- д) можливість проведення моніторингу;
- е) проблемність;
- ж) можливість творчого розвитку особистості здобувачів освіти.

Інтерпретація результатів

Кожна повна правильна відповідь тесту оцінюється в 1 бал, неповна відповідь – 0,5 бала, неправильна відповідь – 0 балів. Максимальна можлива кількість набраних балів тесту – 20.

При загальному оцінюванні доцільно виходити з того, що при отриманні:

- до 5 балів – знання незадовільні («низький рівень»);
- 6 – 10 балів – знання задовільні («середній рівень»);
- 11 – 18 балів – знання добрі («достатній рівень»);
- 19 – 20 балів – знання відмінні («високий рівень»).

У процесі діагностичної перевірки показників за операційним критерієм необхідно якісно здійснювати педагогічне спостереження за майбутніми вчителями початкової школи із експертною оцінкою.

Педагогічне спостереження та експертна оцінка має здійснюватися викладачами-методистами під час проведення здобувачам вищої освіти пробних уроків та переддипломної практики в закладах загальної середньої освіти.

На основі педагогічного спостереження методисти мають надавати *експертну оцінку* якості проходження здобувачем освіти педагогічної практики (за п'ятибальною шкалою), що дозволяє повною мірою виміряти операційний критерій за показником «сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи».

Зі свого боку, показник «сформованість умінь застосування ІКТ у методиках навчання дисциплін початкової школи та умінь щодо опанування сучасних й перспективних ІКТ» рекомендовано перевіряти керівниками різних видів практик за допомогою діагностичної карти спостереження для методистів, які супроводжують здобувачів вищої освіти під час проведення пробних уроків на практиці, безпосередньо розробленої автором дослідження

(«Діагностична карта спостереження для методистів, які супроводжують здобувачів вищої освіти під час проведення пробних уроків на практиці»).

Окрім того, з метою виявлення конкретних проблем, з якими стикаються здобувачі вищої освіти під час різних видів практики, на всіх етапах дослідження рекомендовано постійно проводити бесіди з методистами, які спостерігають й оцінюють здобувачів вищої освіти. Варто зазначити, що за необхідності має надаватися консультативна допомога керівникам практики та викладачам-методистам.

**Діагностична карта спостереження
для методистів, які супроводжують здобувачів вищої освіти під час
проведення пробних уроків на практиці [22]**

Інструкція. Шановні методисти! Просимо Вас узяти участь в опитуванні із метою виявлення вмінь майбутніх учителів початкової школи використовувати засоби ІКТ в освітньому процесі початкової школи.

Будь ласка, заповніть карту спостереження (табл. 1.5), обираючи відповідну позначку в стовпчику «так» або «ні» та дайте відповіді на додаткові запитання. Карта оцінювання заповнюється на кожного практиканта.

За бажанням надайте додаткову інформацію з проблеми дослідження, що стосується певного здобувача вищої педагогічної освіти або всієї групи.

Таблиця 1.5

Карта спостереження

№ з/п	Запитання	Відповідь	
		так	ні
1	2	3	4
1	Чи використовував здобувач вищої освіти при підготовці до уроку засоби ІКТ? <i>Якщо ні, то переходьте до 4 запитання.</i>		
2	При підготовці до уроку здобувач вищої освіти знайшов матеріали до уроку в мережі Інтернет.		
3	При підготовці до уроку здобувач вищої освіти виготовив демонстраційні або роздавальні матеріали за допомогою засобів ІКТ.		
4	Чи використовує практикант засоби ІКТ під час проведення уроку? <i>Якщо ні, то переходьте до 9 запитання.</i>		
5	Чи методично грамотно практикант використовує засоби ІКТ на уроці?		

1	2	3	4
6	Чи дотримується здобувач вищої освіти санітарно-гігієнічних вимог при впровадженні ІКТ на уроці?		
7	Здобувач освіти протягом уроку продемонстрував різні види роботи з засобами ІКТ (більше 3).		
8	Чи забезпечило використання практикантом засобів ІКТ підвищення пізнавальної активності здобувачів освіти під час уроку?		
9	Якщо на запитання «Чи вважаєте доцільним використовувати засоби ІКТ у діяльності вчителя початкової школи» практикант відповів «так» – поставте позначку плюс у першій колонці, якщо стверджує «ні» – зробіть відмітку в другій колонці.		
10	Якщо на запитання «Чи виникають у Вас труднощі при впровадженні ІКТ в освітній процес початкової школи» здобувач вищої освіти відповів «ні» – поставте позначку плюс у першій колонці, якщо стверджує «так» – зробіть відмітку у другій колонці.		

Зазначте, будь ласка, які саме засоби ІКТ використовував здобувач-практикант під час проведення уроку. _____

Додаткова інформація (за необхідності, на розсуд методиста): _____

Дякуємо за співпрацю!

Діагностичну перевірку даних за акмеологічним критерієм (здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ; здатність до методичної рефлексії; здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ) рекомендовано здійснювати за допомогою методики А. Карпова «Діагностика рефлексії» [26], методика ранжування В. Маралова [28] та бесіди.

Ці методики є загальновідомими, часто вживаними й не потребують додаткового висвітлення. Зі свого боку, показник «здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ» необхідно вимірювати за допомогою поданої нижче авторської *діагностики здатності до методичного вдосконалення засобами ІКТ* (табл. 1.6). Анкета бесіди зі здобувачем вищої педагогічної освіти заповнюється окремо на кожного здобувача вищої освіти.

**Діагностика здатності
до методичного вдосконалення засобами ІКТ [22]**

№ з/п	План бесіди	Оцінка кожної відповіді (1,2,3,4,5)
1	2	3
1.	Наскільки Вам цікаво аналізувати проблеми, пов'язані з інформатизацією освітнього процесу школи, шукати способи їх вирішення?	
2.	Чи є у Вас ідеї ефективного використання ІКТ в умовах реалізації Концепції Нової української школи, які прагнете втілити у реальність? Які саме?	
3.	Чи маєте Ви переконання у можливості професійного самовдосконалення за умови застосування у майбутній педагогічній діяльності засобів ІКТ?	
4.	Чи маєте Ви бажання брати активну участь у творчих конкурсах, пов'язаних із використанням ІКТ у професійній діяльності вчителя початкової школи? Обґрунтуйте свою відповідь.	
5.	Охарактеризуйте, будь ласка, рівень своїх власних умінь до постійного професійного самовдосконалення засобами ІКТ.	

Дякуємо Вам за відвертість суджень та участь у дослідженні!

Отже, запропоновані діагностики вможливають оцінку не лише рівня інформаційної компетентності у цілому, а й представляють безпосередньо кожний окремий компонент ІК через відповідні критерії та показники. Варто зазначити, що всі зазначені способи діагностики мають використовуватися у комплексі, оскільки лише у цьому разі можливо максимальною мірою дослідити процеси, що впливають на формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі їх професійної підготовки.

Згідно з логікою дослідження, для більш глибокого вивчення питання підвищення рівня едукативності майбутніх учителів початкової школи необхідно у наступному пункті проаналізувати діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра у майбутніх учителів початкової школи.

1.3. Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра

Ураховуючи багатокомпонентність структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, пропонуємо комплекс діагностичних методик для визначення рівня сформованості у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, які наведено в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

Комплекс діагностичних методик для визначення рівня сформованості у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра

№ з/п	Компоненти	Критерії	Показники	Запроваджена методика діагностики
1	2	3	4	5
1.	Мотиваційний	Ціннісно-мотиваційний	мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості	– Методика визначення мотивації професійної діяльності (А. Реана та В. Якуніна в модифікації Н. Бадмаєвої)
умотивованість до відповідальної поведінки та саморозвитку			– Діагностика мотиваційної структури особистості (В. Мільмана)	
прагнення до творчої та професійної самореалізації і самовдосконалення			– Мотивація досягнення успіхів здобувачів вищої освіти (С. Пакуліної); – Діагностична карта «Визначення сформованості ціннісно-мотиваційних орієнтацій майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра» (модифіковано авторами)	

1	2	3	4	5
2.	Когнітивний	Знаннєво-креативний	системна інтелектуальна наповненість фахових знань про зміст, мету, специфіку, функції та форми взаємодії школи та сім'ї;	– Анкета-опитувальник «Зміст, мета, специфіка, функції та форми взаємодії школи та сім'ї» (модифіковано авторами)
			розвиненість у майбутніх учителів професійно-педагогічного, креативного мислення, свідомості, відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра	– Анкета «Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу» (модифіковано авторами)
3.	Діяльнісний	Комунікативно-діяльнісний	застосування здобутих знань на практиці	– Методика визначення спрямованості особистості (на себе, на спілкування, на діяльність) (Б. Басса)
			реалізація організаторських та виховних здібностей майбутніх учителів початкової школи в процесі педагогічної практики	– Експрес-діагностика організаторських здібностей майбутніх учителів початкової школи (за Н. Фетіскіним)
			здатність майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра	– Анкета «Основні шляхи взаємодії учителя з сім'єю молодшого школяра» (модифіковано авторами)
4.	Рефлексивний	Аналітико-оцінний	самооцінювання здатності до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, контроль процесу її досягнення	– Методика «Незакінчені речення» М. Нюттена (модифіковано авторами)
			самоаналіз професійної діяльності	– Методика визначення емпатійних здібностей (за В. Бойко)
			прогнозування шляхів та засобів підвищення виховної роботи в означеному напрямі	– Методика «Потреба в саморозвитку» Г. Сиротенка (модифіковано авторами)

Отже, діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра буде представлений відповідними методами діагностики за кожним із критеріїв (*ціннісно-мотиваційним, знаннєво-креативним, комунікативно-діяльнiсним, аналітико-оцінним*) та спрямований на діагностування відповідних рівнів за компонентами структурно-логічної моделі системи (*мотиваційним, когнітивним, діяльнiсним, рефлексивним*).

Для визначення у здобувачів вищої освіти рівня сформованості відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за ціннісно-мотиваційним критерієм, показниками якого є: мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості; умотивованість до відповідальної поведінки та саморозвитку; прагнення до творчої та професійної самореалізації й самовдосконалення, пропонуємо використовувати такі діагностичні методики: методика визначення мотивації професійної діяльності (А. Реана та В. Якуніна в модифікації Н. Бадмаєвої); діагностика мотиваційної структури особистості (В. Мільмана); мотивація досягнення успіхів здобувачів вищої освіти (С. Пакуліної); діагностична карта «Визначення сформованості ціннісно-мотиваційних орієнтацій майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра» (модифіковано авторами). Розглянемо їх.

Методика визначення мотивації професійної діяльності А. Реана та В. Якуніна в ред. Н. Бадмаєвої складається із 34 тверджень, на основі яких визначається розвиненість мотивів за сімома шкалами: комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні й соціальні спонукання, а також мотиви уникнення, престижу, творчої самореалізації. Шкали: 1 – комунікативні мотиви; 2 – мотиви уникнення; 3 – мотиви престижу; 4 – професійні мотиви; 5 – мотиви творчої самореалізації; 6 – навчально-пізнавальні мотиви; 7 – соціальні мотиви. Здобувачам вищої освіти пропонується оцінити за п'ятибальною шкалою наведені мотиви навчальної діяльності за значущістю для них: 1 бал відповідає найменшій значущості, 5 балів – максимальній.

Методика діагностики навчальної мотивації
(за А. Реаном, В. Якуніним у ред. Н. Бадмаєвої)

Інструкція. Вам пропонується анкета, яка допоможе оцінити рівень навчально-пізнавального, професійного, комунікативного, соціального й інших видів спонукання. Оцініть за п'ятибальною шкалою наведені мотиви навчальної діяльності за значущістю для Вас: 1 бал відповідає найменшій значущості, 5 балів – максимальній.

Анкета

1. Навчаюсь, тому що мені подобається обрана професія.
2. Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
3. Хочу стати фахівцем.
4. Щоб дати відповіді на актуальні питання, які відносяться до сфери майбутньої професійної діяльності.
5. Бажаю повною мірою скористатися задатками, здібностями до обраної професії.
6. Щоб не відставати від друзів.
7. Щоб працювати з людьми, слід мати глибокі й всебічні знання.
8. Оскільки хочу бути серед кращих здобувачів вищої освіти.
9. Оскільки хочу, щоб наша група стала кращою в академії.
10. Щоб заводити знайомства й спілкуватися з цікавими людьми.
11. Тому що, отримані знання дозволять мені досягти всього необхідного.
12. Необхідно закінчити академію, щоб у знайомих не змінилася думка про мене, як про здібну й перспективну людину.
13. Щоб уникнути засудження й покарання за погане навчання.
14. Хочу бути шанованим у навчальній групі.
15. Не хочу відставати, не хочу опинитися серед тих, хто відстає.
16. Тому що від успіхів у навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.
17. Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» та «відмінно».

18. Мені просто подобається вчитися.
19. Вступивши до педагогічного ЗВО, змушений учитися, аби закінчити його.
20. Бути постійно готовим до занять.
21. Успішно продовжити навчання на наступних курсах.
22. Щоб отримати глибокі й міцні знання.
23. Тому що в майбутньому думаю вступити до магістратури за фахом.
24. Будь-які знання стануть у нагоді в майбутній професії.
25. Тому що хочу принести більше користі суспільству.
26. Стати висококваліфікованим фахівцем.
27. Щоб пізнавати нове, займатися творчою діяльністю.
28. Аби дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей.
29. Мати добру репутацію у викладачів.
30. Домогтися схвалення батьків і оточуючих.
31. Вчуся заради виконання обов'язку перед батьками, рідними.
32. Тому що знання надають мені впевненості в собі.
33. Тому що від успіхів у навчанні залежить моє майбутнє професійне становище.
34. Хочу одержати диплом з гарними оцінками, аби отримати перевагу перед іншими.

Обробка результатів тесту

За результатами анкетування обчислюється середній показник за кожною шкалою опитувальника (у відповідності з ключем). Так максимальна оцінка за кожною шкалою методики може складати 5 балів.

Ключ до тесту:

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 6, 7, 10, 14, 32.

Шкала 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Шкала 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.

Шкала 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.

Шкала 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.

Шкала 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.

Шкала 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

Інтерпретація результатів

Отримані результати анкетування за шкалою навчально-пізнавальних мотивів поділяються на 3 рівні: рівні: 2,1 – 3,4 – низький; 3,5 – 4,4 – середній; 4,5 – 5 – високий.

Низький рівень визначає переважно зовнішню мотивацію, не пов'язану з самим процесом навчання, що знаходиться поза навчальною діяльністю (не відставати від однокурсників, досягти пошани викладачів, добитися схвалення оточуючих, уникнути засудження і покарання). Такі здобувачі вищої освіти віддають перевагу простим завданням, що не вимагають багато часу й необхідні для одержання оцінки. Але виникнення проблем і труднощів у більшості випадків викликає охолодження до навчання. Такий прояв притаманний лише вивченню «безпроблемних» дисциплін.

Середній рівень навчальної мотивації свідчить про достатньо розвинені потреби й зацікавленість у навчанні, особливо це стосується «улюблених» освітніх компонентів. Такі здобувачі вищої освіти спрямовані на успішне навчання, набуття глибоких знань і самореалізацію. При виникненні проблем і труднощів у них ненадовго може зменшитися зацікавленість до освіти, тому вони віддають перевагу завданням оптимальної складності.

Високий рівень притаманний здобувачам вищої освіти, які демонструють високу навчальну активність і самостійність. Він свідчить про наявність широких навчально-пізнавальних мотивів, що закладені в самому процесі навчання: інтерес до професії, успішність в оволодінні предметом, набуття глибоких знань, отримання інтелектуального задоволення, самореалізація та самовдосконалення. Потреба в навчанні проявляється при вивченні як загальних, так і спеціальних освітніх компонентів. Таким здобувачам вищої освіти притаманне творче розв'язання проблем і завдань, перевага віддається складним і великим завданням. Здобувачі вищої освіти

продуктивно адаптуються до едукативного середовища й системи підготовки у педагогічних ЗВО.

Наступна методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» (В. Мільмана). Діагностика виявляє деякі стійкі тенденції особистості: загальну і творчу активність, прагнення до спілкування, забезпечення комфорту, соціального статусу тощо. Методика дозволяє діагностувати мотиваційний і емоційний профілі особистості.

У структурі особистості виділяють два види мотивації: продуктивна і споживча. Продуктивна мотивація детермінує творчий розвиток особистості та сприяє включенню людини в соціум. Цей вид цінностей орієнтує людину на майбутнє, у них передумови предметного, змістовного розвитку, як окремого індивідуума, так і суспільства в цілому. Продуктивна мотивація є творчою, оскільки сприяє породженню суспільно значущих матеріальних і духовних цінностей. Споживча мотивація спрямована на підтримку життєдіяльності суб'єкта і обумовлена його природними потребами.

Діагностика мотиваційної структури особистості

(за В. Мільманом)

Інструкція. Перед вами 14 тверджень, що стосуються ваших життєвих прагнень і деяких сторін вашого способу життя. Просимо вас висловити ставлення до них по кожному з 8 варіантів відповідей (а, б, в, г, д, е, ж, з), проставивши у відповідних клітинах бланка відповідей одну з таких оцінок кожного твердження:

«++» – Так, згоден;

«+» – Мабуть згоден;

«=» – Коли як, згоден в деякій мірі;

«-» – Ні, не згоден;

«?» – Не знаю.

Намагайтеся відповідати швидко, не замислюйтесь довго над відповідями, відповідайте на питання послідовно, від 1а до 14з. Слідкуйте за тим, щоб не плутати клітини. На всю роботу у вас є час не більше 20 хвилин.

Опитувальник

1. У своїй поведінці в житті потрібно дотримуватися таких принципів:

- а) «час – гроші», потрібно прагнути їх більше заробити;
- б) «головне – здоров'я», потрібно берегти себе і свої нерви;
- в) вільний час потрібно проводити з друзями;
- г) вільний час потрібно віддавати сім'ї;
- д) потрібно робити добро, навіть якщо це дорого обходиться;
- е) потрібно робити все можливе, щоб завоювати місце під сонцем;
- ж) потрібно купувати більше знань, щоб зрозуміти причини і сутність

того, що відбувається навколо;

- з) потрібно прагнути відкрити щось нове, створити, винайти.

2. У своїй поведінці на роботі потрібно слідувати таким принципам:

- а) робота – це вимушена життєва необхідність;
- б) головне – не допускати конфліктів;
- в) потрібно прагнути забезпечити себе спокійними зручними умовами;
- г) потрібно активно прагнути до просування по службі;
- д) головне – завоювати авторитет і визнання;
- е) потрібно постійно вдосконалюватися в своїй справі;
- ж) у своїй роботі завжди можна знайти цікаве, то, що може захопити;
- з) потрібно не тільки захопитися самому, але і захопити роботою інших.

3. Серед моїх справ у вільний від роботи час велике місце займають:

- а) поточні, домашні;
- б) відпочинок, розваги;
- в) зустрічі з друзями;
- г) громадські справи;
- д) заняття з дітьми;
- е) навчання, читання необхідної для роботи літератури;
- ж) хобі;
- з) підробітку.

4. Серед моїх робочих справ багато місця займають такі:

- а) ділове спілкування (переговори, виступи, обговорення тощо);
- б) особисте спілкування (на теми, не пов'язані з роботою);
- в) громадська робота;
- г) навчання, підвищення кваліфікації, отримання нової інформації;
- д) робота творчого характеру;
- е) робота, безпосередньо впливає на заробіток (відрядна, додаткова);
- ж) робота, пов'язана з відповідальністю перед іншими;
- з) вільний час, відпочинок, перекури.

5. Якби мені додали додатковий вихідний день, я б, швидше за все, витратив його на те, щоб:

- а) займатися поточними домашніми справами;
- б) відпочивати;
- в) розважатися;
- г) займатися громадською роботою;
- д) займатися навчанням, отримувати нові знання;
- е) займатися творчою роботою;
- ж) робити справу, у якому відчуваєш відповідальність перед іншими;
- з) робити справу, що дозволяє заробити.

6. Якби у мене була можливість повністю по-своєму планувати робочий день, я б став, швидше за все, займатися:

- а) тим, що становить мої основні робочі обов'язки;
- б) спілкуванням з людьми у справах (переговори, обговорення та ін.);
- в) особистим спілкуванням (розмовами, не пов'язаними з роботою);
- г) громадською роботою;
- д) навчанням, отриманням нових знань, підвищенням кваліфікації;
- е) творчою роботою;
- ж) роботою, виконуючи яку відчуваєш відповідальність і користь;
- з) роботою, за яку можна отримати більше грошей.

7. Я часто розмовляю з друзями і знайомими на такі теми:

- а) де що можна купити, як добре провести час;
- б) про спільних знайомих;
- в) про те, що бачу і чую навколо;
- г) як домогтися успіху в житті;
- д) про роботу;
- е) про свої захоплення (хобі);
- ж) про свої успіхи та плани;
- з) про життя, книгах, кінофільмах, політиці.

8. Моя робота дає мені, перш за все:

- а) достатні матеріальні засоби для життя;
- б) спілкування з людьми, дружні відносини;
- в) авторитет і повагу оточуючих;
- г) цікаві зустрічі і бесіди;
- д) задоволення безпосередньо від самої роботи;
- е) почуття своєї корисності;
- ж) можливість підвищувати свій професійний рівень;
- з) можливість просування по службі.

9. Найбільше мені хочеться бувати в такому суспільстві, де:

- а) затишно, хороші розваги;
- б) можна обговорити хвилюючі тебе питання;
- в) тебе поважають, вважають авторитетом;
- г) можна зустрітися з потрібними людьми, зав'язати корисні відносини;
- д) можна придбати нових друзів;
- е) бувають відомі, заслужені люди;
- ж) всі пов'язані спільною справою;
- з) можна проявити і розвинути свої здібності.

10. Я хотів би на роботі бути поруч з такими людьми:

- а) з якими можна поговорити на різні теми;
- б) яким я міг би передавати свої знання і досвід;
- в) з якими можна більше заробити;

- г) які мають авторитет і вагу на роботі;
- д) які можуть навчити чогось корисного;
- е) які змушують тебе ставати більш активними у роботі;
- ж) які мають багато знань і цікавих ідей;
- з) які готові підтримати тебе в різних ситуаціях.

11. До теперішнього часу я маю у своєму житті в достатній мірі:

- а) матеріальне благополуччя;
- б) можливість цікаво розважатися;
- в) хороші умови життя;
- г) хорошу сім'ю;
- д) можливість цікаво проводити час у суспільстві;
- е) повагу, визнання і подяку інших;
- ж) почуття корисності для інших;
- з) створене щось цінне, корисне.

12. Я думаю, що, займаючись своєю роботою, маю на достатньому рівні:

- а) хорошу зарплату, інші матеріальні блага;
- б) хороші умови для роботи;
- в) хороший колектив, дружні взаємини;
- г) певні творчі досягнення в ній;
- д) хорошу посаду;
- е) самостійність і незалежність;
- ж) авторитет і повагу колег;
- з) високий професійний рівень.

13. Найбільше мені подобається, коли:

- а) немає насущних турбот;
- б) колом комфортне, приємне оточення;
- в) колом пожвавлення, весела метушня;
- г) належить провести час у веселому товаристві;
- д) відчуваю почуття змагання, ризику;

- е) відчуваю почуття активного напруги і відповідальності;
- ж) занурений у свою роботу;
- з) включений у спільну роботу з іншими.

14. Коли мене осягає невдача, не виходить те, що дуже хочу:

- а) я засмучуюсь і довго переживаю;
- б) намагаюся переключитися на що-небудь інше, приємне;
- в) гублюся, злюся на себе;
- г) злюся на те, що мені завадило;
- д) намагаюся залишатися спокійним;
- е) перечікую, коли пройде перша реакція, і спокійно аналізую те, що сталося;
- ж) намагаюся зрозуміти, в чому я був винен;
- з) намагаюся зрозуміти причини невдачі і виправити становище.

Інтерпретація результатів

Відповіді випробуваного переводяться в бали та будується шкала: «++» – 3 бали; «+» – 2 бали; «=» – 1 бал; «-» або «?» – 0 балів. На основі співвідношення показників всіх шкал, що виводяться в результаті тестування можна виділити типи мотиваційного та емоційного профілю.

Для визначення у здобувачів вищої освіти рівня сформованості відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за ціннісно-мотиваційним критерієм, показниками якого є: прагнення до творчої та професійної самореалізації й самовдосконалення можна провести методику «Діагностика мотивації досягнення успіхів здобувачів вищої освіти» С. Пакуліної.

Методика «Мотивація досягнення успіхів здобувачів вищої освіти»

(за С. Пакуліною)

Інструкція. Уважно прочитайте наведені у бланку відповідей мотиви вступу до ЗВО, реально діючі мотиви навчання і професійні мотиви. Оцініть значущі для вас мотиви навчання в педагогічному ЗВО: 5 балів – дуже значущі,

3–4 бали – значущі, 0–2 бали – не значущі. Відзначте бали в бланку (табл. 1.8). Відповідайте швидко, не замислюючись.

Таблиця 1.8

Бланк відповідей

№ з/п	Мотиви	Бали
1	2	3
<i>I. Чому Ви обрали професію «педагога»?</i>		
1.	Безкоштовний вступ, вартість навчання на контракті низька.	
2.	Робота в профільному ЗЗСО.	
3.	Бажання отримати вищу освіту.	
4.	Сімейні традиції, бажання батьків.	
5.	Порада друзів, знайомих.	
6.	Престиж, авторитет ЗВО та факультету.	
7.	Інтерес до професії.	
8.	Найкращі здібності лише в цій області.	
9.	Прагнення прожити безтурботний період у житті.	
10.	Подобається спілкування із дітьми.	
11.	Випадковість.	
12.	Уникнення строкової служби в армії (для хлопців).	
13.	Використовувати педагогічні знання для виховання своїх дітей (для дівчат).	
<i>II. Що є найбільш важливим у Вашому навчанні?</i>		
14.	Успішно продовжити навчання (поетапність навчання).	
15.	Успішно навчатися, складати іспити на «добре» та «відмінно».	
16.	Отримати глибокі та міцні знання.	
17.	Бути постійно готовим до чергових занять.	
18.	Цілеспрямовано та систематично вивчати навчальні предмети.	
19.	Не відставати від одногрупників.	
20.	Виконувати вимоги викладачів.	
21.	Досягти поваги викладачів.	
22.	Бути прикладом для товаришів.	
23.	Досягти успіхів серед інших.	
24.	Уникнути засудження та покарання за погане навчання.	
25.	Підвищити інтелектуальні здібності.	
<i>III. Отримання диплому дає Вам можливість:</i>		
26.	Досягти соціального статусу, поваги.	
27.	Самореалізації.	
28.	Мати гарантії для стабільності.	
29.	Отримати цікаву роботу.	
30.	Отримати високооплачувану роботу.	
31.	Працювати в державних структурах.	
32.	Працювати в приватних організаціях.	

1	2	3
33.	Працювати в школі.	
34.	Заснувати свою справу.	
35.	Навчатися в аспірантурі.	
36.	Самовдосконалення.	
37.	Диплом сьогодні нічого не дає.	

Інтерпретація результатів

Внутрішня мотивація навчання включає в себе внутрішні мотиви вступу в педагогічний ЗВО, широкі пізнавальні та професійні мотиви. Загальна сума балів становить максимально можливий показник, що дорівнює 75 балам у питаннях:

1) мотиви вступу до ЗВО 2, 3, 7, 8, 10. Максимально можливий показник = 25 балам;

2) реально діючі мотиви навчання 13, 14, 15, 16, 24. Максимально можливий показник = 25 балам;

3) професійні мотиви 26, 27, 32, 34, 35. Максимально можливий показник = 25 балам.

Зовнішня мотивація навчання включає в себе зовнішні мотиви вступу в педагогічний ЗВО, вузькі навчально-пізнавальні мотиви та професійні мотиви. Загальна сума балів становить максимально можливий показник, що дорівнює 105 балам:

1) мотиви вступу до ЗВО 1, 4, 5, 6, 9, 11, 12. Максимально можливий показник = 35 балам.

2) реально діючі мотиви навчання 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23.. Максимально можливий показник = 35 балам.

3) професійні мотиви 25, 28, 29, 30, 31, 33, 36. Максимально можливий показник = 35 балам.

Із метою вирівнювання балів двох видів мотивації навчання суму балів, отриману по внутрішній мотивації навчання, необхідно помножити на 1,25.

Також, для визначення рівня сформованості відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за ціннісно-мотиваційним критерієм пропонуємо застосувати модифіковано автором діагностичну карту «Визначення сформованості ціннісно-мотиваційних орієнтацій майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра» (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Діагностична карта

«Визначення сформованості ціннісно-мотиваційних орієнтацій майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра»

(модифіковано авторами)

Дотримання принципів взаємодії з батьками молодших школярів	Самооцінка
1	2
1. Усвідомлення необхідності до взаємодії з батьками молодших школярів.	
2. Спрямованість до здійснення ефективного освітнього та виховного процесу на засадах взаємодії зі здобувачами освіти та їх батьками.	
3. Заохочення батьків до співпраці.	
4. Схвалення успіхів і досягнень батьків та учнів шляхом заохочення, вербальних оцінок, формування учнівських рефлексійних умінь, нагород, змагань тощо.	
5. Ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра у контексті: «вчитель початкової школи ↔ здобувачі освіти ↔ батьки учнів» на принципах гуманності, толерантності з метою досягнення ефективних освітніх результатів.	
6. Визнання кожного з батьків здобувачів освіти, суб'єктом освітньої та виховної діяльності.	
7. Прагнення максимально врахувати побажання батьків щодо організації освітнього процесу початкової школи.	
8. Інтерес та потреба майбутніх учителів початкової школи до здійснення конструктивного зв'язку з батьками здобувачів освіти на засадах педагогіки партнерства.	
9. Ініціатива, відповідальність у доборі ефективних форм, методів, прийомів та засобів взаємодії з батьками.	
10. Прагнення встановити продуктивну взаємодію з сім'єю молодшого школяра на засадах педагогіки партнерства.	

Для визначення рівня сформованості в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за *знаннєво-креативним критерієм*, показниками якого виступили: системна інтелектуальна наповненість фахових знань про зміст, мету, специфіку, функції та форми взаємодії школи та сім'ї; розвиненість у майбутніх учителів професійно-педагогічного, креативного мислення, свідомості, відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, пропонуємо комплекс діагностичних методик модифікованих авторами.

Анкета-опитувальник

«Зміст, мета, специфіка, функції та форми взаємодії школи та сім'ї»

(модифіковано авторами)

1. Взаємодія школи та сім'ї – це

---

2. Встановіть співвідношення між основними формами форми взаємодії школи та сім'ї та їх характеристиками:

1. Індивідуальні	а) лекції, консультації, вечори запитань і відповідей, читацькі конференції, педагогічні читання;
1. Групові	б) батьківські збори (класу школи); підсумки навчально-виховної роботи за певний період, завдання на наступний; виставка робіт здобувачів освіти, творчі звіти; педагогічні лекторії;
2. Колективні	в) відвідування сім'ї школяра, запрошення батьків до школи, листування з батьками, педагогічні консультації.

1. ____, 2. ____, 3. ____.

3. Заповніть схему:

4. Заповніть таблицю:

Функції роботи вчителя початкової школи

1. Забезпечують оптимальні умови для _____ _____ _____	6. Здійснювати організаційно-виховну роботу з _____ _____
2. Взаємодія з _____ _____ _____	7. Організовувати позакласну виховну роботу з _____ _____
3. Систематично вивчати _____ _____ _____	8. Проводити цілеспрямовану організаційно-педагогічну роботу _____ _____
4. Здійснювати організацію _____ _____ _____	9. Домогатись єдності вимог до _____ _____ _____
5. Проводити виховні та _____ _____ _____	10. Вести встановлену документацію класу _____ _____

5. До психолого-педагогічних правил та вимог взаємодії учителя початкової школи з батьками молодших школярів належать:

а) використання заходів, спрямованих на підвищення авторитету батьків;

б) довіра до виховних можливостей батьків, підвищення рівня їх педагогічної культури й активності у вихованні;

в) активно-негативні стосунки, цілісність, постійний рух вперед, організація різноманітної діяльності;

г) педагогічний такт, неприпустимість необережного втручання у життя сім'ї.

Інтерпретація результатів

Високий рівень – 5 правильних відповідей; середній рівень – 4 – 3; низький рівень – 2 та менше правильних відповідей.

Анкета

«Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу» (модифіковано авторами)

1. У Концепції «Нова українська школа», важливою умовою ефективної освітньої роботи є:

а) співробітництво школи і сім'ї, яке передбачає належний рівень педагогічної культури батьків;

б) школа молодих батьків та педагогічної культури молоді сім'ї;

в) система перевірених досвідом багатьох поколінь найважливіших сімейних цінностей.

2. Нова українська школа працюватиме на засадах «педагогіки партнерства». Основні принципи цього підходу:

а) повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах; діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей);

б) діалог – взаємодія – взаємоповага;

в) повага до особистості; створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов розвитку почуттів і сприймань дитини, її самореалізації; виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, честі,

людяності, здатності проявити турботу про молодших, милосердя до слабих і людей похилого віку; принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

3. В основі педагогіки партнерства:

- а) спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками;
- б) рівноправні учасники освітнього процесу, які є відповідальними за результат;
- в) побудова освітньо-професійної траєкторії дитини.

4. Заповніть пропуски.

Сім'я та школа мають _____ мету – виховати _____ розвинену гармонійну особистість, здатну _____ себе у професійному, _____ і _____ аспектах.

5. Визначте основні виховні завдання сім'ї:

- а) формування національної свідомості, самосвідомості і характеру;
- б) виховання здорової дитини;
- в) створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов розвитку почуттів і сприймань дитини, її самореалізації;
- г) організація органів самоврядування;
- г) засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні;
- д) виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, честі, людяності, здатності проявити турботу про молодших, милосердя до слабих і людей похилого віку;
- е) набуття престижу та переваги порівняно з іншими членами родини;
- є) включення дитини в спільну з дорослими діяльність, розвиток творчої працелюбної особистості;
- ж) збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення коренів родоvodu.

6. Сімейне виховання – це:

а) включення дитини в спільну з дорослими діяльність, розвиток творчої працелюбної особистості, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище;

б) загальна назва для процесів впливу на дітей з боку батьків та інших членів родиниз метою досягнення бажаних результатів;

в) створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов розвитку почуттів і сприймань дитини, її самореалізації.

Інтерпретація результатів

Високий рівень – 6 – 5 правильних відповідей; середній рівень – 4 – 3; низький рівень – 2 та менше правильних відповідей.

Наступні діагностичні методики спрямовані на визначення рівня сформованості в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за *комунікативно-діяльнісним критерієм*, показниками якого виступили: застосування здобутих знань на практиці; реалізація організаторських та виховних здібностей майбутніх учителів початкової школи в процесі педагогічної практики; здатність майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Для того, щоб зрозуміти, чи налаштовані майбутні вчителі застосовувати здобуті знання на практиці, пропонуємо провести методику «Визначення спрямованості особистості (на себе, на спілкування, на діяльність)» Б. Басса.

Перевірка педагогічної спрямованості особистості за методикою Б. Басса передбачає визначення особистісної (на себе), ділової (на завдання), колективістської (на взаємодію) спрямованості майбутніх учителів початкової школи.

Визначення спрямованості особистості

(на себе, на спілкування, на діяльність) (за Б. Бассом)

Інструкція. Шановні здобувачі вищої освіти! Анкета-опитувальник складається із 27 пунктів. Для кожного з них можливі три варіанти відповіді: А, Б, В.

1. З відповідей на кожен пунктів виберіть той, який найкраще виражає Вашу позицію на питання. Можливо, що якісь із варіантів відповідей здадуться Вам рівноцінними. Проте ми просимо Вас відібрати з них тільки один, а саме той, котрий найбільшою мірою відповідає Вашій думці й найбільш вартісний для Вас. Букву, якою позначена відповідь (А, Б, В), напишіть на аркуші для запису відповідей поруч із номером відповідного пункту (1 – 27) під рубрикою «найбільше».

2. Потім з відповідей на кожен пункт виберіть ту, що найменше відповідає Вашій позиції. Букву, якою позначена відповідь, знову напишіть на аркуші для запису відповідей поруч із номером відповідного пункту, у стовпчику під рубрикою «найменше».

3. Отже, для відповіді на кожне питання Ви використаєте дві букви, які й запишіть у відповідні стовпчики. Інші відповіді ніде не записуються. Намагайтеся бути максимально правдивим. Серед варіантів відповіді немає «гарних» або «поганих», тому не намагайтеся вгадати, яка з відповідей є «правильною» або «кращою» для Вас.

Анкета-опитувальник

1. Найбільше задоволення я одержую від:

- А. Схвалення моєї роботи;
- Б. Свідомості того, що робота зроблена добре;
- В. Свідомості того, що мене оточують друзі.

2. Якби я грав у футбол (волейбол, баскетбол), то я хотів би бути:

- А. Тренером, що розробляє тактику гри;
- Б. Відомим гравцем;
- В. Обраним капітаном команди.

3. По-моєму, найкращим педагогом є той, хто:

- А. Виявляє цікавість до учнів і до кожного має індивідуальний підхід;
- Б. Викликає інтерес до предмета так, що учні із задоволенням поглиблюють свої знання з цього предмета;

В. Створює в колективі таку атмосферу, коли ніхто не боїться висловити своєї думки.

4. Мені подобається, коли люди:

- А. Радіють від виконаної роботи;
- Б. Із задоволенням працюють у колективі;
- В. Прагнуть виконати свою роботу краще від інших.

5. Я хотів би, щоб мої друзі:

- А. Були чуйні й допомагали людям, коли для цього трапиться нагода;
- Б. Були вірними й відданими мені;
- В. Були розумними й цікавими людьми.

6. Найкращими друзями я вважаю тих:

- А. Із ким складаються гарні взаємини;
- Б. На кого завжди можна розраховувати;
- В. Хто може багато досягти в житті.

7. Найбільше я не люблю:

- А. Коли мені щось не вдається;
- Б. Коли псуються взаємини з товаришами;
- В. Коли мене критикують.

8. По-моєму, найгірше, коли педагог:

А. Не приховує, що деякі учні йому несимпатичні, насміхається і жартує над ними;

- Б. Викликає дух суперництва в колективі;
- В. Недостатньо добре знає свій предмет.

9. У дитинстві мені найбільше подобалося:

- А. Проводити час із друзями;
- Б. Відчуття виконаних справ;
- В. Коли мене за щось хвалили.

10. Я хотів би бути схожим на тих, хто:

- А. Досяг успіху в житті;
- Б. По-справжньому захоплений своєю справою;
- В. Відрізняється дружелюбністю і доброзичливістю.

11. Насамперед школа повинна:

- А. Навчити вирішувати завдання, які ставить життя;
- Б. Розвивати індивідуальні здібності учня;
- В. Виховувати якості, що допомагають взаємодіяти з людьми.

12. Якби в мене було більше вільного часу, найохочіше я використав

би його:

- А. Для спілкування із друзями;
- Б. Для відпочинку й розваг;
- В. Для своїх улюблених справ і самоосвіти.

13. Найбільших успіхів я домагаюся, коли:

- А. Працюю з людьми, які мені приємні;
- Б. У мене цікава робота;
- В. Мої зусилля добре винагороджують.

14. Я люблю, коли:

- А. Інші люди мене цінують;
- Б. Отримую задоволення від виконаної роботи;
- В. Приємно проводжу час із друзями.

15. Якби про мене вирішили написати в газеті, мені б хотілося, щоб:

- А. Розповіли про яку-небудь цікаву справу, пов'язану з навчанням, роботою, спортом тощо, де мені доводилось брати участь.
- Б. Написали про мою діяльність;
- В. Обов'язково розповіли про колектив, у якому я працюю.

16. Найкраще я навчаюсь, якщо викладач:

- А. Має до мене індивідуальний підхід;
- Б. Зуміє викликати в мене інтерес до предмета;
- В. Влаштовує колективне обговорення досліджуваних проблем.

17. Для мене немає нічого гіршого, ніж:

- А. Образа честі;
- Б. Невдача при виконанні важливої справи;
- В. Втрата друзів.

18. Найбільше я ціную:

- А. Успіх;
- Б. Можливість гарної спільної роботи;
- В. Здоровий практичний розум і кмітливість.

19. Я не люблю людей, які:

- А. Вважають себе гіршими від інших;
- Б. Часто сваряться й конфліктують;
- В. Заперечують все нове.

20. Приємно, коли:

- А. Працюю над важливою для всіх справою;
- Б. Маю багато друзів;
- В. Викликаю замилювання й усім подобаюся.

21. По-моєму, передусім керівник повинен бути:

- А. Доступним;
- Б. Авторитетним;
- В. Вимогливим.

22. У вільний час я охоче прочитав би книги:

- А. Про те, як заводити друзів і підтримувати гарні стосунки з людьми;
- Б. Про життя знаменитих і цікавих людей;
- В. Про останні досягнення науки й техніки.

23. Якби в мене були здібності до музики, я хотів би бути:

- А. Диригентом;
- Б. Композитором;
- В. Солістом.

24. Мені б хотілося:

- А. Придумати цікавий конкурс;
- Б. Перемогти в конкурсі;
- В. Організувати конкурс і керувати ним.

25. Для мене найважливіше знати:

- А. Що я хочу зробити;

- Б. Як досягти мети;
- В. Як організувати людей для досягнення мети.

26. Людина повинна прагнути того, щоб:

- А. Інші були нею задоволені;
- Б. Насамперед виконати своє завдання;
- В. Їй не дорікали за виконану роботу.

27. Найкраще я відпочиваю у вільний час:

- А. Спілкуючись із друзями;
- Б. Переглядаючи розважальні фільми;
- В. Займаючись своєю улюбленою справою.

Інтерпретація результатів

Відповідь «найбільше» одержує 2 бали, «найменше» – нуль. Невибрана відповідь – 1 бал.

Бали, набрані за всіма 27 пунктами, підсумовують для кожного виду спрямованості окремо.

За допомогою методики виявляють такі спрямованості:

1. Спрямованість на себе (Я) – орієнтація на пряму винагороду й задоволення безвідносно до роботи й співробітників, агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертність.

2. Спрямованість на спілкування (ОС) – прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги людям, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потреба в прихильності й емоційних відносинах з людьми.

3. Спрямованість на роботу (Д) – зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділове співробітництво, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, що корисно для досягнення спільної мети.

Для визначення рівня організаторських та виховних можливостей здобувачів вищої освіти можна також провести експрес-діагностику організаторських здібностей майбутніх учителів початкової школи за Н. Фетіскіним.

**Експрес-діагностика організаторських здібностей
майбутніх учителів початкової школи (за Н. Фетіскіним)**

Інструкція. Перед Вами 20 запитань (табл. 1.10), що потребують однозначної відповіді «так» чи «ні». У бланку відповідей необхідно поруч із номером запитання відповідну для Вас відповідь.

Таблиця 1.10

Бланк запитань та відповідей

№ з/п	Запитання	Відповідь
1	2	3
1.	Вам часто вдається схилити своїх друзів чи колег до своєї думки?	
2.	Ви часто потрапляєте в такі ситуації, коли утруднюєтеся в тому, як вчинити?	
3.	Чи приносить Вам задоволення громадська робота?	
4.	Ви зазвичай легко відступає від своїх планів і намірів?	
5.	Чи любите Ви придумувати чи організовувати з тими, хто Вас оточує, ігри, змагання, розваги?	
6.	Ви часто відкладаєте на завтра те, що можна зробити сьогодні?	
7.	Ви часто прагнете до того, щоб ті, хто оточують, чинили відповідно до Вашої думки чи поради?	
8.	Це правда, що у Вас рідко бувають конфлікти з друзями, якщо вони порушують свої зобов'язання?	
9.	Ви часто у своєму оточенні берете на себе ініціативу під час прийняття рішення?	
10.	Це правда, що нова обстановка чи нові обставини можуть вибити Вас спочатку зі звичної колії?	
11.	У Вас, зазвичай, виникає почуття досади, коли щось із задуманого не виходить?	
12.	Вас дратує, коли доводиться виступати в ролі посередника чи радника?	
13.	Ви зазвичай активні на зборах?	
14.	Це правда, що Ви намагаєтеся уникати ситуацій, коли потрібно доводити свою правоту?	
15.	Чи дратують Вас доручення і прохання?	
16.	Це правда, що Ви намагаєтеся, як правило, поступатися друзям?	
17.	Ви зазвичай охоче берете на себе участь в організації свята?	

1	2	3
18.	Чи виводить Вас з себе, коли запізнюються?	
19.	До Вас часто звертаються за порадою чи допомогою?	
20.	Вам зазвичай вдається жити за принципом «дав слово – тримай»?	

Інтерпретація результатів

Ключ

«Так»: 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 17, 18, 19, 20.

«Ні»: 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 15, 16.

Коефіцієнт організаторських здібностей дорівнює дробу, де чисельник – сума збігу з ключем, помножена на 100 %, а знаменник – 20.

Критерій для висновків: до 40 % – рівень організаторських здібностей низький; 40 – 70 % – середній; понад 70 % – високий.

Для виявлення рівня здатності майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра розроблено анкету «Основні шляхи взаємодії вчителя з сім'єю молодшого школяра».

Анкета

«Основні шляхи взаємодії вчителя з сім'єю молодшого школяра»

(модифіковано авторами)

1. До основних шляхів взаємодії сім'ї та школи належать:

---

2. Визначте основні форми зв'язку сім'ї та школи:

- А) індивідуальні;
- Б) інтерактивні;
- В) групові;
- Г) ігрові;
- Г) колективні.

3. До індивідуальних форм роботи з батьками належать:

- А) відвідування сім'ї школяра;

8. Які заходи повинен проводити вчитель початкової школи для ефективної співпраці з батьками?

---

9. Взаємодія школи та сім'ї за умов дистанційного навчання відбувається шляхом:

---

10. Уважаю, що найбільш дієвими є такі форми та методи взаємодії учителів із батьками молодших школярів:

Інтерпретація результатів

Високий рівень – 10 – 8 правильних відповідей; середній рівень – 7 – 5 правильних відповідей; низький рівень – 4 та менше правильних відповідей.

Для визначення рівня сформованості в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за *аналітико-оцінним критерієм*, показниками якого виступили: самооцінювання здатності до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, контроль процесу її досягнення; самоаналіз професійної діяльності; прогнозування шляхів та засобів підвищення виховної роботи в означеному напрямі пропонуємо провести діагностичні методики.

Для визначення у здобувачів вищої освіти здатності до самооцінювання у взаємодії з сім'єю молодшого школяра модифіковано методику «Незакінчені речення» М. Нюттена. Здобувачам необхідно продовжити речення у спеціально розробленій діагностичній карті «Самооцінювання здатності до взаємодії з сім'єю молодшого школяра», яку представлено нижче.

Методика «Незакінчені речення» М. Нюттена

(модифіковано авторами)

Інструкція. Вам пропонується 10 незакінчених речень, до яких потрібно дописати продовження у спеціально розробленій діагностичній карті «Самооцінювання здатності до взаємодії з сім'єю молодшого школяра» (табл. 1.11). Намагайтеся чіткіше сформулювати свою думку.

Таблиця 1.11

Діагностична карта

«Самооцінювання здатності до взаємодії з сім'єю молодшого школяра»

Самооцінювання здатності до взаємодії з сім'єю молодшого школяра	Відповідь
1	2
1. Я хочу відповідально та ефективно взаємодіяти з батьками молодших школярів ...	
2. Відповідальність для мене ...	
3. Співпраця з батьками для мене ...	
4. Класне керівництво для мене ...	
5. Схвалення успіхів і досягнень батьків та учнів для мене ...	
6. Виховання учнів у співпраці з батьками має важливе значення ...	
7. У взаємодії із батьками, я буду прагнути до ...	
8. Вчитель повинен взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра, тому що ...	
9. Моя мета, як майбутнього вчителя початкової школи ...	
10. У взаємодії з дітьми, я буду прагнути до ...	

Інтерпретація результатів

Виокремлено показники оцінювання сформованості здатності до самооцінювання у взаємодії з сім'єю молодшого школяра: високий рівень (10 – 9 позитивних відповідей); середній рівень (8 – 5 позитивних відповідей); низький рівень (4 та нижче).

Для того, щоб перевірити в майбутніх учителів здатність до самоконтролю за виконанням власних дій, можна провести методику «Визначення емпатійних здібностей» за В. Бойко.

Діагностики рівня емпатійних здібностей за В. Бойко дозволить оцінити здатність здобувачів вищої освіти до співчуття й розуміння думок і почуттів інших людей. Емпатію необхідно розглядати як властивість особистості

майбутнього вчителя, що виявляється в ситуаціях спілкування та взаємодії з дітьми, з батьками, у яких актуалізується гуманістична спрямованість.

Методика визначення емпатійних здібностей (за В. Бойко)

Інструкція. Якщо ви згодні із зазначеними твердженнями, позначте поруч з їхніми номерами знак «+», якщо не згодні, то знак «-».

Опитувальник

1. У мене є звичка уважно вивчати обличчя і поведження людей, щоб зрозуміти їх характер, схильності, здібності.
2. Якщо оточуючі проявляють ознаки нервозності, я звичайно залишаюся спокійним.
3. Я більше довіряю доводам свого розуму, ніж інтуїції.
4. Я вважаю цілком доречним для себе цікавитися домашніми проблемами товаришів.
5. Я можу легко ввійти в довіру до людини, якщо буде потрібно.
6. Звичайно, я з першої ж зустрічі угадую «близьку душу» в новій людині.
7. Я із цікавістю можу розпочати розмову про життя, роботу тощо, з випадковими людьми (у потязі, автобусі, літаку).
8. Я втрачаю душевну рівновагу, якщо оточуючі чимось пригнічені.
9. Моя інтуїція – більш надійний засіб розуміння оточуючих, ніж знання або досвід.
10. Проявляти цікавість до внутрішнього світу іншої особистості – безтактно.
11. Часто своїми словами я завдаю болю близьким мені людям, не помічаючи цього.
12. Я легко можу уявити себе якою-небудь твариною, відчувати її звички й стани.
13. Я зрідка міркую про причини вчинків людей, що безпосередньо мене стосуються.
14. Я інколи приймаю близько до серця проблеми своїх друзів.

15. Звичайно за кілька днів я почуваю, що щось повинно трапитися із близькою мені людиною, а потім так і стається.

16. У спілкуванні з діловими партнерами звичайно намагаюся уникати розмов про особисте.

17. Іноді близькі дорікають мене в черствості, неувважності до них.

18. Мені легко вдається, наслідуючи людей, копіювати їхню інтонацію, міміку.

19. Мій цікавий погляд часто бентежить нових партнерів.

20. Чужий сміх, звичайно, дратує мене.

21. Часто, діючи навмання, я, знаходжу правильний підхід до людини.

22. Плакати від щастя – нерозумно.

23. Я здатний цілком злитися з коханою людиною, ніби розчинившись у ній.

24. Мені зрідка зустрічалися люди, яких я розумів би без зайвих слів.

25. Я мимоволі або з цікавості часто підслухую розмови сторонніх людей.

26. Я можу залишатися спокійним, навіть якщо всі навколо мене хвилюються.

27. Мені простіше підсвідомо відчутти сутність людини, ніж зрозуміти її, «розклавши по полицках».

28. Я спокійно ставлюся до дрібних неприємностей, що трапляються у кого-небудь із членів родини.

29. Мені було б важко розмовляти з настороженою, замкненою людиною.

30. У мене творча натура – поетична, художня, артистична.

31. Я без особливої цікавості вислуховую розповіді нових знайомих.

32. Я засмучуюся, якщо бачу людину, що плаче.

33. Моє мислення більше відрізняється конкретністю та послідовністю, ніж інтуїцією.

34. Коли друзі починають говорити про свої неприємності, я намагаюся перевести розмову на іншу тему.

35. Якщо я бачу, що у когось із близьких погано на душі, то звичайно утримуюся від розпитувань.

36. Мені важко зрозуміти, чому дрібниці можуть так сильно засмучувати людей.

Інтерпретація результатів

Нижче наводиться «ключ» у вигляді шести шкал з номерами визначених тверджень. Номери першого стовпчика у бланку для відповідей відповідають номеру шкали. Підраховується число відповідей, що відповідають «ключу» кожної шкали (по горизонталі), і записується у графу «Кількість балів».

Кожна відповідь, що збіглася, з урахуванням знака оцінюється в 1 бал. Потім визначається загальна сума балів.

Ключ

1 +	7 +	13 –	19 +	25 +	31 –
2 –	8 +	14 –	20 +	26 –	32 +
3 –	9 +	15 +	21 +	27 +	33 –
4 +	10 –	16 –	22 –	28 –	34 –
5 +	11 –	17 –	23 –	29 –	35 –
6 +	12 +	18 +	24 –	30 +	36 –

Аналізуються показники окремих шкал і загальна оцінка рівня емпатії. Оцінки по кожній шкалі можуть варіюватися від 0 до 6 балів і вказують на значущість конкретного параметру (каналу) в структурі емпатії. Шкальні оцінки виконують допоміжну роль в інтерпретації основного показника – рівня емпатії. Загальний показник може теоретично змінюватися в межах від 0 до 36 балів. Результати: дуже високий рівень (30 – 36 балів); середній рівень (22 – 29 балів); нижчий від середнього (15 – 21 бал); дуже низький рівень (0 – 14 балів).

Значущість конкретного каналу в структурі емпатії

1. Раціональний канал емпатії характеризує спрямованість уваги, сприйняття і мислення емпатуючого на сутність будь-якої іншої людини –

на її стан, проблеми, поводження. Це спонтанний інтерес до іншого, що відкриває шляхи емоційного й інтуїтивного відображення партнера. У раціональному компоненті емпатії не слід шукати логіки або мотивації інтересу до іншого. Партнер привертає увагу своєю чуттєвістю, що дозволяє емпатуючому неупереджено виявляти його сутність.

2. Емоційний канал емпатії фіксує здатність емпатуючого входити в емоційний резонанс із оточуючими – співпереживати, бути співучасником. Емоційна чуйність у цьому випадку стає засобом «входження» в енергетичне поле партнера. Зрозуміти його внутрішній світ, прогнозувати поводження й ефективно вплинути можна тільки в тому випадку, якщо відбулося енергетичне підлаштування до емпатованого. Співучасть і співпереживання виконують роль сполучної ланки, провідника від емпатуючого до емпатованого і назад.

3. Інтуїтивний канал емпатії свідчить про здатності респондента бачити і передбачати поводження партнерів, діяти в умовах дефіциту вихідної інформації про них, спираючись на досвід, що зберігається в підсвідомості. На рівні інтуїції замикаються й узагальнюються різні відомості про партнерів. Інтуїція, швидше за все, менше залежить від оцінних стереотипів, ніж осмислене сприйняття партнерів.

4. Установки, що сприяють емпатії і полегшують дію всіх емпатичних каналів. Ефективність емпатії, імовірно, знижується, якщо людина намагається уникати особистих контактів, вважає недоречним виявляти цікавість до іншої особи, переконує себе спокійно ставитися до переживань і проблем оточуючих. Подібні умонастрої різко обмежують діапазон емоційної чуйності та емпатичного сприйняття. Навпаки, різні канали емпатії діють активніше і надійніше, якщо немає перешкод з боку установок особистості.

5. Проникна здатність в емпатії розцінюється як важлива комунікативна властивість людини, що дозволяє створювати атмосферу відкритості, довірливості, задушевності. Кожний із нас своїм поводженням і ставленням до партнерів сприяє інформаційно-енергетичному обміну або перешкоджає

йому. Розслаблення партнера позитивно впливає на вияв емпатії, а атмосфера напруженості, неприродності, підозрливості перешкоджає розкриттю й емпатичному осягненню.

6. Ідентифікація – ще одна неодмінна умова успішної емпатії. Це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживань, поставити себе на місце партнера. В основу ідентифікації покладена легкість, рухливість і гнучкість емоцій, здатність до наслідування.

Для виявлення сформованості здатності до прогнозування шляхів та засобів підвищення продуктивності роботи з сім'єю молодшого школяра модифіковано методику «Потреба в саморозвитку» за Г. Сиротенком. Опитувальник складається з 15 тверджень. Здобувачам вищої освіти необхідно за шкалою від 5 до 1 оцінити свою здатність до саморозвитку та підвищення продуктивності роботи з сім'єю молодшого школяра до запропонованих положень.

Методика «Потреба в саморозвитку» Г. Сиротенко (модифіковано авторами)

Інструкція. Пропонується низка положень, які допоможуть з'ясувати, як Ви реалізуєте потребу в саморозвитку, виставивши такі бали:

- 5 – якщо зазначене твердження повністю відповідає дійсності;
- 4 – скоріше відповідає, ніж ні;
- 3 – і так, і ні;
- 2 – скоріше не відповідає дійсності;
- 1 – не відповідає дійсності.

Питання анкети

1. Я прагну вивчити себе.
2. Я залишаю час для власного розвитку.
3. Перепони, які виникають, стимулюють мою активність.
4. Мої професійні якості співпадають з вимогам професії.
5. Я осмислюю свою діяльність, виокремлюю на це спеціальний час.
6. Я аналізую свої почуття і досвід.

7. Я багато читаю.
8. Я дискутую з питань, які мене цікавлять.
9. Я вірю у свої можливості.
10. Я прагну працювати краще та ефективніше.
11. Я усвідомлюю вплив, який здійснює на мене оточення.
12. Я керую своїм професійним розвитком й отримую позитивні результати.
13. Я маю задоволення від вивчення та засвоєння нового.
14. Підвищена відповідальність не лякає мене.
15. Я позитивно ставлюсь до свого професійного підвищення.

Інтерпретація результатів

Високий рівень (75 – 55 балів) – Ви активно реалізуєте свої потреби у саморозвитку;

Середній рівень (54 – 36 балів) – у Вас немає стійкої системи саморозвитку;

Низький рівень (36 – 15 балів) – Ви знаходитесь на стадії зупинки саморозвитку.

Розроблений діагностичний інструментарій дозволить визначити рівень сформованості у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра через здатність до самоконтролю, визначення емпатійних здібностей, організаторських здібностей тощо. У наступному пункті доречно визначити діагностичний інструментарій вивчення сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів, оскільки взаємодія школи із сім'єю молодшого школяра безпосередньо впливає на формування гармонійних міжособистісних відносин як майбутніх учителів початкової школи, так і всіх учасників едукативного процесу.

1.4. Діагностичний інструментарій вивчення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкової школи

Із педагогічної теорії та практики відомо, що єдиним істинним шляхом цілеспрямованого управління освітнім процесом та визначення результативності сформованості (вихованості, розвитку, навченості) особистості є педагогічне діагностування. Справедливість такого бачення підтверджують судження В. Галузьяка й І. Холковської, які стверджують, що діагностика є невід'ємною частиною педагогічного процесу, за допомогою якої можливо визначити вихідний стан сформованості досліджуваного явища в суб'єктів діагностування, результативність здійснення едукативних впливів на особу, а також прогнозувати можливі тенденції формування особистості та здійснювати корекцію педагогічного процесу [17, с. 5]. Зі свого боку це забезпечить прийняття оптимальних педагогічних та управлінських рішень на всіх етапах, що посприє підвищенню якості сформованості досліджуваного явища.

Посилаючись на вищезазначене можна стверджувати, що організація процесу формування гармонійних міжособистісних відносин у майбутніх учителів початкових класів на обґрунтованій діагностичній основі значно підвищить його результативність, забезпечить якість експериментального дослідження, а відтак сприяє ефективності сформованості гармонійних міжособистісних відносин у майбутніх фахівців зазначеного профілю. Водночас доцільно акцентувати на тому, що сформованість досліджуваного явища вивчається як результат здійснення цілеспрямованих і систематичних едукативних впливів на особистість майбутнього фахівця в освітньому процесі педагогічного закладу вищої освіти.

Послугуючись здобутками педагогічної науки (зокрема, І. Бега [3], О. Біди [4], В. Галузьяка [17], В. Євтуха [22], Ю. Пелеха [39], М. Роганової [64], Р. Сопівника [66], А. Харківської [63], А. Чаговець [51], Г. Шевченко [52])

стосовно діагностування вихованості та сформованості особистості, видається очевидним, що педагогічне діагностування передбачає визначення критеріїв і відповідних показників, які з одного боку обумовлені змістом і структурою досліджуваного явища, а з іншого – є підставою для виділення та розкриття змістових характеристик рівнів сформованості цього явища в суб'єктів діагностування. Доцільно зауважити, що науковці суголосно наголошують про необхідність здійснення розробки й інтерпретації комплексного діагностичного інструментарію, за допомогою якого безпосередньо забезпечується виявлення характерних ознак вихідного стану та результату сформованості явища в суб'єктів, що підлягають діагностуванню.

Задля забезпечення логіки емпіричного дослідження сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів слід наголосити на поетапності його організації. Тому доцільно виділити чотири етапи: *пропедевтичний, констатувальний, формувальний і контрольний*, кожен із яких передбачає постановку та розв'язання конкретних дослідницьких завдань, що відображено на рисунку 1.1.

Відповідно до пропедевтичного етапу емпіричного дослідження постає очевидною необхідність визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів, розкриття їх змістових характеристик, а також, розробки діагностичного інструментарію задля ефективного виявлення стану сформованості досліджуваного явища в майбутніх фахівців зазначеного профілю.

Ґрунтовне теоретичне дослідження порушеної проблеми, розкриття змісту й обґрунтування структурних компонентів (мотиваційний, когнітивний, афективний, інтеракційний) гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів, правомірно уможлиблює визначення критеріїв, показників і рівнів оцінювання сформованості цього явища у майбутніх фахівців зазначеного профілю. Водночас проблема визначення критеріїв і показників у педагогічній теорії та практиці є багатогранною, а отже, детермінує необхідність з'ясування суті зазначених феноменів.

ЕТАПИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ

Пропедевтичний етап

1. Визначити критерії та відповідні показники сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів.
2. Визначити рівні сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів та розкрити їх змістові характеристики.
3. Розробити діагностичний інструментарій установлення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів.

Констатувальний етап

1. Визначити склад вибірки експериментальної групи.
2. Здійснити діагностування учасників педагогічного експерименту задля визначення вихідного рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів.
3. Здійснити інтерпретацію, аналіз і математичну обробку результатів констатувального експерименту.
4. Установити вихідний рівень сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за визначеним критеріальним апаратом дослідження.

Формувальний етап

Упровадити структурно-функціональну модель сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти.

Контрольний етап

1. Здійснити повторне діагностування учасників педагогічного експерименту задля визначення ефективності імплементації структурно-функціональної моделі формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів.
2. Здійснити порівняльний аналіз і математичну обробку результатів констатувального та контрольного етапів експерименту.
3. Визначити динаміку розвитку рівня сформованості критеріїв та показників гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів.
4. Узагальнити одержані результати емпіричного дослідження та сформулювати практичні висновки.

Рис. 1.1. Поетапна організація емпіричного дослідження сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів

У довідковій і сучасній педагогічній літературі поняття «критерій» дефініюють як: ознаку, що взята за основу класифікації [49]; мірило, вимогу, підставу, індикатор для визначення або оцінки чогось, установлення значущості або несуттєвості об'єкта [14, с. 588; 41, с. 87]; засіб, переконання, міру судження, оцінку досліджуваного процесу чи явища [24; 50]; необхідну та достатню умову для існування якого-небудь процесу чи явища [48]; стандарт, ознаку, підставу для здійснення оцінювання, формулювання визначення, порівняння педагогічного процесу чи явища з еталоном [12, с. 51; 21, с. 112; 38]; міру оцінювання досліджуваного об'єкта, процесу, явища, що визначає рівень його сформованості [44, с. 99]; еталон (ідеальний зразок), який виражає найвищий, найдосконаліший рівень сформованості будь-яких якостей особистості, на основі яких можна встановити ступінь відповідності [5].

З огляду на зазначене можна дійти висновку, що кожна із запропонованих дефініцій обумовлює логіку: критерій є тією універсальною еталонною ознакою, на підставі якої можна оцінити й порівняти стан сформованості досліджуваного явища.

Найбільш розгорнуте трактування феномена «критерій» запропоновано П. Ясінцем: мірило оцінювання явища, що підлягає експериментальному дослідженню та тих трансформаційних процесів, які відбулися в розвитку його окремих складових чи загалом у зазначеному процесі в результаті дослідження з дотриманням усіх вимог, за яких одержаний результат відповідає або ж не відповідає очікуваному результату експериментального дослідження [59]. Це визначення правомірно вказує, що критерій є необхідним засобом та підставою для оцінювання досліджуваного явища, водночас він не є оцінкою. Критерій є тим параметром, який необхідно вимірювати.

Відомо, що задля забезпечення результативності педагогічного дослідження, будь-який критерій має відображати такі ознаки, як адекватність, індивідуальність, тематична спрямованість, оптимальність, повнота, достовірність, об'єктивність, системність, достатня кількість інформації

про оцінки та їх умотивованість, єдність вимог здійснення контролю, валідність, різнобічність, дієвість і гуманність [45, с. 88–90; 55, с. 411–412]. Водночас, визначення й обґрунтування критеріїв має підпорядковуватися загальним вимогам, що висуваються до нього.

Аналіз досліджень Ю. Бойчука, В. Коблика, Л. Петриченко, А. Харківської, Т. Щербан, П. Яременка дав змогу узагальнити вимоги до визначення та обґрунтування критеріїв, які прийнято за основу емпіричного дослідження сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів:

- достатня кількість критеріїв задля визначення якості та міри вираження досліджуваного явища або процесу;
- об'єктивність, надійність, доступність, адекватність, адитивність, наукова обґрунтованість, простота та зручність у використанні;
- відображення основних закономірностей формування, розвитку особистості та специфіки структурних компонентів досліджуваного явища у їх зв'язках і взаємозв'язках;
- забезпечення якісного та кількісного оцінювання рівнів сформованості явища, що підлягає дослідженню;
- транслявання динаміки вимірювання якості в просторі та часі;
- взаємообумовленість критерію з відповідними показниками [7].

Очевидно, що ефективність експериментального дослідження залежить від якості сформованості критерію та ступеня його вираження, що відображається у відповідних *показниках* – конкретних вимірювачах критеріїв [31, с. 226; 54, с. 310]. Зауважимо, що феномен «показник» в Академічному тлумачному словнику визначається як свідчення, доказ, ознака чого-небудь; наочні дані про результати якоїсь роботи, якогось процесу; дані про досягнення в чому-небудь [46, с. 10].

Ціннісними є погляди В. Євдокимова, О. Дерев'янка, В. Тернопільської, Т. Щербан, які вважають, що показник як складова частина критерію виступає

в ролі індикатора, який слугує істотним і конкретним вираженням сутності якостей досліджуваного явища; дає чітке уявлення про функціонування та розвиток явища, що підлягатиме діагностичному вимірюванню в цілому та його окремих елементів зокрема.

Як слушно зауважують В. Багрій і В. Зайчук, при визначенні показників слід дотримуватися таких вимог: простота, інформативність та лаконічність; відображення найістотніших сегментів досліджуваного явища та їх специфіки; доступність у розумінні та використанні; їх системність, гнучкість, адаптивність; змоги діагностичного вимірювання, а саме: можливості здійснення кількісного й якісного оцінювання сформованості досліджуваного явища, простежити потенційні зміни, впливати на результативність та ефективність явища, що підлягає діагностуванню [2, с. 10; 23, с. 58].

Отже, критерії та показники перебувають у синергетичній єдності, тим самим засвідчуючи наявність міцних кореляційних зв'язків між ними, а також цілісність діагностичного вимірювання рівня прояву явища, що підлягає експериментальному дослідженню.

Визнаючи гармонійні міжособистісні відносини як інтегративне функціонально-динамічне особистісне утворення, що включає мотиваційний, когнітивний, афективний та інтеракційний компоненти, визначено такі основні критерії: *мотиваційно-ціннісний, духовно-пізнавальний, емоційно-вольовий та поведінково-дієвий*, кожен із яких відображає розвиток і сформованість окремих складових (компонентів) гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів завдяки системі емпіричних показників (рис. 1.2).

Водночас, принциповою науковою позицією виділення критеріїв і показників сформованості гармонійних міжособистісних відносин здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта є їхня пріоритетність, інформативність та адекватність у сенсі відображення цілісності та взаємозв'язків усіх структурних компонентів досліджуваного явища.

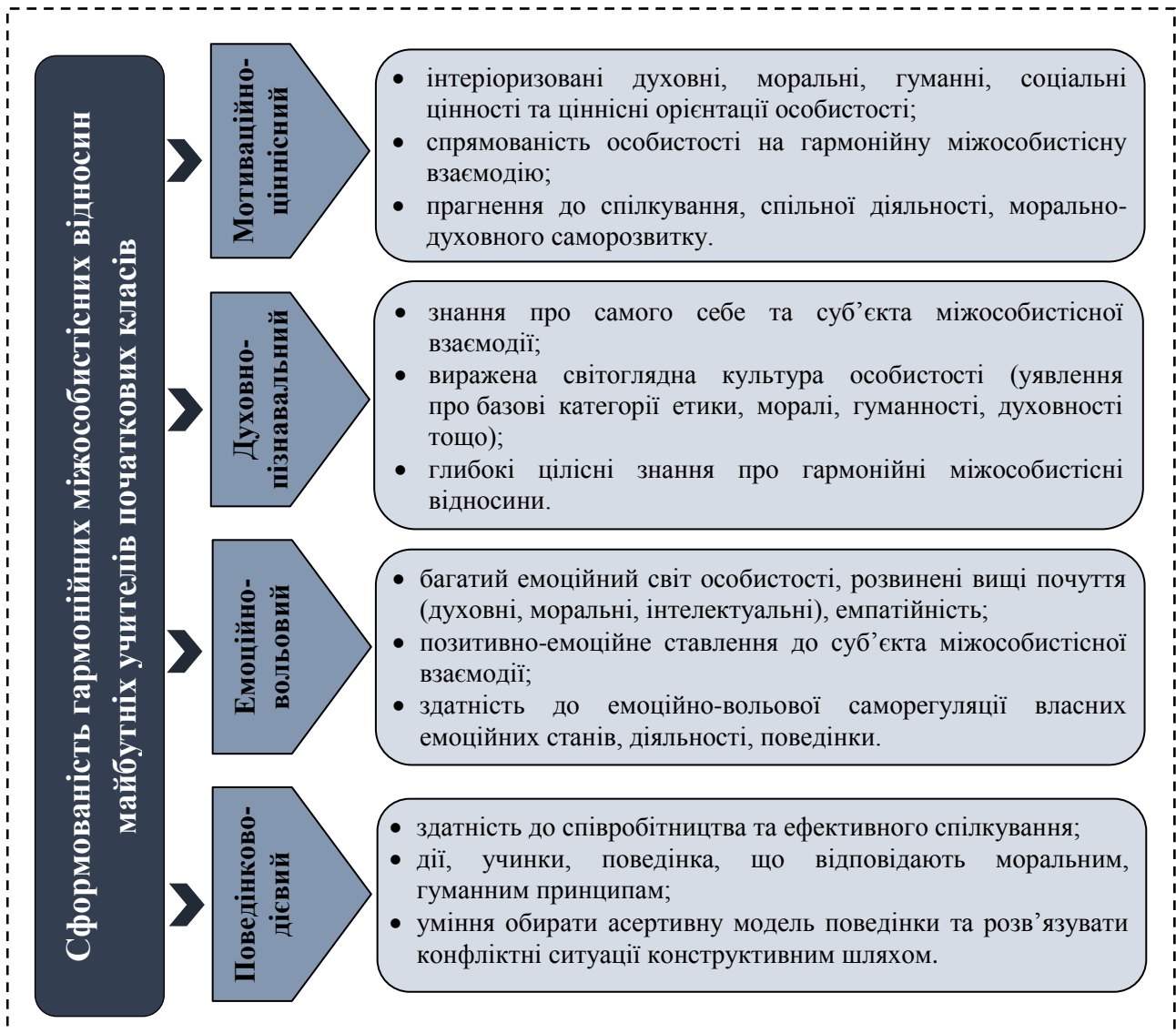

Рис. 1.2. Критерії та показники сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів

Слід зауважити, що компоненти, критерії та показники сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів взаємоузгоджені та взаємовідповідні

Отже, розроблені критерії та показники сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів повною мірою забезпечують єдність, системність, послідовність, цілеспрямованість і результативність експериментального дослідження й уможливають обґрунтування рівнів їхньої сформованості.

У науковій літературі поняття «рівень» трактують як: міру величини, ступінь якості розвитку, значущості чого-небудь [14, с. 1223]; ступінь досягнень у чому-небудь [31, с. 128]; ступінь освіти, культури, підготовки особистості [47, с. 547]; ступінь вираження показника того чи іншого критерію [61, с. 35–36]. Тобто, рівень сформованості будь-якого явища дозволяє усвідомити й установити міру прояву критеріїв та їх конкретних показників.

Ураховуючи досвід сучасної національної дослідницької практики у сфері теорії та методики виховання, зокрема В. Кузьмича, М. Роганової, О. Столяренко, А. Чаговець щодо ранжування особистостей за конкретними рівнями на підставі виявлених у них сформованих критеріальних характеристик досліджуваного явища, видається справедливим визначити такі рівні сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів: *високий, середній та низький* і надати їх узагальнені характеристики.

Високий рівень властивий майбутнім учителям початкових класів, які характеризуються інтеріоризованими духовними, моральними, гуманними, соціальними, педагогічними, інтелектуальними цінностями; виявляють стійке прагнення до спілкування, спільної діяльності, морально-духовного саморозвитку, самовиховання; певною мірою володіють відомостями про самого себе й усвідомлюють значення самопізнання задля встановлення, розвитку та підтримки гармонійних міжособистісних відносин; мають сформовану цілісну картину об'єктивного світу та світоглядну культуру (свідомі уявлення та поняття про базові категорії моралі й етики); ґрунтовні та міцні концептуальні наукові та практичні знання про гармонійні міжособистісні відносини; загальноерудовані в цілому; ставляться до суб'єкта взаємодії як до найвищої цінності (проявляють доброзичливість, толерантність, емпатійність тощо); мають високорозвинене глибинне емоційно-чуттєве світосприйняття; здатні до прояву вищих почуттів і різноманітних емоційних переживань та адекватних оціночних суджень; у процесі міжособистісної взаємодії намагаються пізнати суб'єкта взаємодії, виявляють активність

та ініціативність до встановлення контакту з людьми, здатність до співпраці й ефективного спілкування національною мовою й іноземною, безкорисливих учинків, гуманних дій, асертивної поведінки та прояву найдуховніших, найморальніших, найгуманніших загальнолюдських якостей, а у конфліктних ситуаціях обирають стратегії їх конструктивного розв'язання.

Середній рівень притаманний здобувачам освіти спеціальності 013 Початкова освіта, у яких частково простежується інтеріоризація духовних, моральних, гуманних, соціальних, педагогічних, інтелектуальних цінностей; проявляють прагнення до спілкування, спільної діяльності, самовиховання та духовного саморозвитку досить ситуативно, керуючись логікою «подобається – не подобається», «хочу – не хочу»; у цілому ерудовані, проте мають фрагментарні уявлення і поняття про базові категорії моралі та етики; демонструють досить узагальнені знання про гармонійні міжособистісні відносини; виявляють ситуативне позитивне емоційне ставлення до суб'єкта взаємодії; емоційно-чуттєве вираження відбувається на рівні чуттєвого оцінювання, а не раціонального, відтак часом в особистостей спостерігається неадекватність емоційних проявів ситуації міжособистісної взаємодії; мають посередньо сформовані вольові якості, що детермінує необхідність докладання чималих зусиль задля саморегуляції емоційних станів, дій, поведінки; можуть інколи виявляти байдужість чи пасивність; у процесі міжособистісної взаємодії можна епізодично простежити здатність молодих людей до співробітництва, ефективного спілкування, безкорисливих учинків, асертивної поведінки та прояву духовних, моральних, гуманних загальнолюдських якостей; у конфліктних ситуаціях часто втрачають контроль становища, а тому не завжди вдаються до стратегії їх конструктивного розв'язання.

Низький рівень характерний майбутнім учителям початкових класів, які відзначаються досить епізодичною інтеріоризацією духовних, моральних, гуманних, соціальних, педагогічних, інтелектуальних цінностей; слабо вираженим прагненням до спілкування, спільної діяльності, самовиховання та духовного саморозвитку; узагальненим уявленнями про базові категорії

моралі, етики, духовності; несформованими знаннями про гармонійні міжособистісні відносини; негативним або байдужим емоційним ставленням до суб'єкта взаємодії; скупими емоційно-чуттєвими проявами; неадекватністю емоційних проявів ситуації міжособистісної взаємодії; слабо вираженими вольовими якостями; невмінням саморегулювати емоційні стани, дії, поведінку; низькою активністю, байдужими, пасивними, навіть дещо агресивними проявами у процесі міжособистісної взаємодії; низькими показниками здатності до співробітництва; несформованими навичками ефективного спілкування; часто вдаються до корисливих учинків і конфліктують; у конфліктних ситуаціях обирають стратегії поведінки, такі як конкуренція, уникнення чи пристосування.

Задля більш чіткого простеження динаміки рівнів сформованості гармонійних міжособистісних відносин здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта за кожним із визначених критеріїв та показників їх відповідність представлено у таблиці 1.12.

Відтак динаміка формування у майбутніх учителів початкових класів гармонійних міжособистісних відносин виявлятиметься у зміні рівнів (від низького до високого), що забезпечують позитивно значимий розвиток мотиваційно-ціннісної, духовно-пізнавальної, емоційно-вольової та поведінково-дієвої сфер особистості.

Як уже було зазначено, пропедевтичний етап емпіричного дослідження також передбачає розробку *діагностичного інструментарію* задля визначення рівня сформованості кожного з визначених критеріїв. Варто акцентувати на тому, що діагностичний інструментарій являє собою різноманітні методики, методи, процедури педагогічного дослідження, за допомогою яких здійснюється вимірювання міри сформованості того чи іншого явища в особистості [31].

Відповідність рівнів сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів визначеним критеріям та їх показникам

Критерії	Показники	Рівні		
		<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
1	2	3	4	5
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	<ul style="list-style-type: none"> інтеріоризовані духовні, моральні, гуманні, соціальні цінності та ціннісні орієнтації особистості; спрямованість особистості на гармонійну міжособистісну взаємодію; прагнення до спілкування, спільної діяльності, морально-духовного саморозвитку. 	Характерна інтеріоризація духовних, моральних, гуманних, соціальних, педагогічних, інтелектуальних цінностей; наявні потреби, мотиви та бажання до гармонійної взаємодії з оточенням; проявляють стійке прагнення до спілкування, спільної діяльності, морально-духовного саморозвитку.	Частково простежується інтеріоризація духовних, моральних, гуманних, соціальних, педагогічних, інтелектуальних цінностей; мають слабо виражені потребу та бажання до гармонійної взаємодії; проявляють прагнення до спілкування, спільної діяльності, самовиховання та духовного саморозвитку досить ситуативно, керуючись логікою «подобається – не подобається», «хочу – не хочу».	Відзначаються досить епізодичною інтеріоризацією духовних, моральних, гуманних, соціальних, педагогічних, інтелектуальних цінностей; відсутністю потреби та бажання налагоджувати міжособистісні відносини з оточенням; слабо чи взагалі не вираженим прагненням до спілкування, спільної діяльності, самовиховання та духовного саморозвитку.
<i>Духовно-пізнавальний</i>	<ul style="list-style-type: none"> знання про самого себе та суб'єкта міжособистісної взаємодії; виражена світоглядна культура особистості (уявлення про базові категорії етики, моралі, гуманності, духовності тощо); глибокі цілісні знання про гармонійні міжособистісні відносини. 	Широко ерудовані; певною мірою володіють відомостями про самого себе й суб'єкта міжособистісної взаємодії та усвідомлюють значення самопізнання й пізнання іншого задля встановлення, розвитку та підтримки гармонійних міжособистісних відносин; мають сформовану цілісну світоглядну культуру (свідомі	У цілому ерудовані, утім мають епізодичні відомості про самого себе й суб'єкта міжособистісної взаємодії; не чітко можуть сформулювати значення самопізнання й пізнання іншого задля встановлення, розвитку та підтримки гармонійних міжособистісних відносин; мають фрагментарні уявлення і поняття про базові категорії моралі та етики; демонструють досить узагальнені знання про гармонійні	Демонструють досить фрагментарні уявлення про власну сутність та низький рівень відомостей про суб'єкта міжособистісної взаємодії; мають узагальнені уявлення про базові категорії моралі, етики, духовності; сприймають світ як такий, що складається з окремих складових; несформовані знання про гармонійні міжособистісні відносини.

1	2	3	4	5
		уявлення і поняття про базові категорії моралі та етики, духовності); вирізняються ґрунтовними та міцними концептуальними науковими та практичними знаннями про гармонійні міжособистісні відносини.	міжособистісні відносини.	
<i>Емоційно-вольовий</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Багатий емоційний світ особистості, розвинені вищі почуття (духовні, моральні, інтелектуальні), емпатійність; • позитивне ставлення до суб'єкта міжособистісної взаємодії; • здатність до емоційно-вольової саморегуляції власних емоційних станів, діяльності, поведінки. 	Мають високорозвинений глибинний емоційно-чуттєвий світ; здатні до прояву вищих почуттів і різноманітних емоційних переживань, адекватних оціночних суджень; демонструють позитивно-емоційне ставлення до суб'єкта взаємодії як найвищої цінності (проявляють доброзичливість, толерантність, емпатійність тощо); характерні високорозвинені вольові якості, що виявляються у здатності до емоційно-вольової саморегуляції власних емоційних станів, діяльності, поведінки в ситуаціях міжособистісної взаємодії.	Характеризуються досить багатим спектром емоційно-чуттєвих проявів; емоційно-чуттєве вираження відбувається на рівні чуттєвого оцінювання, а не раціонального, відтак часом спостерігається неадекватність оцінювання та емоційних проявів ситуації міжособистісної взаємодії; виявляють ситуативне позитивне емоційне ставлення до суб'єкта взаємодії; мають посередньо сформовані вольові якості, що детермінує необхідність докладання чималих зусиль задля саморегуляції емоційних станів, дій, поведінки.	Властиві скупі емоційно-чуттєві прояви; негативне або байдуже емоційне ставлення до суб'єкта взаємодії; неадекватність емоційних проявів ситуації міжособистісної взаємодії; слабо виражені вольові якості; невміння саморегулювати емоційні стани, дії, поведінку.

1	2	3	4	5
<i>Поведінково-дієвий</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Здатність до співробітництва та ефективного спілкування; • дії, учинки, поведінка, що відповідають моральним, гуманним принципам; • уміння обирати асертивну модель поведінки та розв'язувати конфліктні ситуації конструктивним шляхом. 	У процесі міжособистісної взаємодії демонструють здатність до співпраці й ефективного спілкування, безкорисливих учинків, гуманних дій, асертивної поведінки та прояву найдуховніших, найморальніших, найгуманніших загальнолюдських якостей; вирізняються тим, що у конфліктних ситуаціях обирають стратегії їх конструктивного розв'язання; у цілому виявляють активність та ініціативність до встановлення контакту з людьми.	У процесі міжособистісної взаємодії можна епізодично простежити здатність молодих людей до співробітництва, ефективного спілкування, безкорисливих учинків, асертивної поведінки та прояву духовних, моральних, гуманних загальнолюдських якостей; у конфліктних ситуаціях часто втрачають контроль становища, а тому не завжди вдаються до стратегії їх конструктивного розв'язання.	Відзначаються низькою активністю, байдужими, пасивними, навіть дещо агресивними проявами у процесі міжособистісної взаємодії; низькими показниками здатності до співробітництва; несформованими навичками ефективного спілкування; часто вдаються до корисливих учинків та конфліктують; у конфліктних ситуаціях обирають стратегії поведінки такі як конкуренція, уникнення чи пристосування.

Апріорі відомо, що при розробці комплексу діагностичного інструментарію необхідно дотримуватися базових теоретичних і практичних положень діагностики, а саме: діагностика не є самоціллю, вона є інструментом пізнання особистості; діагностичний інструментарій має бути інформативним, доступним, економічним і забезпечувати перетворення якісних показників у кількісні шляхом статистично-математичного аналізу отриманої інформації та її унаочнення; одержані результати слід зіставляти не з певною нормою, а з реальним рівнем сформованості досліджуваного явища в особистості у конкретний момент; динаміка зміни вихідного рівня відображає результат сформованості досліджуваного явища в особистості. Отже, урахування зазначеного при розробці діагностичного інструментарію дозволить усвідомити цілісну характеристику досліджуваного процесу: його

прогнозування, реалізацію, удосконалення, оцінку результативності та корекцію за необхідності [31, с. 241; 43, с. 189].

Зважаючи на вищезазначене, специфіку дослідницької проблематики, визначені критерії, показники та рівні сформованості у майбутніх учителів початкових класів гармонійних міжособистісних відносин, виникає необхідність застосування комплексу психолого-педагогічного діагностичного інструментарію, що забезпечить більш ґрунтовне, багатогранне пізнання особистості, об'єктивне оцінювання стану сформованості критеріїв досліджуваного явища, і як результат – системне й об'єктивне педагогічне дослідження.

Розроблена комплексна діагностика визначення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за кожним із визначених критеріїв (*мотиваційно-ціннісним, духовно-пізнавальним, емоційно-вольовим, поведінково-дієвим*) та їх показниками включає стандартизовані, авторські та власні розробки діагностичних методик.

Слід наголосити, що на всіх етапах діагностичного дослідження передбачається застосування як формалізованих методів діагностування, таких як тестування, анкетування, ранжування, методики, які передбачають чітко визначені норми інтерпретації результатів, методи математичної статистики, так і малоформалізованих, зокрема опитування, інтерв'ювання, метод створення виховних ситуацій, рольові ігри, педагогічне спостереження за динамікою розвитку компонентів (мотиваційного, когнітивного, афективного, інтеракційного) гармонійних міжособистісних відносин у майбутніх учителів початкових класів, психолого-педагогічний моніторинг, самоаналіз, експертне оцінювання, аналіз звітів із виховної роботи.

Водночас належна роль на всіх етапах діагностичного дослідження відводиться спостереженню за ступенем сформованості в майбутніх учителів початкових класів компонентів гармонійних міжособистісних відносин (мотиваційного, когнітивного, афективного й інтеракційного) відповідно

до визначених критеріїв та їх показників. У процесі спостереження (спеціально створених педагогічних ситуацій міжособистісної взаємодії, рольових ігор, активної та інтерактивної діяльності) фіксується, чи прагнуть здобувачі вищої освіти до гармонійної міжособистісної взаємодії та наскільки вони здатні встановлювати, підтримувати та розвивати гармонійні міжособистісні відносини у процесі життєдіяльності. Практична цінність педагогічного спостереження полягає в тому, що воно забезпечує формування цілісної картини уявлення про рівень сформованості досліджуваного явища у респондентів не на основі усних чи письмових відповідей, а завдяки оцінюванню конкретних дій, учинків, поведінки учасників експериментального дослідження.

Охарактеризуємо діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за кожним із визначених критеріїв більш детально.

Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості досліджуваного явища за мотиваційно-ціннісним критерієм та його показниками репрезентовано у таблиці 1.13.

Діагностична методика Ш. Шварца «Портрет цінностей», що складається з двох частин, дозволяє визначити ступінь інтеріоризації духовних, моральних, гуманних, соціальних цінностей та ціннісних орієнтацій особистості, простежити динаміку трансформації десяти типів цінностей в особистісно значущі смисли відповідно до змін як у суспільстві, так й індивідуальних життєвих ситуацій майбутніх фахівців. В її основі лежить теорія, що всі цінності поділяються на соціальні й індивідуальні.

Перша частина опитувальника призначена для вивчення загальної ієрархії цінностей. Перелік цінностей складається з двох частин: іменників і прикметників, що включають 57 цінностей.

**Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості
гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових
класів за мотиваційно-ціннісним критерієм**

Методики діагностики 1	Мета застосування 2
Діагностична методика «Портрет цінностей» (Portrait value survey (PVQ)) Н. Schwartz Shalom [65] <i>(адаптовано автором)</i>	Вивчення життєвих цінностей, ідеалів і переконань, що впливають на мотиваційні орієнтації особистості та ієрархії життєвих цінностей майбутніх фахівців; простеження динаміки трансформації десяти типів цінностей в особистісно значущі смисли відповідно до змін як у суспільстві, так й індивідуальних життєвих ситуацій майбутніх фахівців.
Методика діагностики С. Братченка «Спрямованість особистості у спілкуванні» (СОС) <i>(стандартизована методика)</i> [20]	Визначення спрямованості особистості у процесі спілкування, її особистісних якостей, цілей та засобів, бажання та допустимих стратегій поведінки у ситуаціях міжособистісної взаємодії.
Інтерв'ювання особистості до духовно-морального самовиховання» <i>(розроблено автором)</i>	Визначення мотивації, зацікавленості, прагнення особистості до внутрішнього самоперетворення, духовно-морального самовиховання.
Експериментальна методика Н. Павлика «Особистісна спрямованість» [36] <i>(адаптовано автором)</i>	Визначення уявлення особистості про сенс життя, ступеня прояву типу особистісної спрямованості, що здатні детермінувати риси характеру особистості, її стиль поведінки та життя в цілому.

Респонденти мають запитати себе: «Які цінності важливі для мене як керівні принципи в моєму житті? Які цінності менш важливі для мене?» та оцінити, наскільки важлива для них кожна із запропонованих цінностей за шкалою від 7 до – 1 балів: 7 – найбільш значуща цінність, керівний принцип у житті; 6 – дуже важлива; 5 – достатньо важлива; 4 – важлива; 3 – не дуже важлива; 2 – мало важлива; 1 – неважлива; 0 – абсолютно байдужа; – 1 – це суперечить їхнім принципам.

Друга частина передбачає вивчення цінностей на рівні поведінки, індивідуальних пріоритетів, що мають прояв у соціумі. Так визначається ціннісний профіль особистості. Перелік цінностей складається зі 40 описів людини, що відображають 10 типів цінностей: «влада» (Power) як домінування над людьми; «досягнення» (Achievement) як власний успіх у співвідношенні

із соціальними стандартами; «гедонізм» (Hedonism) як насолода чи почуттєве задоволення; «стимуляція» (Stimulation) як відображення потягу до чогось; «самостійність» (Self-Direction) щодо думок та дій; «універсалізм» (Universalism) – розуміння і захист оточуючих людей, природного середовища та світу загалом; «добродія» (Benevolence) як бажання отримати певні блага; «традиції» (Tradition) – відповідальність за збереження культурних звичаїв; «конформність» (Conformity) – утримання поривів, що можуть нашкодити іншим; «безпе́чність» (Security) як стабільність розвитку суспільства та саморозвитку.

Майбутні учителі початкових класів мають запитати себе: «Наскільки описана людина схожа чи не схожа на мене?» і поставити позначку «+» в одній із колонок у полі «Варіанти відповідей», скориставшись шкалою: 4 – дуже схожий на мене; 3 – схожий на мене; 2 – у деякій мірі схожий на мене; 1 – трохи схожий на мене; 0 – не схожий на мене; –1 – такий, що суперечить моїм поглядам.

Методика дає уявлення про кількісне вираження значущості кожного з десяти мотиваційних типів цінностей на двох рівнях: на рівні нормативних ідеалів (за першим блоком) та індивідуальних пріоритетів (за другим блоком).

Кількісна обробка результатів здійснюється за стандартом [65].

Методика діагностики С. Братченка «Спрямованість особистості у спілкуванні» (СОС) дозволяє дослідити уявлення майбутніх учителів початкових класів про сенс спілкування, його мету, засоби, особистісні смислові установки, переконання, погляди та ціннісні орієнтації молодих людей у процесі міжособистісного спілкування, їх індивідуальні комунікативні стратегії, бажані та допустимі способи поведінки особистостей у спілкуванні.

Суть методики полягає в тому, що респондентам пропонується продовжити речення. На підставі цього визначається ступінь вираженості в особистості кожного з шести видів спрямованості особистості, а саме: комунікативної, авторитарної, маніпулятивної, альтероцентристської, конформної й індіферентної.

Задля дослідження рівня прагнення особистості до спілкування, спільної діяльності, морально-духовного саморозвитку доцільно провести інтерв'ювання респондентів за авторською програмою «Мотивація особистості до духовно-морального самовиховання», яка передбачає відповіді респондентів на 11 запитань:

1. Чи відчуваєте Ви себе щасливим?
2. Як Ви розумієте поняття «духовність»? З чим Ви асоціюєте «духовність» у першу чергу?
3. Чи намагаєтеся Ви виховувати моральні якості в собі?
4. За 10-ти бальною шкалою «духовність» у Вашому житті на якому місці? А моральність?
5. Назвіть три найзначущі потреби. Чи є у Вас потреба у творінні власного внутрішнього світу?
6. Як часто Ви приділяєте час духовному наповненню? (читанню духовної літератури, молитві, філософським трактатам тощо)?
7. Чи хотіли б Ви у собі щось змінити? Що саме? Чи пробували Ви змінювати це в собі?
8. Чим зазвичай, Ви займаєтеся у вільний час? А від чого Ви отримуєте насолоду?
9. Чи прагнете Ви до ідеалу? А що для Вас є ідеалом?
10. Чи приділяєте Ви час добрим справам? Яким? Чи подобається Вам робити добро?
11. Чи прагнете Ви до духовно-морального самовдосконалення? А чи робите Ви щось для цього? Що саме?

При інтерв'юванні важливо створити комфортну, максимально відкриту щирю атмосферу. У процесі спілкування не слід давати оцінювальних суджень чи коментарів з приводу відповіді респондента. Якщо ж майбутній фахівець не хоче або не має можливості прямо відповісти на запитання – не треба наполягати, а варто спокійно продовжити діалог. Також, для стимулювання

відкритості особистості можна висловлювати думки з власного життєвого досвіду.

Застосування експериментальної методики Н. Павлика «Особистісна спрямованість» сприяє більш ґрунтовному дослідженню рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за мотиваційно-ціннісним критерієм та його показниками. Вона дозволяє визначити ступінь вираженості у респондентів чотирьох видів спрямованості: ділової (спрямованість на справу, діяльність), соціальної (спрямованість на інших людей), егоїстичної (спрямованість на себе) і духовної (спрямованість до Бога).

Реалізація методики передбачає, що майбутнім учителям початкових класів пропонується на кожне із 18 тверджень з двох альтернативних варіантів відповідей обрати ту, яка їм більш близька. Інтерпретація результатів здійснюється завдяки підрахунку балів за кожною шкалою і відповідно визначається рівень прояву того чи іншого типу спрямованості особистості [36].

Отже, застосування вище описаних діагностичних методик у комплексі дозволяє отримати якнайповніше цілісне уявлення про рівень сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за мотиваційно-ціннісним критерієм і його показниками, а відтак дозволяє спрогнозувати діяльність педагогічних закладів вищої освіти у цьому напрямі.

За логікою емпіричного дослідження далі передбачається діагностування майбутніх учителів початкових класів з метою установлення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин за духовно-пізнавальним критерієм та його показниками. Діагностичний інструментарій репрезентовано у таблиці 1.14.

Застосування тесту інтелекту Д. Векслера (рівень WAIS (від 16 років)) уможлиблює усвідомлення інтелектуального потенціалу майбутніх фахівців, рівня їх загальної ерудиції особистості, розвиненості інтелектуальних здібностей, сформованості вміння усвідомлено діяти відповідно до життєвих обставин.

**Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості
гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових
класів за духовно-пізнавальним критерієм**

Методики діагностики	Мета застосування
1	2
Тест інтелекту Д. Векслера (рівень WAIS (від 16 років)) <i>(стандартизована методика)</i> [67]	Визначення рівня загальної ерудиції особистості, розвинених інтелектуальних і пізнавальних здібностей, особливостей їх когнітивних функцій, здібностей та потенціалу (текучий інтелект), а також набутих знань і навичок (кристалізований інтелект), наявного лексичного запасу, уміння усвідомлено діяти відповідно до життєвих обставин.
Анкета соціоніки (самопізнання і самохарактеристика) <i>(розроблено автором)</i>	Визначення усвідомлення особистістю необхідності пізнавати власний внутрішній світ задля гармонійного співбуття у соціумі, наявних знань здобувачів вищої освіти про самих себе.
Програма самооцінювання <i>(розроблено автором)</i>	Визначення ступеня обізнаності про суб'єкта міжособистісної взаємодії, прагнення до пізнання інших людей у процесі спілкування чи спільної діяльності
Анкета «Ступінь вираженості світоглядної культури особистості» <i>(розроблено автором)</i>	Визначення глибини сформованості уявлень і понять про базові категорії етики, моралі, знань з галузі культури, духовного ества особистості, а також дотримання моральних, етичних, гуманних норм та принципів у житті.
Комплексна методика «Гармонійні міжособистісні відносини: Що? Як? Навіщо?» <i>(розроблено автором)</i>	Визначення фонду теоретичних і практичних знань у здобувачів вищої освіти про гармонійні міжособистісні відносини, усвідомлення особистістю місця та ролі даного явища у її життєдіяльності.

Тест Векслера складається з 11 окремих субтестів, розподілених на 2 групи: 6 вербальних і 5 невербальних. Кожен із них включає від 10 до 30 запитань і завдань, які поступово ускладнюються. Вербальні субтести спрямовані на виявлення рівня загальної ерудиції, розуміння, пізнання здібностей тощо. Невербальні субтести включають зашифровані завдання, знаходження відсутніх частин на зображенні, установлення послідовності, складання фігур з окремих частин. Виконання кожного субтеста оцінюється в балах з подальшою інтерпретацією в уніфіковані шкальні оцінки [67].

Анкета соціоніки (самопізнання і самохарактеристика), яку доцільно використовувати на зазначеному етапі емпіричного дослідження, містить 15 основних і 4 уточнюючих запитання, на які мають відповісти респонденти:

Основні запитання:

1. Чи задоволені Ви самим (-ма) собою? Якщо ні, то чому?
2. Яку рису характеру Ви цінуєте понад усе?
3. Чи є у Вас недоліки в характері? Якщо так, то які?
4. Як часто Ви задумуєтеся про свої недоліки: дуже часто, часто, рідко, іноді, ніколи?
5. Чи плануєте Ви позбутися своїх недоліків?
6. Ви подобаєтеся собі таким, яким є? Якщо ні, то чому?
7. Чи впевнені Ви у своїх знаннях?
8. Як Ви оцінюєте себе: високо, посередньо, низько?
9. Чи все Ви знаєте про себе?
10. Ви намагалися щось змінювати у собі? Якщо так – чи мали результати, якщо ні – чому?
11. Як ставляться до Вас інші?
12. Як Ви сприймаєте ставлення інших людей до Вас?
13. Чи в повну міру своїх можливостей Ви живите? Якщо ні, то чому?
14. Чи знаєте Ви як людина може пізнавати саму себе? Якщо так – то як саме?
15. Які Ваші якості сприяють встановленню гармонійних міжособистісних відносин?

Уточнюючі запитання:

1. Чи змусили Вас запитання анкети задуматися над чимось? Над чим саме?
2. Чи вважаєте Ви, що пізнання самого себе допоможе встановлювати гармонійні міжособистісні відносини у різних сферах життєдіяльності людини?
3. Чи приділяєте Ви увагу самопізнанню? Яким чином?

4. Чи відповіли б на ці ж самі запитання, що стосуються Вас, так само Ваші батьки чи друзі?

Діагностування майбутніх учителів початкових класів за анкетною соціоніки (самопізнання і самохарактеристика) дозволяє усвідомити, наскільки респонденти знають самих себе і отримати більш повну їх характеристику як особистостей.

Також, доцільно запропонувати майбутнім учителям початкових класів оцінити, наскільки вони знають суб'єкта взаємодії зі складу студентської групи. Методика самооцінювання полягає в тому, що за допомогою рандомного вибору (проводиться у три етапи) респонденти отримують імена осіб. Потім обидві особистості отримують однакові бланки із запитаннями щодо різноаспектних особистісних характеристик і заповнюють їх. На підставі узагальнення та співставлення результатів трьох етапів (тобто, оцінки наданих характеристик респондентами 3-х випадкових потенційних суб'єктів взаємодії та відповідей їх самих) можна установити рівень обізнаності про суб'єкта міжособистісної взаємодії та прагнення респондентів до пізнання інших у процесі спілкування чи спільної діяльності.

Для з'ясування рівня прояву світоглядної культури особистості, уявлення про базові категорії етики, моралі, гуманності, духовності доцільно провести анкетування «Ступінь вираженості світоглядної культури особистості». Анкета містить 35 тверджень, які респонденти оцінюють: «так», «більше так, ніж ні», «більше ні, ніж так» чи «ні».

На підставі узагальнення одержаних даних у результаті анкетування можна визначити рівневий (високий, середній, низький) відсотковий розподіл респондентів щодо сформованості у них світоглядної культури.

Визначити рівень знань майбутніх учителів початкових класів про гармонійні міжособистісні відносини дозволяє авторська комплексна методика «Гармонійні міжособистісні відносини: Що? Як? Навіщо?», яка містить чотири блоки, кожен із яких висвітлює окремий аспект проблеми гармонійних міжособистісних відносин:

- 1) уявлення про гармонійні міжособистісні відносини;
- 2) понятійне поле гармонійних міжособистісних відносин;
- 3) роль гармонійних міжособистісних відносин у життєдіяльності людини: мій погляд;
- 4) шляхи формування гармонійних міжособистісних відносин.

Відтак на підставі одержаних результатів можна зробити висновок про розуміння здобувачами вищої освіти понятійного поля гармонійних міжособистісних відносин, сформованість знань у майбутніх фахівців про гармонійні міжособистісні відносини, зокрема суть, зміст, структуру та їх роль у різних сферах життєдіяльності людини.

Слід відзначити, що узагальнену інформацію, одержану в ході діагностування, варто надати експертам для аналізу щодо виявлення та простеження закономірностей і факторів, що детермінують одержані результати.

Отже, комплексне застосування вище представленого діагностичного інструментарію забезпечує отримання цілісного уявлення про загальний рівень сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за духовно-пізнавальним критерієм і його відповідними показниками та дозволяє окреслити ефективні напрямки діяльності закладів вищої освіти щодо сприяння формуванню когнітивного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів.

Наступним етапом є визначення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин за емоційно-вольовим критерієм та його показниками за допомогою комплексу діагностичних методик (табл. 1.15).

Застосування інтерсуб'єктної-діалогічної методики Г. Дьяконова «Поле почуттів» спрямоване на дослідження емоційно-чуттєвого розвитку особистості, її здатності до глибокої емоційної реакції, морально-етичних переживань, а також характеру прояву емоційних реакцій майбутніх учителів початкових класів у ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за емоційно-вольовим критерієм

Методики діагностики	Мета застосування
1	2
Інтерсуб'єктно-діалогічна методика Г. Дьяконова «Поле почуттів» (стандартизована методика) [19]	Визначення емоційно-чуттєвого розвитку особистості, її здатності до глибокої емоційної реакції, морально-етичних переживань, а також характеру прояву емоційних реакцій у ситуаціях міжособистісної взаємодії.
Методика В. Бойка «Діагностика рівня емпатії» (стандартизована методика) [30]	Визначення міри вираженості здатності особистості до емпатії та вихованості емоційно-ціннісного ставлення до людини як найвищої цінності в житті.
Опитувальник М. Чумакова «Вольові якості людини (ВКЛ)» (адаптовано автором)	Визначення розвиненості вольових якостей, що уможливорює стійке позитивно-емоційне ставлення до суб'єкта міжособистісної взаємодії та здійснення саморегуляції емоційних станів, поведінки і діяльності.

За цією методикою можливо дослідити міру вираженості трьох типів емоцій у респондентів: об'єктних (гедонізм, почуття влади, агресивність, маніпулятивні емоції, емоційне відчуження, невротичні емоції тощо), суб'єктних (соціальні, праксичні, ринкові, моральні почуття, нарцисизм, суперництво тощо) й інтерсуб'єктних (романтичні, діалогічні, альтруїстичні, смислові, творчі, естетичні) [19]. Слід наголосити, що високим показником прийнято вважати прояв вольових, смислових, творчих, альтруїстичних почуттів, почуття ідентифікації, самосвідомості, а низьким – таких як почуття суперництва, маніпуляції, влади, ринкові почуття, емоції слабкості й відчуження.

Методика проводиться у два етапи. Спершу респонденти серед наданого переліку емоцій мають відзначити ті, котрі виникають у них під час спілкування та спільної діяльності, а потім – ті емоції, що, на їхнє переконання, переживають інші у процесі міжособистісної взаємодії з ними.

Опитування майбутніх учителів початкових класів за стандартизованою методикою В. Бойка «Діагностика рівня емпатії» дозволяє проаналізувати розвиненість шести шкал (раціональний канал емпатії, емоційний канал

емпатії, інтуїтивний канал емпатії, установки, проникна здатність, ідентифікація) у респондентів та визначити міру прояву здатності особистості до емпатії, емоційно-ціннісного ставлення до людини як найвищої цінності. Завдяки підрахунку сумарної оцінки рівня емпатії майбутніх фахівців можна визначити загальний рівень емпатії у респондентів (високий, середній, низький) [30].

Для визначення розвиненості вольових якостей майбутніх фахівців, що уможлиблює здійснення саморегуляції емоційних станів, поведінки і діяльності доцільно застосувати опитувальник М. Чумакова «Вольові якості людини (ВЯЛ)».

Респондентам пропонується оцінити 78 тверджень відповідями: «так», «скоріше так», «скоріше ні», «ні» на підставі чого, установлюється ступінь вираженості кожної зі шкал: відповідальність, ініціативність, рішучість, самостійність, витримка, наполегливість, енергійність, уважність, цілеспрямованість. Узагальнення результатів, одержаних у процесі опитування, дає можливість установити загальний рівень розвитку вольових якостей майбутніх учителів початкових класів (високий, середній, низький).

Із метою уникнення суб'єктивізму в оцінці таких складних особистісних утворень як емоції, почуття, вольові якості та їх прояву у ситуаціях міжособистісної взаємодії, важливо провести метод експертного оцінювання. Експертам пропонується оцінити визначені параметри (розвинений емоційно-чуттєвий світ; здатність до емпатії; адекватність прояву емоцій ситуаціям міжособистісної взаємодії; позитивно-ціннісне ставлення до суб'єктів взаємодії; адекватне самооцінювання; вольові якості; здатність особистості до емоційно-вольової саморегуляції) у процесі міжособистісної взаємодії здобувачів вищої освіти у двох площинах: під час аудиторної роботи та позааудиторної. Завдяки застосуванню експертного оцінювання уявлення про рівень сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за емоційно-вольовим критерієм буде більш об'єктивним.

Отже, запропонована комплексна діагностика визначення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за емоційно-вольовим критерієм уможливилює отримання якнайповнішої інформації та дозволяє спрогнозувати перспективні шляхи роботи управлінсько-викладацького складу педагогічних закладів вищої освіти зі здобувачами вищої освіти у зазначеному контексті.

Завершальним етапом емпіричного дослідження є діагностика сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за поведінково-дієвим критерієм та його показниками. Діагностичний інструментарій висвітлено у таблиці 1.16.

Задля визначення духовних, моральних надбань особистості, ступеня їх прояву у процесі життєдіяльності майбутніх фахівців у цілому та міжособистісної взаємодії зокрема доцільно провести анкетування «Духовно-моральні чесноти особистості».

Таблиця 1.16

Діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів за поведінково-дієвим критерієм

Методики діагностики	Мета застосування
1	2
Діагностична методика «Духовно-моральні чесноти особистості» <i>(розроблено автором)</i>	Визначення духовних, моральних надбань особистості та ступеня їх прояву в життєдіяльності та процесі міжособистісної взаємодії зокрема.
Опитувальник «Стратегії подолання стресових ситуацій» (Strategic Approach to Coping Scale, SACS) S. Hobfoll, шкала «асертивні дії» <i>(стандартизована методика)</i> [62]	Визначення вираженості асертивної поведінки здобувачів вищої освіти у ситуаціях міжособистісної взаємодії та індивідуальних поведінкових стратегій особистості у конфліктних ситуаціях; установа індексу конструктивності стресдолаючої поведінки особистості у ситуаціях міжособистісної взаємодії
Діагностична методика «Колесо моєї міжособистісної взаємодії» <i>(адаптовано автором)</i>	Визначення рівня сформованості у студентської молоді умінь та навичок співробітництва й ефективного спілкування, ступеня прояву ініціативності, активності, творчості у процесі міжособистісної взаємодії
Опитувальник «Гармонійна міжособистісна взаємодія» <i>(розроблено автором)</i>	Визначення ступеня вираженості здатності людини до співпраці, ефективного спілкування, безконфліктної поведінки та вибору асертивної стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях; ціннісного ставлення до суб'єкта взаємодії та прояву найморальніших, найгуманніших якостей у вчинках, діях, поведінці.

В анкеті представлено перелік 40 людських чеснот, типу людяність, справедливість, вимогливість, тактовність, схильність до героїзму, гнучкість, терпеливість, делікатність. Респонденти біля кожної з перелічених чеснот мають поставити відповідні позначки: «!» – якщо ця чеснота їм властива і є важливою для них; «+» – якщо ця чеснота характерна для них, однак вони не завжди її проявляють; «?» – якщо ця чеснота мала прояв у процесі їхньої життєдіяльності лише у окремих ситуаціях; «-» – якщо ця чеснота їм непритаманна.

Діагностування майбутніх учителів початкових класів за допомогою опитувальника «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)» С. Хобфолла призначений для вивчення стратегій (активна, просоціальна, пасивна пряма, пасивна непряма, асоціальна) та моделей (асертивні дії, вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки, обережні дії, імпульсивні дії, уникання, маніпулятивні дії, асоціальні дії (жорстокість, цинічність, тиск), агресивні дії) поведінки, що дозволяє вирахувати індекс конструктивності стрес-долаючої поведінки особистості. За його допомогою можна визначити ступінь вираженості асертивної поведінки респондентів у ситуаціях міжособистісної взаємодії, індивідуальні поведінкові стратегії особистості у конфліктних ситуаціях.

Для інтерпретації одержаних результатів за субшкалами одержані дані співставляють з даними показників стресдолаючих моделей поведінки та виділяють графічно. Водночас обчислення загального індексу конструктивності (ІК) (визначення рівня конструктивності поведінки) розраховується за формулою [62]:

$$ІК = \frac{АП}{ПА}, (1.1)$$

де АП – сума показників субшкал «Асертивні дії», «Входження у соціальний контакт», «Пошук соціальної підтримки»; ПА – сума показників субшкал «Уникання», «Асоціальні дії», «Агресивні дії».

Слід відзначити, що високо конструктивними вважаються стратегії, якщо $IK > 1,1$.

За допомогою авторської діагностичної техніки «Колесо моєї міжособистісної взаємодії» можна оцінити сформованість у респондентів умінь і навичок співробітництва й ефективного спілкування, ступеня прояву ініціативності, активності, творчості у процесі міжособистісної взаємодії.

Майбутнім учителям початкових класів пропонується намалювати коло, сегментоване лініями на 8 частин. Кожна із ліній ілюструє рівень розвитку одного з аспектів міжособистісної взаємодії респондентів:

1) я прагну до спілкування, виконання спільної діяльності, участі у різнопланових заходах;

2) у процесі міжособистісної взаємодії, зазвичай, я проявляю ініціативність, активність, творчість;

3) я охоче беру участь у колективному чи груповому обговоренні поставленого запитання, пошуку оптимальних шляхів вирішення проблемного завдання;

4) виконуючи групові, колективні, парні види діяльності, я завжди керуюся принципами рівноправної співпраці, партнерства, взаємопорозуміння;

5) я притримуюся позиції, що у процесі спілкування кожен суб'єкт має право та можливість висловитися, бути почутим, зрозумілим;

6) я завжди проявляю толерантне, ціннісне ставлення до суб'єктів взаємодії;

7) я усвідомлюю власну відповідальність за досягнення спільного результату;

8) якщо у процесі міжособистісної взаємодії виникають ситуації непорозуміння, підвищеного напруження я намагаюся проаналізувати ситуацію з різних сторін, а не керуватися моментальними емоціями і бажанням визнання інших, що моя точка зору єдина правильна.

Здобувачі освіти на кожній відповідній лінії мають позначити особистий рівень розвитку того чи іншого аспекту міжособистісної взаємодії: центр кола

відповідає нулю, а точка лінії, що перетинається з колом, – 10 (максимуму). Так, з'єднавши всі позначки одною плавною лінією, утворюється колесо міжособистісної взаємодії. Слід зазначити, що чим більше воно схоже на коло, тим ближче респонденти до гармонійної міжособистісної взаємодії.

Для більш ґрунтовного дослідження сформованості інтеракційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів на даному етапі доцільно провести опитування «Гармонійна міжособистісна взаємодія», який завдяки оцінюванню респондентами тверджень, дозволяє визначити рівень прояву п'яти показників:

- С – показник здатності особистості до співробітництва;
- Е – показник здатності особистості до ефективного спілкування;
- Б – показник безконфліктності та вибору асертивної стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях;
- ДВП – показник, що дозволяє діагностувати відповідність дій, вчинків, поведінки особистості моральним, гуманним принципам і нормам;
- Т – показник толерантного, ціннісного ставлення до суб'єкта міжособистісної взаємодії, прояву взаємоповаги.

Підрахунок балів здійснюється як за кожним показником окремо, так і на підставі узагальнення балів за усіма показниками, що дає можливість оцінити загальний показник «Гармонійна міжособистісна взаємодія».

Варто зауважити, що аналогічні показники задля оцінювання гармонійної міжособистісної взаємодії майбутніх фахівців зазначеного профілю слід запропоновано експертам, у ролі яких виступили куратори (наставники) груп здобувачів вищої освіти та науково-педагогічні працівники, що безпосередньо транслюють зміст освіти у цій вибірці респондентів. Це дозволяє уникнути суб'єктивізму при діагностуванні респондентів та отримати більш достовірні результати.

Відтак комплексне застосування вище описаного діагностичного інструментарію забезпечує цілісне уявлення про загальний рівень сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів

початкових класів за поведінково-дієвим критерієм і його відповідними показниками та дозволяє прогнозувати ефективні напрямки роботи управлінсько-викладацького складу педагогічних закладів вищої освіти щодо формування інтеракційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів в освітньому процесі.

Отже, окреслений діагностичний інструментарій оцінювання рівня сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів відповідно до кожного із визначених критеріїв уможлиблює простеження динаміки розвитку компонентів досліджуваного явища у їх комплексі. Варто зауважити, що гармонійні міжособистісні відносини досить складне та суперечливе явище, тому в процесі діагностування його сформованості слід чітко дотримуватися вимог діагностичного дослідження особистості, урахувати деяку відносність одержаних результатів, спиратися на власні спостереження за особистістю у природних умовах та педагогічний досвід, а також на особисті знання психологічних індивідуальних особливостей конкретної особи, ураховуючи конкретну ситуацію міжособистісної взаємодії та середовище, у якому вона знаходиться.

У контексті наукового дослідження взаємовідносини у системі «вчитель – здобувач освіти – батьки», гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкової школи доречно досліджувати й у гендерному аспекті, адже взаємини між здобувачами освіти посідають важливе місце у становленні толерантної поведінки молодшої особистості.

1.5. Діагностичний інструментарій сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів

Експериментальна перевірка педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних

відносин у молодших школярів проводиться у процесі педагогічного експерименту, що обумовлений структурою та взаємообумовленістю його складників.

Педагогічний експеримент повинен проходити у спеціально створених та контрольованих умовах, що дасть змогу визначити взаємозв'язок між методами, засобами навчання та його результатами; забезпечити науково-об'єктивну й доказову перевірку достовірності обґрунтованої на початку дослідження гіпотези; виявити необхідні умови реалізації завдань педагогічного експерименту.

У процесі дослідження уточнено критерії та рівні готовності (низький, середній, високий) майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів. Поняття «критерій» у довідковій літературі сформульоване як «підстава для оцінювання, визначення або класифікації чогось; мірило» [8, с. 345]; «ознака, взята за основу оцінювання, визначення чи класифікації, стандарт [2]». За В. Гінецинським, критерій є найбільш суттєвою об'єктивною особливістю оцінюваного явища. Кожен критерій складається з показників, що характеризують та розкривають його зміст [10].

Критерії готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів розроблено відповідно до Національної рамки кваліфікацій (НРК), затвердженої Кабінетом міністрів України 2011 року [6], на основі якої в процесі вимірювання рівня готовності майбутніх учителів початкових класів пропонується застосовувати подані нижче критерії у відповідності з визначеними у НРК основними термінами та підходами до їх розуміння. Серед них: автономність і відповідальність – здатність самостійно виконувати завдання, розв'язувати задачі і проблеми, відповідати за результати своєї діяльності; знання (емпіричні (фактологічні) й теоретичні (концептуальні, методологічні) – осмислена та засвоєна суб'єктом наукова інформація, що є основою його усвідомленої, цілеспрямованої діяльності; компетентність/компетентності – здатність особи до виконання

певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості; комунікація – взаємозв'язок суб'єктів із метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності; результати навчання – компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа; уміння – здатність застосовувати знання для виконання завдань та розв'язання задач чи проблем. Уміння поділяються на когнітивні (інтелектуально-творчі) та практичні (на основі майстерності з використанням методів, матеріалів, інструкцій та інструментів) [6].

Убачаємо це важливим для сприяння національному та міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні та дотримання європейських стандартів і принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до компетентностей фахівців.

Для з'ясування дієвості обґрунтованих педагогічних умов, що передбачало встановлення об'єктивних змін у стані готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, уточнено сукупність відповідних *критеріїв і показників*.

При визначенні критеріїв ураховано такі вимоги (за Л. Блаубергом та І. Ісаєвим):

1) критерії мають розкриватися через низку показників, завдяки яким можна дійти висновку щодо рівня вираженості цього критерію;

2) критерії мають відображати динаміку якості, що вимірюється, у часі та просторі [9, с. 97–105].

Критерії та показники, що оцінюють рівень сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, визначено відповідно до структурних компонентів досліджуваного феномену. При цьому головним критерієм виступає оцінка рівня сформованості кожного з компонентів.

Мотиваційний критерій визначає мотиви навчання. Його показники: мотивація до професійної діяльності; мотивація розвитку власної гендерної культури.

Змістово-діяльнісний критерій відображає ступінь сформованості професійних знань, рівень володіння майбутнім учителем початкових класів знаннями, які необхідні йому для організації та здійснення виховання культури гендерних відносин молодших школярів, зокрема, новими розробками психолого-педагогічної літератури, змістового впровадження у початкову школу компетентнісного та соціокультурного підходів до викладання змісту початкової освіти та особливостей роботи зі здобувачами освіти початкової школи; володіння знаннями з педагогіки та вікової психології, культурології тощо. Його показниками визначено: володіння знаннями й уміннями щодо виховання культури гендерних відносин.

Емоційно-ціннісний критерій характеризується емоційним благополуччям майбутніх фахівців, здатністю до емоційних переживань і адекватної оцінки дійсності, спрямованістю на досягнення успіхів, задоволення від взаємовідносин. Його показниками є система ціннісних орієнтацій щодо виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; здатність до емпатії і толерантності.

Аналітико-оцінний критерій виражає уміння оцінювати й аналізувати власну професійну діяльність; здатність до саморегуляції та саморозвитку в умовах виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

З огляду на зазначене вище було виділено три рівні сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів:

- *низький* – характеризується відсутністю чи недостатньою сформованістю уявлень про гендерні ролі та стереотипи в різних сферах суспільства; фрагментарними є знання про необхідність забезпечення

рівних прав та можливостей чоловіків та жінок; здобувачі вищої освіти не вміють здійснювати аналіз ситуації гендерної нерівності; їхня поведінка не орієнтована на співпрацю; майбутні фахівці не дотримуються принципу ідеї гендерної рівності при взаємодії з іншими; не виявляють здатності до розуміння гендерної ідентичності інших; проявляють стереотипізоване уявлення та упереджене ставлення щодо ролі чоловіка та жінки в різних сферах суспільства; не вміють надати адекватну оцінку власної поведінки, виходячи з позицій та норм гендерної рівності; виявляють упереджене, не толерантне ставлення до інших у розв'язанні гендерних проблем та відсутність прагнення до особистісного самовдосконалення;

- *середній рівень* – характеризується розумінням суті гендерних ролей і стереотипів, їх конструювання; знання щодо сутності законодавчих документів стосовно подолання проявів гендерного насильства, дискримінації, забезпечення гендерної рівності в суспільстві є поверхневими й недостатньо структурованими; здобувачі здатні до аналізу ситуації гендерної нерівності; принципи гендерної рівності відстоюють ситуативно; в окремих ситуаціях демонструють поведінку, орієнтовану на співпрацю;

- *високий* – характеризується повними, системними знаннями про існування гендерної нерівності, гендерні стереотипи та їх конструювання, про особливості гендерної соціалізації; здобувачі виявляють обізнаність щодо законів і нормативних актів із питань гендерної рівності, подолання дискримінації жінок, гендерного насильства; демонструють усвідомлення актуальності та значущості цих проблем; вдало аналізують ситуації гендерної нерівності; доцільно застосовують гендерні знання в громадській, сімейній та професійній сферах; проявляють поведінку, орієнтовані на співпрацю, взаємодію; виявляють схильність до сприйняття та розуміння гендерної ідентичності іншої людини; активно відстоюють норми та цінності ідеї гендерної рівності та дотримуються їх при взаємодії

з іншими; проявляють відсутність стереотипізованого уявлення та упереджень щодо ролі чоловіка та жінки, толерантні до проявів гендерної ідентичності інших; демонструють уміння аналізувати власні гендерні характеристики з метою самореалізації; стійко усвідомлюють власну унікальність та визнають унікальність інших.

Характеристику рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів за вказаними критеріями та показниками представлено в табл. 1.17.

Таблиця 1.17

Критерії та показники рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів

Кри- терії	Показники	Рівні		
		<i>Високий</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
1	2	3	4	5
Мотиваційний	– мотивація до професійної діяльності; – мотивація розвитку власної гендерної культури	прийняття своєї гендерної ролі й готовність до її виконання в професійній діяльності; уявлення про гендерне рівноправ'я та недопустимість усіх проявів насильства й дискримінації у професійній діяльності за ознакою статі; уявлення про життєве та соціально-професійне призначення чоловіків і жінок.	часткове прийняття своєї гендерної ролі й готовність до її виконання у професійній діяльності; уявлення про гендерне рівноправ'я та недопустимість усіх проявів насильства й дискримінації у професійній діяльності за ознакою статі; уявлення про життєве та соціально-професійне призначення чоловіків і жінок.	відсутні або недостатньо сформовані розуміння та уявлення щодо рівноправності чоловіків і жінок у суспільстві та професійній діяльності

1	2	3	4	5
Змістовно-діяльнісний	– володіння знаннями й уміннями щодо виховання культури гендерних відносин	засвоєння професійно-значущих знань з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (загальнонаукових, загальнокультурних, психологічних, спеціальних знань); сформованість основних спеціальних умінь (діагностичних, прогностичних, конструктивно-проектувальних, організаційних, комунікативних) і навичок.	часткове засвоєння професійно-значущих знань з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (загальнонаукових, загальнокультурних, психологічних, спеціальних знань); сформованість основних спеціальних умінь (діагностичних, прогностичних, конструктивно-проектувальних, організаційних, комунікативних) і навичок.	відсутні або недостатньо сформовані професійно-значущі знання з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (загальнонаукові, загальнокультурні, психологічні, спеціальні знання); основні спеціальні уміння (діагностичні, прогностичні, конструктивно-проектувальні, організаційні, комунікативні) й навички.
Емоційно-ціннісний	– система ціннісних орієнтацій щодо виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; – здатність до емпатії і толерантності	зацікавленість професійною діяльністю з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; мотивація професійного зростання; розвиток сформованих професійних якостей особистості (гуманність, толерантність, відповідальність, любов до людей, інтуїція, доброзичливість, комунікабельність,	часткова зацікавленість професійною діяльністю з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; мотивація професійного зростання; розвиток сформованих професійних якостей особистості	відсутня або недостатньо сформована зацікавленість професійною діяльністю з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; мотивація професійного зростання; розвиток сформованих професійних якостей особистості

1	2	3	4	5
		емпатія, такт, спостережливість, оптимізм, професійний ріст, витримка).		
Аналітико-оцінний	– уміння оцінювати й аналізувати власну професійну діяльність; – здатність до саморегуляції, саморозвитку з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів	здатність аналізувати та оцінювати власну професійну діяльність знань з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; уміння усувати власні недоліки; прагнення до професійного зросту; здатність до саморегуляції, самовдосконалення, саморозвитку в процесі виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.	часткова здатність аналізувати та оцінювати власну професійну діяльність знань з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; уміння усувати власні недоліки; прагнення до професійного зросту; здатність до саморегуляції, самовдосконалення, саморозвитку в процесі виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.	відсутні або недостатньо сформовані здатність аналізувати та оцінювати власну професійну діяльність знань з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; уміння усувати власні недоліки; прагнення до професійного зросту; здатність до саморегуляції, самовдосконалення, саморозвитку в процесі виховання культури гендерних відносин у молодших школярів

Під час організації педагогічного експерименту враховуються теоретико-методологічні положення, що стосуються суті педагогічного експерименту, вимоги до його організації та методики проведення, збирання та статистичної обробки емпіричних даних, їх кількісного та якісного аналізу [4].

Мета експериментальної роботи – перевірити висунуте припущення в процесі її виконання про те, що рівень сформованої готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин

у молодших школярів підвищується унаслідок упроваджених педагогічних умов відповідно до розробленої моделі.

Під час проведення експериментальної роботи реалізуються такі завдання:

- визначити етапи проведення експерименту, кількість та способи відбору учасників експерименту;
- перевірити стан готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів;
- експериментально перевірити дієвість упровадження запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів.

Систему методів дослідження складають: анкетування, тестування, контрольні завдання, експертне оцінювання, виконання спеціальних діагностичних завдань, індивідуальні та групові бесіди, які надають можливість здійснювати порівняльну характеристику та зробити на її основі висновки.

Робота проводиться у кілька етапів: 1 етап (констатувальний) – уключає планування дослідної роботи, формування експериментальної й контрольної груп, добір методик для проведення дослідження; визначення представлень майбутніх учителів початкових класів про виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; 2 етап (формувальний) – передбачає розробку методів і прийомів упровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; проведення дослідної роботи; 3 етап (контрольний) – передбачає аналіз та узагальнення результатів дослідної роботи; формулювання висновків і рекомендацій щодо вирішення завдань формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Дослідження дієвості запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури

гендерних відносин у молодших школярів реалізовується відповідно до розробленого плану педагогічного експерименту (табл. 1.18).

Таблиця 1.18

Етапи проведення педагогічного експерименту

Назва етапу	Зміст етапу експерименту	Методи дослідження
1	2	3
Констатувальний етап	Визначення об'єкта, предмета, мети дослідження, розробка концептуальних положень і програми дослідження.	Аналіз психолого-педагогічної, наукової та методичної літератури, нормативних документів і наукових праць із проблеми дослідження.
	Обґрунтування педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів	Аналіз психолого-педагогічної, наукової та методичної літератури.
	Виділення компонентів, критеріїв, показників та рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів.	Аналіз психолого-педагогічної, наукової та методичної літератури.
	Вибір контрольної та експериментальної груп і перевірка їх однорідності. Виявлення базового рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів.	Методи математичної статистики (критерій Пірсона), анкетування, опитування, бесіди, спостереження.
Формувальний етап	Упровадження педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів в освітній процес експериментальної групи.	Анкетування, тестування, проміжні зрізи Якісний аналіз результатів вхідного контролю дослідження. Діагностика рівнів готовності до виховання культури гендерних відносин молодших школярів. Первинна статистична обробка результатів (якісний аналіз проміжних результатів дослідження).
Контрольний етап	Виявлення набутого рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів експериментальної та контрольної груп.	Анкетування, тестування, підсумковий зріз знань.

1	2	3
	Порівняльний аналіз результатів дослідження; проведення статистичної обробки отриманих даних для визначення ступеня достовірності; оцінювання ефективності дослідно-експериментальної роботи	Якісний аналіз результатів контролю, кількісний аналіз результатів контролю, методи математичної статистики.
	Формулювання висновків експериментальної роботи; оформлення результатів дослідження.	Аналіз та синтез.

За критерієм Пірсона (χ^2) [5, с. 216–241] визначили групи, що мають близькі вихідні значення стосовно вироблених критеріїв і показників сформованості готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів.

У процесі констатувального етапу педагогічного експерименту визначаються контрольні та експериментальні групи (К та Е) здобувачів вищої освіти, вивчаються рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин молодших школярів; при цьому застосовуються такі методи експериментального дослідження: анкетування, опитування, бесіди, спостереження.

Далі відбувається впровадження педагогічних умов, підходів, принципів, методів, форм та засобів професійної підготовки майбутніх учителів початкової класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Ураховуючи багатокомпонентність готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, установлення рівнів її сформованості у здобувачів вищої освіти здійснюється за допомогою комплексу діагностичних методик:

– Методика для діагностики навчальної мотивації здобувачів вищої освіти [5];

– Методика визначення мотивації майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (модифіковано автором);

- Адаптований опитувальник «Гендерні погляди педагогів» [1];
- Анкета «Моя обізнаність у сфері гендеру» [1];
- «Опитувальник Сандри Бем з вивчення маскулінності-фемінності» [1];
- «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич) [7];
- Методика визначення комунікативної толерантності В. Бойка [1];
- Діагностика рівня емпатії В. Бойка [1];
- Анкета «Гендерні характеристики особистості» (за І. Кльоциною) [1];
- Адаптована анкета щодо оцінювання власної професійної діяльності

з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Із метою вивчення проблем і перспектив організації процесу формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів на констатувальному етапі експерименту проводиться експрес-діагностика сформованості готовності до виховання культури гендерних відносин.

За основу взято результати цілеспрямованих педагогічних спостережень, а саме:

- обговорення ключових аспектів гендерної підготовки майбутніх учителів початкової школи;
- відвідування лекцій та практичних занять викладачів на всіх курсах із професійно орієнтованих освітніх компонентів;
- вивчення основних мотивів навчальної, пізнавальної та професійної діяльності майбутніх учителів початкової школи з метою застосування гендерних знань; здійснення анкетування для виявлення труднощів, що виникають у майбутніх фахівців у процесі навчання з застосуванням гендерних знань, сформованості вмінь оптимально використовувати набуті

професійні знання, доцільно застосовувати гендерні знання (мотиваційний компонент);

– здійснення порівняльних аналізів успішності за результатами екзаменаційних сесій; діагностика рівня професійних знань, практичних умінь і навичок під час виконання комплексних контрольних робіт; тестування з метою з'ясування рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів; аналіз рефератів, курсових робіт, науково-дослідних робіт (когнітивний компонент);

– вивчення ставлення особистості до гендерної реальності, що представлено сукупністю суб'єктивних емоційно забарвлених думок і оцінок різних сторін гендерної реальності, які зумовлено конкретно-історичною системою відносин «людина – людина». Функцією афективно-ціннісного компонента є розвиток здатності оцінювати та переживати свою позицію в системі гендерних цінностей, на які орієнтуються особистості (поведінковий компонент);

– здійснення самоконтролю і рефлексії (перевірка вміння: аналізувати, оцінювати власну самоосвіту, коригувати й розробляти нові завдання, прагнути до професійного розвитку); самооцінювання з метою виявлення ступеня усвідомлення здобувачами значущості сформованої гендерної компетентності для майбутньої професійної діяльності (особистісний компонент).

На констатувальному етапі до вже обґрунтованих критеріїв виховання культури гендерних відносин у молодших школярів дібрано методики для перевірки їх валідності, що створило систему діагностики формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (табл. 1.19).

Під час добору методик і розроблення діагностичних завдань ураховано методичні розробки К. Беспанської-Павленко, М. Боровцової, Г. Віняр, А. Венгер, І. Кльоциної, В. Кравця, Т. Говорун, О. Кікінежді, А. Мудрик, М. Ткалич.

**Система діагностики формування готовності майбутніх учителів
початкових класів до виховання культури гендерних відносин
у молодших школярів**

№ з/п	Критерії	Запроваджена методика діагностики
1	2	3
1.	Мотиваційний	Методика для діагностики навчальної мотивації студентів (А. Реан і В. Якунін, модифікація Н. Бадмаєвой). Методика визначення мотивації майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (модифіковано автором).
2.	Змістовно-діяльнісний	Адаптований опитувальник «Гендерні погляди педагогів». Анкета «Моя обізнаність у сфері гендеру». Виконання практичних вправ.
3.	Емоційно-ціннісний	«Опитувальник Сандри Бем з вивчення маскуліності- фемінності». Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич). Методика визначення комунікативної толерантності В.Бойка. Діагностика рівня емпатії В.Бойка.
4.	Аналітико-оцінний	Анкета «Гендерні характеристики особистості» (за І. Кльоциною). Адаптована анкета щодо оцінювання власної професійної діяльності з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Визначення стану сформованості мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів доречно проводити за методикою діагностики навчальної мотивації майбутніх фахівців.

**Методика для діагностики навчальної мотивації студентів
(А. Реан і В. Якунін, модифікація Н. Бадмаєвой)**

Інструкція. Оцініть за 5-бальною системою наведені мотиви навчальної діяльності за значущістю для Вас: 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній.

Тест

1. Навчаюся, тому що мені подобається обрана професія.
2. Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
3. Хочу стати фахівцем.

4. Щоб дати відповіді на актуальні питання, що належать до сфери майбутньої професійної діяльності.

5. Хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності і схильності до обраної професії.

6. Щоб не відставати від друзів.

7. Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі і всебічні знання.

8. Тому що хочу бути серед кращих студентів.

9. Тому що хочу, щоб наша навчальна група стала кращою в інституті.

10. Щоб заводити знайомства і спілкуватися з цікавими людьми.

11. Тому що отримані знання дозволять мені добитися всього необхідного.

12. Необхідно закінчити інститут, щоб у знайомих не змінилася думка про мене як про здатну, перспективну людину.

13. Щоб уникнути осуду і покарання за погане навчання.

14. Хочу бути шанованою людиною навчального колективу.

15. Не хочу відставати від однокурсників, не бажаю опинитися серед відстаючих.

16. Тому що від успіхів у навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.

17. Успішно вчитися, складати іспити на «4» і «5».

18. Просто подобається вчитися.

19. Потрапивши в інститут, вимушений вчитися, щоб закінчити його.

20. Бути постійно готовим до чергових занять.

21. Успішно продовжити навчання на подальших курсах, щоб дати відповіді на конкретні навчальні питання.

22. Щоб одержати глибокі і міцні знання.

23. Тому що в майбутньому думаю зайнятися науковою діяльністю за фахом.

24. Будь-які знання знадобляться в майбутній професії.

25. Тому що хочу принести більше користі суспільству.

26. Стати висококваліфікованим фахівцем.
27. Щоб дізнаватися нове, займатися творчою діяльністю.
28. Щоб дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей.
29. Мати добру репутацію у викладачів.
30. Домогтися схвалення батьків і оточуючих.
31. Навчаюся заради виконання обов'язку перед батьками, школою.
32. Тому що знання надають мені впевненості в собі.
33. Тому що від успіхів у навчанні залежить моє майбутнє службове становище.
34. Хочу отримати диплом з гарними оцінками, щоб мати перевагу перед іншими.

Обробка та інтерпретація результатів

- Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.
- Шкала 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.
- Шкала 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.
- Шкала 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.
- Шкала 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.
- Шкала 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.
- Шкала 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

В обробці результатів тестування необхідно підрахувати середній показник за кожною шкалою опитувальника.

Ця методика включає в себе 34 твердження, які дозволяють виділити такі освітні мотиви: комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, соціальні, творчої самореалізації, уникнення та престижу. Оцінювання кожного твердження проводиться за 5-бальною системою: 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній.

Із кожної групи мотивів обрано твердження, для визначення мотивації майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Із групи комунікативних мотивів –

щоб працювати з людьми, треба мати глибокі та всебічні знання; з групи мотивів уникнення – хочу бути шанованою людиною навчального колективу, бути постійно готовим до чергових занять; мотивів престижу – щоб заводити знайомства й спілкуватися з цікавими людьми; професійних мотивів – навчаюся, тому що мені подобається обрана професія, щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності хочу стати фахівцем, щоб дати відповіді на актуальні питання, що належать до сфери майбутньої професійної діяльності, хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності та схильності до обраної професії, щоб дізнаватися нове, займатися творчою діяльністю; мотивів творчої самореалізації – щоб дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей; з групи навчально-пізнавальних мотивів – успішно продовжити навчання на подальших курсах, щоб дати відповіді на конкретні навчальні питання, щоб одержати глибокі й міцні знання, будь-які знання знадобляться в майбутній професії, тому що хочу принести більше користі суспільству; із соціальних мотивів – стати висококваліфікованим фахівцем, тому що знання надають мені впевненості в собі. Обробка результатів методики полягає в підрахунку середнього показника за кожною шкалою опитувальника, що характеризує певний мотив навчання.

Методика визначення мотивації майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів дозволяє отримати дані про вихідний стан мотивації до вивчення даної проблематики.

Мета методики – виявлення спрямованості і рівня розвитку внутрішньої мотивації навчальної діяльності здобувачів вищої освіти до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Методика складається з 20 суджень і запропонованих варіантів відповіді. Відповіді у вигляді плюсів і мінусів записуються або на спеціальному бланку, або на простому аркуші паперу навпроти порядкового номера судження. Обробка проводиться відповідно до ключа. Методика може використовуватися в роботі з усіма категоріями здобувачів вищої освіти.

Методика визначення мотивації майбутніх учителів початкової класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів (модифіковано автором)

Інструкція. Вам пропонується взяти участь в дослідженні, спрямованому на підвищення ефективності навчання. Прочитайте кожне висловлювання і висловіть своє ставлення до досліджуваного питання, проставивши навпроти номера вислови свою відповідь, використовуючи для цього такі позначення:

Вірно – (+ +);

Мабуть, вірно – (+);

Мабуть, невірно – (-);

Невірно – (- -).

Зміст тест-опитувальника

1. Вивчення гендерних тем дасть мені можливість дізнатися багато важливого для себе, проявити свої професійні здібності.
2. Досліджуваний предмет (культура гендерних відносин) мені цікавий, і я хочу знати з цього питання якомога більше.
3. У вивченні особливостей виховання культури гендерних відносин у молодших школярів мені достатньо тих знань, що я отримую на заняттях.
4. Навчальні завдання з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів мені нецікаві, я їх виконую, бо цього вимагає викладач.
5. Труднощі, що виникають при вивченні гендерних тем, роблять їх для мене ще більш захоплюючими.
6. При вивченні культури гендерних відносин у молодших школярів окрім підручників і рекомендованої літератури самостійно читаю додаткову літературу.
7. Уважаю, що теоретичні засади розвитку культури гендерних відносин у молодших школярів можна було б не вивчати.
8. Якщо щось не виходить із завданнями, намагаюся розібратися і дійти до суті.

9. На заняттях у мене часто буває такий стан, коли «зовсім не хочеться вчитися».

10. Активно працюю і виконую завдання тільки під контролем викладача.

11. Матеріал, досліджуваний з культури гендерних відносин у молодших школярів, з цікавістю обговорюю у вільний час (на перерві, дома) зі своїми одногрупниками (друзями).

12. Намагаюся самостійно виконувати завдання з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, не люблю, коли мені підказують і допомагають.

13. По можливості намагаюся списати у товаришів або прошу когось виконати завдання за мене.

14. Вважаю, що всі знання з проблеми культури гендерних відносин у молодших школярів є цінними і по можливості потрібно знати як можна більше.

15. Уміння виховувати культуру гендерних відносин у молодших школярів в освітній та майбутній професійній діяльності для мене важливіші, ніж оцінки.

16. Якщо я погано підготовлений до заняття, то особливо не засмучуюсь і не переживаю.

17. Мої інтереси і захоплення у вільний час пов'язані з гендерною тематикою.

18. Виконання завдань дається мені насилу, і мені доводиться змушувати себе їх виконувати.

19. Якщо через хворобу (або інші причини) я пропускаю заняття на яких досліджувалися питання виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, то мене це не засмучує.

20. Якби було можна, то я виключив би заняття із виховання культури гендерних відносин у молодших школярів з освітнього процесу.

Інтерпретація результатів

Показники опитувальника підраховують відповідно до ключа, де «так» означає позитивні відповіді (правильно; мабуть, правильно), а «ні» – негативні (мабуть, неправильно; неправильно).

Ключ

«Так»: 1, 2, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 17.

«Ні»: 3, 4, 7, 9, 10, 13, 16, 18, 19, 20.

За кожний збіг із ключем нараховують 1 бал. Чим вищим є сумарний бал, тим вищий показник внутрішньої мотивації до вивчення питань з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. За низьких сумарних балів домінує зовнішня мотивація.

Отримані результати розшифровують так:

0 – 10 балів – зовнішня мотивація;

11 – 20 балів – внутрішня мотивація.

Для визначення рівня внутрішньої мотивації також можна використати такі нормативні межі:

11 – 13 балів – низький рівень внутрішньої мотивації;

14 – 17 балів – середній рівень внутрішньої мотивації;

18 – 20 балів – високий рівень внутрішньої мотивації.

Одержані показники можуть дати змогу припустити, що існує необхідність цілеспрямованого формування у майбутніх фахівців мотивів і ціннісного ставлення до набуття компетентностей та досвіду культури гендерних відносин ще під час навчання в закладах вищої освіти, як основи майбутньої педагогічної діяльності вчителя початкових класів, а використання в освітньому процесі тренінгових технологій сприятиме формуванню готовності здобувачів вищої освіти до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Оцінювання сформованості змістовно-діяльнісного компонента готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури

гендерних відносин у молодших школярів пропонується здійснити за допомогою опитувальника «Гендерні погляди педагогів» та анкети «Моя обізнаність у сфері гендеру» з метою визначення гендерних знань, а також рівнів сформованості вмінь використовувати ці знання в процесі педагогічної діяльності.

Опитувальник «Гендерні погляди педагогів»

(Т. Говорун, М. Кікінеджи, О. Міщенко)

Інструкція. Шановний майбутній учителю! Висловіть свій погляд на судження, що представлено в таблиці 1.20. Оцініть кожне з них за 5-бальною системою оцінок від 1 до 5, де Ваш вибір означає:

- 1 – категорично заперечую;
- 2 – не погоджуюсь;
- 3 – скоріше погоджуюсь, ніж ні;
- 4 – поділяю цю думку;
- 5 – цілковито погоджуюсь з цим судженням.

Таблиця 1.20

Блок запитань

№ з/п	Питання	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	6	7
1.	Власний досвід взаємин педагога з протилежною статтю, яким би він не був, не має впливати на те, які гендерні настанови він має пропагувати дітям.					
2.	Популярні телешоу на зразок «Давай одружимося», «Від пацанки до панянки» і т.п. можуть слугувати взірцем рівноправних між статевих стосунків.					
3.	Вже з початкової школи з хлопчиками, а особливо з дівчатками, важливо розмовляти про професії, які дають змогу людині реалізувати свої здібності та отримати високий зарібок.					
4.	Хлопчики і дівчатка в дорослому житті мають виконувати різні сімейні соціальні ролі, отже, їхнє виховання має бути різним, орієнтованим на їхню стать.					
5.	Найкращими умовами для розвитку особистості дитини було б окреме навчання в закладах «тільки для дівчаток» чи «тільки для хлопчиків».					

1	2	3	4	5	6	7
6.	У своїй роботі з дітьми всіляко заохочую їх до спільних занять, які би розвивали потрібні уміння і навички без огляду на статеву належність вихованців.					
7.	Іграшки, забавки, ігри, книги, спортивний інвентар має бути різним для хлопчиків та дівчаток, на зразок «куточків хлопчачих» та «куточків дівчачих».					
8.	Окремі виховні заходи з хлопчиками і дівчатками можуть організовуватися тільки з питань анатомії та гігієни тіла чоловіка й жінки. Всі інші мають проводитися в статево змішаних групах.					
9.	Щоб діти вирости «справжніми» жінками і чоловіками, якомога частіше нагадую їм, що личить їхній статі, а що ні. Наприклад: дівчата мають бути акуратними, терплячими які майбутні господині чи виховательки, а хлопці як майбутні захисники та воїни мають бути мужніми та витриманими.					
10.	Дітям, а особливо дівчаткам, важливо пояснювати, що шлях до економічно престижних професій та посад пролягає через отримання ґрунтовної середньої чи вищої освіти.					
11.	Всіляко заохочую і звало дівчаток за освоєння ними спортивних ігор, технічних умінь і навичок, якими вже добре володіють хлопчики, а останніх – за уміння куховарити, шити, прасувати, прикрашати тощо, якими добре володіють представниці жіночої статі.					
12.	Прагну якомога частіше привертати увагу дітей до професійних, наукових, соціальних здобутків та успіхів жінок, які зуміли зайняти високі посади в керівництві країною, урядом, містом, компанією чи військовим підрозділом, а також чоловіків, які досягли значних успіхів на педагогічній ниві, соціальній роботі чи сфері освіти та культури.					
13.	Намагаюся частіше звертати увагу здобувачів освіти на парадокси в змісті реклами чи текстів, малюнків у підручниках чи журналах, де жіночу стать «прив'язують» до кухні та домогосподарства, а чоловічу – до занять поза домом, соціального життя та споживання алкогольних напоїв.					
14.	Вважаю, що хлопчики та дівчатка мають в інтересах, характері, вміннях та поведінці більше подібного, ніж різного, тому виховувати їх треба однаково.					
15.	Прагну, щоб оцінка поведінки дитини, будь-то негативна чи позитивна, не залежала від її статі.					
16.	Як часто допомагає Вам у вирішенні різних життєвих проблем вияв з Вашого боку позитивних якостей іншої статі?					

Відомості про себе: стать – жіноча / чоловіча (*підкреслити*)

Дякуємо за участь в опитуванні!

Інтерпретація результатів

Питання 2, 4, 5, 7, 9 – обернений підрахунок; решта питань – прямий підрахунок.

Від 1 до 35 балів – домінують традиційні погляди, у яких статям відводяться різнополюсні сімейні та соціальні ролі й обов'язки. Така педагогічна позиція виховує дитину однобічно, обмежує розвиток її інтересів та здібностей.

Від 35 до 50 балів – домінує невизначеність гендерної позиції – з одного боку тяжіння до рівноправ'я статей, а з іншого – невміння побачити педагогічні механізми їх запровадження у практичній роботі з дітьми.

Від 50 до 85 балів – домінують егалітарні погляди на виховання статей як рівноправних особистостей, коли розвиваються здібності, навички, знання дитини з огляду не на її стать, а на її індивідуальність. При цьому педагог виявляє гендерну чуйність, заохочуючи вихованців освоювати раніше не схвалювані для певної статі сфери життєдіяльності.

Анкета «Моя обізнаність у сфері гендеру»

Інструкція. Просимо дати щирі відповіді на запропоновані питання. Пам'ятайте: для нашого дослідження кожна думка важлива!

1. Гендерна тематика є актуальною для нашого суспільства:

- а) так;
- б) ні;
- в) не впевнений (а).

2. Різниця між поняттями гендер та стать:

- а) існує;
- б) відсутня;
- в) не можу визначитися.

3. Спробуйте дати визначення поняття «гендер»:

---

4. На Вашу думку гендерні особливості статей:

- а) вроджені і не підлягають змінам;
- б) формуються у процесі соціалізації і можуть бути змінені;
- в) не знаю.

5. Чи знайоме Вам поняття «гендерний стереотип»? Якщо так, спробуйте дати визначення та навести приклади:

а) так, це _____,
наприклад, _____.

б) ні, це поняття для мене не знайоме

6. Що, на Вашу думку, слід розуміти під поняттям «гендерна соціалізація»?

_____
_____.

7. Відомо, що гендерні ролі – це соціальні норми, що визначають функції та обов'язки чоловіків і жінок у сім'ї та суспільстві. Наведіть приклади таких ролей:

Ролі для чоловіка	Ролі для жінки

8. Чи знайома Вам ситуація, коли відбувається обмін гендерними ролями чоловіків та жінок? Наведіть приклад.

а) так, наприклад _____.

б) ні;

в) не впевнений (а).

9. Гендерна ідентичність – це усвідомлення індивідом своєї статевої належності, прийняття відповідних норм, цінностей, виконання гендерних ролей. Які, на Вашу думку, проблеми можуть виникнути у випадку кризи гендерної ідентичності?

_____
_____.

10. Що ви розумієте під поняттям «гендерна дискримінація»?

_____
_____
_____
_____.

11. Чи має місце гендерна дискримінація в Україні?

- а) так;
- б) ні;
- в) не можу дати однозначної відповіді.

12. Чи відомі Вам нормативно-правові акти, які покликані забезпечувати гендерну рівність у суспільстві? Назвіть їх.

- а) так, це: _____.
- б) ні, не відомі.

13. Які з наведених нижче ситуацій містять ознаки гендерної дискримінації? Поставте знак «+» у відповідній колонці.

Ситуація	Дискримінація чоловіків	Дискримінація жінок
1	2	3
Пільги при виході на пенсію		
При розлученні, як правило, діти залишаються з матір'ю		
Примусова служба в армії		
Обмеження при прийнятті на роботу за статевою ознакою		
Перешкоди в кар'єрному зростанні		
Надмірна еротизація ЗМІ, комерційної реклами		
Ситуації сімейного насильства		
Подвійна занятість жінки (8 годин на роботі + домашні обов'язки)		
Примусова проституція		
Торгівля людьми		
Можливість отримати вищу освіту		
Можливість працевлаштуватися за професією		
Гідна оплата праці		
Можливість відпочити у вільний час		
Суспільна, політична активність		
Ваш варіант		

14. Чи можуть ситуації гендерної дискримінації стати джерелом педагогічних проблем?

- а) так;
- б) ні;
- в) не можу дати однозначної відповіді.

15. Вкажіть за 5-ти бальною шкалою важливість для вас особисто інформації з теми «Гендер»:

1   2   3   4   5

16. Як Ви вважаєте, чи потрібно знайомити здобувачів вищої освіти спеціальності «Початкова освіта» з гендерною проблематикою?

- а) так, це важливо;
- б) було б непогано;
- в) не можу визначитися;
- г) необов'язково.

Результати діагностичних процедур зможуть показати, як за показниками змістового критерію респонденти розуміють різницю між поняттями «гендер» та «стать», як тлумачать поняття «гендер», «гендерні стереотипи».

Отже, результатами діагностичних процедур за змістовно-діяльнісним критерієм дозволять констатувати, знання здобувачі освіти щодо особливостей виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Перевірка емоційно-ціннісного критерія здійснюється за методиками «Ціннісні орієнтації», «Опитувальник Сандри Бем з вивчення маскулінності-фемінності», діагностики рівня емпатії В. Бойка та методики визначення комунікативної толерантності В. Бойка.

Опитувальник Сандри Бем із вивчення маскулінності-фемінності містить 60 тверджень (якостей), на кожне з яких респондент відповідає «так» або «ні», оцінюючи наявність або відсутність у себе зазначених якостей (табл. 1.21). Респонденти оцінюють себе за п'ятьма гендерними типами: яскраво виражені маскулінність і фемінність, помірні маскулінність і фемінність і андрогинність. Фемінні, маскулінні і нейтральні якості представлені в опитувальнику у вигляді простого списку, у якому респонденти зазначають тільки ті, які, на їх погляд, притаманні їм.

Інструкція. Дайте відповідь на кожне твердження «так» (+) або «ні» (–), оцінюючи тим самим наявність або відсутність у себе названих якостей.

«Опитувальник Сандри Бем з вивчення маскулінності-фемінності»

№ з/п	Твердження	+	-	№ з/п	Твердження	+	-
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Упевнений у собі			2.	Поступливий.		
3.	Здатний допомогти			4.	Схильний захищати свої погляди.		
5.	Життєрадісний.			6.	Похмурий.		
7.	Незалежний.			8.	Сором'язливий		
9.	Совісний.			10.	Атлетичний.		
11.	Ніжний.			12.	Театральний.		
13.	Наполегливий.			14.	Ласий на лестощі		
15.	Щасливий			16.	Сильна особистість.		
17.	Відданий.			18.	Непередбачуваний.		
19.	Сильний.			20.	Жіночний.		
21.	Надійний.			22.	Аналітичний.		
23.	Співчутливий.			24.	Ревнивий.		
25.	Здібний до лідерства.			26.	Піклується про людей.		
27.	Прямий, правдивий.			28.	Схильний до ризику.		
29.	Розуміє інших.			30.	Скритний.		
31.	Швидкий в прийнятті рішень.			32.	Жалісний.		
33.	Щирий			34.	Самодостатній.		
35.	Здатний утішати.			36.	Марнолюбний.		
37.	Владний.			38.	Хто має тихий голос.		
39.	Привабливий.			40.	Мужній.		
41.	Теплий, сердечний.			42.	Урочистий, важливий.		
43.	Хто має власну позицію.			44.	М'який.		
45.	Той, хто вміє дружити.			46.	Агресивний.		
47.	Довірливий.			48.	Неефективний..		
49.	Схильний вести за собою.			50.	Інфантильний.		
51.	Адаптивний.			52.	Індивідуаліст.		
53.	Не любить лайок.			54.	Несистематичний.		
55.	Конкурентноспроможний.			56.	Любить дітей.		
57.	Тактовний.			58.	Амбіційний.		
59.	Спокійний.			60.	Традиційний, схильний до умовностей		

Інтерпретація результатів

Ключ

Маскулінність («так») 1,4, 7, 10, 13,16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43,46, 49, 52,55,58.

Фемінінність («так») 2,5,8,11,14,17,20,23,26,29,32,35,36,41,44,47,50,53,56,59.

За кожне збіг відповіді з ключем нараховується один бал. Потім визначаються показники фемінінності (F) і маскуліності (M) згідно з такими формулами:

$$F = \frac{\text{сума балів фемінінності}}{20} \qquad M = \frac{\text{сума балів маскуліності}}{20}$$

Основний індекс IS визначається як $IS = (F - M) * 2,322$.

Якщо величина індексу IS укладена в межах від -1 до +1, то роблять висновок про андрогінності. Якщо індекс менше -1 ($IS < -1$), то робиться висновок про маскуліності, а якщо індекс більше +1 ($IS > 1$) – про фемінінності.

При цьому в разі, коли $IS < -2,025$ говорять про яскраво вираженою маскуліності, а якщо $IS > +2,025$ - про яскраво вираженою фемінінності.

На підставі отриманих даних виділяють чотири статеворольових типу:

1. Маскуліний – високі показники маскуліності і низькі – фемінінності.
2. Фемініний – високі показники фемінінності і низькі – маскуліності.
3. Андрогін – високі показники як маскуліності, так і фемінінності.
4. Недиференційований – низькі показники і маскуліності, і фемінінності.

У методиці «Ціннісні орієнтації» здобувачам вищої освіти запропоновано охарактеризувати твердження, та провести спостереження за поведінкою у змодельованих ситуаціях.

Система ціннісних орієнтацій визначає змістову сторону спрямованості особистості й складає основу її ставлень до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світосприйняття й рівень мотивації життєвої активності, основу життєвої концепції.

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича може бути застосована для конкретизації соціальних уявлень в цілому. М. Рокіч розрізняє два класи цінностей: термінальні (переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути); інструментальні (переконання в тому, що якийсь спосіб дій або властивість особистості є кращим у будь-якій ситуації) [7].

Респондентам пропонується два списки цінностей по 18 у кожному. У списках потрібно визначити кожній цінності ранговий номер. На початку пред'являється набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич)

Інструкція. Зараз Вам буде запропоновано набір з 18 карток (табл. 1.22), на яких вказані цінності. Ваше завдання – розташувати їх у порядку значимості для Вас як принципів, якими Ви керуєтесь у житті. Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки і вибравши ту, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу по значимості цінність і поставте її на друге місце. Потім зробіть те ж саме з картками, які залишилися. Найменш важлива цінність буде останньою і займе 18-те місце. Працюйте не поспішаючи. Якщо у процесі роботи Ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відображати Вашу істинну позицію. Після закінчення роботи проставте рангове місце, зайняте кожною цінністю, у бланку відповідей. На бланку відповідей в окремій колонці дайте відповідь на запитання: «У якому порядку і якою мірою (у відсотках) реалізовані зазначені цінності у Вашому житті?»»

Бланк запитань та відповідей

№ з/п	Цінності	Місце у шкалі	Ступінь реалізованості в житті (%)
1	2	3	4
Термінальні цінності			
1.	Активна діяльна життя (повнота та емоційна насиченість життя).		
2.	Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом).		
3.	Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві).		
4.	Любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною).		
5.	Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів).		
6.	Наявність хороших і вірних друзів.		
7.	Суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі).		
8.	Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток).		
9.	Продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей).		
10.	Розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення).		
11.	Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків).		
12.	Цікава робота.		
13.	Здоров'я (фізичне і психічне).		
14.	Свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках).		
15.	Щасливе сімейне життя.		
16.	Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому).		
17.	Творчість (можливість творчої діяльності).		
18.	Впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів).		
Інструментальні цінності			
1.	Акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах.		
2.	Вихованість (гарні манери).		
3.	Високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання).		
4.	Життєрадісність (почуття гумору).		
5.	Старанність (дисциплінованість).		

1	2	3	4
6.	Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче).		
7.	Непримиренність до недоліків у собі та інших.		
8.	Освіченість (широта знань, висока загальна культура).		
9.	Відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово).		
10.	Раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення).		
11.	Самоконтроль (стриманість, самодисципліна).		
12.	Сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів.		
13.	Тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати перед труднощами).		
14.	Терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани).		
15.	Широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички).		
16.	Чесність (правдивість, щирість).		
17.	Ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі).		
18.	Чуйність (дбайливість).		

Після основної серії можна попросити випробуваного ранжувати картки, відповідаючи на питання:

1. У якому порядку і в якій мірі (у відсотках) реалізовані зазначені цінності у Вашому житті?
2. Як би Ви розташували ці цінності, якби стали таким, яким мріяли?
3. Як, на Ваш погляд, це зробив би людина, досконалий у всіх відношеннях?
4. Як зробило б це, на Вашу думку, більшість людей?
5. Як це зробили б Ви 5 або 10 років тому?
6. Як це зробили б Ви через 5 або 10 років?
7. Як ранжирували б картки близькі для Вас люди?

Рівень розвитку толерантності як професійно-гендерної якості особистості вчителя початкових класів, що забезпечує ефективну реалізацію ним виховання культури гендерних відносин, визначався за допомогою тесту комунікативної толерантності В. Бойка, де пропонується оцінити кожному респонденту самого себе в дев'яти ситуаціях взаємодії з іншими людьми.

Діагностика комунікативної толерантності (В. Бойко)

Інструкція. Вам надається можливість зробити екскурс в різноманіття людських відносин. З цією метою Вам пропонується оцінити себе в дев'яти запропонованих нескладних ситуаціях взаємодії з іншими людьми. При відповіді важлива перша реакція. Пам'ятайте, що немає поганих чи хороших відповідей. Відповідати треба, довго не роздумуючи, не пропускаючи питання.

Свої відповіді слід проставляти («V» або «+») в одній з чотирьох колонок.

Міру згоди з думкою висловлюйте так:

- 0 балів – зовсім невірно,
- 1 – вірно в деякій мірі (несильно);
- 2 – вірно значною мірою (значно);
- 3 – вірно у вищій ступені (дуже сильно).

Перевірте себе: наскільки Ви здатні сприймати або не сприймати типові індивідуальності людей, які зустрічаються вам. Нижче наведені судження. Скористайтесь оцінками від 0 до 3 балів, щоб висловити, наскільки вірні вони відповідно до вас.

1. Повільні люди зазвичай діють мені на нерви.
2. Мене дратують метушливі, непосидючі люди.
3. Гучні дитячі ігри переношу важко.
4. Оригінальні, нестандартні, яскраві особистості зазвичай діють на мене негативно.

1. Бездоганна у всіх відношеннях людина насторожила б мене.

Перевірте себе: чи немає у вас тенденції оцінювати людей, виходячи з власного «Я». Міру згоди з судженнями, як і в попередньому випадку, висловлюйте в балах від 0 до 3.

2. Зазвичай мене виводить з рівноваги некмітливий співрозмовник.
3. Мене дратують любителі поговорити.
4. Я обтягувався б розмовою з байдужим для мене попутником у поїзді, літаку, якби він проявив ініціативу.

5. Я обтяжувався б розмовами випадкового попутника, який поступається мені за рівнем знань і культури.

6. Мені важко знайти спільну мову з партнерами іншого інтелектуального рівня, ніж у мене.

Перевірте себе: якою мірою категоричні або незмінні Ваші оцінки на адресу оточуючих.

1. Сучасна молодь викликає неприємні відчуття своїм зовнішнім виглядом (зачіска, косметика, наряди).

2. Представники деяких національностей в моєму оточенні відверто не подобаються мені.

3. Є тип чоловіків (жінок), який я не виношу.

4. Терпіти не можу ділових партнерів з низьким професійним рівнем.

Перевірте себе: якою мірою Ви вмієте приховувати чи згладжувати неприємні враження при зіткненні з некоммунікбельними якостями людей (ступінь згоди з судженнями оцінюйте від 0 до 3 балів).

1. Уважаю, що на грубість треба відповідати тим же.

2. Мені важко приховати, якщо людина чимось неприємна.

3. Мене дратують люди, які прагнуть у суперечці настояти на своєму.

4. Мені неприємні самовпевнені люди.

5. Зазвичай мені важко втриматися від зауваження на адресу озлобленої або нервової людини, яка штовхається в транспорті.

Перевірте себе: чи є у Вас схильність переробляти і перевиховувати партнера (оцінка суджень від 0 до 3 балів).

1. Я маю звичку повчати оточуючих.

2. Невиховані люди обурюють мене.

3. Я часто ловлю себе на тому, що намагаюся виховувати кого-небудь.

4. Я за звичкою постійно роблю кому-небудь зауваження.

5. Я люблю командувати близькими.

Перевірте себе: якою мірою Ви схильні підганяти партнерів під себе, робити їх зручними (оцінка суджень від 0 до 3 балів).

1. Мене дратують люди похилого віку, коли вони в годину пік виявляються в міському транспорті або в магазинах.

2. Жити в номері готелю з сторонньою людиною для мене просто катування.

3. Коли партнер не погоджується з моєю правильною позицією, то зазвичай це дратує мене.

4. Я проявляю нетерпіння, коли мені заперечують.

5. Мене дратує, якщо партнер робить щось по-своєму, не так, як мені того хочеться.

Перевірте себе: чи властива Вам така тенденція поведінки (оцінка суджень від 0 до 3 балів).

1. Зазвичай я сподіваюся, що моїм кривдникам дістанеться по заслугах.

2. Мене часто дорікають у буркотливості, невдоволенні.

3. Я довго пам'ятаю образи, завдані мені тими, кого я ціную або поважаю.

4. Не можна прощати товаришам по службі нетактовні жарти.

5. Якщо діловий партнер випадково зачепить моє самолюбство, то я на нього тим не менш ображуся.

Перевірте себе: якою мірою Ви терпимі до дискомфортних станів оточуючих (оцінка суджень від 0 до 3 балів).

1. Я засуджую людей, які плачуться в чужу жилетку.

2. Внутрішньо я не схвалюю колег (приятелів), які при зручному випадку розповідають про свої хвороби.

3. Я намагаюся йти від розмови, коли хто-небудь починає скаржитися на своє сімейне життя.

4. Зазвичай я без особливої уваги вислуховую сповіді друзів (подруг).

5. Іноді мені подобається позлити кого-небудь з рідних і друзів.

Перевірте себе: які Ваші адаптаційні здібності у взаємодії з людьми (оцінка суджень від 0 до 3 балів).

1. Зазвичай мені важко йти на поступки партнерам.

2. Мені важко ладити з людьми, у яких поганий характер.
3. Зазвичай я насилу пристосовуюся до нових партнерів по спільній роботі.
4. Я уникаю підтримувати відносини з дещо дивними людьми.
5. Зазвичай я з принципу наполягаю на своєму, навіть якщо розумію, що партнер правий.

Інтерпретація результатів

Отже, ви ознайомилися з деякими поведінковими ознаками, які свідчать про низький рівень загальної комунікативної толерантності. Підрахуйте суму балів, отриманих за всіма ознаками, і зробіть висновок: чим більше балів, тим нижче рівень комунікативної толерантності.

Максимальна кількість балів, які можна заробити – 135, свідчить про абсолютну нетерпимість до оточуючих, що навряд чи можливо для нормальної особистості. Точно так само неможливо отримати нуль балів – свідчення терпимості до всіх типів партнерів у всіх ситуаціях.

Зверніть увагу на те, за яким з 9 запропонованих вище поведінкових ознак у вас високі сумарні оцінки (тут можливий інтервал від 0 до 15 балів). Чим більше балів за конкретною ознакою, тим в меншій мірі Ви терпимі до людей у зазначеному аспекті відносин з ними. Навпаки, чим менші Ваші оцінки за тією чи іншою поведінковою ознакою, тим вище рівень загальної комунікативної толерантності за конкретним аспектом відносин з партнерами.

Діагностика загального рівня емпатичних здібностей і визначення найбільш виражених тенденцій в структурі емпатії, визнається за допомогою діагностики рівня емпатії В. Бойка. Ця діагностика включає 6 шкал, що дозволяють здійснити цілісний і багатоплановий аналіз феномена.

Діагностика рівня емпатії (В. Бойко)

Інструкція. Якщо Ви згодні з наданими твердженнями, позначте поруч з їхніми номерами знак «+», якщо не згодні – то знак «-».

Текст опитувальника

1. У мене є звичка уважно вивчати обличчя і поведження людей, щоб зрозуміти їх характер, схильності, здібності.
2. Якщо оточуючі проявляють ознаки нервозності, я звичайно залишаюся спокійним.
3. Я більше довіряю доводам свого розуму, ніж інтуїції.
4. Я вважаю цілком доречним для себе цікавитися домашніми проблемами товаришів по службі.
5. Я можу легко ввійти в довіру до людини, якщо буде потрібно.
6. Звичайно я з першої ж зустрічі угадую «близьку душу» у новій людині.
7. Я з цікавості звичайно заводжу розмову про життя, роботу, політику з випадковими попутниками в потязі, автобусі, літаку.
8. Я втрачаю душевну рівновагу, якщо оточуючі чимось пригноблені.
9. Моя інтуїція – більш надійний засіб розуміння оточуючих, ніж знання або досвід.
10. Проявляти цікавість до внутрішнього світу іншої особистості – безтактно.
11. Часто своїми словами я завдаю болю близьким мені людям, не помічаючи цього.
12. Я легко можу уявити себе якою-небудь твариною, відчутти її звички і стани.
13. Я зрідка міркую про причини вчинків людей, що безпосередньо мене стосуються.
14. Я зрідка приймаю близько до серця проблеми своїх друзів.
15. Звичайно за кілька днів я почуваю, що щось повинно трапитися з близькою мені людиною, і чекання виправдовуються.
16. У спілкуванні з діловими партнерами звичайно намагаюся уникати розмов про особисте.
17. Іноді близькі дорікають мене в черствості, не уважності до них.

18. Мені легко вдається, наслідуючи людей, копіювати їхню інтонацію, міміку.
19. Мій цікавий погляд часто бентежить нових партнерів.
20. Чужий сміх звичайно заражає мене.
21. Часто, діючи навмання, я, проте, знаходжу правильний підхід до людини.
22. Плакати від щастя нерозумно.
23. Я здатний цілком злитися з коханою людиною, ніби розчинившись у ній.
24. Мені зрідка зустрічалися люди, яких я розумів би без зайвих слів.
25. Я мимоволі або з цікавості часто підслухую розмови сторонніх людей.
26. Я можу залишатися спокійним, навіть якщо всі навколо мене хвилюються.
27. Мені простіше підсвідомо відчутти сутність людини, ніж зрозуміти її, «розклавши по полицках».
28. Я спокійно ставлюся до дрібних неприємностей, що трапляються у кого-небудь із членів родини.
29. Мені було б важко довірчо розмовляти з настороженою, замкненою людиною.
30. У мене творча натура – поетична, художня, артистична.
31. Я без особливої цікавості вислуховую сповіді нових знайомих.
32. Я засмучуюся, якщо бачу людину, що плаче.
33. Моє мислення більше відрізняється конкретністю, строгістю, послідовністю, ніж інтуїцією.
34. Коли друзі починають говорити про свої неприємності, я намагаюся перевести розмову на іншу тему.
35. Якщо я бачу, що у когось із близьких погано на душі, то звичайно утримуюся від розпитувань.
36. Мені важко зрозуміти, чому дрібниці можуть так сильно засмучувати людей.

Інтерпретація результатів

Нижче наводиться «ключ» у вигляді шести шкал з номерами визначених тверджень. Номери першого стовпчика в бланку для відповідей відповідають номеру шкали. Підраховується число відповідей, що відповідають «ключу» кожної шкали (по горизонталі), і записується у графу «Кількість балів».

Кожна відповідь, що збіглася, з урахуванням знака оцінюється в 1 бал. Потім визначається загальна сума балів.

Ключ

1 +	7 +	13 –	19 +	25 +	31 –
2 –	8 +	14 –	20 +	26 –	32 +
3 –	9 +	15 +	21 +	27 +	33 –
4 +	10 –	16 –	22 –	28 –	34 –
5 +	11 –	17 –	23 –	29 –	35 –
6 +	12 +	18 +	24 –	30 +	36 –

Аналізуються показники окремих шкал і загальна сумарна оцінка рівня емпатії. Оцінки за кожною шкалою можуть варіюватися від 0 до 6 балів і вказують на значущість конкретного параметра (каналу) у структурі емпатії. Шкальні оцінки виконують допоміжну роль в інтерпретації основного показника – рівня емпатії. Сумарний показник може теоретично змінюватися в межах від 0 до 36 балів. При сумарному рівні по всіх шкалах діагностується: дуже високий рівень (3 – 36 балів); середній рівень (22 – 29 балів); нижчий від середнього (15 – 21 бал); дуже низький рівень (0 – 14 балів).

Значущість конкретного каналу в структурі емпатії

1. Раціональний канал емпатії характеризує спрямованість уваги, сприйняття і мислення емпатуючого на сутність будь-якої іншої людини – на її стан, проблеми, поведження. Це спонтанний інтерес до іншого, що відкриває шляхи емоційного й інтуїтивного відображення партнера. У раціональному компоненті емпатії не слід шукати логіки або мотивації

інтересу до іншого. Партнер привертає увагу своєї чуттєвістю, що дозволяє емпатуючому неупереджено виявляти його сутність.

2. Емоційний канал емпатії фіксує здатність емпатуючого входити в емоційний резонанс із оточуючими – співпереживати, бути співучасником. Емоційна чуйність у даному випадку стає засобом «уходження» в енергетичне поле партнера. Зрозуміти його внутрішній світ, прогнозувати поведження й ефективно вплинути можна тільки тоді, якщо відбулося енергетичне підлаштування до емпатованого. Співучасть і співпереживання виконують роль сполучної ланки, провідника від емпатуючого до емпатованого і назад.

3. Інтуїтивний канал емпатії свідчить про здатності респондента бачити і передбачати поведження партнерів, діяти в умовах дефіциту вихідної інформації про них, спираючись на досвід, що зберігається в підсвідомості. На рівні інтуїції замикаються й узагальнюються різні відомості про партнерів. Інтуїція, швидше за все, менше залежить від оцінних стереотипів, ніж осмислене сприйняття партнерів.

4. Установки, що сприяють емпатії і полегшують дію всіх емпатичних каналів. Ефективність емпатії, імовірно, знижується, якщо людина намагається уникати особистих контактів, вважає недоречним виявляти цікавість до іншої особи, переконує себе спокійно ставитися до переживань і проблем оточуючих. Подібні умонастрої різко обмежують діапазон емоційної чуйності та емпатичного сприйняття. Навпаки, різні канали емпатії діють активніше і надійніше, якщо немає перешкод з боку установок особистості.

5. Проникна здатність в емпатії розцінюється як важлива комунікативна властивість людини, що дозволяє створювати атмосферу відкритості, довірливості, задушевності. Кожний з нас своїм поведженням і ставленням до партнерів сприяє інформаційно-енергетичному обміну або перешкоджає йому. Розслаблення партнера позитивно впливає на вияв емпатії, проте атмосфера напруженості, неприродності, підозрливості перешкоджає розкриттю й емпатичному осягненню.

6. Ідентифікація – ще одна неодмінна умова успішної емпатії. Це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживань, поставити себе на місце партнера. Основою ідентифікації є легкість, рухливість і гнучкість емоцій, здатність до наслідування.

Для діагностики за аналітико-оцінним критерієм використовується «Адаптована анкета щодо оцінювання власної професійної діяльності з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів» та анкета «Гендерні характеристики особистості».

Анкета «Гендерні характеристики особистості» (за І. Кльоциною)

Інструкція 1. Вам пропонується ряд висловлювань (табл. 1.23). Укажіть ступінь вашої згоди відносно кожного висловлювання, поставте знак «+» у відповідній графі

Таблиця 1.23

Висловлювання до анкети «Гендерні характеристики особистості»

№ з/п	Перелік висловлювань	Згоден	Швидше згоден, ніж не згоден	Важко відповісти	Швидше не згоден, ніж згоден	Зовсім не згоден
1	2	3	4	5	6	7
1	Зовсім не обов'язково, щоб хтось – чоловік чи дружина – вважалися головою сім'ї					
2	Чоловіки за своєю природою агресивні, а жінкам потрібно уміти пристосуватися до цього					
3	Якщо чоловік здатен забезпечити сім'ю, то він має право заборонити дружині працювати					
4	Чоловік і дружина несуть однакову відповідальність за те, щоб зберегти родину					
5	Сімейне життя – це для жінки найголовніше					
6	Робота, професійний успіх для жінки є не менш важливими, ніж для чоловіка					
7	На відміну від чоловіків, жінки не вміють дружити одна з одною по справжньому					

1	2	3	4	5	6	7
8	Навіть якщо чоловік може повністю забезпечити родину, дружині самій вирішувати, працювати їй чи ні					
9	Цінність особистості жінки не вимірюється тим, народила вона дитину чи ні					

Ключ

Егалітарні гендерні уявлення:

Згоден/швидше згоден: 1,4,6,8,9. Не згоден/швидше не згоден: 2,3,5,7.

Традиційні гендерні уявлення:

Згоден/швидше згоден: 2,3,5,7. Не згоден/швидше не згоден: 1,4,6,8,9.

Інструкція 2. У кожному пункті з двох тверджень оберіть лише одне – те, що найбільшою мірою відображає Вашу позицію, і обведіть відповідний йому номер (табл. 1.24).

Таблиця 1.24

1	2
Які б погляди не виникали, жінка – перш за все мати, найважливіше її призначення – народження і виховання дітей. Ця роль важливіша за решту жіночих ролей.	Материнство, звичайно, є дуже важливим для жінки. Однак вона сама повинна вирішувати, що для неї є головним. Це може бути не лише роль матері, а, наприклад, робота або щось інше.
1	2
Мені до душі думка, відповідно до якої прагнення побудувати кар'єру вважається жіночою справою такою ж мірою як і чоловічою.	На мій погляд, прагнення зробити кар'єру повинно все ж таки, вважатися чоловічою справою більшою мірою, ніж жіночою.
1	2
Невисокий професіоналізм жінці пробачити легше, ніж чоловікові.	Якщо взагалі можна вибачити невисокий професіоналізм, то не має значення, чоловік це чи жінка.
1	2

1	2
Біологічні особливості кожної статі не повинні виправдовувати нерівні можливості для жінок та чоловіків у різних сферах сучасного життя; вони не доводять необхідності обмежень за ознакою статі.	Біологічні особливості кожної статі як раз і доводять, що можливості чоловіків і жінок у різних сферах життя неоднакові, а, відтак, деякі обмеження за статевою ознакою все ж таки необхідні.
1	2
Правильною є думка, що існують такі чоловічі сфери, у яких участь жінок повинна бути обмеженою (наприклад, в армії, політиці, дипломатії).	Помилково вважати, що існують такі чоловічі сфери, у яких участь жінок повинна бути обмеженою (наприклад, в армії, політиці, дипломатії).
1	2
Хоча і зустрічаються виключення, але в цілому влада у суспільстві значною мірою чоловіча справа, а не жіноча.	Влада в суспільстві такою ж мірою може бути жіночою справою, як і чоловічою.
1	2
Прагнення до високого професіоналізму притаманне чоловікам більшою мірою, ніж жінкам.	Прагнення до високого професіоналізму притаманне жінкам не менше, ніж чоловікам.
1	2
Ситуація у нашій країні, що стосуються більш активного висунення чоловіків на керівні посади є виправданою і її не слід змінювати.	Ситуація у нашій країні, що стосуються більш активного висунення чоловіків на керівні посади є застарілою, жінки такою ж мірою повинні займати їх як і чоловіки.
1	2
Правильно вчиняють жінки, які відкладають народження дитини до тих пір, поки не зроблять кар'єру, не посядуть належне місце у суспільстві.	Навряд чи можна вважати правильною поведінку жінок, які відкладають народження дитини до тих пір, поки не зроблять кар'єру, не посядуть належне місце у суспільстві.
1	2

Інструкція 3. Поставте навпроти висловлювання, з яким погоджуєтесь, знак «+», а якщо не погоджуєтесь «-» (табл. 1.25).

Таблиця 1.25

Перелік тверджень	Так	Ні
1	2	3
Жінкам слід менше турбуватися про свої права і більше думати про те, щоб бути гарними дружинами і матерями.		
Жінка, що прожила життя і не народила дитину, прожила життя даремно.		
При прийнятті на роботу та просуванні по службі перевагу слід віддавати чоловікам, а не жінкам.		
Серед чоловіків так само багато непорядних, хитрих і ледачих, як і серед жінок.		
Жінки все ще зазнають дискримінації.		
Жінки не повинні мати особливих пільг, яких не мають чоловіки.		
Жінки вимагають більшого, ніж заслуговують.		
За успіх у політичному чи суспільному житті жінка незмінно розплачується проблемами у характері та невдачами у особистому житті.		
Чоловік здатен пережити страх, нерішучість та безсилля такою ж мірою, що і жінка.		
За своєю природою чоловік є агресивним, а жінка миролюбивою.		
Батько здатен дати дитині не менше ніжності, ніж мати.		
Основну частину домашньої роботи повинен брати на себе той з подружжя, хто менше зайнятий на роботі.		
Одинокі мати не може дати сину повноцінного виховання.		
Немає ніяких причин, за якими чоловіки не можуть бути медбратами, а жінки – пілотами літаків.		
Уявлення про інтелектуальну, моральну та фізичну перевагу чоловіка над жінкою – явний анахронізм.		

У результаті проведення анкетування «Гендерні характеристики особистості» можна з'ясувати які гендерні уявлення переважають у свідомості здобувачів вищої освіти: егалітарні чи традиційні. Егалітарні – рішуче, ідеологічне дотримання рівності, тобто прагнення до рівності прав обох статей. Традиційні – виокремлення стереотипного міркування окремо про жіночу та чоловічу стать за їх зовнішніми рисами, фізичною витривалістю чи психічною сталістю тощо.

**Адаптована анкета щодо оцінювання власної професійної діяльності
з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів**

Інструкція. Шановні майбутніх вчителів початкових класів, просимо Вас відповісти на серію питань, які допоможуть дослідити рівень Вашої підготовленості до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Дякуємо за відповіді!

1. Чи готові Ви до роботи з молодшими школярами щодо виховання у них культури гендерних відносин?

а) так, б) ні, в) не знаю.

2. Чи володієте Ви достатнім обсягом знань, умінь, навичок з питань виховання культури гендерних відносин у молодших школярів?

а) так, б) ні, в) не знаю.

3. Чи доводилося Вам раніше проводити будь-які заходи з молодшими школярами з гендерної проблематики?

а) так, б) ні, в) не знаю.

4. Як Ви вважаєте, чи є диференційований педагогічний вплив провідним у вихованні культури гендерних відносин у молодших школярів?

а) так, б) ні, в) не знаю.

5. Чи може педагог допомогти молодшим школярам у формуванні культури гендерних відносин?

а) так, б) ні, в) не знаю.

6. Чи потрібно враховувати гендерну приналежність молодших школярів в організації освітньої діяльності загальних закладів середньої освіти?

а) так, б) ні, в) не знаю.

7. Чи потрібно вводити гендерну складову в зміст занять з молодшими школярами в умовах загальних закладів середньої освіти?

а) так, б) ні, в) не знаю.

8. Як Ви вважаєте, чи потрібно впроваджувати в освітні заклади вищої освіти гендерні спецкурси, семінари, тренінги тощо щодо формування культури гендерних відносин?

а) так, б) ні, в) не знаю.

9. Які форми та методи Ви вважаєте найбільш ефективними у формуванні готовності до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів? Розставте рангові місця.

Лекції – _____;

Семінарські заняття – _____;

Доповіді – _____;

Дискусії – _____;

Тренінги – _____.

10. Які, на вашу думку, цілі будуть досягнуті після впровадження гендерної тематики в освітній процес у вашому закладі вищої освіти (Оцініть можливість досягнення зазначених цілей за п'ятибальною шкалою: від 5 – максимальна оцінка до 1 – мінімальна оцінка)? У колонці «Бали» обведіть варіант відповіді (табл. 1.26).

Таблиця 1.26

№	Досягнені цілі	Бали
1	Засвоєння основних понять гендера, гендерними теоріями, теоріями виховання культури гендерних відносин, методами гендерних досліджень.	5,4,3,2,1
2	Самостійне орієнтування в науковій літературі з проблеми, що вивчається.	5,4,3,2,1
3	Усвідомлення доцільності і можливості застосування гендерного підходу в різних сферах педагогічних знань.	5,4,3,2,1
4	Адаптування навчального матеріалу відповідно до вікових інтересів і потреб здобувачів освіти.	5,4,3,2,1
5	Контролювати та управляти освітнім процесом відповідно до гендерного підходу.	5,4,3,2,1

Загальне адаптоване анкетування щодо оцінювання власної професійної діяльності з виховання культури гендерних відносин у молодших школярів дозволить визначити загальний рівень готовності до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Висновки до першого розділу

У першому розділі визначено й ґрунтовно проаналізовано прийоми діагностики рівня едукaції майбутніх учителів початкової школи.

1. Прoдемонстровано діагностичний інструментарій визначення рівня методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи за визначеними критеріями (мотиваційний, дидактико-методичний, діяльнісний) та їх показниками.

2. Визначено проблему діагностики процесу формування інформаційної компетентності (ІК) майбутніх учителів початкової школи і висвітлено діагностичний інструментарій зазначеного феномену. З'ясовано, що побудова системи методів і засобів вивчення рівня ІК здобувачів вищої педагогічної освіти створює основу для вивчення труднощів в едукaційному процесі, сприяє усвідомленню та пошуку оптимальних шляхів їх подолання. Основою для визначення діагностичного інструментарію згаданого процесу слугували такі критерії: особистісний, змістовий, операційний, акмеологічний.

3. Запропоновано комплекс діагностичних методик для визначення рівня сформованості у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, який складається з мотиваційного, когнітивного, діялісного та рефлексивного компонентів, ґрунтується на ціннісно-мотиваційному, знаннево-креативному, комунікативно-діялісному та аналітико-оцінному критеріях, що включають низку показників.

4. Доведено, що організацію процесу формування гармонійних міжособистісних відносин у майбутніх учителів початкових класів на обґрунтованій діагностичній основі значно підвищить його результативність, забезпечить якість експериментального дослідження, а відтак сприятиме ефективності сформованості гармонійних міжособистісних відносин у майбутніх фахівців зазначеного профілю. Виділено чотири етапи: пропедевтичний, констатувальний, формувальний і контрольний, кожен із яких

передбачає постановку та розв'язання конкретних дослідницьких завдань. Визначено критерії та показники сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів.

5. Здійснено експериментальну перевірку педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Учнено критерії та рівні готовності (низький, середній, високий) дослуджуваного процесу.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ЕДУКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Шляхи і засоби реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи

У розділі розкрито процес реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів, який здійснювався під час підготовчого, мотиваційно-орієнтаційного, змістово-практичного, контрольного-коригувального етапів.

Послуговуючись можливостями освітніх компонентів щодо методичної складової, проаналізовано й розроблено науково-методичне забезпечення для реалізації системи методичної підготовки в процесі викладання освітніх компонентів, урахувавши потенційне значення нормативних документів – навчальних планів, програм освітніх компонентів та спеціальних навчально-методичних матеріалів, які є носіями змісту освіти. Навчальні плани цілком правомірно вважати стратегією, а навчальні програми – тактикою освітнього процесу, вони є вирішальною ланкою в плануванні та науковій організації навчання у ЗВО, оскільки спрямовані на вирішення головних питань змісту підготовки фахівців.

Навчальні плани відображають теоретичну концепцію педагогічної освіти в цілісному вигляді й не несуть конкретного методичного змісту. Тому можна говорити лише про потенційні можливості навчальних планів для методичної підготовки здобувачів вищої освіти, які впливають зі структури перерахованих у ньому дисциплін та час, що відводиться на їх вивчення.

Було б помилковим, виходячи тільки з позицій формування методичної складової, пропонувати певний навчальний план: він буде оптимальним тільки тоді, коли в ньому враховано всі вимоги до професійно-педагогічної підготовки майбутнього педагога, зокрема й до методичної.

Аналіз навчального плану підготовки майбутніх учителів початкової школи свідчить про те, що основу методичної підготовки забезпечують цикли освітніх компонентів загальнопрофесійної підготовки, професійно орієнтованих освітніх компонентів із методиками викладання та компоненти вільного вибору здобувачів вищої освіти, проектування змісту яких відкриває широкі можливості для формування методичних знань, умінь.

Проаналізуємо можливості окремих освітніх компонентів означених циклів, які різною мірою впливають на процес методичної підготовки здобувачів вищої освіти. Упровадження методичного компонента до змісту освітніх компонентів передбачає визначення блоків методичних знань, умінь, створення системи понятійно-термінологічного апарату, які на світоглядному, методологічному, теоретичному та практичному рівнях найбільш повно відбивали методичні аспекти методичної підготовки.

Великий спектр можливостей актуалізувати інтерес майбутніх учителів до широкого кола освітянсько-методичних проблем надають передусім педагогічні та психологічні освітні компоненти, оскільки підхід до методичної діяльності розглядається в дослідженні з позиції важливості психолого-педагогічних дисциплін у методичному становленні майбутнього вчителя як особистості. Цілком зрозуміло, що якісна методична підготовка майбутнього вчителя неможлива без знань й умінь із курсу «Психологія», який розкриває вікові особливості молодшого школяра, на що має спиратися вчитель у процесі педагогічної діяльності, сприяє формуванню особистості вчителя, педагогічних (методичних) переконань і мислення щодо важливості й необхідності методичної підготовки, здійснення аналізу і самоаналізу, засвоєнню алгоритму аргументації своєї педагогічної думки, формулюванню висновків про власну професійну діяльність.

Так, курс «Педагогічна психологія» сприяє отриманню і розвитку знань із психології навчання і виховання, педагогічної діяльності [94; 100], забезпечує формування в майбутнього вчителя умінь визначати особливості організації та управління навчальною діяльністю учнів, ураховує психологічні основи

діяльності педагога (свідомо враховувати систему принципів, правил, психологічних основ конкретних методів навчання, виховання й розвитку, прийомів педагогічної діяльності) та цілеспрямованого здійснення педагогічного процесу; педагогічної рефлексії та на її основі вдосконалювати едукативний процес, власну методичну діяльність.

Важливого значення для методичної підготовки майбутнього вчителя набуває курс «Історія педагогіки», який сприяє ознайомленню здобувачів вищої освіти з історико-педагогічними аспектами розвитку педагогічної думки, опанування яких дозволяє зрозуміти генезу основних педагогічних категорій, їх діалектику, усвідомити історичні й соціальні закономірності розвитку освіти й педагогічних ідей.

Вивчення історичного досвіду педагогічного минулого сприяє зростанню інтересу майбутніх учителів до вчительської професії, наслідування кращих освітянських традицій, спрямовує на системне опанування методичним надбанням минулого щодо змісту й форм методичної роботи освітян та перегляд наявних форм, методів та підходів із методичної підготовки вчителів у педагогічних закладах вищої освіти. Історико-педагогічні надбання слугують орієнтиром для професійно-методичної підготовки майбутніх учителів, є засадою для створення на їх основі системи методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічному закладі вищої освіти.

Виходячи з того, що «Педагогіка», як освітній компонент, має за *мету* опанування здобувачами вищої освіти основами педагогічних знань та успішне застосування їх на практиці, сприяє формуванню в майбутніх учителів педагогічної спрямованості мислення, покликана озброювати методикою організації педагогічного процесу, формувати первісні навички професійної діяльності, то можливості педагогіки щодо методичної складової полягають в отриманні *знань* про суть поняття «методика», «методика викладання», «методична робота вчителя», «методична робота закладу загальної середньої освіти», їх можливості, сутність, рушійні сили, закономірності та принципи; структуру основні сучасні тенденції удосконалення організаційних форм; зміст

державних документів про освіту в Україні, актуальні проблеми оновлення і подальшого розвитку методики навчання й виховання в Україні; зв'язок педагогіки з методичною підготовкою вчителя.

За наслідками вивчення освітнього компонента здобувачі вищої освіти повинні *вміти*: виявляти, характеризувати та пояснювати педагогічні факти, явища і процеси; самостійно поповнювати педагогічні знання; теоретично обґрунтовано характеризувати й пояснювати різні педагогічні ситуації, відокремлюючи в них педагогічні задачі; користуватися алгоритмом рішення педагогічних ситуацій; орієнтуватися в закономірностях навчання і виховання та використовувати принципи процесу едукації (впливають із закономірностей, визначають зміст, організаційні форми та методи навчальної роботи) з метою організації й ефективного проведення дидактичного і виховного процесу; планувати педагогічну діяльність, визначати мету та завдання навчання і виховання, а також близьких, середніх і далеких освітніх перспектив; використовувати на практиці основні форми навчання і виховання учнів, відповідні методи й засоби, оптимально поєднувати їх у конкретній педагогічній ситуації; організовувати учнів (колектив) на виконання необхідних теоретичних і практичних завдань; ефективно керувати діяльністю й спілкуванням учнів у колективі; забезпечувати демократичний, гуманістичний стиль педагогічної взаємодії; аналізувати педагогічний процес, результати освіти, навчання і виховання, вивчати учнів і учнівський колектив, колектив їх батьків; з'ясовувати причини неуспішності та недоліків у поведінці учнів, планувати ефективні заходи, спрямовані на їх усунення; упроваджувати первинні навички педагогічної рефлексії (користуватися елементарними навичками аналізу й самооцінки) навчально-виховних і проблемних педагогічних ситуацій.

Крім вищезазначених умінь, майбутні вчителі мають формувати практичні вміння, що забезпечують творчість та ініціативу в різних видах педагогічної та методичної діяльності (здійснювати педагогічне дослідження,

самоосвіту, творчо використовувати на практиці нові досягнення педагогічної науки, передового педагогічного досвіду).

Методичні можливості має курс «Вступ до педагогічної професії» («Вступ до спеціальності», «Вступ до фаху»), який передбачає теоретичне та практичне опанування здобувачами вищої освіти основ педагогічної професії, особливостями педагогічної діяльності вчителя, його професіоналізму, розкриває значення циклу психолого-педагогічних освітніх компонентів і сприяє свідомому й активному їх включенню до самостійної навчальної, наукової, методичної діяльності; пробудженню інтересу здобувачів вищої освіти до педагогічної теорії та практики, методичної роботи освітян, формує установку на опанування здобувачами професійними та методичними знаннями, необхідними для педагогічної діяльності, потребу до професійного розвитку, що може бути реалізовано за умови розуміння особливостей майбутньої професії та самоорганізації педагогічної діяльності.

Завдання курсу полягає у формуванні загального уявлення про структуру, зміст, специфіку майбутньої педагогічної професії; раціональні форми й методи самостійної роботи здобувачів вищої освіти з опанування спеціальністю; засвоєнні змісту педагогічної діяльності, її суспільного значення, опануванні знаннями, навичками й уміннями для успішної самореалізації у майбутній професійній діяльності. У процесі вивчення курсу важливим є зосередити увагу здобувачів на засвоєнні знань із таких питань: педагогічна діяльність, педагогічна культура, методична культура, методична компетентність, методична діяльність, функції вчителя, вимоги до його особистості, основи самоорганізації майбутнього вчителя, ролі самовиховання в системі його підготовки та становлення.

За наслідками вивчення освітнього компонента здобувачі вищої освіти повинні *вміти*: продуктивно й самостійно працювати, успішно займатися самоосвітою; складати програму професійного самовдосконалення; виявляти власні педагогічні здібності; брати участь в обговоренні та розв'язанні педагогічних ситуацій та задач, створювати власний імідж майбутнього

вчителя; організувати свою діяльність, виходячи з мети та способів її досягнення; оцінювати та коригувати власну діяльність; нести відповідальність за результати своєї роботи; виконувати пошук інформації, яка необхідна для виконання професійних задач; використовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності; самостійно визначати задачі професійного й особистого розвитку, планувати зміст, форми й засоби підвищення фахового рівня.

Для ефективного здійснення професійно-педагогічної діяльності в закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО) не достатньо опанувати знаннями, навичками та вміннями з фахових освітніх компонентів. Розвинути педагогічні задатки й здібності, професійні якості й уміння допомагає курс «Основи педагогічної майстерності», спрямований на формування власного стилю педагогічної (методичної) діяльності, складання та реалізацію програми з розвитку та саморозвитку як основ методичного самовдосконалення.

Мета освітнього компонента «Основи педагогічної майстерності» полягає у сприянні розумінню здобувачами вищої освіти педагогічної майстерності як комплексу властивостей особистості вчителя, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності на рефлексивній основі [38] і реалізується через виконання таких *завдань*: формування в майбутніх учителів потреб професійно саморозвиватися і самовдосконалюватися; максимально повно виявляти свій індивідуальний методичний потенціал, творчо його реалізовувати в професійній діяльності з метою забезпечення високого результату; ознайомлення майбутніх учителів з напрямками цілеспрямованого професійно-творчого методичного вдосконалення, вивчення передового педагогічного досвіду учителів і впровадження досягнень педагогічної науки як шляху до методичної майстерності.

У процесі засвоєння основ педагогічної майстерності здобувачі вищої освіти мають *знати*: суть поняття «педагогічна творчість», «педагогічна майстерність», «методична культура» та їх складові елементи; складові компоненти моделі педагога-майстра; основні напрями педагогічної творчості,

передовий педагогічний досвід вчителів-новаторів; стратегії педагогічної взаємодії; особливості самоорганізації вчителя до роботи; основи рефлексивної культури педагога та усвідомлювати педагогічну (методичну) діяльність як рефлексивне керівництво навчально-виховним процесом.

За наслідками вивчення освітнього компонента здобувачі вищої освіти повинні *вміти*: керувати власним емоційним станом та поведінкою; використовувати інтерактивні методи та прийоми взаємодії з особистістю та колективом; проводити особистісну, професійну та учнівську рефлексію; упроваджувати уроки за технологією співробітництва, інтерактивної взаємодії; вивчати, аналізувати та систематизувати передовий педагогічний досвід із метою організації власної самоосвітньої діяльності.

Освітній компонент «Методика виховної роботи» передує першій педагогічній практиці здобувачів вищої освіти «Виховна робота в школі». Метою курсу є сприяння розвитку методичного мислення, залучення до творчого пошуку, формування прагнення майбутніх учителів початкової школи підвищувати методичну майстерність. Зміст програми освітнього компонента орієнтований на теоретичну і практичну методичну підготовку майбутніх учителів початкової ланки освіти, сприяє професійній мотивації, творчого використання вмінь, необхідних для здійснення ефективної методичної діяльності, формування методичної майстерності вчителя в педагогічній взаємодії.

Отже, зазначені вище освітні компоненти забезпечують майбутньому вчителю науково-методичну підготовку для реалізації основних завдань едукативного процесу в початковій школі, мотивують його до свідомого розуміння важливості методичної діяльності вчителя, адже якість і результати педагогічного процесу залежать, насамперед, від психолого-педагогічної теоретичної підготовки та методичної майстерності учителя.

Робота з корекції програм психолого-педагогічного циклу має безпосереднє значення для методично-практичної підготовки майбутніх учителів. Однак кожен із зазначених навчальних предметів не забезпечує

належного рівня до відповідної практичної методичної діяльності, не в змозі повноцінно забезпечити необхідну якість підготовки [108; 109; 110; 122].

Отже, методична підготовка майбутніх учителів у ПЗВО є багатогранною системою, яка інтегрує зміст психолого-педагогічної, спеціально-наукової, науково-методичної та професійно-практичної підготовки. Саме тому, значну увагу необхідно приділяти пошуку ефективних шляхів та умов створення інтегративних освітніх компонентів.

Система цілеспрямованої методичної підготовки майбутніх учителів має неодмінно передбачати впровадження освітніх компонентів, які передбачають інтеграцію теорії і практики методичної підготовки двох або більше предметів.

Проблема такої інтеграції максимально вирішується через зміст розроблених програм спецкурсів «Методична майстерність учителя» [117] та «Робота з батьками» [116], які синтезують психолого-педагогічні, фахові знання, навички, уміння з методик викладання різних предметів та основ педагогічної майстерності та передбачають виключення повторів навчальної інформації, яку здобувачі вищої освіти засвоїли під час вивчення предметів педагогічного циклу. Саме тому за основним дидактичним навантаженням спецкурси визначено як узагальнювальні, максимально спрямовані на методичну підготовку майбутніх учителів початкової школи.

Розроблені авторські навчальні програми мають певну структуру, компоненти змісту методичної підготовки вчителя. Цілі, завдання та зміст зазначених спецкурсів спрямовані на розширення методичних знань і вмінь, розвиток дослідницьких навичок, що сприяють здійсненню творчих методичних задумів. До основних завдань спецкурсів можна віднести: розвиток інтересу до теоретико-методичних проблем, формування системи методичних знань і вмінь, методичного мислення, стимулювання досліджень у галузі методичної роботи вчителів, роботи з батьками, створення умов для активної участі в інноваційній педагогічній діяльності тощо.

Так, курс «Методична майстерність учителя» [117] характеризується узагальненістю та універсальністю, що сприяє підвищенню ефективності

методичної підготовки, формуванню методичної творчості, дає змогу залучати здобувачів вищої освіти до вивчення основ методичної роботи вчителів, спрямований на забезпечення цілісної методичної підготовки на роцесуальному та результативному рівнях та розвиток методичної майстерності майбутнього вчителя.

Важливість упровадження курсу «Методична майстерність учителя» полягає у засвоєнні здобувачами вищої освіти системи наукових знань про методичну діяльність, умінь використовувати їх як інструмент професійного мислення, у формуванні стійкого бажання і прагнення професійно займатися цією діяльністю. Вихідними концептуальними положеннями при розробці курсу «Методична майстерність учителя» є: розуміння методичної майстерності як особливої якості педагогічної діяльності в процесуальному та результативному аспектах; розгляд її не тільки як важливої умови професійної підготовки вчителя, а й як одного із системотворчих чинників, що охоплює процеси багаторівневої, багатоаспектної та багатоякісної інтеграції професійної підготовки вчителя в системі безперервної педагогічної освіти.

Програма освітнього компонента «Методична майстерність» включає такі змістові модулі й навчальні теми: *«Методична підготовка вчителя як складова його професійної діяльності»* (Історико-гносеологічні й методологічні засади методичної підготовки учителів та проблеми методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці); *«Поняття про методичну роботу, майстерність та творчість учителя як складові його професійної діяльності»*, *«Самоосвітня діяльність учителя»* (Поняття про школу молодого вчителя, її мета та завдання, основні напрями й форми навчально-методичної роботи діяльності. Структура методичної служби. Результати самоосвітньої науково-методичної діяльності вчителя); *«Науково-методична діяльність учителя в освітньо-методичному середовищі загальноосвітнього навчального закладу як умова формування методичної майстерності особистості молодого вчителя»* (Система науково-методичної роботи загальноосвітнього. Освітні

інновації та інноваційні проєкти в Україні. Урок як форма підвищення методичної майстерності вчителя).

Важливою складовою професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є підготовка до роботи з батьками. Однак в умовах модернізаційних змін у початковій ланці освіти (реалізація принципів демократизації та гуманізації педагогічного процесу, концепції «Нова українська школа» (у якій наголошується на зростанні ролі та місця сім'ї у вирішенні завдань щодо створення умов для всебічного розвитку особистості дитини, підвищення вимог до рівня її вихованості, компетентності) робота з батьками вимагає вдосконалення і потребує якісно нової підготовки вчителя, який спроможний успішно здійснювати цей напрям роботи.

Для формування досвіду успішної діяльності майбутніх учителів із батьками учнів доцільним є впровадження курсу «Робота з батьками», програма якого базується на знаннях теорії виховання, містить кращі досягнення педагогіки, психології, основ педагогічної майстерності.

Мета вивчення освітнього компонента полягає в методичній підготовці майбутніх учителів до роботи з батьками школярів, озброєнні здобувачів вищої освіти відповідними *знаннями* про методи педагогічного впливу на успіх виховання дітей у сім'ї; методику сімейного виховання та педагогічну допомогу родині; організацію співпраці вчителя з батьками; форми й методи роботи вчителя із сім'єю школяра; методику формування педагогічної культури в батьків, методику організації та проведення батьківських зборів, педагогічних практикумів, нетрадиційних форм роботи з батьками, «університету педагогічних знань» тощо.

Програма курсу «Робота з батьками» [116] включає такі теми методичного спрямування: «Методика організації співпраці вчителя з батьками», «Методика організації та проведення батьківських зборів, педагогічних практикумів», «Методика нетрадиційних форм роботи з батьками», «Методика організації та проведення «університету педагогічних знань» тощо, що передбачає аналіз

сучасних проблем методики роботи вчителя з батьками та планування шляхів їх розв'язання.

Курс сприяє розвитку у здобувачів вищої освіти *умінь* методичного спрямування: аналіз проблем сімейного виховання школярів і надбань видатних педагогів із проблем сімейного виховання і батьківського авторитету; висловлювання власних суджень, дискутування; використання доцільних прийомів, методів і засобів педагогічної освіти батьків учнів; методику підготовки та проведення батьківських зборів та інших форм.

Отже, розробка та практична реалізація навчальних програм зазначених спекурсів із поглибленим методичним змістом дозволяють максимаьно оптимізувати послідовну і систематичну роботу з методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Освітні компоненти «Робота з батьками» і «Методична майстерність учителя» є важливою ланкою системи методичної підготовки вчителя нової генерації, що забезпечує їх прискорене професійне становлення, спроможність повсякденної здійснювати методичну роботу, вдосконалювати свої гностичні, проєктивні, організаторсько-виконавські, творчо-рефлексивні вміння.

У процесі викладання освітніх компонентів психолого-педагогічного циклу важливим є впровадження *активних та інтерактивних методів*, в основі яких: діалогічне та полілогічне спілкування, як між здобувачами вищої освіти, так і між викладачем із здобувачем, у процесі спілкування розвивалися комунікативні здатності і методичне мислення; уміння розв'язувати методичні проблеми колективно тощо.

Основною перевагою цих методів над традиційними є те, що вони дозволяють майбутнім учителям займати активну позицію, що сприяє швидшому засвоєнню знань, ефективному проходженню педагогічної практики.

Інтерактивне навчання передбачає впровадження групових і парних форм організації діяльності майбутніх учителів. Упровадженню цих методів сприяють такі засоби навчання, як: підручники, мультимедійні засоби (презентації Microsoft PowerPoint, тематичні відеоролики), інформаційні

ресурси комп'ютерної мережі Internet, періодичні видання, порівняльні та систематизуючі таблиці, узагальнювальні схеми, завдання на аналіз, синтез, класифікацію, аргументацію), робочі зошити з дидактики тощо.

Серед циклу освітніх компонентів професійної теоретичної і практичної підготовки великого значення набувають курси основ наук з методиками їх викладання («Основи природознавства з методикою викладання», «Теоретичні основи початкового курсу математики з методикою викладання», «Методика викладання української мови», «Нові інформаційні технології, ТЗН та методика викладання інформатики», «Теорія і методика фізичного виховання»), що сприяють формуванню і розвитку як професійних якостей, так і особистості майбутнього вчителя, здатного сприяти свідомому й міцному засвоєнню учнями системи знань, навичок і умінь; забезпечують опанування здобувачами вищої освіти основами методики, змістом й особливостями шкільних програм, підручників із різних предметів початкової школи, можливостей використання інформаційних технологій в освітньому процесі та методик проведення позашкільної і позакласної роботи.

Так, ефективним засобом навчання, під час вивчення «Основ природознавства з методикою викладання», є дидактико-методичний «Комплекс навчально-дослідницьких і самостійних завдань з методики викладання природознавства» (КНДС). Зміст методичних завдань КНДС повною мірою відповідає основним видам методичної діяльності вчителя, завдяки чому методична підготовка здобувачів вищої освіти сприяє формуванню в них відповідального ставлення до методичної роботи вчителя і передбачав такі напрями методичної підготовки як: ознайомлення з навчальною програмою «Природознавство», підручником, робочим зошитом із друкованою основою, методами, прийомами і засобами навчання, формами організації навчальної діяльності учнів, структурою уроку, особливостями організації та керування процесом навчання тощо.

При створенні КНДС керувалися таким алгоритмом: розробка концепції дидактико-методичного посібника; апробація; внесення змін (доповнень)

за результатами апробації та у зв'язку з впровадженням концепції «Нова українська школа». Розробка дидактико-методичного посібника передбачала включення до нього методичних рекомендацій щодо проведення семінарських, лабораторних та практичних занять; завдання для самостійної роботи; тести для поточного, тематичного й підсумкового контролю навчальних досягнень із освітніх компонентів та самоконтролю; завдання для комплексних контрольних робіт; теми індивідуальних навчально-дослідних завдань та методичні вказівки для їх виконання; розробки уроків та виховних заходів, список рекомендованої літератури до курсу; додатки методично-практичного спрямування.

Упровадження вищезазначеного методичного складника в освітній процес педагогічного ЗВО сприяє формуванню певного рівня методичної компетентності майбутніх учителів початкової школи за всіма критеріями.

Основною метою *мотиваційно-орієнтаційного етапу* реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи є формування педагогічної спрямованості майбутніх учителів початкової школи на здійснення методичної діяльності, орієнтація їх на методичне самовдосконалення.

Так, розвитку позитивної мотивації, зацікавленості методичною підготовкою сприяє використання в едукативному процесі цікавих фактів щодо методичної підготовки вчителів в історії розвитку педагогічної освіти, зокрема аналізу влучних і яскравих висловлювань педагогів-класиків, інформації про сучасні тенденції в підготовці майбутніх фахівців в умовах трансформаційних процесів, зміст і результати професійного конкурсу «Учитель року» різних рівнів, цікаві факти, встановленні під час відвідування уроків учителів, семінарів, присвячених реалізації науково-педагогічного проєкту «Інтелект України»; інформацію методичного спрямування за результатами проходження здобувачами вищої освіти педагогічної практики; дидактичних кросвордів («Дидактика», «Форми контролю», «Методи навчання», «Засоби навчання», «Методичні терміни» тощо), створення сприятливого психоемоційного клімату, заохочення навчальних досягнень

здобувачів (віра в пізнавальні можливості майбутнього вчителя, застосування прийому «Сходинки до професійного успіху» та інших прийомів інтерактивного навчання і партнерською взаємодією всіх учасників цього процесу), впровадження тематики методичної проблематики з урахуванням інтересів та методичних можливостей здобувачів вищої освіти.

На цьому етапі доцільно впроваджувати: проблемні та інтерактивні лекції, семінари, індивідуальне і групове моделювання, методико-рольові ігри (прогривання ролей вчителя, батьків, колективу батьків, методистів); «сократична» бесіда «Педагогічна і методична рефлексія»; тренінгові вправи: «Ідеальний учитель»; «дерево методичних очікувань»; рефлексивні хвилинки; методичні задачі на аналіз.

На стимулювання пізнавальних інтересів, розвиток позитивного ставлення до методичного самовдосконалення спрямовуються також різноманітні позааудиторні заходи методичного змісту, зокрема проведення: майстер-класів за участі вчителів-переможців професійного конкурсу «Учитель року» за різними темами («Інтегроване навчання в початковій школі», «Підвищення ефективності навчання читання молодшого школяра шляхом використання вправ навчально-пізнавального характеру», «Використання ІКТ на різних етапах уроку в початковій школі», «Усеукраїнський науково-педагогічний проєкт «Інтелект України»»); творчих зустрічей за участі науковців, учителів, заступників директорів шкіл, працівників управлінь освіти («Початкова школа – школа ХХІ століття», «Робота з батьками молодших школярів», «Використання міжпредметних дидактичних ігор у початковій школі», «Методика роботи в мікрогрупах», «Упровадження методу проєктів на уроках», «Проєктна діяльність учнів у позаурочний час», «Виховання дітей на засадах Вальдорфської педагогіки»); круглих столів («Актуальні питання науково-дослідної роботи»); дискусій («Який він, учитель ХХІ століття?»; «Як ти готуєшся стати педагогом?»; «Що таке методична зрілість?»; «Від чого залежить активна методична позиція вчителя?»); дебатів («Педагогічні стереотипи: за або проти»; «Оцінки в початковій школі: за або проти?») [121].

Проблему позааудиторної діяльності здобувачів вищої освіти, інтеграцію аудиторної та позааудиторної роботи досліджували М. Донченко, В. Коваленко, О. Ковальчук, Л. Кондрашова, О. Медведєва, Л. Петриченко, О. Полякова, Н. Скрипник, О. Яструб та ін.

У процесі наукового пошуку встановлено, що інновації в позааудиторній діяльності ЗВО стали невіддільною складовою процесу методичної підготовки майбутніх учителів початкової освіти, оскільки без нових педагогічних ідей неможливе формування вчителів нової генерації, спроможних до впровадження основних ідей Концепції «Нова українська школа».

У дослідженні позааудиторна методична діяльність розглядається як важливий напрям методичної підготовки майбутніх учителів початкової освіти, основною функцією якої є створення умов для опанування здобувачами вищої освіти певного рівня методичної підготовки, розвитку педагогічних здібностей, засвоєння специфіки творчої методичної діяльності й передбачала впровадження системи заходів науково-методичного спрямування, які проводяться поза межами навчального плану та згідно з планом роботи педагогічного ЗВО, факультетів, кафедр, навчально-наукового центру або науково-методичного відділу та сприяють мотивації щодо професії вчителя, розвитку у здобувачів потреби в самовдосконаленні як важливої фахової складової, доповнюють зміст освітньо-методичного середовища і передбачають активну діяльність у ньому [115; 119; 120].

Використання позааудиторних заходів методичного спрямування у професійній підготовці майбутніх учителів максимально стимулює розвиток їх методичної грамотності й мислення, методичної рефлексії та творчості, а також наповнювало складові методичної підготовки якісно новим змістом; сприяло розв'язанню таких завдань: реалізація педагогічного континууму наступності; ознайомлення з кращим педагогічним досвідом; підвищення престижу науково-дослідної діяльності педагогів і залучення до неї здобувачів вищої освіти; формування методичного мислення, навичок здійснення педагогічної рефлексії; професійне самовиховання педагогічних здібностей;

удосконалення методичної майстерності; набуття власного стилю методичної діяльності; опанування способами науково-методичної діяльності, як важливого чинника вдосконалення теоретичної, загальнопрофесійної та спеціальної підготовки майбутніх фахівців.

Упровадження системи позааудиторних заходів методичного спрямування забезпечує умови для більш глибокого розуміння студентами суті методичної діяльності вчителів, сприяє підвищенню їх інтересу до процесу вивчення фахових освітніх компонентів, досягненню кінцевої мети методичної підготовки й отриманню запланованих результатів, впливає на опанування необхідним обсягом методичних знань і вмінь методичної майстерності, розширює уявлення про педагогічний простір, шкільне життя, а головне – професію вчителя.

Позааудиторні заходи надають багато можливостей для формування позитивної мотивації здобувачів вищої освіти щодо методичної роботи освітян, оскільки під час їх проведення здійснюється співпраця учасників заходу; відсутнє як керівництво з боку викладача, так і контроль у вигляді оціночних суджень і балів. Але при цьому на кінцевому етапі головним залишається перетворення особистісного відчуття, сприйняття, уявлення в раціональне знання – методичні думки, поняття, власні судження, методичне мислення, вміння здійснювати методичну рефлексію.

При організації позааудиторних заходів методичного спрямування важливо враховувати рівень методичної підготовки здобувачів вищої освіти, оскільки від змісту матеріалу, його розуміння ними залежить формування інтересу до творчої методичної діяльності освітян.

Розглядаючи методичну підготовку (діяльність) майбутніх учителів як творчий процес, позааудиторні заходи мають розроблятися за безпосередньої участі здобувачів освіти, оскільки такі заходи – це школи зростання майбутніх учителів, а відповідно – якості освіти у ЗЗСО, вони дають змогу ефективно поєднувати педагогічну теорію і практику.

У системі позааудиторних заходів для майбутніх учителів початкової школи ефективним є впровадження постійно діючих практично-методичних семінарів. Так, практично-методичний семінар «Екологічні проекти в початковій школі» дозволяє ознайомитися майбутнім учителям із досвідом роботи школи щодо методики підготовки і проведення різних екологічних проектів. Така форма методичної підготовки забезпечує єдність теоретичної та практичної підготовки студентів, опанування елементами педагогічних інновацій; стимулює самоосвітню діяльність щодо вивчення сучасних педагогічних технологій, сприяла аналізу рівня сформованості власного методичного досвіду.

Із метою формування педагога нового покоління та створення освітньо-методичного середовища доцільними є такі методичні заходи, як «Творчі зустрічі» з учителями – переможцями професійних конкурсів «Учитель року», керівниками закладів загальної середньої освіти з метою ознайомлення здобувачів вищої освіти з ефективним педагогічним досвідом, виховання професійних якостей майбутнього вчителя, розв'язання суперечностей професійного спрямування, підвищення престижу педагогічної професії.

«Творча зустріч», як емоційна й комплексна форма методичного заходу, передбачає засвоєння здобувачами вищої освіти інформації, що забезпечує перехід їх мотиваційно-ціннісного відношення до педагогічної діяльності в особистісний план, внутрішню професійну позицію.

Специфіка творчих зустрічей полягає у впливі позитивного прикладу педагога на виникнення бажання наслідувати або спробувати шукати свій шлях творчого становлення у професії. Результативність впливу заходу зростає, якщо при організації і проведенні враховується актуальність і цікавість теми творчої зустрічі для всіх її учасників, якщо програма зустрічі є змістовною, насиченою професійно-педагогічною та методичною інформацією. Учителі під час творчої зустрічі мотивують здобувачів вищої освіти до самостійної творчої роботи, методичного пошуку, нестандартного розв'язання актуальних проблем ЗЗСО,

сприяють розвитку в них установки на творчу професійну діяльність, можливість участі у професійних конкурсах.

Рекомендована тематика творчих зустрічей: «Організації навчально-виховного процесу»; «Початкова школа – школа ХХІ століття»; «Використання міжпредметних дидактичних ігор у початковій школі»; «Методика проведення нетрадиційних уроків»; «Система роботи в мікрогрупах»; «Упровадження методу проєктів на уроках»; «Проектна діяльність учнів в позаурочний час»; «Виховання дітей на засадах Вальдорфської педагогіки»; «Розвиток творчих здібностей молодших школярів»; «Робота з батьками» тощо.

Головним засобом передачі концептуально нової ідеї авторської педагогічної системи вважаємо *майстер-класи* за участі вчителів-практиків, основним завданням яких є ознайомлення майбутніх учителів із творчим методичним досвідом освітян; створення умов для професійного розвитку майбутнього вчителя, набуття досвіду творчої педагогічної діяльності.

При підготовці майстер-класу варто звертати увагу на те, що в технології його проведення головне – не повідомити та освоїти інформацію, а передати продуктивні способи діяльності, будь то метод, методика навчання чи виховання або освітня технологія, що є однією з найважливіших задач для педагога-майстра. Під час майстер-класу відбувається: узагальнення досвіду вчителя з певної проблеми; передача досвіду студентам; опанування методичними прийомами; надання реальної допомоги учасникам майстер-класу щодо визначення задач саморозвитку та формування індивідуальної програми самоосвіти; знаходження способів оновлення своєї методичної діяльності й вбудовування нових прийомів і форм роботи в індивідуальний методичний стиль майбутнього вчителя, здійснення педагогічної рефлексії.

Пропонуємо тематику та зміст майстер-класу для майбутніх учителів початкової школи: «Інтегроване навчання в початковій школі», зміст якого присвячений системі роботи вчителя початкових класів з інтегрованого навчання (методика проведення інтегрованих уроків) та виховання (інтеграція урочної та позаурочної виховної роботи) для всебічного розвитку молодших школярів»;

«Підвищення ефективності навчання читання молодшого школяра шляхом використання вправ навчально-пізнавального характеру» (за методикою О. Кушніра); «Використання ІКТ на різних етапах уроку з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу у початковій школі» тощо.

Результатом будь-якого майстер-класу є формування в майбутніх учителів уміння моделювати урок або виховне заняття в режимі технології, у якій працює майстер. Алгоритм технології майстер-класу передбачав такі етапи (підхід за Г. Русських) [90, с. 38–40]:

1. Презентація педагогічного досвіду вчителем-майстром: стисла характеристика основних ідей технології; описання досягнень у роботі; доведення результативності діяльності учнів, що свідчить про ефективність технології; аналіз проблем і перспектив у роботі вчителя-майстра.

2. Представлення системи навчальних занять у режимі технології, визначення основних методів і прийомів роботи.

3. Проведення імітаційної гри: навчального заняття зі здобувачами вищої освіти, під час якого відбувається демонстрація прийомів ефективної роботи з учнями та одночасним виконанням здобувачами двох видів ролей: «учнів класу» та «експертів, присутніх на відкритому занятті».

4. Моделювання: виконання здобувачами вищої освіти самостійної роботи з конструювання власної моделі навчального заняття в режимі технології учителя-майстра; майстер виконує роль консультанта, організовує самостійну роботу здобувачів й управляє нею; проведення майстром обговорення студентських моделей навчального заняття.

5. Педагогічна рефлексія – дискусія за наслідками спільної діяльності учителя-майстра та здобувачів вищої освіти.

У системі позааудиторних методичних заходів результативними є педагогічні диспути, дискусії, дебати з актуальних проблем освіти, які забезпечували створення таких умов, за яких студенти прагнули переконатися в істинності своїх поглядів, суджень, переконань, які вони мали публічно доводити; у них виникало бажання обмінюватися думками, сперечатися,

розглядати педагогічні явища й педагогічні ситуації у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості.

Подамо приклади дискусійних тем, за допомогою яких ефективно здійснюється теоретична та практична методична підготовка майбутніх учителів: «Який він, учитель XXI століття?»; «Як ти готуєшся стати педагогом?»; «Покликання. Як знайти його?»; «Кого можна вважати справжнім учителем?»; «Що таке методична зрілість?»; «Від чого залежить активна методична позиція вчителя?». Слід зазначити, що теми для гри «Дебати» спрямовуються на педагогічну (методичну) діяльність учителя. Наприклад, «Педагогічні стереотипи: за чи проти»; «Педагогічні дебати: умови формування майбутнього педагога чи проблеми адаптації до професії»; «Оцінки в початковій школі: за чи проти?») тощо.

Дебати, як командна гра, у якій кожен член команди відстоює власну позицію, у процесі підготовки сприяли формуванню у здобувачів вищої освіти найважливіших дослідницьких умінь аналізувати літературу та Інтернет-ресурси; використовувати педагогічні довідники, періодичні видання; конспектувати і складати тези, звіти і промови; ставити питання, аналізувати причини та розглядати їх із різних поглядів. Головним під час проведення педагогічних дебатів є доведення своїх аргументів і спростування аргументів опонентів. Участь здобувачів вищої освіти у таких заходах забезпечувала перехід знань у власні переконання, сприяла формуванню вмінь педагогічного спілкування, аналізу педагогічних явищ та активного пошуку розв'язання педагогічних проблем, а головне – виникненню прагнення до професійного самовдосконалення.

Ефективною і доцільною формою організації методичної підготовки майбутніх педагогів є «Учительські студії», які є різновидом творчих зустрічей з учителями, однак для їх проведення можна запрошувати випускників ПЗВО – молодих учителів, які вже продемонстрували свою педагогічну творчість за основним місцем роботи.

Студія, як форма пропаганди педагогічних знань, сприяє формуванню в майбутніх учителів умінь аналізувати сучасні методичні проблеми, з якими стикається вчитель-початківець. Під час засідань учительських студій майбутні вчителі ознайомлюються з методичними ідеями молодих учителів, дізнаються про можливості запобігання педагогічних і методичних помилок, які можуть виникати в них під час проходження педагогічної практики, та на початку фахової діяльності.

Серед ефективних методів реалізації засідань учительських студій слід зазначити такі: теоретичний виклад, що представляє студійцям сучасне педагогічне розв'язання методичної проблеми; дискусія, що сприяє аналізу й осмисленню презентованого матеріалу; дидактико-ігрові вправи, тренінги, що озброюють учасників студії низкою професійних навичок і умінь, технологічним інструментарієм.

Для розвитку позитивних мотивів щодо методичної підготовки, пізнавального інтересу до методичних проблем учителів, формування педагогічних переконань, методичного мислення сприяє також і музейна педагогіка (відвідування музеїв педагогічної спрямованості).

Отже, вищезазначені позааудиторні заходи взаємопов'язані та взаємозумовлені, вони базуються на теоретичних знаннях, передбачають масову, колективну, групову (командну) й особистісну форму організації, що забезпечує активну, творчу, планомірну й усебічну методичну діяльність майбутніх учителів з підвищення рівня їх методичної підготовки, сприяє особистісній самореалізації, активному й вільному професійному самовияву майбутніх педагогів. Це реалізовується через програвання педагогічних ситуацій, наближених до реальних, допомагає наблизити позааудиторне навчання до реальних умов закладів загальної середньої освіти, їх форми і зміст стимулювали учасників до адекватної оцінки й переосмислення аналогічних ситуацій, які можуть виникати у їхній майбутній практичній діяльності.

Зміст і види зазначених заходів визначаються науково-методичними інтересами викладачів і побажаннями здобувачів вищої освіти, а мета позааудиторного заходу спрямовувала діяльність здобувачів лише в тому випадку, коли вона співпадала з їх особистісними установками. Якщо мета позааудиторного заходу не співпадає з метою здобувача і в нього відсутні мотиви щодо позааудиторної діяльності на конкретному етапі, то вся система методичної позааудиторної підготовки виявляється формальною.

Зазначені заходи сприяють формуванню власного досвіду здобувачів вищої освіти, реалізації методичного потенціалу майбутнього вчителя, оскільки передбачають ознайомлення з ефективним педагогічним досвідом; формуванню умінь вести спостереження за діяльністю вчителів (учнів, здобувачів вищої освіти), виділяти головне, узагальнювати, презентувати методичні досягнення фахівців, аналізувати їх досвід. Вищезазначене підтверджується результатами анкетування здобувачів вищої освіти третіх і четвертих курсів, які у своїх відповідях на запитання: «Що Вам дає відвідування позааудиторних заходів, таких як «Творча зустріч», «Майстер-клас», – зазначили предметно-методичну спрямованість цих заходів, їх вплив на набуття методичної майстерності, збагачення методами, прийомами, формами організації навчальної діяльності учнів, виникнення натхнення і впевненості в тому, що також зможуть досягати певного методичного рівня у професійній діяльності. Зазначені заходи мотивують до творчих успіхів у навчанні та під час проходження педагогічної практики, сприяють формуванню власного педагогічного досвіду [115, с. 124–128].

Досвід упровадження позааудиторних заходів методичного спрямування у ПЗВО свідчить, якщо залучати здобувачів вищої освіти до професійно значущої діяльності, до обговорення реальних завдань і проблем освіти, то вони поступово відчують себе фахівцями вже на початку навчання, із відповідальністю ставляться до виконання соціальної функції учителя і стимулюються на подальше професійне вдосконалення, оскільки в процесі

позааудиторної роботи відбувається вмотивоване опанування методичними творчими вміннями, які ефективно реалізуються під час проходження педагогічної практики в початковій школі.

Також позааудиторні заходи методичного спрямування дозволяють не тільки ознайомлюватися із певною професійною інформацією й осмислювати практичний досвід передових педагогів, але й свою фахову підготовку, замислюватися над можливостями й шляхами свого методичного зростання, формувати систему методичних поглядів на педагогічні проблеми, опановувати навичками методичної роботи [111; 113; 115].

Саме тому, доцільним буде впровадження *авторського заходу* «Панорама творчих методичних ідей», яке запропоноване з метою ознайомлення майбутніх учителів із методичними знахідками майбутніх учителів, створення освітньо-методичного середовища для підтримки вмотивованих на професію здобувачів вищої освіти, стимулювання майбутніх учителів до подальшої методичної діяльності та співпраці. Учасниками заходу є здобувачі вищої освіти 1 – 5 курсів, яким свій методичний досвід презентують майбутні вчителі II – IV курсів, що активно опановували різними методичними прийомами, і, як результат, виявляють бажання брати безпосередню участь у підготовці й проведенні панорами творчих методичних ідей.

Така творча форма методичної підготовки майбутніх учителів дозволяє ефективно презентувати здобувачам вищої освіти свої методичні знахідки у вигляді фрагментів уроків і виховних заходів, апробованих ними під час педагогічної практики. Наприклад, демонстрація фрагментів виховних занять: «Збережемо природу землі разом», «Зимові свята» – 1 клас, «Чарівний світ мультиплікації», Мандрівка в село Корисних продуктів», «Державні й народні символи України» – 2 клас; «Із спортом по життю», «Міжнародний день жінки» – 3 клас; «Мої відчуття», «Подорож у «країну» доброти» – 4 клас; демонстрація фрагментів уроків із природознавства за темами «Червона книга», «Вода та її властивості», «Значення води»; «Звідки береться олія?» – 1 клас; «Плоди й насіння» – 2 клас; «Гірські породи», «Ґрунти та їх властивості,

«Енергія та її види» – 3 клас; «Корисні копалини» «Озера й болота. Охорона води», «Горизонт», «План місцевості», «Україна на карті світу»; «Раси. Карта Світу» – 4 клас. До кожного презентованого методу, прийому чи засобу навчання запропонованого фрагменту виховного заняття та уроку студенти мають надавати методичне обґрунтування.

У процесі проведення панорами є змога почути відгуки про представлені методичні ідеї, проаналізувати їх, взяти участь в обговоренні актуальних методичних проблем. Відповідно, спрацьовує ефект зворотного зв'язку між продукуванням (представленням) та реакцією аудиторії (аналіз та обговорення) щодо передових методичних ідей, що сприяло вирішенню конкретних навчально-методичних завдань і проблем, розвитку та вдосконалення методичної підготовки майбутніх учителів [115, с. 124–128].

Отже, методична доцільність «Панорами творчих методичних ідей» полягає в тому, що відбувається не тільки обмін уже наявним досвідом студентів, але й самореалізація, формування власної системи методичної роботи.

Одним із інноваційних позааудиторних заходів слід вважати «Методичний турнір», мета якого полягає у формуванні професійних поглядів, закріпленні позитивної установки на опанування теорією та вироблення потреби в професійному самовихованні.

Методичний турнір – цікава й захоплююча командна форма змагання студентів (по суті – інтелектуальна гра), під час якої учасники, крім фундаментальних знань, повинні продемонструвати вміння логічно мислити й аналізувати, розв'язувати складні науково-методичні проблеми й доводити свою точку зору під час полеміки.

Задачі турніру для розв'язання рекомендуємо відкритого типу й заздалегідь доводити до відома учасників команд. Особливість запропонованого турніру полягає в тому, що участь у ньому можуть брати тричотири команди, кожна з яких складалась із 3 – 5 осіб.

Методичний турнір передбачає три методичні бої, під час яких команди виконували різні ролі – Доповідач, Оponent, Рецензент, Спотерігач. Так, Доповідач пропонує розв’язання обговорюваної задачі у вигляді короткої ілюстрованої доповіді; Оponent аналізує запропоноване командою Доповідача розв’язання задачі, виявляв його слабкі та сильні сторони, уточнює незрозумілі моменти: ставить питання, але не пропонує (нав’язувати власне рішення); Рецензент дає коротку оцінку виступам Доповідача й Оponentа, аналізує розуміння ними проблеми, яка обговорювалася, ставить питання Доповідачеві та Оponentу.

Методична доцільність такого заходу полягає в тому, що він сприяє формуванню в учасників і присутніх (глядачів) навичок творчого застосування теоретичних знань для розв’язання нестандартних педагогічних задач, розвитку аналітичного (критичного) мислення. Учасники турніру навчаються вільно висловлювати власну думку, складати і презентувати доповіді, ставити питання, вести педагогічну дискусію тощо.

У процес методичної підготовки здобувачів вищої освіти доцільно впроваджувати заходи, спрямовані на вивчення історико-педагогічної спадщини педагогів, їх методичного досвіду, оскільки сучасні умови розвитку української освіти націлюють освітян на вивчення і творче використання ідей видатних педагогів минулого. Із цією метою доцільним є проведення «Педагогічних роздумів» за темами: «Учитель, вихователь, педагог», присвячених до дня народження А. Макаренка, В. Сухомлинського та інших видатних педагогів; «Віртуальна подорож у педагогічне минуле», «Врятувати від забуття», на яких вивчається методична спадщина таких педагогів як Х. Алчевська, В. Водовозов, Г. Врецьона, Д. Дьюї, А. Дістерверг, М. Маккавейський, С. Русова, С. Соловейчик та інших. Готуючись до таких заходів, майбутні вчителі здійснюють науково-методичне дослідження, аналізують методичну спадщину відомих педагогів. Під час проведення заходу відбувається не тільки знайомство з біографією видатних педагогів, але й розкривається актуальність їх педагогічних систем, що мотивує

здобувачів вищої освіти на вивчення та творче використання ідей видатних педагогів, а головне – відбувається переконання здобувачів у важливості їх методичної підготовки для ефективної роботи у ЗЗСО.

Отже, мотиваційно-орієнтаційний етап системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи має бути спрямований на забезпечення позитивної мотивації, інтересу, орієнтації та усвідомлення значущості теоретичної та практичної методичної підготовки для подальшої успішної педагогічної діяльності, ставлення до методичної самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення, на підготовку конкурентоспроможного фахівця освітньої галузі.

Метою проведення змістово-практичного етапу реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи є формування всіх компонентів методичної підготовки студентів. Реалізація етапу сприяє теоретичній і практичній методичній підготовці майбутнього вчителя початкової школи до здійснення методичної роботи в закладі загальної середньої освіти.

Розв'язання проблеми методичної підготовки майбутніх учителів в умовах оновлення змісту початкової освіти на основі впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти, нових програм і планів має базуватися на нових методиках навчання основ наук із методикою їх викладання. Така підготовка вимагає відмови від традиційного «зубріння» навчальної інформації та передбачає впровадження інтерактивних методик, що сприяло розвитку критичного й креативного мислення, формування педагогічної рефлексії, що дозволяє здобувачам вищої освіти набувати навичок співробітництва, розкривати індивідуальні можливості, навчатися вести дискусію, міркувати, знаходити власні аргументи та сприймати аргументи інших, отже, творчо готувати себе до майбутньої професійно-методичної діяльності в умовах навчального процесу загальноосвітнього навчального закладу. Оскільки нова українська школа має працювати на засадах «педагогіки партнерства», то її цінності та принципи покладено в основу оновлення змісту

методичної підготовки вчителя. Слід наголосити й на зміні ролі педагога, який уже не є єдиним наставником і джерелом знань, його позиція має змінитися на позицію педагога-фасилітатора [114; 115].

На змістово-практичному етапі має забезпечуватися цілеспрямоване формування дидактико-методичної складової педагогічної діяльності та організація продуктивної методичної діяльності при викладанні фахових дисциплін, у процесі проходження педагогічної практики шляхом самоосвітньої діяльності, написання методичного есе, що загалом уможлиблювало підвищення рівня аналізу й осмислення методичних проблем освітян, розвиток здатності майбутнього вчителя до аналізу власного методичного досвіду.

Вищезазначене сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти групи *методичних знань*: (загальнопедагогічних, предметно-методичних, технологічно-методичних, знань про педагогічний менеджмент). Засвоєнню сукупності методичних сприяє вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу та основ наук із методикою їх викладання.

Так, *нормативні знання* формуються у процесі виконання самостійних робіт, а саме: «Аналіз Державного стандарту загальної початкової освіти»; «Аналіз базового навчального плану початкової школи, як складової частини Державного стандарту», «Аналіз Концепції «Нова українська школа» тощо.

Засвоєння *загальнопедагогічних знань* відбувається під час семінарських занять з «Педагогіки», а саме: «Урок як діалогічна взаємодія. Стратегії та прийоми педагогічної взаємодії»; «Педагогічна система Я. Коменського», «Уміти вчитися – як результат освіти. Як навчити дітей вчитися?», «В. Сухомлинський про майстерність учителя»; «Проблеми диференціації шкільного навчання»; «Психолого-педагогічні аспекти формування успішної особистості педагога початкової школи»; «Вивчення передового досвіду вчителів – шлях до педагогічної майстерності і творчості»; у процесі перегляду й обговорення педагогічно-методичних вебінарів: «Сучасний школяр: який він і як з ним взаємодіяти в освітньому процесі?», «Технологія навчання

у співпраці», «Педагогічний стиль учителя при змішаному навчанні», «Впровадження інтерактивних форм і прийомів у організацію навчання учнів початкової школи», «Початкова школа. Робота за оновленою програмою», розв'язування завдань різного рівня складності (таксономія Б. Блума); впровадження технології накопичення й систематизації інформації («методичне портфоліо»).

Предметно-методичні знання формуються під час лекційно-дискусійних занять з методик викладання предметів; розв'язання методичних ситуацій і задач, завдань дидактико-методичного «Комплексу навчально-дослідницьких і самостійних завдань із методики викладання природознавства», використання мультимедійних засобів навчання (презентацій Microsoft PowerPoint, тематичних відеороликів), складанням порівняльних та систематизуючих таблиць, побудовою логічних і узагальнювальних схем); у процесі самостійного здобування методичних знань у позааудиторний час, підготовки до семінарських занять; залучення до наукової роботи, виконання курсових і дипломних робіт, участь в олімпіадах, конкурсах, конференціях, виконання творчих завдань.

Практико-методичні знання засвоюються в процесі самоосвіти; вивчення спецкурсів «Методична майстерність учителя» та «Робота з батьками».

Цілеспрямованому формуванню знань про методичні аспекти організації співпраці вчителя з батьками сприяє започаткування в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи спецкурсу «Робота з батьками» (IV курс), який передбачає вивчення таких основних положень, як: традиційні та нетрадиційні форми та методи взаємодії та співпраці вчителя і школи з батьками, методика підготовки і проведення батьківських зборів, організація та проведення «університету педагогічних знань», педагогічних практикумів для батьків» тощо.

Систематизації й узагальненню методичних знань майбутніх учителів сприяє впровадження спецкурсу «Методична майстерність учителя» (V курс). На ефективне засвоєння здобувачами вищої освіти знань спрямовується

проведення нетрадиційних лекцій, зокрема: інтерактивна лекція: «Проблема методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці», лекція-консультування «Поняття про методичну роботу, майстерність і творчість учителя як складову його професійної діяльності», бінарна лекція «Урок як форма підвищення методичної майстерності вчителя», лекція-дискусія «Самоаналіз уроку як засіб підвищення ефективності професійної діяльності вчителя». Це сприяє активному сприйняттю здобувачами вищої освіти навчальної інформації, осмисленню методичних проблем із різних світоглядних позицій, усвідомленню особливостей своєї майбутньої діяльності в контексті розв'язання завдань якісної освіти молодших школярів.

Виходячи з того, що основною організаційною формою навчання у ЗВО є лекція, мета якої полягає у формуванні професійних знань, поглядів і мислення здобувачів вищої освіти, то зміни необхідно вносити саме в її мету і структуру, упроваджувати інтерактивну методику проведення, що забезпечує теоретичну професійну підготовку здобувача в умовах співробітництва і пошуку, формування самостійності й оригінальності мислення.

Такої ж думки дотримується Н. Глузман, яка зазначає про необхідність зміни в структурі лекційного заняття традиційної академічної (монологічної) форми навчання, де функції здобувача вищої освіти обмежуються лише конспектуванням, на активну, під час якої матеріал для конспектування подається за допомогою мультимедійних презентацій, студенти максимально залучені до розумової діяльності, викладач має можливість для спілкування з аудиторією слухачів, формує в них професійне (критичне, творче) мислення [22]. Науковці С. Дубяга, В. Лозова, Т. Лютіна, В. Молодиченко, О. Савченко, М. Поташник, Т. Фефілова, Ю. Шевченко наголошують, що лекції, на яких аргументується та мотивується тема, визначається її мета і завдання, використовується проблемне навчання сприяють розвитку творчого мислення та уяви майбутніх учителів [31; 32; 87; 95 та ін.].

Так, під час дослідження встановлено, що деякі викладачі не зазначають мету лекційного заняття, обґрунтовуючи це тим, що тема лекції (її план)

уже і є мета. Не погоджуючись із такою думкою, було досліджено проблему постановки мети лекційного заняття викладачами та спонукання до цього здобувачів вищої освіти. На цій основі укладено методичний посібник для викладачів, у якому пропонувалися різні приклади постановки дидактичної, розвивальної, виховної мети до навчальних занять, наведено методичні вимоги до них [122]. Отже, варто наголосити на важливості зазначення мети проведення лекційного заняття, яку можуть визначити й самі здобувачі, оскільки, на відміну від викладача вони не завжди чітко усвідомлюють, що під час лекції їм слід розв'язувати визначені педагогом завдання.

У зв'язку з цим, подано думку академіка О. Савченко щодо важливості зазначення мети школярами на початку уроку. Науковець доводить, що самостійне її визначення учнями, по-перше, мотивує їх до навчальної діяльності, формує в них рефлексивне ставлення до навчання, по-друге, розвивається схильність до попереднього обміркування власних дій, по-третє, формується адекватна самооцінка щодо особистісних якостей та реальних навчальних можливостей [93, с. 5–9]. Очевидно, що створюється нова дидактична модель уроку, яка містить такі структурні компоненти, як мотивація навчально-пізнавальної діяльності, повідомлення теми та мети уроку, рефлексивний компонент на різних етапах уроку; упроваджуються такі типи і види уроків, як урок засвоєння наукових знань і знань про способи діяльності, урок засвоєння інтелектуальних і практичних засобів діяльності, уроки проблемного характеру, уроки-дослідження, уроки-проекти тощо. Зазначені типи і види уроків дозволяють створювати проблемні ситуації, висувувати гіпотези й здійснювати обґрунтування розв'язування проблеми, використовувати знання в нестандартних навчальних ситуаціях.

Отже, реалізація вищезазначеної сучасної методичної моделі уроку не можлива без теоретичної підготовки майбутнього вчителя до творчої методичної діяльності. Тому одним із завдань методичної підготовки майбутніх учителів є розвиток їхніх творчо-методичних здібностей, нестандартного мислення. Саме тому здобувачів вищої освіти необхідно навчати не тільки

методиці традиційного уроку, під час навчання вони повинні весь час досліджувати нові знахідки освітян, намагатися обґрунтувати їх доцільність, ефективність, результативність тощо.

Одним із шляхів формування методичних знань майбутнього вчителя є використання у процесі лекційного заняття ефективних методів навчання, серед яких особливого значення набули інтерактивні методи, а таке заняття розглядається вже як інтерактивне.

Так, методична підготовка передбачає впровадження в освітній процес інтерактивних засобів (комп'ютерної техніки), оскільки більшої актуальності набуває проблема формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя засобами ІКТ.

Психолого-педагогічні проблеми комп'ютеризації освітнього процесу вивчали І. Костікова, Є. Машбиць, О. Снігур, О. Співаковський, О. Шиман та інші. Так, Б. Андрієвський, Л. Петухова наголошують на широких зображувальних можливостях комп'ютера як засобу навчання при реалізації змісту професійної освіти, який дозволяє реалізовувати спільну діяльність викладача й здобувача вищої освіти, ефективно управляти нею, реалізувати самонавчання, проводити науково-професійні дослідження. В. Імбер, Л. Макаренко наголошують на методиці впровадження мультимедійних засобів навчання, формуванні комп'ютерної грамотності як складової професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у процес фахової підготовки [3; 41; 65 та ін.]. Результати проведеного наукового пошуку підтверджують думку І. Костікової, В. Мельника, Е. Семенюка про те, що комп'ютер «став свого роду «співучасником» процесів творчої діяльності, так би мовити, співавтором людини в інтелектуальній творчості» [54; 96, с. 121–124].

Саме тому, неодмінно має здійснюватися впровадження ІКТ під час лекційних, семінарських занять, а також у зміст самостійних робіт, для презентації власних навчальних проєктів, наукових робіт. Майбутні вчителі мають змогу швидко, якісно й естетично створювати тексти, вправи, таблиці, схеми, графіки, малюнки, розмножувати й видозмінювати їх використовувати

відео- та аудіоматеріали тощо. При цьому здобувачі вищої освіти позбавляються необхідності займатися рутинною працею під час підготовки до занять, натомість мають можливість докласти більше зусиль для створення власного творчо-методичного матеріалу. Така діяльність здійснюється індивідуально, у парах, групах.

Від здобувачів вищої освіти, які проходять різні види педагогічної практики, вимагається проведення виховних заходів та уроків природознавства в початкових класах із використанням комп'ютера як сучасного засобу навчання, під час консультацій вони мають зробити методичне обґрунтування зазначеного засобу навчання і доцільність його впровадження. Така підготовка майбутніх учителів до уроків сприяє формуванню інформаційно-методичної компетентності, яка є основою для його подальшої творчої методичної діяльності в загальноосвітньому навчальному закладі. Залучення ІКТ у процес методичної підготовки майбутніх учителів передбачає зміну поглядів майбутніх фахівців на роль і місце вчителя й комп'ютера як сучасного й ефективного засобу навчання школярів, так і засобу самоосвітньої й методичної роботи, а отже, і зміну методики роботи викладачів ЗВО зі здобувачами вищої освіти в цілому.

Використання в освітньому процесі ІКТ розширює можливості для фахової самоосвіти майбутніх учителів, їм пропонується опрацювання матеріалів методичних порталів для вчителів початкових класів, проаналізувати методичні рекомендації щодо діяльності початкової школи, опрацювати нормативні документи, розміщені на сайті МОН України, ознайомитися зі змістом педагогічних проєктів («Інтелект України», «Росток»), методикою роботи з батьками школярів, методикою виховної роботи з учнями початкових класів тощо [44].

Доступ до різноманітних електронних ресурсів дозволяє майбутнім учителям під час підготовки до занять, наприклад, із методики викладання природознавства виконувати великий загальний обсяг роботи за короткий час (швидко накопичувати, створювати дидактичний матеріал, власні бази

даних – конспектів, презентацій до уроків, які містять тексти понять та їх визначень; фото на яких зображено об'єкти природи; вправи, тести, ігри, кросворди, відеофрагменти або мультфільми з природознавчим змістом; мультимедійні програми для формування елементів логічного мислення в учнів, наприклад: «Туристичні маршрути», «Явища природи»).

Вищезазначена методична підготовка студента щодо використання ІКТ у ЗЗСО дозволяє розширити власний методичний багаж майбутнього вчителя з основ наук із методикою їх викладання, ознайомитись за допомогою Інтернет-ресурсів із досягненнями інших учителів, порадами методистів і науковців, що усувало інформаційно-педагогічну ізоляцію між процесом підготовки у педагогічному ЗВО, досвідом роботи закладів освіти та освітянами.

Сучасна педагогічна освіта має достатній досвід традиційної системи навчання здобувачів вищої освіти із таких дисциплін, як «Вступ до педагогічної професії», «Історія педагогіки», «Загальна педагогіка», «Методика виховної роботи», «Основи педагогічної майстерності», фахові методики, які дозволяють здійснювати методичну підготовку майбутніх учителів початкової школи. Однак, традиційні підходи до вивчення фахових освітніх компонентів не достатньо узгоджуються з новою парадигмою і доктриною розвитку освіти України в XXI столітті, оскільки вона передбачає впровадження діяльнісного, акмеологічного, фасилітаційного та середовищного підходу до навчання, упровадження ІКТ, із метою інтенсифікації професійної підготовки майбутніх фахівців, розвитку творчого мислення здобувачів вищої освіти тощо. Саме тому основну увагу під час навчання здобувачів варто приділити тому, щоб їх вивчення перетворити на процес, наближений до реальних умов педагогічної діяльності вчителів школи, на процес науково-методичного пошуку, що сприяє їх творчій професійно-методичній самореалізації у процесі навчання, ознайомлення з ефективним педагогічним досвідом, формування умінь вести спостереження за діяльністю вчителів, учнів, батьків, виділяти головне, узагальнювати, розв'язувати педагогічні ситуації і задачі, виявляти

цікаві методичні досягнення найкращих фахівців, аналізувати їх педагогічний досвід, на основі якого формувати і розвивати власний.

Отже, формуванню методичних умінь сприяє організація продуктивної методичної діяльності, зміст якої надає змогу здобувачам освіти формувати власну траєкторію навчання, акцентуючи увагу на розвитку необхідних, на їх погляд, умінь, досвіді, а результатом є здатність на професійному рівні створювати власні інтелектуальні продукти, реалізовувати їх, демонструючи тим самим високу фахову конкурентоспроможність.

Педагогічний процес із вивчення зазначених у розділі освітніх компонентів, побудований на основі інтерактивної педагогічної діяльності, має за мету не тільки передачу знань майбутнім учителям школи, але й розвиток і саморозвиток його творчої особистості.

За допомогою інтерактивних методів у здобувачів вищої освіти формуються методичні навички й уміння в поєднанні з теоретичним вивченням конкретних тем. В основі інтерактивного освітнього процесу лежить творча взаємодія педагога зі здобувачами, яка є умовою формування в них творчого методичного мислення у процесі аудиторного навчання і передбачає використання активних та інтерактивних методів навчально-методичної діяльності з актуальних проблем педагогіки, серед яких: дидактичні ігри, рефлексія власної діяльності за результатами педагогічної практики в школі, «рефлексивні хвилинки» у процесі аудиторної та позааудиторної діяльності, діаграма Ішікави (діаграма «риб'ячої кістки» (Fishbone Diagram)) або «причинно-наслідкова» діаграма, «діаграма Венна»; «діамантова діаграма», допомагає створити ієрархію професійних цінностей, висловити свою думку; «аркуш мети фахівця», «мозковий штурм», «ГРОНО», метод «ПРЕС», «сенкан», «кубування», «акваріум», «обери позицію», «читання (педагогічних ситуацій) із зупинками», «читання з позначками»; «обмін думками», «знаю, хочу дізнатися, дізнався», «тонкі і товсті питання» (передбачали «однозначні» (фактичні) та розгорнути, ґрунтовні відповіді); методичні дебати та турніри; групове (парне) моделювання та презентація уроків різних типів тощо.

Використання зазначених методів у процесі вивчення здобувачами вищої освіти освітніх компонентів забезпечує їх діяльність в умовах співробітництва, що сприяє виробленню власних поглядів на поставлені проблеми та пошуку власних рішень, формуванню самостійності й оригінальності методичного мислення.

Методичними вміннями студенти опановують під час практичних занять з основ наук і методик їх викладання за допомогою інтерактивних методів, а саме: *ситуації методичного успіху*, яка полягала у високій оцінці деталей методичних досягнень («Тобі особливо вдалося...»; «Мені у твоїй роботі сподобалося ...»); *прийом персональної винятковості*: «Саме ти (ви) впораєшся з цим завданням, тому що...»); *практикоорієнтовні завдання*, спрямовані на реалізацію та вдосконалення методичних умінь; залучення здобувачів вищої освіти *до педагогічних досліджень*, результати яких доцільно презентувати в студентських наукових роботах, тезах доповідей під час участі в науково-практичних конференціях, методичних семінарах.

Крім зазначених методів, доцільним є здійснення критичного аналізу документів про освіту, навчальних програм, підручників, робочих зошитів із друкованою основою, матеріалів вебінарів, відеоуроків, аналізу та самоаналіз уроку, виховного заходу, власної методичної діяльності, дослідження і аналізу методичного досвіду вчителів і закладів загальної середньої освіти; аналіз продуктів навчально-методичної діяльності студентів тощо.

Так, формування *гностичних умінь* передбачає: групове проектування та моделювання; написання методичних (педагогічних) есе: «Творчий учитель», «Моя методична майстерність», сократична бесіда: «Оцінка – це не тільки думка вчителя»; виконання методичних завдань, наближених до реальних умов у початковій школі; виконання практичних і самостійних робіт: «Аналіз навчальної програми з «Природознавства» для 1 – 4 класів; «Аналіз підручників «Природознавство» для 1 – 4 класів та інших дидактичних і методичних матеріалів; аналіз різних типів традиційних уроків і видів нестандартних уроків, аналіз та інтерпретація освітньо-методичних процесів, опрацювання інформації

методичного й аналітичного змісту; аналіз матеріалу власного дослідження, його, узагальнення та оцінка отриманих результатів; аналіз методичних прийомів учителів за книгою А. Гіна «Прийоми педагогічної техніки»; інтерактивних методик за книгою О. Пометун, Л. Пироженко «Сучасний урок».

Проективні вміння формуються в процесі проектування уроків (виховних заходів); планування внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків; логічне конструювання викладу навчального матеріалу; прогнозування діяльності учнів та її результатів, власної методичної діяльності; моделювання різних типів уроків за традиційними і нетрадиційними методиками, використання алгоритму (технологічної карти уроку) під час підготовки і складанні конспекту, створення мультимедійних презентацій до уроку, складання диференційованих завдань і завдань, спрямованих на поетапне формування основних понять з теми і розумових дій учнів; розробка освітніх проєктів.

Формуванню *організаторсько-виконавських умінь* сприяє: здійснення контролю і оцінювання навчальних досягнень учнів згідно з критеріями оцінювання та згідно з Державними вимогами до рівня навчальних досягнень учнів, визначених у програмі з певного предмету; розв'язання різноманітних дидактико-методичних ситуацій; використання інтерактивних методів навчання, методичних ігор (прогривання ролі вчителя, батьків, колективу батьків, методистів тощо); практико-орієнтовних завдань, спрямованих на засвоєння досвіду методичної діяльності; методичних завдань різного рівня (репродуктивного, конструктивного, творчого), виготовлення методичних буклетів: «Нетрадиційні уроки»; «Рефлексивна хвилинка уроку», «Вербальне оцінювання учнів»; створення наочних посібників із природознавства: «Модель Сонячної системи», «Модель Землі», «Кругообіг води в природі»; методичного посібника «Методика спостережень і проведення дослідів з природознавства в початковій школі» тощо).

Максимальні можливості для опанування організаторсько-виконавськими вміннями надаємо через виконання здобувачами освіти практичних робіт

із курсу «Методична майстерність учителя», а саме: «Технологія розробки і методика проведення нестандартного уроку, його аналіз», «Розробка уроку з використанням методики розвитку критичного мислення молодших школярів»; «Методика організації само- і взаємоконтролю на уроках у початковій школі» тощо; «Робота з батьками»: «Складання плану роботи з батьками»; «Батьківські збори, методика їх організації та проведення»; «Форми і методи взаємодії вчителя і школи з батьками»; виконання самостійних робіт: «Планування власної системи педагогічної просвіти батьків»; «Планування змісту тематичних консультацій для батьків» тощо.

Під час вивчення освітнього компонента «Робота з батьками» здобувачі вищої освіти опановують методикою визначення рівня сформованості педагогічної культури сім'ї та педагогічного впливу на батьків із метою залучення їх до взаємодії зі школою та іншими виховними інститутами; організації спільної діяльності батьків і вчителів із виховання дітей; методикою індивідуальної роботи з батьками, наданню консультацій з виховання дітей у сім'ї; методикою організації і проведення батьківських зборів; використання передового педагогічного досвіду у роботі з сім'єю школяра; здійснювати соціально-педагогічне дослідження, використовуючи при цьому методи наукового пошуку, чому сприяє підготовка і захист рефератів, повідомлень, виступи з актуальних проблем щодо взаємодії сім'ї та школи, створення діагностичних анкет для батьків, складання педагогічних порад і пам'яток батькам, розробка орієнтованої тематики і конспектів батьківських зборів, школи для батьків, батьківського лекторію, університету педагогічних знань тощо.

На практичних заняттях майбутні вчителі виконують різні ролі (батьків, учителів, психологів, соціальних педагогів, представників адміністрації, учнів), вчать розв'язувати складні проблеми щодо роботи з батьками, готуються до реальної роботи з батьками учнів; практикують написання й аналіз педагогічних есе («Батьківський авторитет», «Труднощі та помилки в взаємодії батьків і педагогів їх причини, шляхи подолання» тощо), складають сценарії до батьківських зборів та їх проведення, створюють авторські журнали

для батьків, відпрацьовують методичні уміння щодо організації та проведення батьківських зборів, педагогічних практикумів тощо.

Зазначена навчально-методична діяльність здобувачів вищої освіти надає широкі можливості наблизити навчальний процес до умов професійно-методичної діяльності.

Формування організаторсько-виконавських умінь передбачає виконання цільових завдань методичного змісту в процесі проходження навчальних педагогічних практик «З позакласної виховної роботи в школі», «Перші дні дитини в школі», «Пробні уроки», «Переддипломна практика»: складання індивідуального плану роботи, розгорнутих планів-конспектів виховних занять та уроків, щоденників спостережень, поповнення методичного портфоліо матеріалами творчо-методичного змісту, підготовка натуральних навчально-наочних посібників (гербаріїв рослин; колекцій ґрунтів, сухих та соковитих плодів рослин і насіння, шишок голонасінних тощо), розробку навчальних екскурсій («Ознайомлення з об'єктами неживої та живої природи», «Спостереження за природою влітку»; «Ознайомлення з тваринами екопарку», «Ознайомлення з формами рельєфу, водоймами, рослинним і тваринним світом, ґрунтами рідного краю»).

Творчо-рефлексивні вміння передбачають вільне використання методичних знань і вмінь, креативне й самостійне виконання завдань методичного спрямування, творче переосмислення методичного матеріалу, висловлювання своїх методичних думок, ідей, пропозицій; реалізація власного стилю методичної діяльності; творче впровадження освітньо-методичних продуктів та створення своїх продуктів; самостійне набуття нових методичних знань і досвіду як чинника професійної самореалізації і саморозвитку, опанування методичною майстерністю; адекватна оцінка й самооцінка дидактико-методичних ситуацій, ефективне здійснення методичної рефлексії.

Так, формування *творчо-рефлексивних* умінь відбувається в процесі створення власного освітньо-методичного творчого продукту (складання навчальних текстів з помилками до уроків, диференційованих дидактичних

завдань до уроків, презентація методичних здобутків у позааудиторних методичних заходах, написання рецензії на підручник, робочий зошит із друкованою основою, створення методичної скриньки вчителя, розробка професійних заборон щодо оцінювання учнів початкової школи тощо); участі в проблемних семінарах, передбачених курсом «Методична майстерність учителя», а саме: («Початкова школа: освіта для життя», «Концептуальні засади реформування середньої освіти як ідеологія змін в освіті», «Методична майстерність і творчість учителя як складова його професійної діяльності», «Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України»: за чи проти?», «Педагогічний менеджмент: данина моді чи потреба часу?»; «Тайм-менеджмент учителя: як встигати жити і працювати»), що сприяє формуванню критичного методичного мислення, методичної творчості, інтересу до методичної взаємодії, стійкого бажання і прагнення майбутніх учителів початкової школи займатися методичною діяльністю, запобігало виникненню методичних утруднень. Під час практичних занять («Планування та проведення методичного дня вчителя-початківця»; «Педагогічне діагностування готовності майбутнього вчителя до саморозвитку», а також практичних занять у формі методичних дебатів, наприклад, «Методична творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки вчителів: фундаментальна стратегія інноваційного розвитку педагогічної освіти чи власні надбання для самореалізації особистості?») та самостійних робіт («Складання і захист методичної візитки вчителя»; «Складання алгоритму роботи над науково-методичною проблемою»; «Розробка методичного проєкту «Модель інноваційного молодого вчителя»; «Написання реферату за науково-методичною проблемою», «Складання програми методичного самовдосконалення», «Складання тайм-менеджменту молодого вчителя»; «Порівняльна характеристика Мері Поппінс і Міс Ендрю як педагогів з метою створення іміджу педагога-вихователя») відбувається інтеграція отриманих методичних вмінь, формується досвід творчої рефлексивної методичної діяльності.

Формуванню *творчо-рефлексивних умінь* сприяє виконання практичних робіт, передбачених програмою курсу «Робота з батьками», а саме: «Розробка проекту «Педагогіка співробітництва з батьками»; «Підготовка і проведення сценарію нестандартного заходу для батьків», «Нетрадиційні форми роботи з батьками: рольові ігри, тренінгові технології; залучення батьків до організації і проведення святкових та вихідних днів, вільного часу, шкільних свят, участі у конкурсах, олімпіадах, проєктній та дослідницькій діяльності школярів».

Для успішного формування творчо-рефлексивних умінь здобувачам вищої освіти мають надаватися методичні завдання та рекомендації для їх виконання, перелік джерел для опрацювання, що сприяє ефективному виконанню їх методичної діяльності.

Варто наголосити, що формування творчого, ініціативного педагога починає здійснюватися коли майбутній учитель поставлений в умови, наближені до його практичної діяльності саме за допомогою креативних методів, які орієнтовані не на пасивне, а на активне навчання і сприяють створенню творчої атмосфери на заняттях, сприяють розвитку навичок професійного спілкування всіма учасниками едукативного процесу, формуванню умінь аналізувати педагогічні ситуації, здійснювати методичну рефлексію.

Так, метод «ПРЕС» передбачає такі етапи: позиція, обґрунтування, приклад, висновки. Наприклад [82, с. 140]:

Позиція: Я вважаю, що ... (висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваш погляд). *Я вважаю, що Концепція «Нова Українська школа» – це реальний шанс змінити країну.*

Обґрунтування: ...тому, що... (наведіть причину появи цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції). *Я вважаю, що Концепція «Нова Українська школа» – це реальний шанс змінити країну, тому що в ній зазначено про «триєдиний» погляд на учня, вона має готувати Особистість, Громадянина та Фахівця.*

Приклад: ... наприклад... (наведіть факти, які демонструють ваші докази, вони підсилять вашу позицію). *Наприклад, ми маємо три осі координат, які формуватимуть «освітній простір» нової школи: індивідуально-психологічну, суспільно-політичну та соціально-економічну. Така об'ємна тривимірна модель Учня дозволяє враховувати в навчальному процесі інтереси основних «акціонерів» школи: учня та його батьків, держави, ринку праці.*

Висновки: Отже (тому), я вважаю... (узагальніть свою думку, дійдіть висновку про те, що необхідно робити; тобто, це є заклик прийняти вашу позицію). *Отже, нова українська школа ставить собі за мету реалізувати педагогіку партнерства: співпраця між учителем, учнем і батьками, які мають стати рівноправними учасниками освітнього процесу та підготувати учня, який зможе зарадити собі в умовах сучасного динамічного та мінливого світу.*

Отже, використання зазначених методів навчання вимагає активних дій здобувачів вищої освіти у процесі формування їх методичної творчості.

Так, упровадження методичних турнірів дозволяє змінити позицію здобувача вищої освіти з простого споживача інформації, який пасивно сприймає матеріал, на активного діючого учасника, що використовує свої теоретичні знання й уміння для розв'язання конкретних практичних завдань у нестандартній ситуації. Зазначений вид навчально-практичної методичної діяльності дозволяє визначити інтереси й нахили майбутніх учителів, їх творчі здібності та можливості, урахування яких допомагало створювати необхідні умови для особистісної підтримки й розвитку. Отже, процес едукативної доцільно організовувати так, щоб викликати у здобувачів вищої освіти потребу у творчому застосуванні знань, формувати здібності нестандартного методичного мислення і подальшого професійного розвитку.

Вищенаведене свідчить, що вивчення освітніх компонентів у процесі інтерактивної взаємодії створює умови для творчої методичної самореалізації майбутнього вчителя, який паралельно опановує методикою інтерактивного навчання школярів (навчається планувати інтерактивний урок, урок за технологією формування критичного мислення) і надає багато можливостей

для формування навичок щодо здійснення педагогічної рефлексії, без якої неможлива належна методична підготовка фахівця загальноосвітнього навчального закладу. Залучаючись до процесу інтерактивного розв'язання навчально-методичних задач, здобувачами вищої освіти засвоюється досвід індивідуальної творчої діяльності, підвищується внутрішня мотивація, розвивались уміння дидактичної рефлексії, самостійність, критичність і гнучкість професійного педагогічного мислення.

Процес формування *творчо-рефлексивних умінь* передбачає упровадження дослідницького методу, який сприяє розвитку творчого науково-методичного потенціалу здобувачів вищої освіти, їх критичного мислення.

На думку О. Савченко, упровадження дослідницького методу навчання здобувачів вищої освіти забезпечує формування дослідницьких умінь і навичок, здібностей творчо підходити до розв'язання педагогічної (методичної) проблеми [91; 92; 95]. С. Дубяга, Н. Ставрінова, Т. Фефілова, Б. Холод, Ю. Шевченко та інші наголошують, що до структури лекцій варто включати елементи дослідницької роботи, розкривати сучасні підходи й концепції, використовувати досвід роботи кращих учителів шкіл, визначати перспективи розвитку школи і педагогіки, здійснювати міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки тощо [32, с. 309–317; 75, с. 105–110; 99, с. 144–151].

Головними завданнями дослідницької діяльності є: формування наукового світогляду, опанування методологією та методами педагогічного дослідження; постійне збагачення й удосконалення своїх знань; розвиток творчих здібностей, інтелектуальної активності, критичного мислення, здатності застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності [106; 107; 111], у наслідок чого майбутні вчителі навчаються самостійно мислити, висловлювати власну думку, підсумовувати. Використання такої методики озброює здобувачів вищої освіти не тільки знаннями, але й методами їх здобуття, тому організаційними формами навчальної дослідницької (науково-методичної) діяльності здобувачів вищої освіти є написання рефератів, курсових, проведення спостережень, розв'язання

дослідницьких задач, вивчення архівних і біографічних матеріалів, участь у науково-практичних конференціях тощо.

Для ознайомлення з особливостями науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти доцільним є впровадження «круглого столу» за темою: «Актуальні питання науково-дослідної роботи», під час якого аналізувалися питання науково-дослідної роботи вчителя, вимог щодо підготовки студентських робіт для наукових конкурсів; написання наукових статей, тез, опрацювання науково-методичної літератури та першоджерел тощо.

Важливо здобувачам вищої освіти пропонувати брати участь у творчих наукових конкурсах предметно-методичного та загальнопедагогічного спрямування, які дають змогу включити майбутніх учителів початкової школи у пошукову діяльність, поширювати й поглиблювати систему науково-методичних знань і перетворювати їх в інструмент творчого методичного освоєння змісту професійно-методичною діяльністю педагога (наприклад, «Дидактичні ігри на уроках природознавства в початковій школі як засіб формування пізнавальної активності учнів», «Системи екологічного виховання молодших школярів на уроках природознавства», «Диференційований підхід до навчання молодших школярів», «Способи стимулювання пізнавальної активності молодших школярів», «Самостійна робота як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів», Інтегрований урок як форма організації навчання у початковій ланці освіти, «Комп'ютер як засіб навчання на уроках природознавства в початковій школі», «Комп'ютерні технології як засіб підвищення рівня навчальних досягнень молодших школярів», «Педагогічні умови організації позакласної виховної роботи з молодшими школярами», «Технологія організації групової навчальної діяльності на уроках природознавства» тощо). У зазначених науково-методичних роботах здобувачі вищої освіти розробляли моделі навчання і виховання в початковій школі з використанням інтегрованих уроків, дидактичних ігор, екскурсій, виховних заходів тощо.

Результати наукових досліджень здобувачів вищої освіти за педагогічним і методичним напрямками необхідно презентувати під час науково-практичних конференцій різних рівнів. Наведемо приклади тем доповідей здобувачів вищої освіти: «Самоосвіта молодого вчителя як актуальна науково-педагогічна проблема»; «Науково-методична підготовка майбутніх учителів як складова професійної майстерності», «Проблеми адаптації молодого вчителя до педагогічного колективу»; «Розвиток професійної компетентності сучасного вчителя через самоосвіту»; «Формування педагогічної культури майбутніх фахівців засобами художньої літератури»; «Педагогічна практика як складова професійної підготовки майбутнього вчителя-вихователя»; «Психологічна підготовка майбутнього вчителя в контексті компетентнісного підходу»; «Педагогічна культура молодого вчителя як актуальна історико-педагогічна проблема»; «Умови ефективності та перспективні тенденції розвитку науково-методичної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах».

Отже, під час дослідницького й інтерактивного навчання здобувач вищої освіти виступає як активна особистість, що має сформовану систему поглядів й активно пізнає особливості методичної діяльності вчителя. Відповідно здобувач має право на власні переконання та право на вибір, що сприяю формуванню у нього власного методичного досвіду.

Усе вищезазначене сприяє інтенсифікації теоретичної і практичної складових методичної підготовки здобувачів вищої освіти, їх інтегруванню, вимагає забезпечення умов для включення здобувачів в індивідуальні й колективні форми методичної діяльності з поступовим ускладненням її змісту і моделюванням реальної методичної діяльності вчителя, реалізації їх здібностей, розширення уявлення про обрану професію.

Формуванню творчо-рефлексивних умінь сприяє проведення дебатів («Методична творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки учителів: фундаментальна стратегія інноваційного розвитку педагогічної освіти чи власні надбання для самореалізації особистості?»); сократичних бесід («Оцінка – це не тільки думка вчителя», «Педагогічна і методична рефлексія»);

написання педагогічно-методичних есе («Творчий учитель», «Моя методична майстерність», «Передовий досвід учителів – шлях до педагогічної майстерності та творчості»); виготовлення методичних буклетів («Нетрадиційні уроки», «Рефлексивна хвилинка уроку», «Вербальне оцінювання учнів»); створення «методичного портфоліо».

Технологія створення «професійного портфоліо» сприяє самонавчанню, розвитку навичок оцінної діяльності, педагогічної рефлексії; формуванню вміння вчитися – ставити мету, планувати й організовувати власну навчально-методичну діяльність тощо [22; 23; 48].

У дослідженні «Методичне портфоліо» використовується як засіб навчання, що відображає процес розвитку методичних знань, умінь та їх усвідомленості як складових методичної компетентності майбутніх учителів, воно супроводжувало навчальну діяльність здобувачів вищої освіти протягом вивчення освітнього компонента, використовувалося з метою саморозвитку та здійснення педагогічної рефлексії, оцінювання методичної діяльності й виконувало такі функції: змістову, мотиваційну, розвивальну, інформаційного пошуку, систематизації інформації, підготовки матеріалів для створення здобувачами методичних посібників.

Зміст «методичного портфоліо» передбачає: документи, що регламентують роботу вчителя, педагогічні есе та проєкти, результати інформаційно-методичного пошуку. Електронний варіант «методичного портфоліо» містить відеоматеріали до фізкультхвилинки, уроків із природознавства, роботи з батьками, тематичні презентації до уроків, результати педагогічних досліджень, тези доповідей, матеріали практики тощо.

Одним із завдань портфоліо є розроблення здобувачами вищої освіти методичного посібника «Методика спостережень і проведення дослідів з природознавства в початковій школі», що забезпечує занурення їх у методичну діяльність, формування методичних умінь визначати мету спостережень і дослідів, організовувати і проводити їх робити висновки із спостережень за результатами дослідів; визначати їх місце в освітньому процесі. При створенні

портфоліо мають враховуватися основні дидактичні принципи і закономірності процесу навчання молодших школярів, діяльнісний (дослідницький) підхід до навчання молодших школярів.

Методичне портфоліо з курсу «Робота з батьками» містить матеріали, які відбивають правові основи сучасного сімейного виховання, права та обов'язків батьків, права дитини (відповідні статті Конституції України, Закон України «Про охорону дитинства», Декларацію прав дитини, Конвенцію ООН про права дитини тощо), розроблені здобувачами вищої освіти рекомендації, буклети, журнали для батьків, були підібрані відеоматеріали з різних аспектів щодо підвищення педагогічної культури батьків для успішного виховання власних дітей («Сімейне виховання», «Притча про любов і терпимість батьків і дітей», «Кожна дитина може багатого досягти», «Діти – відображення батьків», «Великі й маленькі» (за книгою А. Макаренка «Книга для батьків»), «Найкращий тато» тощо), тематичні відеопроекти («Взаєморозуміння між батьками і дітьми», «Способи розв'язання конфліктів у сім'ї», «Сім помилок батьків при спілкуванні з дитиною», «Сім сценаріїв вихідного дня» тощо).

До «методичного портфоліо» з курсу «Методична майстерність учителя» здобувачі вищої освіти включають матеріали, які передбачають використання їх у подальшій методичній роботі закладу загальної середньої освіти, наприклад, «Положення про методичний день учителя»; орієнтовний план проведення методичного дня вчителя-початківця та роботи педагога над індивідуальною науково-методичною темою (проблемою); алгоритм складання педагогічної візитівки (педагогічного резюме) учителя, підготовки і проведення педагогічного проєкту; загальні вимоги до написання методичного есе, діагностичну карту педагогічної оцінки і самооцінки готовності вчителя до саморозвитку, тощо. У процесі створення «методичного портфоліо» аналізуються різні погляди щодо його змісту і доцільності.

Отже, за результатами складання здобувачами вищої освіти методичного портфоліо з різних освітніх компонентів відбувається підготовка методичних

матеріалів для проходження педагогічної практики, яка відіграє важливу роль у процесі закріплення методичних знань на практиці, оволодінні здобувачами методичним досвідом.

Із метою ефективної практичної методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи під час освітньої діяльності важливим є впровадження в навчальний процес дидактико-методичного комплексу «Комплекс навчально-дослідницьких і самостійних завдань з методики викладання природознавства» (КНДС), розроблений групою авторів (Г. Пономарьва, В. Тетьоркіна, С. Погорелова, І. Упатова) із метою формування в майбутніх учителів умінь розв'язувати сучасні методичні завдання нової початкової школи, організації їх самостійної роботи та підготовки до успішного проходження педагогічної практики [86].

Ураховуючи той факт, що вивчення методики викладання природознавства, як правило, передує вивченню здобувачами вищої освіти дидактики, запровадження в освітній процес КНДС є доцільним, оскільки його зміст спрямовано на ознайомлення здобувачів вищої освіти із початковими дидактичними поняттями щодо теорії навчання природознавству, а також дозволяє включити понятійно-термінологічну складову дидактики, створити умови для кращого розуміння здобувачами вищої освіти спеціальних методичних понять. Отже, дидактико-методична складова КНДС створює умови для розв'язання практичних завдань методичної підготовки майбутніх учителів.

Упровадження КНДС в освітній процес із вивчення методики викладання природознавства сприяло реалізації діяльнісного підходу, який покладено в основу методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що надавало змогу отримати досвід методичної діяльності щодо здійснення аналізу державних стандартів початкової школи, змісту освіти з природознавства, навчальних програм, підручників, робочих зошитів із друкованою основою, вимог до оцінювання рівня навчальних досягнень учнів початкової школи, визначення мети та завдання вивчення розділу, навчальної теми, уроку тощо [86; 109; 110].

Одним із завдань КНДС щодо методичної діяльності під час практичної роботи був аналіз підручників з «Природознавства» та «Я у світі» для 1 – 4 класів із метою встановлення його відповідності чинної навчальної програми з природознавства.

Для формування методичних умінь в аспекті науково-методичної роботи здобувачів вищої освіти пропонувалося здійснити дослідницькі дії [106; 107]. Зміст методичного дослідження здобувачів полягає у тому, що необхідно дослідити дидактичні умови організації роботи з підручником та запропонувати методику роботи з ним на різних етапах уроку: перевірки домашнього завдання; вивчення нового матеріалу; закріплення вивченого матеріалу.

Також здобувачам вищої освіти необхідно дослідити та запропонувати методичні прийоми роботи з текстом та ілюстраціями підручника, завданнями і вправами, таблицями і схемами [110, с. 316–324]. Наприклад:

- проаналізуйте текстові компоненти підручників природознавства за 3 – 4 клас, визначте призначення основних, пояснювальних і додаткових текстів;
- визначте роль позатекстових компонентів: а) призначення апарату орієнтування (вступ, передмова, зміст, символи орієнтування, рубрикації, виділення – кольорові, шрифтові, бібліографія); б) ілюстрацій (малюнки, фотографії, репродукції, фотосхеми, фотомонтажі, план і карта); в) апарату організації засвоєння (запитання, завдання, таблиці, покажчики, інструктивні матеріали) тощо;
- запропонуйте завдання для заохочення роботи з підручником молодших школярів.

Наведемо приклади питань і завдань з аналізу освітянських документів (Державний стандарт загальної початкової освіти, Базовий навчальний план початкової школи, як його складову частину, Концепція «Нова українська школа»), які сприяли формуванню методичного мислення та педагогічної рефлексії діяльності: «Проаналізувати структуру державного стандарту початкової загальної освіти»; «З'ясувати, чим різняться інваріантна

та варіативна складові змісту освіти?»; «Установити, в чому полягає суть компетентнісно орієнтованого підходу до відбору змісту освіти?»; «Визначити методологічний, законодавчий і дидактичний аспекти розвитку змісту освіти в Україні (за статтею О. Савченко «Розвиток змісту початкової освіти в умовах державного суверенітету України: методологічний, законодавчий, дидактичний аспекти») [94, с 25–29]; «Зробити висновки про розвиток змісту початкової освіти в Україні» тощо.

За результатами виконання зазначених завдань здобувачі вищої освіти отримують цілісне уявлення про зміст і структуру початкового рівня освіти учнів, встановили погодинне співвідношення між освітніми галузями, визначили гранично допустиме навантаження учнів та загальнорічну кількість годин тощо.

Навчальні завдання КНДС також передбачають методичний аналіз здобувачами вищої освіти тем шкільного курсу з природознавства, складання планів-конспектів щодо вивчення теми, розробку моделей різних типів уроків, які згодом були представлені у формі мультимедійних презентацій, складання диференційованих завдань і завдань, спрямованих на поетапне формування основних природничих понять і розумових дій учнів. Педагогічний аналіз уроку за алгоритмом (технологічною картою уроку), який здійснюється здобувачами вищої освіти під час лабораторних та практичних занять, дозволяє виявляти методичні знання й уміння здобувачів щодо методики й техніки уроку, розв'язувати методичні завдання на різних рівнях (репродуктивному, конструктивному, творчому), здійснювати контроль за якістю виконання роботи.

Навчання здобувачів вищої освіти щодо складання дидактичних завдань для учнів відбувалося за таких умов:

- включення в дидактичне завдання текстів-описів за для того, щоб проаналізувавши їх, встановити критерії і послідовність у викладі думки;
- самостійне створення невеликих текстів (зокрема текстів-описів) відповідно до виділених аспектів теми, яка вивчається;

- аналіз тексту створеного дидактичного завдання (самостійно чи колективно) за критеріями, позначеними в процесі спільного обговорення;
- корекція формулювання тексту дидактичного завдання відповідно до проведеного аналізу;
- участь в обговоренні розроблених дидактичних завдань, створених іншими;
- самоаналіз власних дій у результаті проведеного і презентованого методичного дослідження.

Результатом такої роботи є формулювання здобувачами вищої освіти вимог до підготовки дидактичного матеріалу уроку та аналізу доцільності його використання, складання технологічної карти уроку.

Під технологічною картою уроку розуміється спосіб графічного проектування уроку, таблиця, що дозволяє структурувати урок за обраними параметрами, які регламентують діяльність вчителя з планування та організації освітнього процесу на уроці, відповідно до вимог державних освітніх стандартів початкової школи.

Упровадження технологічної карти уроку здійснюється з метою підвищення ефективності підготовки та проведення уроку та виявлення сформованих методичних умінь майбутніх учителів, рівня сформованості практичних дій щодо методичної побудови уроку. Технологічна карта, як і традиційний конспект уроку, включає такі параметри: тему; мету (дидактичну, розвивальну, виховну), тип (вид) уроку, етапи, засоби навчання, методи і прийоми навчально-пізнавальної діяльності, але специфікою такої карти є зазначення основних понять теми, яка вивчається учнями, мети діяльності вчителя щодо використання кожного методу (прийому) та засобу, також важливою складовою карти є планування діяльності учнів на кожному етапі згідно з вимогами державного стандарту щодо діяльнісного підходу в навчанні.

Складання технологічної карти уроку, якою користувалися здобувачі вищої освіти під час лабораторних і практичних занять, самостійної підготовки

до уроку та його аналізу під час проходження педагогічної практики, передбачає не тільки зазначення структурних компонентів уроку та їх зміст, але й допомагає здобувачам ретельно спланувати зміст діяльності учнів на кожному з його етапів, зробити методичне обґрунтування як діяльності учнів на уроці, так і власної; дозволяє студентам проаналізувати власне методичне просування.

Слід зазначити, що самостійне складання технологічної карти майбутнім учителем надає більше можливостей, у порівнянні з традиційним конспектом уроку, щодо його методичної побудови та проведення, оскільки є змога урізноманітнювати методи, форми організації навчально-пізнавальної діяльності, засоби та аналізувати мету і доцільність їх використання під час проходження педагогічної практики. При складанні технологічної карти, зазначаючи діяльність учителя й учнів під час уроку, здобувачам вищої освіти наголошується на зміні позиції учителя початкових класів із транслятора знань на позицію вчителя-фасилітатора, який має працювати за парадигмою особистісно орієнтованої педагогіки та допомагати учням ефективно взаємодіяти.

Виконуючи вищезазначені завдання, здобувачі вищої освіти опановують методичним знанням через дослідницько-методичну компетентність, яка проявляється в умінні організувати вивчення стану навчальних досягнень учнів, їх практичних дій; інтерпретувати та перетворювати як діяльність учнів, так і власну методичну діяльність; аналізувати педагогічний процес, проєктувати і конструювати педагогічні інновації, розробляти нові засоби навчання молодших школярів.

Виконання дослідницько-методичних завдань, спрямованих на виявлення стану сформованості в дітей практичних дій, дозволяє майбутньому вчителю під час проходження педагогічної практики розв'язувати актуальні питання з удосконалення процесу навчання природознавству, бачити проблемні аспекти власної методичної діяльності, вибудовувати освітню траєкторію, оскільки,

проводячи методичне дослідження, здобувач вищої освіти змінює своє розуміння щодо педагогічної діяльності.

Отже, методика використання дидактико-методичного посібника (КНДС) у освітньому процесі педагогічного ЗВО сприяє:

- підсиленню мотивації навчання, формуванню інтересу до навчання; пізнавальної новизни; навичок самостійної роботи й самоконтролю, розвитку відповідальності за свої знання, які передбачали готовність і потребу майбутніх учителів навчатися впродовж усього життя;

- продуктивній творчій діяльності, формуванню потреби у творчості (уміння діяти в нестандартних ситуаціях, активізація творчих здібностей здобувачів вищої освіти, реалізація їх творчого потенціалу);

- запровадженню колективних, групових, парних, індивідуальних форм навчання;

- створенню ситуацій емоційно-моральних переживань, удосконаленню навичок само- і взаємонавчання;

- формуванню інформаційно-методичної компетентності;

- створенню ситуації вибору, формуванню вмінь брати на себе відповідальність за зроблений вибір, бути активним під час розв'язання завдань будь-якого рівня складності), що передбачало стимулювання пізнавальної активності студентів, сприяло виробленню критичного ставлення до себе й навколишнього світу.

Отже, зазначений навчально-методичний посібник КНДС, за умов цілеспрямованого його впровадження у процес методичної підготовки, виконує кілька функцій [110, с. 316–324]:

- формування у здобувачів вищої освіти методичних умінь і навичок, реалізація знань на різних рівнях (репродуктивному, конструктивному, творчому);

- діагностування якості засвоєння взаємозв'язку між структурними елементами навчального матеріалу, що дає підстави визначати, наскільки успішно здобувачі вищої освіти оволодівали системою певних знань, який

загальний рівень їх засвоєння, чи відповідає він вимогам навчальної програми, а також дає змогу реалізувати корекцію і самокорекцію знань;

- здійснення диференційованого контролю, самоконтролю та взаємоконтролю шляхом виконання завдань різного рівня складності, що передбачає врахування індивідуальних особливостей здобувачів вищої освіти;
- формування позитивного ставлення здобувачів вищої освіти до професійного навчання, підвищення його ефективності;
- мотивація і навчально-пізнавальна активізація діяльності;
- опанування майбутніми вчителями діяльністю, спрямованою на запровадження різних методів, засобів, форм навчання і контролю учнів;
- здійснення рефлексії власної методичної діяльності.

Отже, методична підготовка майбутнього вчителя під час виконання завдань КНДС передбачає таку організацію навчання, за якої здобувачі вищої освіти здійснюють роботу, адекватну методичній діяльності вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти.

Вищезазначене свідчить про те, що результатом теоретичної і практичної методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи є формування методичного досвіду, який вони не тільки набувають, але й здатні продемонструвати.

Отже, методична підготовка, яка включає систему мотивів, цінностей, бажань, зацікавленість у роботі та творчий підхід до її реалізації, забезпечує спрямованість майбутнього вчителя на самовдосконалення у професійній діяльності, позитивне ставлення до методичної діяльності освітян, до позбавлення педагогічних стереотипів та шаблонності власного мислення.

Саме тому особливого значення для методичної підготовки здобувачів вищої освіти набувають огляди обговорення педагогічної та методичної літератури, періодичних видань, а також теле- й інтернет-ресурсів на педагогічну тематику, що дозволяло своєчасно привернути увагу майбутніх учителів до проблем, які висвітлюються в зазначених джерелах, залучення

їх до дискусій щодо можливих шляхів їх розв'язання, а головне – до педагогічних інновацій.

На набуття здобувачами вищої освіти методичного досвіду спрямовуються проведення всіх видів педагогічної практики («Перші дні дитини в школі», «Пробні уроки», «Із позакласної виховної роботи в школі», «Переддипломна практика», «Практика з природознавства та краєзнавства» тощо), які націлюють майбутніх учителів на конкретну роботу з апробації отриманих методичних знань і засвоєних умінь та включали різні види аналітико-оцінної діяльності теоретичного та практичного характеру, а саме: аналіз методичної діяльності закладів загальної середньої освіти та методичного досвіду вчителів; оцінка стилю методичної роботи директора, методиста, учителя; самооцінка свого стилю методичної діяльності в процесі роботи зі школярами; обґрунтування вибору змісту та форм навчально-методичної діяльності; складання індивідуального плану роботи, розгорнутих планів-конспектів уроків і виховних занять, щоденників спостережень; аналіз результативності здійснення власної методичної діяльності.

Під час проходження практики відбувається перетворення отриманих методичних знань і вмінь в інструмент творчого методичного засвоєння змісту педагогічної діяльності. Здобувачі вищої освіти опановують сучасні методи початкової освіти, зокрема методику впровадження ІКТ в освітній процес початкової школи.

Методична діяльність здобувачів вищої освіти під час проходження педагогічної практики містить такі етапи: *адаптивний* (ознайомлення з системою навчальної і виховної роботи школи, навчальною та позаурочною роботою); вивчення досвіду роботи вчителів школи); *проектувальний* (складання конспекту уроку, відбір найбільш ефективних форм і методів навчання, складання диференційованих і проблемних питань, розробка тестових завдань з метою контролю, розробка сценарію виховного заходу), *продуктивно-діяльнісний* (проведення уроків чи виховних заходів, здійснення їх аналізу, виконання дидактико-методичних завдань, вивчення досвіду роботи

вчителів), *рефлексивно-оцінний* (рефлексія і корекція результатів своєї діяльності, проведення самоаналізу уроку тощо).

Оскільки в період проходження навчальної педагогічної практики здобувачі вищої освіти зазвичай зосереджують свою увагу тільки на питаннях конструювання матеріалу, що містив навчальну інформацію (дослідження Г. Засобіної), то вони відчують труднощі в реалізації уроку, повільно переходячи з позиції людини, яка повідомляє інформацію, на позицію керуючого процесом її перероблення та засвоєння. Педагогічна практика далеко не в кожного здобувача сприяє формуванню необхідного рівня методичної діяльності [33, с. 38–45].

За перебігом виховних занять та пробних уроків здобувачів вищої освіти, виявлено низку методичних недоліків, які пов'язані з тим, що деякі здобувачі не враховують такі методичні особливості уроку, як: коректність у відборі навчального матеріалу; готовність дітей до роботи (емоційна, інтелектуальна, психофізична); ступінь спільної навчальної діяльності дітей та вчителя (домінувальна позиція вчителя); ефективність (результативність) запланованих методів і прийомів, засобів навчання, форм організації навчальної діяльності учнів (індивідуальна, парна, групова, колективна, фронтальна).

Так, для успішного проходження майбутніми вчителями їх першої педагогічної практики з «Позакласної виховної роботи в школі», яка проводиться на базі закладів загальної середньої освіти, у період проходження якої майбутні вчителі долучаються до обов'язків класного керівника, вихователя групи продовженого дня, проводили виховні заходи. Цей вид практики охоплює процес опанування методикою виховної роботи в усьому її різноманітті й складності, перед її початком обов'язковими є консультації викладача з методичних питань та можливих проблем, які можуть у них виникати. Здобувачі вищої освіти отримують психолого-педагогічний інструктаж та практичні методичні рекомендації щодо їх роботи як учителів закладу загального середньої освіти.

Нижче подано орієнтований перелік питань для методичної консультації здобувачів-практикантів: знайомство з навчально-методичним забезпеченням навчального кабінету; аналіз планів виховної роботи учителів; складання індивідуального плану роботи здобувача; відвідування уроків учителів і виховних заходів здобувачів-практикантів; методична взаємодопомога здобувачів-практикантів; ведення щоденника практики (написання протоколів спостережень за заняттями під час їх відвідування); алгоритм само-та взаємоаналіза заняття; підготовка до розробки виховного заходу (яка передбачає використання матеріалів періодичних видань і методичних матеріалів бібліотеки; Інтернет-сайтів; власну творчість); темп заняття (низький, середній, оптимальний, високий); емоційність, яскравість мовлення здобувача; спілкування з учнями; структура плану-конспекту виховного заходу; вимоги до перебігу заняття: (мотивація та план діяльності здобувача вищої освіти й учнів; зміст заняття, засоби, методи та прийоми (із зазначенням мети їх використання) відповідно до змісту теми заняття; дотримання логічних переходів при викладанні матеріалу; організація діяльності учнів: групова; парна; командна; колективна, фронтальна, індивідуальна; планування не менше 6 – 8 видів діяльності учнів; вимоги до використання наочності (естетика оформлення; розташування на дошці); використання комп'ютера як сучасного засобу навчання і виховання; методика організації і проведення тематичні фізкультхвилинки; узагальнення, висновки щодо теми заняття; рефлексія діяльності учнів; підсумок заняття).

Специфіка й складність практики з «Позакласної виховної роботи в школі» полягає в тому, що вона є першим видом практик, яку проходять здобувачі вищої освіти другого курсу, які ще не мають достатньої педагогічної та методичної підготовки, що значно ускладнює їх педагогічну діяльність. Ураховуючи це здобувачі отримують чіткі й конкретні рекомендації про те, що та як вони повинні зробити для виконання програми з практики; інформацію про форми та методи поточного та підсумкового контролю

виконання програми практики, правила ведення поточних записів і складання підсумкового звіту з практики (ведення щоденника з практики).

Для успішного проходження такого виду практики розроблено методичні рекомендації [112] для викладачів-методистів і здобувачів вищої освіти, у яких пропонуються конкретні методико-практичні, психолого-педагогічні матеріали, що можуть бути використані з метою підготовки, проведення й аналізу різних видів практичної методичної діяльності: особистісної, методичної, мотиваційно-творчої. У методичних рекомендаціях розкривається мета й завдання педагогічної практики з «Позакласної виховної роботи», методика її організації та проведення; зміст, який передбачає обов'язкове дотримання відповідної програми, залучення здобувачів адміністрацією базових навчальних закладів до надання методичної допомоги [112].

У перший день практики здобувачі вищої освіти знайомляться з навчально-матеріальною базою школи, зустрічаються з директором, його заступником, учителями, знайомляться з планами виховної роботи, досвідом роботи вчителів, оформлюють щоденники педагогічної практики: переписують у свої щоденники плани виховної роботи вчителів, вихователів. На підставі цього плану та рекомендацій викладача – керівника практики від кафедри педагогіки та психології академії, учителя-класовода здобувач складає індивідуальний план-графік роботи на семестр і затверджує його у викладача-керівника практики. Подальша виховна робота проводилася відповідно індивідуального плану-графіку роботи на семестр та індивідуального плану.

Упродовж навчального семестру кожен здобувач вищої освіти повинен провести 7 – 10 виховних заходів, одне з яких – залікове, подати 8 – 10 аналізів-спостережень виховних заходів. Кожен здобувач проходить практику у визначеному класі (за кожним класом закріплювалося по 1 – 3 практиканти, залежно від кількості класів у закладі та кількості здобувачів у групі).

Проходження практики фіксується в щоденнику практики, який сприяє становленню індивідуального стилю методичної роботи майбутнього вчителя, розвитку методичного мислення, формуванню дослідницького підходу

до методичної роботи. Під час проходження практики, для розв'язання її методичних задач, здобувачам-практикантам висуваються вимоги до методичних знань, практичних умінь і навичок, якими вони мають опанувати в цей період навчання. Так, здобувач-практикант повинен знати: структуру та зміст плану виховної роботи вчителя, вимоги до його побудови; форми та методи виховання учнів у позаурочний час; види бесід (пізнавальні, етичні, естетичні), методику їх підготовки і проведення; види ігор, можливості їх використання в процесі виховання школярів.

Крім вищезазначених методичних знань, майбутні вчителі формують навички й уміння методичної діяльності: спостерігати та аналізувати виховний процес у школі; аналізувати завдання, зміст виховної роботи; планувати свою роботу відповідно до вікових та індивідуальних особливостей учнів, можливостей дитячого колективу, організувати його на виконання поставлених завдань; планувати й конструювати різні форми виховної роботи; складати конспект виховного заходу; визначити тему, мету виховного заходу, цікаво і доступно планувати його проведення; добирати зміст матеріалу, методи і прийоми відповідно до мети виховного заходу; проводити різні види позакласної виховної роботи (бесіди, виховні години, конкурси, ігри, свята, ранки, подорожі, змагання): а) вміти цікаво зазначити тему заходу, доступно і послідовно її розкрити; б) впроваджувати різноманітні види позанавчальної роботи відповідно вікових особливостей; в) використовувати наочні засоби; г) спілкуватися з учнями, підтримувати їх увагу, дисципліну; д) оцінювати ефективність виховного заходу (проведення залікового виховного заходу супроводжувалось самоаналізом, взаємоаналізом, методичним аналізом учителем і методистом практики) [112].

Слід підкреслити, що першу педагогічну практику доречно будувати так, щоб у здобувача вищої освіти формувалися потреби віднайти свій методичний стиль, діяти творчо, прогнозувати наслідки методичних дій, формувати в них достатній рівень методичної рефлексії [124].

Із вищенаведеного випливає, що навчально-педагогічна практика здобувачів вищої освіти надає їм змогу здійснювати діагностичну діяльність, перевіряти готовність до самостійної педагогічної діяльності, оцінити свої здатності, професійні якості, методичні можливості з погляду відповідності їх сучасним вимогам професії учителя.

За результатами проведення педагогічної практики відбувається проведення конференції, на якій головним є аналіз методичних досягнень майбутніх учителів та їх труднощі. Здобувачі вищої освіти аналізують свої помилки, визначають методико-педагогічні проблеми, діляться отриманим педагогічним досвідом і здійснюють колективну рефлексію, відповідаючи на такі запитання, як: «Які методичні надбання вчителів я візьму до власного досвіду?»; «Що мені заважало під час педагогічної практики?», «Яких знань, навичок, умінь методичної діяльності мені не вистачало?», «Якими видами методичної діяльності я опанував би?». Аналізуючи вищезазначені питання, у здобувачів вищої освіти виникає бажання методично вдосконалюватися, самореалізовуватися, презентувати свій досвід, досвід однокурсників, учителів іншим.

На етапі контролю й аналізу результатів педагогічної практики враховуються усі види методичної діяльності, які необхідно виконати здобувачу вищої освіти. Оцінюванню підлягають не тільки методичні знання, навички й уміння здобувачів, але й рівень виконання всіх завдань педагогічної практики (ведення щоденника практики, відвідування пробних виховних заходів чи уроків, їх спостереження та аналіз, бесіди з учителями навчального закладу щодо проведення роботи практикантом); ступінь ефективності проведеної здобувачем методичної діяльності, педагогічна активність здобувача, його ставлення до педагогічної професії, дітей, школи, до якісного оформлення звітної документації.

За результатами проведення педагогічної практики здобувачам вищої освіти оголошується оцінка, яка виставляється на основі обговорення й згоди думок учителя, здобувачів (адекватна взаємооцінка) та викладача – методиста

практики, про що здійснюється запис у журналі практики за кредитно-трансферною системою.

Аналіз педагогічної практики свідчить, що вона має постійно ускладнюватися, від практики до практики характер методичних завдань і вимог, що пред'являються до методичної діяльності, повинний постійно зростати: починаючи з загального знайомства із закладами загальної середньої освіти, спостереження й аналізу інформації, яка надходить, чи уроку, практикант має поступово виконувати все більш складні методичні завдання.

Отже, реалізація системи методичної підготовки майбутніх учителів, яка здійснюється під час змістово-практичного етапу, має відбуватися за такими напрямками і видами діяльності, як: навчально-методична (аудиторна робота (дидактико-методична), педагогічна практика; самоосвітня науково-методична та рефлексивна діяльність, передбачати індивідуальну форму організації діяльності майбутніх учителів, групову (парну) взаємодію, яка дає змогу спільно розв'язувати методичні завдання, презентувати результати виконання та методичні знахідки, обговорювати методичні проблеми, спільно знаходити шляхи їх усунення; фронтальну, яка реалізовується через дискусії (диспути, дебати), під час яких здобувачі вищої освіти мають змогу, за бажанням, висловлювати свою думку, синтезувати свої методичні ідеї тощо.

На *контрольно-коригувальному етапі* здійснення методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи доцільно проводити аналіз, оцінку й самооцінку отриманих здобувачами вищої освіти результатів щодо сформованості методичної компетентності за визначеними критеріями та показниками, а також вносити необхідні корективи та зміни в процес її формування.

Контроль сформованості методичної компетентності майбутніх учителів початкової школи під час організації навчальних занять забезпечується перевіркою рівнів сформованості методичних знань і вмінь, що допомагають розв'язувати педагогічні ситуації; спостереженням за навчально-методичною діяльністю майбутніх учителів початкової школи; здійсненням самоаналізу

власного стилю методичної діяльності; взаємоаналізу методичної діяльності однокласників; аналізом самостійних робіт, пов'язаних із виконанням завдань репродуктивного, реконструктивного та творчого рівнів.

Найефективнішим є взаємоконтроль у парах, групах та міжгруповий (рецензування й опанування, взаємоперевірка й оцінювання тестових завдань, аргументоване взаємооцінювання, аналіз уроків і виховних заходів, технологічних карт уроку, текстів із помилками тощо), що розглядається як засіб формування в майбутніх учителів адекватної фахової самооцінки власних методичних дій, сприяє формуванню позитивної мотивації до системного активного навчання впродовж вивчення освітнього компонента, що, своєю чергою, забезпечує якісне виконання самостійних робіт, передбачених програмою курсу та бажання займатися професійною (методичною) самоосвітою впродовж педагогічної діяльності.

Серед методів, за допомогою яких виявляються вміння здійснювати аналіз і самоаналіз мають впроваджуватися: опрацювання тексту методичних розробок уроків учителів та здійснення їх критичного аналізу, написання методичного есе: «Моя методична майстерність», «педагогічного есе», виконання та захисті творчих освітянських проєктів (педагогічних, методичних), метод «Рефлексивний екран» («Який мій найбільший методичний успіх за семестр (навчальний рік)?»; «Завдяки чому і як я зміг досягти методичного успіху?»; «Які мої просування в методичних знаннях, вміннях?»; «Що я зрозумів про своє методичне незнання?»; «У чому полягають мої методичні труднощі? Як я їх долаю?»; «Який алгоритм методичної діяльності я засвоїв?»; «Якими новими видами методичної діяльності та способами я опанував?»; «Які методичні надбання вчителів я візьму до власного досвіду?»; «Що мені заважало під час педагогічної практики?», «Яких знань, навичок, умінь методичної діяльності мені не вистачало?», «Якими видами методичної діяльності я опанував би?», парної, групової, колективної педагогічна рефлексія діяльності: «Як впливало спілкування студентів на виконання методичного завдання в ході роботи?»; «Що робило методичну

роботу в групі (парі) більш ефективною?»; «Що гальмувало виконання завдання?»; проведення «Дебрифінгу» методом «Незакінчене речення» після позааудиторного заходу методичного змісту («Під час проведення заходу мені сподобалося...»; «Під час проведення заходу мені не сподобалося...»; «У програмі заходу Я змінив би...»; «Найскладнішим для мене було...»; «Я вперше замислилась над...»; «Яким був ваш емоційний настрій під час проведення методичного заходу?»; «Чому Ви навчилися під час методичного заходу?»; «Які методичні знання Вам довелося активізувати під час заходу?»).

Методична підготовка майбутнього учителя не можлива без формування в нього умінь здійснювати рефлексію, як короткого етапу осмислення значущості проведеної роботи. Мета здійснення методичної рефлексії майбутнього вчителя під час вивчення освітніх компонентів, проходження педагогічної практики, позааудиторних заходів методичного спрямування полягає не тільки в тому, щоб отримати зафіксований підсумковий результат, а й вибудувати смисловий ланцюжок, осмислити власну навчально-методичну діяльність. Саме тому відбувається виконання завдань, спрямованих на формування умінь здійснювати методичну рефлексію, створення рефлексивних ситуацій у процесі методичної підготовки здобувачів вищої освіти. Необхідним інструментарієм здійснення методичної рефлексії є використання певних форм, методів і прийомів її формування: спостереження та самоспостереження здобувачів; анкетування, опитування, тестування, інтерв'ю, бесіди; аналіз продуктів навчально-методичної діяльності здобувачів; оцінка й самооцінка; ранжування, шкалювання.

Одним із різновидів педагогічної рефлексії є систематичний контроль навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. Формуванню рефлексивних умінь здобувачів щодо методичної підготовки впродовж навчання у ЗВО сприяє організація та здійснення взаємоконтролю і самоконтролю, що, своєю чергою, створює умови для бажання займатися професійною (методичною) самоосвітою упродовж педагогічної діяльності.

Так, *рефлексія настрою та емоційного стану* впроваджується на початку та наприкінці діяльності, що дає можливість встановити необхідний емоційний контакт з аудиторією, спостерігати за динамікою психологічного стану, від якого залежала продуктивність діяльності здобувачів вищої освіти. Вона проводиться за допомогою емоційно-художнього оформлення, яке передбачає вибір (демонстрацію) здобувачами репродукції картини художника, відповідної радісному або сумному настрою; вибір музичного фрагмента відповідного настрою (мажорний, мінорний); вираження емоційного стану за допомогою нескладного малюнка (сонечко, хмарка); картки із зображенням обличчя (смайлів різних емоцій: усміхнений, задоволений, щасливий, байдужий, сумує, ображений тощо), кольорове зображення «картки-настрою», «дерево почуттів» (зимове, осіннє, весняне, літнє) тощо.

Рефлексія змісту навчального матеріалу призначена для з'ясування того, як здобувачі вищої освіти усвідомили зміст навчального матеріалу та з метою узагальнення. Для її здійснення використовуються прийоми, засновані на поєднанні наявних знань із новими, на аналізі суб'єктивного досвіду. Серед найбільш ефективних методів здійснення рефлексії змісту навчального матеріалу слід виокремити такі:

– прийом «досягнення мети», який передбачає встановлення приросту знань здобувачів вищої освіти; із цією метою використовувалося «дерево мети», оцінки «прирощення» знань і досягнення цілей («Я не знав ... / тепер я знаю ...»);

– прийом «сенкан» («сінквейн»), який допомагає з'ясувати ставлення до досліджуваної проблеми, з'єднати старе знання й осмислити нове, узагальнити його;

– прийом «незакінченого речення» передбачає, що здобувачі вищої освіти висловлюються одним реченням, вибираючи запропонований початок фрази: «Я дізнався ...»; «Було цікаво ...»; «Було важко ...»; «Я виконав завдання ...»; «Я зрозумів, що ...»; «Тепер я можу ...»; «Я навчився ...»; «Мене здивувало ...»; «Мені захотілося ...» тощо.

Методична підготовка майбутніх вчителів до впровадження педагогічної рефлексії реалізується в індивідуальній, парній, груповій і колективній формі.

Метою *індивідуальних форм рефлексії діяльності* є виявлення розуміння студентами питань щодо методичної діяльності вчителя, його педагогічної та методичної майстерності, шляхів особистісного вдосконалення тощо. Індивідуальна педагогічна рефлексія сприяє формуванню реальної самооцінки майбутніх учителів щодо їх методичної підготовки та діяльності.

Парна та групова педагогічна рефлексія діяльності передбачає формулювання висновку щодо важливості діяльності кожного члена групи для досягнення результату у вирішенні поставленого методичного завдання (який вклад у роботу кожного члена групи); упроваджується наприкінці діяльності з метою осмислення здобувачами вищої освіти навчальної взаємодії, рівня комунікації та аналізу не тільки результату, але й усього процесу методичної роботи.

Колективна рефлексія передбачає методичну дискусію, полеміку, під час яких кожен здобувач вищої освіти має змогу висловити свою думку, отримати методичну пораду або роз'яснення тієї чи іншої методичної ситуації тощо. Висловитися й зробити самоаналіз має кожний здобувач.

Упровадження педагогічної рефлексії під час методичної підготовки майбутніх вчителів створює умови для внутрішньої мотивації на подальшу педагогічну діяльність, допомагає здобувачам вищої освіти осмислювати отримані результати, а головне, – визначати мету наступної роботи, зіставляти отримані результати з цілями.

Формування умінь здійснювати методичну рефлексію відбувається під час проведення позааудиторних заходів методичного спрямування, шляхом упровадження таких прийомів, як: «мікрофон», який передбачає висловлювання власної думки перед великою аудиторією щодо методичного спрямування заходу; «методична квіточка», – письмове зазначення здобувачами вищої освіти на п'яти пелюстках про доцільність (чи недоцільність заходу), методичну користь тощо.

Письмова та усна рефлексія здійснюється також за допомогою метода «Дебрифінг», який передбачає аналіз та обговорення результатів проведеної роботи; структурування набутого методичного досвіду; визначення та оцінювання власних методичних досягнень чи проблем, планування подальшої самоосвітньої діяльності; формулювання висновків із набутого методичного досвіду; пошук способів покращення результатів для застосування методичних знань й умінь у нових ситуаціях, – така рефлексивна діяльність впливає на зміну поглядів щодо опанування методичною компетентністю [105].

Зазначені вправи проведення рефлексивно-методичного підсумку дозволяють активізувати майбутніх учителів до методичної взаємодії один з одним, викладачами, вчителями шкіл, сприяють підвищенню рівня їх методичної майстерності та мотивують до підготовки й безпосередньої участі в проведенні методичних заходів.

Самоконтроль і самооцінка виступають як вагомі чинники методичної діяльності, є важливим напрямком методичної рефлексії, а отже, самовдосконалення особистості майбутнього вчителя, складовою частиною методичної підготовки до праці, навчання самоосвіті здобувачів вищої освіти під час виконання завдань із самостійної методичної роботи.

Із метою пропедевтики дидактико-методичних проблем здобувачів вищої освіти перед проходженням педагогічної практики здійснюється рефлексія досвіду попередніх педагогічних практик, що дозволяє краще усвідомити їхню мету, зміст, особливості підготовки і проведення уроків та виховних заходів для учнів. Особлива увага приділяється аналізу проблем, що виникають у здобувачів під час проходження різних видів педагогічної практики, причинам, які слід усунути, пошуку форм, методів та засобів, за допомогою яких це можна зробити.

Значне місце у формуванні вмінь здійснювати методичну рефлексію займає аналіз педагогічних щоденників здобувачів вищої освіти, у яких вони не тільки фіксують виконану роботу, але й аналізують кожен день практики. Кожне заняття з учнями, кожне спілкування з ними супроводжується

самоаналізом, під час якого на основі зразків самоаналізу і взаємоаналізу поступово підвищується планка вимог до самого себе практично в кожного здобувача вищої освіти.

Слід зазначити, що рефлексивні вміння складно виробляються в подальшій професійній діяльності, якщо здобувач вищої освіти своєчасно не пройшов через систему цілеспрямованого їх формування впродовж практичної підготовки [105]. Цьому сприяють: самооцінювання, взаємооцінювання, методи: «Аркуш мети фахівця», «Рефлексивні хвилинки»; «Діамантова діаграма»; визначення та корекція рівня своєї методичної підготовки; складання плану саморозвитку; вправа «педагогічне самопрогнозування: я реальний / я у майбутньому / я ідеальний»; анкетування: «Мотивація щодо опанування методичною майстерністю», «Ваше ставлення до методичної підготовки», «Ставлення до спецкурсів «Методична майстерність учителя», «Робота з батьками»; конкурс «Захист методичної візитки фахівця»; аукціон «Методичні ідеї вчителя початкової школи»; педагогічний тренінг «Я крокую до методичної майстерності»; диспут «Нова позиція педагога: фасилітатор, модератор, коуч, тьютер»; проблемна лекція «Система науково-методичної роботи закладу загальної середньої освіти»; складання формули «Успіх фахівця»; створення ситуацій методичного вибору.

Формуванню аналітико-результативного компонента сприяє також впровадження круглого столу за темою «Молодий учитель: актуальні проблеми, досвід, перспективи удосконалення фахової майстерності в умовах оновлення освіти», метою якого є аналіз актуальні проблеми молодих вчителів у сучасній школі; ознайомитись із досвідом роботи випускників; розглянути шляхи вдосконалення фахової майстерності вчителів-початківців в умовах оновлення освіти, ознайомлення з досвідом роботи випускників-молодих учителів.

Підсумовуючи процес реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи, слід наголосити на інтеграції його теоретичної і практичної складової: методичних можливостях освітніх компонентів, педагогічних практик, самостійних робіт, позааудиторних заходів

методичного спрямування, доцільності дидактичних засобів, форм організації навчально-методичної діяльності майбутніх учителів початкової школи, інтерактивних методах навчання.

Згідно з логікою наукового дослідження доцільно з'ясувати шляхи реалізації структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

2.2 Шляхи і засоби реалізації структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра

Реалізацію структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра доцільно проводити у таких напрямках: виховання у процесі професійної підготовки під час освоєння освітніх компонентів та підвищення їх виховного потенціалу, а також під час проходження педагогічної практики, виховання в позааудиторний час, самовиховання.

Слід зазначити, що будь-яка модель виховної роботи побудована на основі ідей і положень програми виховання. Важливу роль у регулюванні виховної роботи відіграє нормативно-правова база України: Конституція України; Національна доктрина розвитку освіти; Закон України «Про освіту»; Закон України «Про вищу освіту»; Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Указ Президента України «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Концепція виховної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради тощо.

Реалізація структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра передбачає цілеспрямовану, теоретично обґрунтовану, системно структуровану діяльність постановки та поетапного виконання послідовних дій викладача та здобувачів вищої освіти, спрямованих на досягнення запланованого результату та аналіз ефективності реалізації авторської структурно-логічної моделі системи.

Розглянемо особливості упровадження розробленої структурно-логічної моделі системи в освітній процес педагогічного закладу вищої освіти.

Реалізація структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра відбувається поетапно за обґрунтованими компонентами: мотиваційним (ціннісно-мотиваційний критерій), когнітивним (знаннєво-креативний критерій), діяльнісним (комунікативно-діяльнісний критерій) та рефлексивним (аналітико-оцінний критерій).

Кожен із компонентів забезпечувався не ізольовано один від одного, а комплексно, у процесі реалізації відповідних педагогічних умов, а саме:

1. Конструювання у ПЗВО розвивального середовища, яке сприяє становленню професійної ролі вчителя початкової школи, формуванню його ціннісної мотивації, інтересів і установок, які слугують показником теоретичної і практичної спроможності майбутнього фахівця до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

2. Використання комплексу різноманітних форм, методів та засобів виховного впливу на майбутніх фахівців в аспекті реалізації проблеми дослідження.

3. Удосконалення практичної підготовки, насичення різних видів педагогічної практики завданнями, що спрямовані на відповідальну взаємодію майбутніх учителів початкової школи з сім'єю молодшого школяра.

Упровадження першої та другої педагогічної умови повинно відбуватися у процесі реалізації усіх компонентів процесу виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Адже розвивальне середовище – це таке освітнє середовище, яке здатне забезпечувати комплекс можливостей для саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, сприяти становленню професійної ролі вчителя початкової школи, формуванню його ціннісної мотивації, інтересів і установок, які слугують показником теоретичної і практичної спроможності майбутнього фахівця до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Тому на формувальному етапі педагогічного експерименту відбувалося конструювання розвивального середовища для здобувачів вищої освіти експериментальної групи шляхом використання комплексу різноманітних форм, методів та засобів виховного впливу на майбутніх фахівців в аспекті реалізації проблеми дослідження.

Для виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за мотиваційно-ціннісним критерієм рекомендуємо впроваджувати спеціальні заходи, які схарактеризуємо нижче.

Із метою підвищення у здобувачів вищої освіти мотиваційно-ціннісних орієнтацій до взаємодії з сім'єю молодшого школяра можна провести мотиваційно-ціннісний виховний захід «Вечори запитань і відповідей». На виховний захід запросити кращих учителів початкової школи (переможців міських, районних та обласних конкурсів «Учитель року», сертифікованих фахівців початкової освіти), на якому здобувачі вищої освіти зможуть поставити будь-які запитання, що їх хвилюють. А вчителі-практики зможуть розповісти про переваги роботи вчителя, поділилися власним досвідом роботи та зацентували увагу на важливості співпраці сім'ї та школи, ефективних формах та методах взаємодії з батьками тощо.

Також для виховання у здобувачів вищої освіти ціннісного ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра належне місце необхідно надати

ознайомленню майбутніх учителів початкової школи із досвідом педагогів-класиків, сучасних вітчизняних і зарубіжних учених, які отримали конкретні результати в ефективній роботі з батьками, яке рекомендуємо організувати у цікавій формі – флешмобі-буккросингу «Скарбничка вчителя: ефективні комунікації soft-skills учителя із батьками». В аудиторії необхідно розмістити полицю для буккросингу, де кожен зможе взяти книгу, яка сподобалася, та поділитися своїми виданнями з іншими читачами, адже головна ідея буккросингу – не позбутися книжки, а поділитися чимось дійсно цікавим. Під час такої роботи безпосередньо акцентувати на книгах, у яких зосереджують увагу читача на важливості взаємодії сім'ї та школи; формуванні у здобувачів вищої освіти відповідального ставлення до роботи з батьками; формуванні ціннісного ставлення до професії вчителя та взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Для формування в майбутніх учителів початкової школи мотивації до відповідальної поведінки та саморозвитку і підвищення рівня сформованості відповідальної поведінки до взаємодії з сім'єю молодшого школяра рекомендуємо проводити тренінгові вправи: «Незалежна поведінка»; «Я в тобі впевнений...»; «Виступ без підготовки»; «Колаж»; «Театр: п'єса, яка влаштує всіх»; «Три сторони спілкування». Наведемо приклади:

- *Вправа «Незалежна поведінка».*

Зазначена вправа спрямована на тренування поведінки, незалежно від поведінки академгрупи, здатності самостійно приймати рішення в будь-якій ситуації. Викладач пропонує відтворити та проаналізувати типову проблемну ситуацію, наприклад: Ви несподівано зустрічаєте одного зі своїх учнів на автовокзалі, де той збирає порожні пляшки. Цей хлопець нерідко пропускає уроки, посилаючись на те, що хворіє. Батьки не звертають уваги на його шкільні справи. Далі відбуваються аналіз ситуації та обговорення. Викладач запитує учасників тренінгу, з якими ще типовими складними ситуаціями вони зустрічалися; далі відбувається рольове розігрування цих ситуацій.

• *Вправа «Я в тобі впевнений...».*

Мета вправи: створення довірливої психологічної атмосфери, розвиток творчого потенціалу, аналітичних умінь, спрямованості на педагогічну фасилітацію (удосконалення емпатійних здібностей, емоційної чутливості та відкритості).

Перебіг вправи: Майбутні учителі розташувалися по колу. Кожний із них підходив до товариша, який стояв навпроти, брав його за руки і, звертаючись до нього, продовжував фразу: «Я в тобі впевнений...» (наприклад, «...тому, що ти ніколи не зрадиш», «...тому, що ти вірний товариш» тощо). При цьому, увага здобувачів вищої освіти зверталася на те, щоб ці висловлювання були справді щирими і правдивими. Після завершення звернень усі поверталися на свої місця й обговорювали виконану вправу, зазначаючи, які відчуття вона викликала, який емоційний стан переважав тощо.

• *Вправа «Виступ без підготовки».*

Здобувачам вищої освіти пропонується обрати будь-кого із присутніх і експромтом задати йому тему доповіді (Тема має звучати лаконічно, наприклад: «Сім'я», «Взаємодія», «Дружба», «Відповідальність», «Сім'я та школа», «Відповідальна поведінка» тощо). Обраний повинен виступити з 2-х хвилинною доповіддю із запропонованої теми без підготовки. Викладач наголошує, що для успішного виступу зовсім не обов'язково дуже глобально розбиратися в запропонованій темі, достатньо дотримуватися структури виступу та говорити вільно висловлюючи свою думку.

• *Вправа «Колаж».*

Група сідає за стіл, пропонується ватман, клей, кольорові картинки різної тематики, кольорові олівці, фарби з пензликами. Тематика колажу може бути абсолютно різною, головна мета вправи – уміння учасників процесу знаходити компроміс при взаємодії з групою, відповідально ставитися до поставлених цілей та завдань, працювати разом для отримання якісного результату.

• *Вправа «Театр: п'єса, яка влаштує всіх».*

Групу необхідно поділити на 4 підгрупи (1 група – сценаристи, 2 група – режисери, 3 група – актори, 4 група – критики). Завдання для всієї команди: написати і поставити п'єсу, яка влаштує всіх. Причому п'єса повинна влаштовувати і за жанром, і за назвою, і за змістом і по всьому іншому. Сценаристи пишуть перший акт, потім його критикують критики, вносять свої поправки, далі текст віддається режисерам, і вони починають постановку разом з акторами. У цей час уже пишеться другий акт, а потім третій. І ось коли все готово, всі сідають у «залі», і актори починають грати. Бурхливі овації, море емоцій. Ось тепер посадіть людей і запитайте кожного, Чи влаштувала його п'єса? Що можна було б зробити краще? У цей момент учасники можуть поділитися позитивними і негативними враженнями від спільної роботи і про окремих осіб. І, якщо п'єса влаштувала всіх або майже всіх, значить, міжособистісна взаємодія, вміння співпрацювати та з відповідальністю ставитись до поставлених завдань – очевидні та результативні.

• *Вправа «Три сторони спілкування».*

Спілкуючись один з одним, ми навіть не замислюємося над тим, скільки чинників і нюансів впливає на процес спілкування. Що ж відбувається? Ми зустрічаємо людину, сприймаємо її, спілкуємося і взаємодіємо з нею за допомогою мови, жестів. Від того, наприклад, яке перше враження справить на нас людина, як ми побудуємо сам обмін інформацією, залежить успіх спілкування. Існує три сторони спілкування: комунікативна (обмін інформацією між людьми); перцептивна (процес сприйняття партнерами один одного під час спілкування й установлення на цій основі взаєморозуміння), інтерактивна (організація взаємодії між людьми, наприклад, необхідно погодити дії, розподілити функції або вплинути на настрій, поведінку, переконання співрозмовника).

Наступним заходом, спрямованим на підвищення умотивованості майбутніх учителів до відповідальної поведінки та саморозвитку при взаємодії

з сім'єю молодшого школяра, може стати проведення тренінгового заняття «Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу».

Тренінгове заняття

«Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу»

Мета тренінгу: визначення суті взаємодії сім'ї та школи, що ґрунтується на партнерстві між учителем і батьками; аналіз основних принципів, на яких має базуватись взаємодія між учителем та сім'єю молодшого школяра; визначення основних шляхів співпраці вчителя з батьками; виховання у майбутніх учителів відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Завдання тренінгу: проаналізувати важливість взаємодії сім'ї та школи; розглянути завдання та основні принципи реалізації педагогіки партнерства; познайомити з основними шляхами взаємодії вчителя із батьками; практичне виконання тренінгових вправ із метою виховання у майбутніх учителів відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Перебіг тренінгу:

1. Мотиваційно-цільовий блок.
2. Змістовно-операційний блок.
  - 2.1. Перегляд фрагменту фільму.
  - 2.2. Вправа «Взаємодія».
  - 2.3. Імітаційна гра «Класні батьківські збори».
  - 2.4. Вправа «Батьківська кімната».
  - 2.5. Рольова гра «Бесіда класного керівника з батьками учнів під час відвідування їх удома».

Методичні вказівки організатору гри. Організатор гри має продумати, яким чином він розподілить ролі між здобувачами вищої освіти й об'єднає їх у групи. Під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти в групах повинен здійснювати поточний контроль і надавати допомогу. Під час діалогу класних керівників з батьками учнів організатор гри має право втручатись

у бесіду лише за умови відхилення бесіди у непотрібне русло; виконує лише організаторсько-консультаційну функцію, не повинен нав'язувати свої думки учасникам гри.

Інструкція до проведення гри. На занятті імітується відвідування класними керівниками батьків учнів, які мають труднощі у вихованні або навчанні. Згідно з характеристикою певного учня, майбутні учителі, що виступають у ролі класних керівників, мають визначити мету відвідування тієї чи іншої родини, скласти план бесіди з батьками, виробити для них рекомендації. Метою діалогу класного керівника з батьками учнів є вироблення спільного рішення щодо подальшої виховної роботи з дитиною. Частина здобувачів вищої освіти є рецензентами, які спостерігають за перебігом бесіди та аналізують її зміст і результати.

Ролі: Класні керівники, їхні рецензенти, батьки.

Інструкції до виконання ролей:

- *Класні керівники* – згідно з отриманою характеристикою учня визначають мету відвідування його родини, складають орієнтовний план бесіди з його батьками, продумують додаткові запитання. Їхня задача – знайти спільне з батьками учня рішення щодо подальшого виховання їхньої дитини, забезпечивши єдність вимог школи і сім'ї у вихованні учня. Здобувачам вищої освіти, які виступають у ролі класних керівників, відводиться для бесіди 15 хв.

- *Рецензенти класних керівників* – вивчають характеристики учнів, продумують можливі варіанти діалогу класних керівників з батьками учнів. Під час діалогу спостерігають за класними керівниками, аналізують їхні питання, пропозиції. Після кожного діалогу виступають з його аналізом та оцінкою.

- *Батьки учнів* – мають уважно вивчити характеристику своєї дитини, соціальні умови сім'ї, стосунки між батьками в сім'ї, щоб давати класному керівникові чіткі й не заплутані відповіді на його питання. Захищають свою дитину від зауважень класного керівника, взагалі на появу класного керівника на порозі свого дома реагують досить агресивно. В окремих випадках

не вважають за потрібне розповідати особливості сімейного життя через їх надмірну інтимність.

3. Рефлексивно-оцінний блок.

Для того, щоб визначити, як у майбутніх учителів початкової школи проявляються мотиваційно-ціннісні орієнтації до взаємодії з сім'єю молодшого школяра та сприяти розвитку прагнення до творчої та професійної самореалізації й самовдосконалення, у даному напрямі пропонуємо майбутнім учителям написати сторітелінг (Storytelling).

Сторітелінг (story – історія; telling – розповідати) – це ефективний метод донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання повчальних історій із реальними або вигаданими персонажами з метою навчання та виховання, шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики [1]. Головними функціями є такі: мотиваційна (навіювання, надихання, зацікавлення); освітня (формування професійних компетентностей, знань, умінь і навичок; розвиток професійно важливих якостей); розвивальна (розвиток розумово-пізнавальних здібностей); виховна (прикладі з власного досвіду, професійного й особистого життя, поради та рекомендації); об'єднувальна (з метою розвитку дружніх, колективних стосунків); комунікативна (ефективне спілкування, взаємодія); наставницька (співпраця більш досвідчених з менш досвідченими).

Серед запропонованих тем для створення сторітелінгу можуть бути такі: роль учителя початкової школи у взаємодії з батьками; створення сучасного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти на засадах педагогіки партнерства; взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу тощо. Проте, необхідно не обмежувати здобувачів лише в окреслених темах, вони мають змогу працювати за будь-якою обраною темою в контексті дослідження.

Пропонуємо таку орієнтовну структуру сторітелінгу: вступ; контент (наповнення, зміст); кульмінація; завершальний етап (висновки, резюме, поради та рекомендації, зворотний зв'язок).

Після прослуховування сторітелінгів, на завершальному етапі необхідно підсумувати, узагальнити, сформулювати короткі рекомендації до творчої та професійної самореалізації і самовдосконалення в напрямі дослідження.

Реалізація *когнітивного компонента* процесу виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра містить ґрунтовну теоретичну та практичну підготовку майбутніх учителів початкової школи, системну інтелектуальну наповненість професійних знань важливістю взаємодії школи та сім'ї, розвиток у майбутніх учителів професійно-педагогічного, креативного мислення, свідомості, відповідального ставлення.

Важливість взаємодії учителів з сім'єю молодшого школяра повинна здійснюватися системно та реалізуватися в межах освоєння багатьох освітніх компонентів. Для підвищення ефективності означеного процесу, необхідно конструювати освітнє середовище відповідно до освітньої програми (ОП) «Початкова освіта» та в межах окреслених фахових компетентностей, якими повинні оволодіти майбутні вчителі початкової школи.

Проаналізувавши ОП «Початкова освіта» для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр»: Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, «Волинського національного університету імені Лесі Українки», Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, узагальнимо програмні компетентності, якими повинні оволодіти здобувачі вищої освіти спеціальності «Початкова освіта» у процесі виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Програмні компетентності
здобувачів вищої освіти спеціальності «Початкова освіта»**

№ з/п	Програмні компетентності	Характеристика
1	2	3
1.	Інтегральна компетентність (ІК)	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності,

1	2	3
		що передбачає застосування певних теоретичних положень та методів педагогіки, психології та окремих методик навчання і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.
2.	Загальні компетентності (ЗК)	<p><i>ЗК-1. Загальнонавчальна.</i> Здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями, зокрема, інноваційними методичними підходами, сучасними системами, методиками, технологіями навчання, розвитку й виховання учнів початкової школи; чинним нормативним забезпеченням початкової освіти тощо;</p> <p><i>ЗК-2. Інформаційно-аналітична.</i> Здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків.</p> <p><i>ЗК-3. Дослідницько-праксеологічна.</i> Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, зокрема у процесі професійно-педагогічної діяльності. Здатність приймати обґрунтовані рішення, працювати автономно.</p> <p><i>ЗК-4. Комунікативна.</i> Здатність до розуміння чужих і продукування власних програм комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії з іншими мовленнєвими суб'єктами.</p> <p><i>ЗК-8. Міжособистісної взаємодії.</i> Здатність до ефективною міжособистісної взаємодії; зокрема, здатність успішно взаємодіяти з керівництвом, колегами, учнями та їхніми батьками; володіння алгоритмами конструктивного вирішення педагогічних конфліктів. Здатність працювати в команді, здатність до співпраці, групової та кооперативної діяльності.</p> <p><i>ЗК-9. Адаптивна.</i> Здатність до адаптації в професійно-педагогічному середовищі та дії в нових ситуаціях, зокрема тих, що передбачають навчання, розвиток і виховання молодших школярів, спілкування з їхніми батьками, комунікації з адміністрацією школи й колегами.</p> <p><i>ЗК-10. Рефлексивна.</i> Здатність оцінювати результати педагогічних впливів та забезпечувати якість діяльності навчання, розвитку й виховання учнів початкової школи; здатність до педагогічної рефлексії.</p> <p><i>ЗК-12. Інформаційно-комунікаційна.</i> Здатність до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій для розв'язання комунікативних задач у професійній діяльності вчителя початкових класів й у повсякденному житті.</p>
3.	Фахові компетентності (ФК)	<p><i>ФК-5. Професійно-комунікативна компетентність (ПКК).</i> Здатність актуалізовувати та застосовувати комунікативні знання, навички, вміння, настанови, стратегії і тактики комунікативної поведінки, здобутий досвід комунікативної діяльності, а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення в конкретних умовах педагогічної комунікативної діяльності з молодшими школярами, батьками, колегами.</p>

Отже, процес виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, необхідно здійснювати з урахуванням виокремлених загальних та фахових компетентностей, якими повинні оволодіти майбутні учителі початкової школи, збагачуючи їх проблематикою дослідження, а саме формуванням «відповідального ставлення» до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Також, у процесі аналізу ОП «Початкова освіта» вищезазначених закладів вищої освіти, було виявлено, що на других та третіх курсах майбутні вчителі початкової школи вивчають освітні компоненти із циклів загальної та професійної підготовки, метою яких є цілеспрямована теоретична, практична, методична та виховна підготовка до майбутньої педагогічної діяльності. Здобувачі вищої освіти засвоюють цілу низку теоретичних питань: сім'я як найголовніше соціально-педагогічне середовище едукції дитини, провідна ланка її соціалізації; виховні функції сім'ї; соціальний захист та підтримка дітей в Україні; правові основи педагогічної діяльності вчителя з батьками учнів; особливості та структура сучасної сім'ї та вплив указаної структури на сімейне виховання; особливості виховання дитини в різних типах сімей; наукові засади сімейного виховання; складові частини виховання дітей у сім'ї; типові помилки сімейного виховання; види батьківського авторитету; умови успішного виховання дитини в сім'ї; соціально-педагогічна допомога сім'ям учнів у роботі вчителя початкових класів; форми роботи з батьками учнів; культура соціально-педагогічного спілкування вчителя з батьками учнів. Розглянемо більш детально, тематичний зміст освітніх компонентів «Загальна педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Методика виховної роботи» та «Теорія виховання».

Освітній компонент «Загальна педагогіка» передбачає висвітлення теми «Спільна виховна робота школи, сім'ї, громадськості», яка розрахована на 4 год. лекційного матеріалу та 2 год. для самостійної роботи. Здобувачі вищої освіти мають змогу ознайомитися з основними завданнями, змістом та методикою виховання дітей у сім'ї; шляхами підвищення педагогічних знань

батьків. Також вивчається тема «Учитель – класний керівник», яка охоплює висвітлення питань, що стосуються роботи класного керівника з батьками молодших школярів.

Освітній компонент «Основи педагогічної майстерності» передбачає висвітлення теми «Педагогічна майстерність вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів», яка розрахована на 4 год. лекційного матеріалу та 2 год. для самостійної роботи. Здобувачі вищої освіти мають змогу ознайомитися з основними засадами педагогіки партнерства; основними виховними завданнями школи та сім'ї; формами налагодження партнерських взаємин учителя з батьками.

Освітній компонент «Методика виховної роботи» передбачає висвітлення теми «Спільна робота школи, сім'ї та громадськості у вихованні дітей», яка розрахована на 2 год. лекційного матеріалу та 2 год. для самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Освітній компонент «Теорія виховання» передбачає висвітлення теми «Робота вчителя з батьками учнів», яка розрахована на 6 год. лекційного матеріалу та 1 год. для самостійної роботи. Здобувачі вищої освіти мають змогу ознайомитися з метою та завданнями роботи вчителя з батьками; педагогічними вимогами до батьків як вихователів; основними формами роботи вчителя з батьками та основними народно-педагогічними традиціями сімейного виховання.

У результаті аналізу виявлено, що виокремлені освітні компоненти містять розділи та параграфи, присвячені висвітленню теми взаємодії школи та сім'ї в системі виховання підростаючого покоління, розкривають особливості роботи з сім'єю молодшого школяра.

Тому є очевидним, що ОП «Початкова освіта» передбачає в межах реалізації освітніх компонентів – здійснення фундаментальної теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти до роботи з батьками молодших школярів, проте, на жаль, виховання у майбутніх учителів початкової школи

відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра в межах окреслених освітніх компонентів відбувається в недостатньому обсязі.

Тому, виокремлені компоненти потребують наповнення та збагачення відповідно до проблематики дослідження. Рекомендуємо осучаснити зміст освітніх компонентів «Загальна педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Методика виховної роботи», «Теорія виховання», такими темами як:

- освітній компонент «Загальна педагогіка» збагатити темами: «Відповідальність як важлива риса вчителя у спільній виховній роботі школи, сім'ї, громадськості»; «Відповідальний класний керівник – запорука ефективної роботи з батьками молодших школярів»; «Виховання відповідального ставлення до роботи з батьками у процесі проходження переддипломної практики»;

- освітній компонент «Основи педагогічної майстерності» осучаснити темою «Відповідальність як важлива складова педагогічної майстерності вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів»;

- освітній компонент «Методика виховної роботи» збагатити висвітленням теми «Виховання відповідального ставлення в майбутніх учителів до взаємодії з батьками молодших школярів»; «Виховна робота вчителя з батьками учнів»;

- освітній компонент «Теорія виховання» осучаснити темами «Сучасні виховні форми роботи вчителя з батьками»; «Відповідальне ставлення вчителів до традицій сімейного виховання дітей».

Для підвищення ефективності системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра пропонуємо впровадити вибіркового освітній компонент «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра». Розкриємо його зміст.

Освітній компонент спрямовано на підготовку майбутніх учителів початкової школи до організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого

школяра відповідно до сучасних запитів педагогічної діяльності в Україні. Програма розрахована у якості спеціалізованого курсу для майбутніх учителів початкової школи. Зміст роботи полягає у вихованні в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії із сім'єю молодшого школяра; формуванні в здобувачів вищої освіти культури міжособистісної взаємодії (між учителем, учнем і батьками); прагненні до взаєморозуміння і взаємоповаги; формуванні вмінь співпрацювати, установлювати партнерські відносини.

Мета ВОК: спрямована на виховання в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра шляхом отримання знань як складової частини, професійної компетентності, покладених в основу успішної педагогічної діяльності, формування вмінь, навичок, що дозволяють вирішувати різні професійно-педагогічні завдання при взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Завдання ВОК: сформувати в здобувачів вищої освіти відповідальне ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра; ознайомити здобувачів вищої освіти з основними формами роботи вчителя початкової школи з батьками; ознайомити здобувачів вищої освіти із шляхами взаємодії з сім'єю молодшого школяра та в режимі тренінгових занять сформувати практичні навички; розглянути шляхи та засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків; формування у здобувачів вищої освіти навиків взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання.

Результати навчання: здатність відповідально, цілеспрямовано та ефективно взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра; використовувати різноманітні форми, методи та засоби при взаємодії із сім'єю молодшого школяра; раціонально планувати та здійснювати педагогічну взаємодію з батьками; забезпечувати формування умінь і навичок самоосвітньої діяльності щодо питань взаємодії сім'ї та школи; аналізувати результати власних дій, власні професійні якості та вміння.

Відповідно до програми вибіркового освітнього компонента можна провести цикл інтегрованих занять (лекційних, практичних та семінарських), які сприятимуть вихованню у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Наведемо окремі приклади.

Значне місце в системній інтелектуальній наповненості професійних знань майбутніх учителів важливістю взаємодії школи та сім'ї необхідно надати лекціям: «Взаємодія сім'ї та школи як педагогічна проблема»; «Спільна виховна робота сім'ї та школи»; «Педагогіка партнерства як складова концепції НУШ»; «Відповідальність як важлива складова педагогічної майстерності вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів»; «Основні форми зв'язку школи та сім'ї»; «Нестандартні батьківські збори та їх успішне проведення». Здобувачі вищої освіти під керівництвом викладача зможуть поглибити свої знання про сім'ю як соціальний інститут суспільного розвитку, розширити наявні у них уявлення про функції сім'ї, проаналізувати шляхи та засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків, форми та методи роботи вчителя з батьками вихованців. На цьому етапі особливо важливе значення необхідно відвести ознайомленню здобувачів вищої освіти із методикою підготовки та проведенню різних форм роботи з батьками (як колективних, так і індивідуальних).

Після проведення лекцій для підвищення знаннєво-креативного критерію та програмних компетентностей (ІК, ЗК-1, ЗК-2, ЗК-3) проаналізованих у табл. 2.1 (представлено вище), здобувачам вищої освіти можна запропонувати виконати різні науково-дослідні, пошукові завдання, наприклад:

- розробити ТОП-10 рекомендацій (та обґрунтувати кожен із запропонованих) для ефективної комунікації (soft-skills) учителя з батьками в умовах Нової української школи (НУШ);
- зробити фішбоун «Співпраця сім'ї та школи як важлива умова всебічного і гармонійного розвитку дитини». Фішбоун – це графічний спосіб дослідження та визначення найбільш суттєвих причинно-наслідкових

взаємозв'язків між чинниками (факторами) та наслідками в досліджуваній ситуації чи проблемі. Доцільно використовувати при узагальненні та систематизації знань;

- зробити інтелект-карту «Основні форми роботи класного керівника з батьками». Інтелект-карти (ментальні карти) – це зручна й ефективна техніка візуалізації мислення й альтернативного запису [5]. Її можна застосовувати для створення нових ідей, фіксації ідей, аналізу й упорядкування інформації, вирішення творчих завдань, для проведення мозкового штурму, планування та розробки проєктів різної складності, тренування творчого мислення, креативності, розвитку творчої уяви тощо. Алгоритм складання інтелект-карт (ментальних карт): визначення теми інтелект-карти та вибір способу її створення; інформаційно-пошуковий етап; структурування навчальної інформації; кодування; створення шаблону інтелект-карти; наповнення інтелект-карти змістом; редагування та корекція; самоперевірка інтелект-карти відповідно до принципів її підготовки, критеріїв оцінювання [7]. Сучасний інформаційний простір пропонує численні програмні продукти для створення інтелект-карт. Однією з найвідоміших програм є MindMap.

Для підвищення рівня розвиненості в майбутніх учителів професійно-педагогічного мислення, креативного мислення можна запропонувати зробити інтелект-карту для аналізу й упорядкування інформації після лекції «Основні форми зв'язку школи та сім'ї»;

- створити інфографіку «Типологія сучасних батьків і врахування їхніх особливостей під час комунікації».

Інфографіка – це графічний спосіб подання інформації, даних та знань, візуальне відображення даних, змістом якого є невелика за обсягом, але значуща й лаконічно оформлена інформація [3]. Ознаками інфографіки є цілісність тексту й зображення; символізація позначуваного (спроможність передавати цілісний зміст через систему візуальних образів; декодованість складників (здатність аудиторії інтерпретувати інфографіку відповідно

до авторського замислу); зовнішня привабливість у поєднанні з корисним інформаційним навантаженням [7].

Також для розвитку в майбутніх учителів професійно-педагогічного, креативного мислення, свідомості, відповідального ставлення в межах вивчення теми «Мета і завдання виховання» пропонуємо провести практичне заняття «Розробка і захист фрагмента бесіди вчителя з батьками молодших школярів». Заняття спрямоване на поглиблення знань здобувачів вищої освіти про мету і завдання виховання загалом та вироблення у них умінь її конкретизувати відповідно до умов сімейного виховання, сформулювати переконання в необхідності дотримання цієї мети як вчителем, так і батьками.

Із метою підвищення ефективності формування в майбутніх учителів початкової школи відповідальності та відповідального ставлення до роботи з батьками, розвитку креативного мислення та підвищення ЗК-3, ЗК-4, ЗК-8 рекомендуємо провести тренінгове заняття «Робота класного керівника з батьками учнів», під час якого здобувачі вищої освіти зможуть залучитися до розробки програми проведення батьківських зборів, імітувати проведення індивідуальних бесід із батьками учнів, через використання ігрових методів учитись виходити з конфліктних ситуацій, уникати непорозумінь у стосунках із батьками та іншими. Після проведення тренінгового заняття здобувачам вищої освіти можна запропонувати такі завдання для самостійної роботи:

1. Виділити основні напрями роботи класного керівника з батьками, розглянути та охарактеризувати їх.

Які труднощі долає класний керівник у реалізації кожного виховного напрямку? За яких умов можливе продуктивне співробітництво вчителя та батьків? Які основні шляхи залучення батьків до спільної зі школою роботи щодо виховання підростаючих поколінь? Складіть план роботи класного керівника за одним із напрямів роботи з батьками.

2. Проаналізуйте одну з форм організації спільної виховної діяльності класного керівника та сім'ї: батьківські збори, сімейні свята, індивідуальні

консультації для батьків. Складіть вимоги до методики проведення цих форм виховної діяльності.

3. Складіть розгорнуту характеристику кожної форми, завдяки якій можуть більш успішно виконуватись завдання: як активізувати діяльність батьківських зборів, проведення всеобучу, організацію психолого-педагогічних консультацій; за яких умов батьківські збори можна вважати вищим органом самоуправління; як повинні поєднуватися в батьківському всеобучі форми колективного, групового та індивідуального навчання; за якими формами може здійснюватись диференційований підхід до роботи з батьками; як залучити батьків до активної участі в консультаціях із проблем сімейного виховання.

Принагідно зазначити, що одним із важливих етапів у вихованні в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра повинна стати участь здобувачів вищої освіти в організації та проведенні семінару-тренінгу за темою «Роль особистості вчителя в організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра».

Семінар-тренінг

«Роль особистості вчителя в організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра»

Мета: шляхом створення творчого колективного проєкту з'ясувати, яким має бути учитель у сучасній школі; надати допомогу майбутнім педагогам із питань організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра; сприяти формуванню у здобувачів вищої освіти вмінь взаємодіяти з сім'ями різних типів у виховній роботі та формувати відповідальне ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Завдання: активізувати знання здобувачів вищої освіти щодо ролі вчителя в організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра; виробити практичні стратегії партнерської взаємодії учителя і батьківського колективу; продовжувати формувати відповідальне ставлення у майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Очікувані результати:

Під час семінару-тренінгу здобувачі вищої освіти зможуть:

- узяти участь у грі «Ігрові методи оптимізації взаємодії вчителя з батьками учня»;
- узяти участь у діловій грі «Класні батьківські збори»;
- визначити головні риси сучасного педагога;
- усвідомити роль особистості учителя в організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра.

Структура семінару-тренінгу

№ з/п	Зміст діяльності	Час	Ресурсне забезпечення
1	2	3	4
1	Відкриття заняття: привітання учасників, презентація теми, мети. Ознайомлення із регламентом роботи	5 хв.	Плакат із назвою, гаслом тренінгу
2	Вправа на активізацію «Овації».	5 хв.	
3	Визначення очікувань учасників. Вправа «Золота рибка»	5 хв.	Плакат із малюнком золотої рибки, стікери
4	Визначення групових правил роботи. Вправа «Правила»	5 хв.	Картки «Правила групової роботи», аркуші паперу
5	Проведення гри «Ігрові методи оптимізації взаємодії вчителя з батьками учня»	15 хв.	Плакат «Елементи педагогічної майстерності»
6	Проект здобувачів вищої освіти «Сучасний учитель»	10 хв.	Плакати «Вчительський проєкт», «Батьківський проєкт», фломастери
7	Ділова гра «Класні батьківські збори»	15 хв.	Картки з інструкціями
8	Розв'язання педагогічних задач	10 хв.	Картки з текстом задач
9	Інтерактивна вправа «Мікрофон»	5 хв.	Пам'ятка «10 учительських заповідей»
10	Підсумок семінару-тренінгу. Вправа «Емоційний ланцюжок»	5 хв.	

Слід зазначити, що цікавим методом для розвитку в майбутніх учителів початкової школи професійно-педагогічного, креативного мислення є бліц-опитування «Чого ніколи не може дозволити собі учитель початкової школи при взаємодії з сім'єю молодшого школяра?». Під час бліц-опитування кожен здобувач вищої освіти має змогу висловити свою власну думку, а також вислухати думки своїх товаришів.

Виховання в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, формування якісних знань фахівців, їх професійних умінь і навичок можливо лише в комплексній системі, що об'єднує різні види освіти. Тому, окрім формальної освіти, необхідно враховувати результати неформальної освіти здобувачів вищої освіти.

Здобувачам вищої освіти можна запропонувати пройти курси та вебіари на онлайн-платформах Prometheus, EdEra та Всеосвіта. Зазначені платформи були проаналізовані й нами ж виокремлені теми, які стосуються проблематики дослідження та допоможуть системно інтелектуально й духовно наповнити професійні знання важливістю взаємодії школи та сім'ї, а також розвинути в майбутніх учителів професійно-педагогічне мислення, свідомість, відповідальне ставлення. Майбутнім учителям початкової школи рекомендуємо пройти такі *онлайн-курси* «Онлайн-курс для вчителів початкової школи» тривалістю (60 год.); «Ефективні комунікації (soft skills) учителя з батьками» (30 год.); «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти» (80 год.); «Недискримінаційний підхід у навчанні» (32 год.); «Стартуємо до успішної школи» (цей курс є першим із циклу чотирьох курсів «30 кроків до нової української школи: навчаємо громадянина») (30 год.); *вебіари* «Фасилітація: взаємодія у форматі педагогіки партнерства» (2 год.); «Нестандартні батьківські збори та їх успішне проведення» (2 год.); «Співпраця фахівців та батьків дитини із особливими освітніми потребами: основні засади ефективної роботи» (2 год.).

Переконані, що систематичне та безперервне підвищення теоретичних і практичних знань, умінь і навичок неформальними методами в поєднанні з формальною освітою створить необхідні умови для позитивної динаміки сформованості в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за знаннево-креативним критерієм.

Реалізація *діяльнісного компонента* (комунікативно-діяльнісний критерій) процесу виховання у майбутніх учителів початкової школи

відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра передбачає роботу зі здобувачами вищої освіти відповідно до виокремлених показників: застосування здобутих знань на практиці; реалізацію організаторських та виховних здібностей майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики; здатність майбутніх учителів до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Уважаємо, що комунікативно-діяльнісний критерій є провідним, адже здобувачі вищої освіти демонструють здобуті знання, уміння та навички на практиці. Роботу необхідно організовувати таким чином, щоб спочатку здобувачі вищої освіти змогли продемонструвати здобуті знання на практиці в гейміфікованій формі в освітньому процесі закладу вищої освіти, а потім реалізувати організаторські та виховні здібності в процесі педагогічної практики.

Із метою забезпечення процесу застосування здобувачами вищої освіти здобутих знань на практиці, пропонуємо провести гейміфіковане заняття «Бесіда класного керівника з батьками учнів під час відвідування їх удома» із використанням технології мультидіалогу [6]. За допомогою технологій мультидіалогу, відбувається реалізація комунікативно-діяльнісних умінь здобувачів вищої освіти й суб'єкт-суб'єктних взаємин між здобувачами вищої освіти. Діалогова взаємодія суб'єктів зумовлює активний розвиток мислення; розвиток суб'єктної активності, ініціативності, творчості; застосування здобутих знань на практиці; реалізацію організаторських та виховних можливостей тощо.

Гейміфіковане заняття

«Бесіда класного керівника з батьками учнів

під час відвідування їх удома»

Мета заняття: поглибити знання з теми заняття, формувати вміння аналізувати особистість учня, досліджувати соціальні умови його проживання; виробляти в майбутніх учителів уміння спілкуватися з батьками учнів, організовувати спільну з ними роботу щодо виховання учнів різного віку.

Методичні вказівки організатору гри. Організатор гри має продумати, яким чином він розподілить ролі між здобувачами вищої освіти й об'єднає їх у групи. Під час самостійної роботи здобувачів у групах повинен здійснювати поточний контроль і надавати допомогу. Під час діалогу класних керівників з батьками учнів організатор гри має право втручатись у бесіду лише за умови відхилення бесіди у непотрібне русло; виконує лише організаторсько-консультаційну функцію, не повинен нав'язувати свої думки учасникам гри.

Інструкція до проведення гри. На занятті імітується відвідування класними керівниками батьків учнів, які мають труднощі у вихованні або навчанні. Згідно з характеристикою певного учня, здобувачі вищої освіти, що виступають у ролі класних керівників, мають визначити мету відвідування тієї чи іншої родини, скласти план бесіди з батьками, виробити для них рекомендації. Метою діалогу класного керівника з батьками учнів є вироблення спільного рішення щодо подальшої виховної роботи з дитиною. Частина здобувачів є рецензентами, які спостерігають за перебігом бесіди та аналізують її зміст і результати.

Ролі: Класні керівники, їхні рецензенти, батьки.

Інструкції до виконання ролей:

- *Класні керівники* – згідно з отриманою характеристикою учня визначають мету відвідування його родини, складають орієнтовний план бесіди з його батьками, продумують додаткові запитання. Їхня задача – знайти спільне з батьками учня рішення щодо подальшого виховання їхньої дитини, забезпечивши єдність вимог школи і сім'ї у вихованні учня. Кожному зі здобувачів вищої освіти, які виступають у ролі класних керівників, відводиться для бесіди 15 хв.

- *Рецензенти класних керівників* – вивчають характеристики учнів, продумують можливі варіанти діалогу класних керівників із батьками учнів. Під час діалогу спостерігають за класними керівниками, аналізують їхні питання, пропозиції. Після кожного діалогу виступають із його аналізом та оцінкою.

• *Батьки учнів* – мають уважно вивчити характеристику своєї дитини, соціальні умови сім'ї, стосунки між батьками в сім'ї, щоб давати класному керівникові чіткі й не заплутані відповіді на його питання. Захищають свою дитину від зауважень класного керівника, взагалі на появу класного керівника на порозі свого дома реагують досить агресивно. В окремих випадках не вважають за потрібне розповідати особливості сімейного життя через їх надмірну інтимність.

Обладнання: фішки для розподілу ролей між здобувачами вищої освіти та об'єднання їх у групи, картки з характеристиками учнів.

Картка № 1

Із характеристики учня 4-го класу Дмитра О.

Дмитро має середні здібності, самовпевнений хлопчик. У навчанні не виявляє належної старанності, вважаючи що його знань достатньо для відмінних оцінок. У класі він не має справжніх друзів. Часто просить однокласників допомогти, але сам допомагати не любить.

У сім'ї він – єдина дитина. Мати його дуже любить, завжди підтримує у всьому. Їй часто здається, що її сина постійно хочуть образити, не цінують, недооцінюють, знижують оцінки. Неодноразово з цього приводу вона виступала на батьківських зборах.

Одного разу, після того, як Дмитро одержав за чергову контрольну роботу «3», він звинуватив учителя у несправедливості, став прискіпливо порівнювати свою роботу з роботами товаришів, а наступного дня до класу прямо під час уроку увірвалася мама. Почалися дорікання, звинувачення. Урок на очах у дітей було зірвано.

Картка № 2

Із характеристики учня 4-го класу Василя К.

Хлопець систематично пропускає уроки, рідко виконує домашні завдання, не встигає майже з усіх предметів.

У класі ні з ким не дружить. На зауваження, критику та поради класного керівника не реагує. Схильний до обдурювання товаришів та крадіжок.

Був затриманий черговими у шкільній роздягальні, коли нишпорив по чужих кишенях. Згубно впливає на Василя дружба з хлопцями, старшими від нього за віком.

Любить тварин. Головне його захоплення – голуби, на яких він щодня витрачає чимало часу. Має здібності до малювання, але не розвиває їх.

Василь дуже ревнує батьків до своєї маленької сестрички, якій вони приділяють дуже багато уваги, а до нього, як йому здається, байдужі.

Картка № 3

Із характеристики учениці 3-го класу Катерини А.

Катерина – відмінниця, старанно вчиться, сумлінно виконує домашні завдання, ніколи не конфліктує із вчителями. Проте друзів у класі не має. На неї часто скаржаться інші учні, що вона грубіянка, забирає в них книжки і не ділиться своїми, що може когось побити. Учителі від неї у захваті: з ними вона завжди ввічлива, знає відповідь на будь-яке питання, завжди охайна, чепурненька.

Виховує її одна матір. Вона пишається поведінкою доньки. «Нехай моя Катерина зростає егоїсткою, – говорить мати, – зате вона буде щасливою людиною. У дівчинки є характер, вона не пропаде, проб'є собі дорогу. За щастя в житті треба боротися...».

Картка № 4

Із характеристики учня 4-го класу Сергійка Н.

Сергійко – здібний і кмітливий хлопчик. За оцінкою учителів у нього добре розвинута увага, пам'ять, вчиться із захопленням. На всіх уроках, зокрема й на уроках праці, має відмінні оцінки. Але вкрай негативно ставиться до самообслуговуючої праці. Не любить фізичної праці. Із захопленням відвідує математичний гурток.

До своїх однокласників ставиться доброзичливо, із задоволенням допомагає їм у навчанні. Але у прибиранні кабінету та колективній праці

не бере участь, мотивуючи тим, що у нього немає на це часу. Справжніх друзів у класі не має, не може зрозуміти причину і дуже засмучується.

У сім'ї Сергійка високо підносять культ навчання, тому виділяють хлопчику багато часу на уроки, заохочують його допомогу іншим учням. Удома він не має ніяких домашніх обов'язків.

Картка № 5

Із характеристики учня 3-го класу Максима Р.

Максим – самовпевнений і лінивий хлопчик. Він часто приходиться до школи з невивченими уроками, ігнорує шкільну дисципліну, не уважно слухає вчителів, під час уроку може, наприклад, встати і вийти з класу. До однокласників ставиться зверхньо, у класі майже ні з ким не спілкується. Не бере участь у громадській роботі класу.

Батько Максима, керівник однієї з крупних фірм, говорить у відповідь на зауваження класного керівника, що він дуже завантажений роботою як керівник фірми. У нього немає часу займатися сином. Його позиція така: «Я його віддав до школи, тож ви його і виховуйте. Це ваш обов'язок!». Коли педагоги заперечують, що виховувати можна лише спільними зусиллями школи та сім'ї, батько знову ображається: «У сина велика бібліотека, він має комп'ютер вдома, він бував зі мною багато разів за кордоном. Я роблю все, що від мене залежить».

Картка № 6

Із характеристики учня 3-го класу Віталія Л.

Віталій вирізняється байдужим ставленням до навчання. Домашні завдання готує погано, недбало, хоч і має здібності. Його абсолютно ніщо не цікавить, крім вулиці. Після школи, користуючись тим, що батьки на роботі, хлопець може піти з дому і з'явитися пізно ввечері.

Батьки не знають, що робити з сином. Йому не можна ні в чому вірити. Він дає слово і знову все починає спочатку. Дома у нього є всі умови для занять, одягнений пристойно. Батьки купують Віталію все, що він забажає,

адже він у них один. Але ні на речі, ні на книжки, – ні на що він не звертає уваги. Сльози матері, вмовляння батька на Віталія теж не впливають.

Перебіг заняття:

1. Вступне слово організатора гри.

2. Оформлення ігрового поля (розподіл ролей між здобувачами вищої освіти, об'єднання їх у групи, вивчення ними інструкцій згідно з отриманими ролями).

3. Самостійна робота здобувачів вищої освіти.

Здобувачі вищої освіти отримують картки з характеристикою окремих учнів, уважно вивчають та аналізують їх, готуються до діалогу. На підготовку їм відводиться 15 хвилин.

4. Презентація діалогу класних керівників з батьками учнів.

Після кожної бесіди рецензенти, закріплені за певними класними керівниками, дають розгорнутий аналіз почутому діалогу, оцінюють їхні комунікативні та конструктивні вміння у спілкуванні з батьками учнів.

5. Підбиття підсумків заняття, рефлексія учасників гри.

Для реалізації здобувачами вищої освіти здобутих знань на практиці та підвищення ЗК-8 та ЗК-12 рекомендуємо провести гейміфіковане заняття «Прес-конференція з актуальних проблем сімейного виховання» [6].

Гейміфіковане заняття

«Прес-конференція з актуальних проблем сімейного виховання»

Мета заняття: поглибити знання з теми заняття, проаналізувати найбільш актуальні проблеми виховання дітей в сім'ї, знайти шляхи їх розв'язання, вдосконалювати вміння узагальнення та систематизації отриманої інформації.

Методичні вказівки організатору гри. Організатор гри має продумати, яким чином він заздалегідь розподілить ролі між здобувачами вищої освіти й об'єднає їх у групи. Під час підготовки до заняття організатор має проводити регулярні консультації, рекомендуючи необхідну літературу та перевіряючи

напередодні готовність здобувачів до гри. Особливу увагу організатору слід приділити здобувачу-головуючому на прес-конференції.

Інструкція до проведення гри. На занятті імітується робота прес-конференції з розв'язання актуальних проблем сімейного виховання. Заздалегідь обирається ведучий гри, який готує вступне слово, координує роботу прес-конференції та підводить підсумки; заздалегідь створюється дві великі групи: група журналістів газет і журналів і група експертів. Кожен журналіст обирає коло інтересів із теми прес-конференції – один з її напрямів, та, вивчаючи цей напрям, готує питання, на які хоче отримати відповіді від експертів. Експерти, своєю чергою, мають підготуватися до відповідей на різноманітні питання журналістів. Експерти обирають свій напрям підготовки з розрахунку дві особи на один напрям. Під час гри експертами можуть висловлюватися суперечливі думки; у цьому разі журналісти мають самі дійти висновків та відібрати потрібний, на їхню думку, матеріал до своїх статей. Кінцевим результатом гри мають стати замітки, написані журналістами у педагогічні газети і журнали на основі отриманого матеріалу під час прес-конференції як звіт про виконану роботу. За бажанням на наступне заняття може бути випущена газета, в якій будуть поміщені замітки журналістів.

Напрями роботи прес-конференції:

1. Батьківський авторитет – запорука успіху сімейного виховання.
2. Проблема обрання найпродуктивнішого стилю спілкування батьків з дітьми.
3. Скарбниця педагогічної мудрості В. Сухомлинського з питань сімейного виховання.
4. Виховні можливості батьків у формуванні моральної культури своїх дітей.
5. Шляхи ефективного трудового й економічного виховання в сім'ї.
6. Шляхи формування естетичної культури дітей у сім'ї.
7. Реалізація завдань фізичного виховання дітей у сім'ї.
8. Ефективні шляхи взаємодії сім'ї та школи.

Ролі: ведучий прес-конференції, журналісти, експерти.

Інструкції до виконання ролей:

- *Ведучий прес-конференції* – є керівником прес-конференції, керує її перебігом, розпочинає її роботу вступним словом і завершує заключним. Слідкує за культурою ведення дискусії, контролює регламент відповідей учасників.

- *Журналісти* – заздалегідь обирають коло інтересів з тем, запропонованих на прес-конференції, вивчають свої напрями, готують 7 – 10 питань, на які хочуть отримати відповіді від експертів. Оскільки одну тему представляють два експерти, ними можуть висловлюватись суперечливі думки. У цьому разі журналіст обирає ті ідеї, які вважає найбільш ґрунтовними. Отриманий матеріал є базою для їхніх міні-статей, які вони створюють наприкінці заняття як звіт про виконану роботу і представляють перед аудиторією.

- *Експерти* – обирають свій напрям підготовки до прес-конференції з розрахунку дві особи на один напрям, вивчають його, готуючись до відповідей на запитання журналістів. Під час відповідей на запитання журналістів мають висловлювати суперечливі думки на одну проблему, даючи журналістам змогу самим дійти висновку. Після інтерв'ювання готують звіт про актуальність ідей різних аспектів сімейного виховання, спираючись на питання журналістів.

Обладнання: фішки для розподілу ролей між здобувачами вищої освіти, папір для оформлення статей здобувачами-журналістами.

Перебіг заняття:

1. Вступне слово організатора гри.

2. Оформлення ігрового поля (розміщення здобувачів вищої освіти по групах, повторення інструкцій до отриманих ролей). Майбутні учителі об'єднуються у міні-групи по три особи: один журналіст і два експерти. Групи формуються за заздалегідь виконаним розподілом.

3. Вступне слово ведучого прес-конференції.

4. Інтерв'ювання експертів журналістами.

5. Підготовка звітів експертами і журналістами. Кожен журналіст готує міні-статтю як звіт про виконану роботу і продумує виступ на 2 – 3 хвилини для її презентації. Експерти теж готують звіт для презентації в усній формі, у якому висловлюють власні думки з приводу актуальності ідей певних аспектів сімейного виховання, спираючись на питання журналістів.

6. Презентація звітів експертів.

7. Презентація статей журналістів.

8. Заключне слово керівника прес-конференції.

9. Підбиття підсумків заняття організатором гри, рефлексія учасників гри.

Для підвищення ефективності процесу виховання в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра та формування ЗК-1, ЗК-2, ЗК-3, ЗК-12 здобувачам вищої освіти можна запропонувати взяти участь в організації та проведенні web-квесту «Важливість співпраці вчителя із сім'єю молодшого школяра. Шлях до ефективної комунікації». Web-квест дає можливість здобувачам вищої освіти ефективно використовувати інформацію, яку вони знаходять у мережі, піддавати її аналізу, систематизувати і вирішувати поставлені задачі.

Переконані, що суттєвою передумовою ефективного виконання майбутніми учителями початкової школи організаторських та виховних обов'язків як класних керівників є вміння розв'язувати щоденні педагогічні задачі.

Із метою підвищення рівня сформованості в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра та розвитку здатності майбутніх учителів до роботи з батьками, пропонуємо використовувати педагогічні задачі. Робота передбачає включення здобувачів вищої освіти в ситуації з багатоваріантними рішеннями, а саме розв'язання педагогічних ситуацій та задач, продовження педагогічних бесід та їх моделювання.

Кожна педагогічна задача має власну передісторію, подальший розвиток і пов'язана із низкою подій, що передували даній педагогічній ситуації. Вони впливають на подальші результати роботи вчителя і учнів, а також на соціально-психологічний клімат у колективі та міжособистісні відносини.

У педагогічній теорії та практиці поширеними є такі види педагогічних задач [3]:

1. *Задачі-ситуації*, у яких описано типові випадки, факти, явища, що мали місце в практичній роботі, а також задачі-описи педагогічного досвіду, в умовах якого проходить освітній процес.

2. *Задачі-завдання* з педагогічної практики, що охоплюють різні аспекти педагогічного досвіду, виховної роботи і даються на тривалий час. Розв'язуючи їх, здобувачі вищої освіти виконують практичні завдання, проводять спостереження, опрацьовують зібрані матеріали, які узагальнюються в навчальних проектах.

3. *Інформаційно-проблемні тексти* – завдання із запитаннями до них відносно пояснення понять і висловлювань, систематизації знань і обґрунтування висновків.

Проблемність педагогічної ситуації обґрунтовується тим, що вона ставить перед учителем теоретичні та практичні питання різноманітної складності у зв'язку з пошуком інформації для прийняття педагогічних рішень і планування педагогічних дій.

Розв'язування педагогічної задачі характеризується тим, що, аналізуючи педагогічні ситуації, педагог свідомо опирається на певну систему умов, цілеспрямовано добираючи з педагогічної науки і практики ефективні засоби для її розв'язування. Водночас викладач планує порядок своїх дій і вчинків. На завершення виконаної роботи він, із позиції психологічної науки, аналізує дані про зміни, що відбулися [3].

Оволодіння технологією прийняття педагогічного рішення та розв'язування педагогічних задач – сприяє виробленню сталого стилю професійної поведінки, запобігаючи стихійності, імпульсивності,

непродуманості педагогічних дій. Імпровізація в педагогічних діях є педагогічною майстерністю, що характеризує природність та невимушеність педагогічної праці.

Для розв'язання педагогічних задач та аналізу педагогічних ситуацій рекомендуємо використовувати метод *Case-study*.

Case-study (метод кейсів, метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу) – це аналіз конкретних практичних ситуацій. Використання цього методу передбачає перехід від методу накопичення знань до діяльнісного, практико-орієнтованого підходу в реальній діяльності здобувача вищої освіти. Мета цього методу – навчити здобувачів аналізувати інформацію, виявляти ключові проблеми, вибирати альтернативні шляхи рішення, оцінювати їх, знаходити оптимальний варіант і формулювати програми дій. Під час аналізу конкретних ситуацій особливо важливим є те, що тут пов'язується індивідуальна робота з проблемною ситуацією і групове обговорення пропозицій, підготовлених кожним членом групи. Це дозволяє майбутнім учителям початкової школи розвивати навички групової роботи.

Характеризуючи метод *case-study*, необхідно відзначити його значущість для формування спеціальної, методичної і комунікативної компетенції у здобувачів вищої освіти через установлення міжпредметних зв'язків; аналітичне і системне мислення; презентації результатів проведеного аналізу; засвоєння комунікативних навичок і навичок роботи в групі.

Наведемо приклади задач, які можна використовувати для підвищення рівня сформованості в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра та розвитку здатності майбутніх учителів до роботи з батьками. Наприклад:

Педагогічна задача № 1. У четвертому класі з'явилась нова дівчинка. Жила вона з матір'ю та двома меншими братами. Мати мало турбувалася про дочку. Тому вона часто запізнювалася до школи, приходила неохайна. З учнями дівчинка майже не спілкувалася, погано вчилася.

Питання для обговорення: Що б Ви порадили класному керівникові в такій ситуації? Укажіть основні форми та методи роботи класного керівника з дітьми з проблемних сімей.

Педагогічна задача № 2. На батьківських зборах батьки запропонували, щоб у класного керівника й учителів-предметників щотижня були чітко визначені години прийому батьків.

Питання для обговорення: Як Ви ставитесь до такої пропозиції батьків?

Педагогічна задача № 3. Сашко погано вчився в школі, був порушником дисципліни, знаходився під впливом «дурної компанії». Учителі, заклопотані поведженням хлопчика, неодноразово викликали в школу батьків. Батьки вважали, що їхній хлопчик – звичайна дитина і вчителі до нього просто чіпляються. Що стосується його поведження в школі, так вони тут ні при чому: «Нехай там за ним стежать педагоги». І от Сашко на лаві підсудних. Батьки обвинувачують школу в тім, що вона недогляділа хлопчика.

Питання для обговорення: Чи згодні ви з позицією батьків Сашка? Яка роль школи у вихованні дитини? Від чого залежить успіх у вихованні?

Педагогічна задача № 4. Батьки Олега дуже забезпечені люди, але в родині розлад. Батько й мати хлопчика навіть не спілкуються один з одним і цілком зайняті своїми проблемами.

Олег вчиться в третьому класі, має авторитет у своїх однокласників і вважається «крутим». Виховання батьками сина обмежується грошовими подарунками то з боку батька, то з боку матері. Батьки впевнені, що цього цілком достатньо для того, щоб їхня дитина виросла нормальною людиною.

Питання для обговорення: Чи згодні ви з позицією батьків Олега? Чи. можливо, обмежуючи лише матеріальним забезпеченням, виховати повноцінну у всіх відносинах людину? Як ви думаєте, до чого може привести подібне виховання дитини?

Педагогічна задача № 5. Восьмирічний Ігор приїхав погостювати до бабусі. Першого ж ранку, вставши з ліжка, він одягнувся, акуратно склав простирадло й ковдру, швидко прибрав свою постіль. До цього він звик вдома

й легко впорався з роботою. Якось бабуся сама прибрала його постіль. А ще раз, запізнюючись на річку, Ігор попросив бабусю зробити це за нього. Незабаром стало звичним: хлопчик встає, одягається, снідає і йде гуляти, а прибирання залишається бабусі. Коли мати навідалася до сина, вона помітила це і нагадала йому про обов'язки. На що Ігор ласкаво відповів: «Мамусю, прибери ти, а то мені важко. Мені тепер бабуся прибирає постіль».

Питання для обговорення: Яку помилку допустила бабуся Ігоря? Що б ви порадили матері Ігоря? Як ви будете співпрацювати з батьками для вироблення стійких навичок щодо самообслуговування і праці дітей удома?

Педагогічна задача № 6. « ... Було мені тоді, мабуть, років дев'ять, учився я в третьому класі. Одного разу прокидаюся вночі – чую, батько й мати про щось сперечаються...» Те, що я почув тоді, приголомшило мене: мати й батько вирішили розлучитися. Що значить розлучитися?» – спалахнула в моїй свідомості думка. Я зрозумів, що батько й мати житимуть у різних місцях. А далі почув, що ні батько, ні мати не хочуть взяти мене до себе. Батько наполягає на тому, щоб я залишився у матері, а мати каже: «Хай він іде з тобою, нічого я з ним не вдію, він уже не слухається...».

Питання для обговорення: Як ви думаєте, що відчув хлопчик почувши не тільки про розлучення батьків, а й про те, що ніхто з них не хоче взяти його до себе? Як позначається на дітях дефіцит батьківської любові? До яких наслідків призводять конфлікти між батьками? Поділіться яким чином Ви будете співпрацювати з батьками, для уникнення конфліктних ситуацій?

Педагогічна задача № 7. Третьюкласник Андрій Г. був непосидючий хлопець, часто виявляв невеликі порушення дисципліни, заважав товаришам на уроках, часто вдавався до бійки під час ігор на шкільному подвір'ї.

Класний керівник повідомив повідомляла про витівки Андрія його батьків, роблячи записи в щоденнику або окремими записками. Іноді телефонувала батькові на роботу. Неодноразово запрошувала батька до школи для детальної розмови про поведінку сина.

Ішов час. У поведінці Андрія проглядалися певні позитивні зміни.

Класний керівник час від часу давала учневі цікаві доручення, з якими він справлявся добре. Почав допомагати товаришам. Його навіть похвалили на загальношкільній лінійці за активну участь у конкурсі всезнайок.

Потрібно було закріпити позитивні якості, що формувалися у поведінці школяра. Учителька написала коротеньку записку батькові Андрія: «Шановний Сергію Петровичу!

Прошу Вас у зручний для Вас час прийти до школи. Класний керівник». Андрій особисто віддав записку татові. Наступного дня хлопчина прийшов до школи засмучений. Усі дивувалися його мовчанці. Учень неприязно поглядав на вчительку.

Батько чомусь не приходив на зустріч із класним керівником. І лише на третій день зателефонував учительці та сказав: «Вибачте, що я не зміг прийти до школи: були складнощі на роботі. Але Ви не турбуйтеся: Я Андрія вже відлупцював, провчив його як слід. На деякий період вистачить...».

Питання для обговорення: Чим викликані такі дії батька? Яку помилку допустила класний керівник спілкуванні з батьками Андрія? Що ви порадите класному керівникові, аби грамотно вийти з цієї ситуації? Яких треба дотримуватися правил учителям-вихователям у листуванні з батьками?

Педагогічна задача № 8. Дев'ятирічний Сашко живе з матір'ю. Тато два роки тому залишив сім'ю. Живе окремо. Мама категорично не дозволяє синові зустрічатися з татом, приймати від нього будь-які подарунки. Також не дозволяє колишньому чоловікові бувати у них вдома. Батько намагається зустрічатися з сином за межами його рідної оселі, дарує йому цукерки, іграшки.

Питання для обговорення: Оцініть поведінку матері та батька Сашка. Як можна вплинути на вирішення конфлікту між батьками? Чи варто педагогам втручатися у такі справи?

Педагогічна задача № 9. Мати, розгнівавшись на дитину, відмовляється з нею розмовляти та надовго замовкає. Батько, дізнавшись про те що сталося, відразу починає кричати, докоряти синові, нагадувати про минулі провини.

Питання для обговорення: Хто на вашу думку, досягне більших успіхів у вихованні? Чий приклад буде для дитини визначальним? До чого можуть призвести неузгоджені виховні міри та різноплановість батька та матері? Обґрунтуйте свою думку, з погляду педагога.

Педагогічна задача № 10. Мати учня звернулась до педагога за порадою: «Мій 10-літній син – непоганий хлопчик: він задовільно вчиться, сором'язливий, не здатний до шкоди. Як й інші діти, буває пестливим, іноді може нагрубити. Трапляється, що я сама допускаю помилку, буваю роздратована через дрібниці.

Якось у нас стався серйозний випадок. Зі школи я отримала записку від класного керівника, у якій мене запитували, чому син не був присутній на заняттях у школі в среду та четвер. Вражена цим повідомленням, я зажадала від сина пояснень. Але він сказав мені неправду. Я сильно розгнівалася, що не стрималася і добре його відлупцювала. Раніше я ніколи не використовувала такого методу покарання. Розхвилювавшись, я поділилась своєю тривогою із сусідкою.

Але вона сказала:

– Цих хлопчаків без ременя не виховаєш. Ти до них лагідно та по доброму ставишся, а вони ладні на голову сісти. За одного битого небитих дають.

Чи так це? Коли я прогнівавшись покарала сина, мені здавалось, що все роблю правильно, а зараз мучаюсь від сумнівів. І син замкнувся в собі, між нами зникла близькість. Це більш за все хвилює мене. Як мені бути далі?»

Питання для обговорення: Оцініть дії матері щодо виховання сина. Чи варто матері дослухатися до думки сусідки? Що ви порадили б цій мамі? Чим би ви допомогли в її сумнівах і переживаннях?

Уважаємо, що розв'язування педагогічних задач та аналіз педагогічних ситуацій за допомогою методу *Case-study* сприяє: формуванню в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра; формуванню в здобувачів вищої освіти реалістичного

сприйняття педагогічної дійсності; загострить увагу майбутніх учителів на важливості організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра; розвиває увагу здобувачів вищої освіти, аналітичне та стратегічне мислення, уміння аналізу, синтезу, абстрагування, конкретизації, узагальнення, класифікації; розвиває комунікативні навички в процесі дискутування на основі конкретного випадку; сприяє формуванню вмінь поєднати теоретичні знання з практичною діяльністю вчителя початкової школи.

Процес виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра за комунікативно-діяльнісним критерієм передбачає також включення здобувачів вищої освіти в ситуації з багатоваріантними рішеннями у процесі продовження педагогічних бесід та їх моделювання. Наприклад, здобувачам вищої освіти можна запропонувати розв'язати таке завдання:

Утворивши пари, змоделюйте індивідуальну бесіду з батьком чи матір'ю учня, виходячи із запропонованих ситуацій.

1. Дитину в сім'ї виховують мати і вітчим. Матеріально хлопчик забезпечений добре. Але стосунки в родині ускладнюються тим, що рідний батько часто дарує синові дорогі речі, гроші, обіцяє влаштувати поїздку за кордон. Хлопчик чутливо реагує на підтримку й стає зовсім не слухняним удома та в школі. Ви як класний керівник вирішили порозмовляти з батьком.

2. Ви попросили кількох учнів затриматися після уроків, щоб допомогти в оформленні кабінету. Одна дівчинка рішуче відмовилася: «Мені ніколи, ви ж знаєте, я англійською займаюся. А якщо я залишуся, то Ви будете мати справу з моїми батьками».

3. Ви дізналися, що учениця вашого класу потрапила в погану компанію. Ви як класний керівник вирішили порозмовляти з кимось із батьків дівчинки.

4. Після батьківських зборів до вас підійшла мати одного з учнів і в розпачі заявила: «Не знаю, що мені з ним робити. Нікого не слухає, уроки вчити не примусиш, тільки б гуляти...».

5. До вас у школу прийшла мати хорошого учня з образою, що її сина посадили за одну парту з хлопчиком, який заважає слухати вчителя. Прохання матері – посадити її сина знову з відмінницею.

Для формування практичних навичок роботи сучасного вчителя початкової школи при взаємодії з батьками, а також формування ЗК-4, ЗК-8, ФК-5 рекомендуємо проводити комунікативні вправи, спрямовані на здобуття здобувачами вищої освіти знань щодо механізмів педагогічної підтримки, розвиток спрямованості на педагогічну фасилітацію, розвиток творчого потенціалу, комунікативних та аналітичних умінь.

Рекомендуємо провести такі комунікативні вправи: «Надання підтримки»; «Ти молодець тому, що...»; «Відвертість»; «Діалог». Схарактеризуємо їх.

• **Вправа «Надання підтримки».**

Мета вправи: набуття знань щодо механізмів педагогічної підтримки, розвиток спрямованості на педагогічну фасилітацію, комунікативних, аналітичних, проєктувальних умінь, творчого потенціалу.

Перебіг вправи: Кожний здобувач вищої освіти отримав картку з певними ситуаціями, після прочитання якої вони повинні були придумати способи, якими можна було б надати емоційну та психологічну підтримку людині (наприклад: батьки одного з учнів розлучаються). Визначені способи записувалися поряд із запропонованою ситуацією.

По завершенні вправи майбутні учителі відповідають на такі запитання: яких труднощів зазнали під час виконання вправи? Які відчуття та переживання виникали? Який досвід здобули?

• **Вправа «Ти молодець, тому що...».**

Мета вправи: набуття знань щодо механізмів педагогічної підтримки, розвиток спрямованості на педагогічну фасилітацію, комунікативних, аналітичних умінь, творчого потенціалу.

Перебіг вправи: Здобувачі вищої освіти розподілилися на пари. Перший із пари говорив іншому три фрази, які розпочиналися словами «Мене

не люблять за те, що...». Інший підтримував його фразою «Все одно ти молодець, тому що...». Потім вони мінялися ролями і повторювали вправу. По закінченні ставляться запитання: Що Ви відчували під час виконання цієї вправи? Чи всі змогли відреагувати на слова партнера в такий спосіб? Чому? Чи сподобалося Вам надавати допомогу іншій людині в такій формі? Що Ви відчували, коли в такий спосіб підтримували Вас? Як часто Ви реагуєте на прояви інших людей таким чином? Чи часто Ви отримуєте підтримку від інших людей?

• Вправа «Відвертість».

Мета вправи: набуття знань щодо педагогічної підтримки, розвиток спрямованості на педагогічну фасилітацію, комунікативних та аналітичних умінь.

Перебіг вправи: На початку вправи увага здобувачів вищої освіти акцентувалася на тому, що однією з умов успіху в педагогічній діяльності є вміння учителя правильно спілкуватися з батьками молодших школярів, вступати у взаємодію під час діалогу.

Інструкція: «Часто, заглиблений у те, щоб правильно сформулювати запитання, педагог не стежить за своєю поведінкою, емоціями. Для того, щоб батьки співпрацювали з Вами необхідно викликати в них довіру, бути відвертими з ними. Перед Вами – співрозмовник (одногрупник). Усміхніться доброзичливо, кивніть йому на знак того, що Ви його уважно слухаєте і розумієте, «відкрийте» свою душу перед людиною, з якою спілкуєтесь, намагайтеся психологічно близько підійти до неї».

Під час обговорення вправи, майбутні учителі відповідають на такі запитання: Що Ви відчували під час проведення вправи? Які труднощі у Вас виникли? Чи складно було встановити контакт із співрозмовником?

• Вправа «Діалог».

Мета вправи: набуття знань щодо механізмів педагогічної підтримки, розвиток спрямованості на педагогічну фасилітацію, комунікативних, аналітичних, проєктувальних умінь, творчого потенціалу.

Перебіг вправи: Двом учасникам гри, що сиділи на стільцях один навпроти одного, пропонувалася для розбору конфліктна ситуація. Один із них грав роль «пасивного», а його партнер по діалогу – «ведучого». Тобто здобувач вищої освіти здійснював діалог ніби сам із собою від імені того, з ким він конфліктує. На початку бесіди він повинен подумати про людину, з якою конфліктує, описати її зовнішність, манеру поведінки, професійну і сімейну ситуації. Надалі розпочинався діалог, у якому «пасивний» описував конфліктну ситуацію від особи, з якою конфліктує, висловлював її думку з цього приводу, оцінював ситуацію, що склалася. «Ведучий» вступав у діалог від особи свого співрозмовника. Після двадцятихвилинного діалогу здобувачі вищої освіти робили спробу знайти конструктивні засоби для вирішення конфліктної ситуації.

По закінченні вправи майбутні вчителі відзначають, що вона допомагає їм зрозуміти іншу людину, з якою вони конфліктували; подивитися на ситуацію з іншого боку, переглянути свою поведінку в цій ситуації тощо.

Проведення запропонованих вправ сприяє усвідомленню майбутніми учителями необхідності надання іншій людині педагогічної підтримки (батькам), організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, формуванню комунікативних та аналітичних умінь, розвитку творчого потенціалу, спрямованості на педагогічну фасилітацію тощо.

Важливим етапом у вихованні в майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра є вдосконалення навичок здобувачів вищої освіти в процесі педагогічної практики.

Саме в процесі педагогічної практики відбувається реалізація третьої педагогічної умови «удосконалення практичної підготовки, насичення різних видів педагогічної практики завданнями, що спрямовані на відповідальну взаємодію майбутніх учителів початкової школи з сім'єю молодшого школяра».

У результаті аналізу ОП «Початкова освіта» для здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» можемо зазначити, що за повний термін

навчання майбутні вчителі, починаючи з першого курсу, проходять практику, а саме: практика «Введення в спеціальність» (2 семестр), практика з підготовки ПВР (2 семестр); практика з виховної роботи (3 та 4 семестри); навчальна практика з природознавства і краєзнавства (4 семестр); пробні уроки та заняття в школі (5,6,7 семестри); літня педагогічна практика в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку (6 семестр); перші дні дитини в школі (7 семестр); переддипломна практика (8 семестр). Кожен вид практики тим чи іншим способом сприяє підготовці майбутніх учителів початкової школи до організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра та забезпечує процес виховання відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. Здобувачі вищої освіти мають змогу, починаючи з другого семестру першого року навчання, спостерігати за батьками та учнями початкової школи, за їх взаємовідносинами, за етапами та особливостями здійснення спільної виховної роботи вчителя початкової школи з сім'єю молодшого школяра.

Під час проходження різних видів педагогічної практики, передбачених ОП «Початкова освіта», здобувачі вищої освіти мають змогу реалізовувати свої організаторські та виховні здібності, взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра, долучаючись до різних видів професійно-педагогічної діяльності вчителя початкової школи.

Спілкування здобувачів вищої освіти з вчителями початкової школи під час проходження різних видів педагогічної практики, обмін думками з іншими здобувачами-практикантами, спілкування з батьками молодших школярів дозволяють дійти висновків про те, що саме така робота з майбутніми вчителями допомагає їм оволодіти знаннями та вміннями щодо взаємодії з батьками учнів, які відповідають сучасним потребам соціально-педагогічної діяльності в Україні, забезпечити їх успішну професійну, педагогічну, методичну та виховну підготовку в напрямі роботи з батьками учнів, формує в здобувачів вищої освіти відповідальне ставлення до взаємодії з сім'єю

молодшого школяра, сприяє подальшому розвитку педагогічної майстерності майбутнього вчителя як вихователя.

Із метою підвищення рівня сформованості у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, зміст педагогічної практики доцільно збагатити та розширити різними видами робіт, у процесі виконання яких здобувачі вищої освіти зможуть реалізувати свої організаторські та виховні здібності, наприклад:

- разом із учителями початкової школи розробити план виховної роботи класного керівника;

- проводити виховні години для батьків, серед яких «Взаємна співпраця школи та батьків – запорука успіху у вихованні дитини»; «Особистий приклад батьків – головний метод родинного виховання»; «Дитяча агресивність та її причини. Чи вміємо ми слухати та чути своїх дітей?»; «Протидія та попередження булінгу (цькуванню) дітей» тощо;

- кожен практикант добирає собі окремий метод виховання чи групу методів, детально вивчає особливості його використання в умовах сімейного виховання, добирає приклади із літературних джерел, праць педагогів-класиків та життєвого оточення про ефективне чи неефективне застосування методів виховання, розробляє низку порад батькам щодо використання методу у виховній роботі з дітьми, пропонує їм можливі засоби для реалізації завдань методу;

- майбутні вчителі можуть брати участь в організації та проведенні дискусійних кафе («Сучасна українська сім'я: проблеми виховання підростаючих поколінь»; «Яку сім'ю можна вважати ідеальною щодо виховання дітей?», «Щаслива сім'я: міф чи реальність?»; «Прийоми ефективної комунікації»; «Руйнівні прийоми в контексті ефективних комунікацій з дітьми» тощо);

- розробляти програми круглих столів, прес-конференцій для батьків із різних питань виховної роботи з дітьми («Спілкування батьків і дітей у сім'ях. Як його організувати? Де знайти час?»; «Проблеми сім'ї, пов'язані

з розподілом сімейного бюджету, розподілом функцій»; «Труднощі об'єднання професійної та сімейної ролі жінки»; «Сучасний чоловік – батько в сім'ї»; «Неповна сім'я і діти»; «Вплив конфліктів між батьками на дитину» тощо);

- долучатися до проведення майстер-класів, наприклад: «Усе про НУШ» (батькам не вистачає інформації, особливо візуальної, про нову систему, за якою навчаються сучасні школярі); «Вікові кризи дитини та як їх подолати»; «Організація робочого часу дитини та її відпочинку» тощо.

Під час проходження практики майбутнім учителям також можна запропонувати взяти інтерв'ю в керівника класу, за яким вони закріплені. Класні керівники під час інтерв'ю мали змогу поділитися власним досвідом роботи, дати поради майбутнім учителям. Кожен здобувач вищої освіти потім має змогу продемонструвати отримане інтерв'ю на практичному занятті «Передовий педагогічний досвід у взаємодії школи та сім'ї. Відповідальність учителя – основа успішної роботи з батьками». Майбутні вчителі початкової школи зможуть прослухати доповіді одногрупників та дати коментарі щодо прослуханих результатів інтерв'ю.

Аналіз вищезазначеного дозволяє нам стверджувати, що виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра відбувається на базі його практичного досвіду. Здобувачі вищої освіти на основі певної системи знань, апробують під час педагогічної практики свої навички та вміння, відносно самостійно реалізують організаторські та виховні здібності в процесі взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

Реалізація заключного, *рефлексивного компонента* виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра передбачає: самооцінювання здатності здобувачів вищої освіти до взаємодії з сім'єю молодшого школяра; контроль процесу її досягнення; здійснення самоаналізу професійної діяльності; прогнозування шляхів та засобів підвищення виховної роботи в означеному напрямі. Тобто

майбутні вчителі повинні реалізувати свої вміння щодо здійснення рефлексії своєї педагогічної діяльності.

Із метою формування в майбутніх учителів початкової школи здатності до самооцінювання та самоаналізу, пропонуємо створити та вести «Щоденник самоорганізації та самоконтролю», який складається з кількох розділів.

У 1 розділі майбутні вчителі занотують девіз, правила свого життя, мету, самообов'язки в педагогічній діяльності, ціннісні орієнтації до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

У 2 розділі «Щоденника» занотовується все, що зроблено для набуття якомога повнішої інформації про важливість взаємодії школи та сім'ї.

3 розділ присвячений науковій організації навчальної праці. Тут фіксуються різні пам'ятки, поради, правила, ефективні форми взаємодії сім'ї та школи, які були рекомендовані викладачем, так і самостійно розроблені здобувачем.

4 розділ допомагає майбутньому вчителю початкової школи спрямувати свою увагу на важливості співпраці школи та сім'ї, проявити відповідальне ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, показати налаштованість до організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра. Сюди записується вся важлива інформація, яка, на думку майбутніх учителів, допоможе їм ефективно взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра в майбутній педагогічній діяльності.

5 розділ призначений для запису своїх роздумів, сумнівів, монологів і висновків щодо сформованості відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

У 6 розділі майбутній учитель дає перелік власних помилок, занотує контроль процесу їх ліквідації, здійснення самоконтролю за виконанням власних дій, прогнозування шляхів та засобів підвищення продуктивності роботи в означеному напрямі.

Із метою структурування та вдосконалення здобутих знань, умінь та навичок, здобувачам вищої освіти рекомендовано створити методичне

портфолію, у якому майбутні педагоги зможуть зібрати методичні доробки, що були реалізовані в процесі впровадження структурно-логічної моделі системи. Такий підхід стане ефективним допоміжним засобом у самовихованні здобувачів вищої освіти та контролі за їх діяльністю.

Також рекомендовано запропонувати здобувачам вищої освіти створити «Плакат думок».

«Плакат думок», є дієвим інструментом для рефлексії, що, своєю чергою, дає змогу зосередитись на проблемному питанні та знайти на нього відповіді, передбачає здійснення самоконтролю за виконанням власних дій, прогнозування шляхів та засобів підвищення продуктивності роботи в означеному напрямі.

Для методично грамотного спілкування з батьками обов'язково потрібен учитель, який має сформоване відповідальне ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, а також володіє здатністю співпрацювати з ними. Оцінюючи загальний стан теорії і практики із запропонованої освітньої проблеми, слід зазначити, що, при розробці відповідної структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, стало зрозумілим, що вона має відповідати основним педагогічним вимогам і бути підпорядкована дидактичним, методичним та виховним цілям і завданням підготовки майбутніх фахівців початкової освіти, а саме: формувати необхідні компетенції відповідно до змісту педагогічної діяльності з професії (фаху); вирішувати тільки ті завдання, які не можуть бути вирішені під час вивчення інших освітніх компонентів чи можуть бути вирішені найбільш ефективно тільки на заняттях із використанням даної структурно-логічної моделі системи; відповідати сучасним тенденціям модернізації змісту, структури і методів освіти та едукативного процесу в педагогічних закладах вищої освіти; забезпечувати зворотний зв'язок і підвищення ефективності контролю і самоконтролю за перебігом і результатами експериментальної едукативної здобувачів вищої освіти.

Роботу з реалізації компонентів структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра представлено в табл.2.2.

Таблиця 2.2

Реалізація компонентів структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра

№ з/п	Назва компонента	Форми та методи роботи зі здобувачами вищої освіти
1	2	3
1.	Мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> • мотиваційно-ціннісний виховний захід «Вечори запитань і відповідей»; • флешмоб-буккросинг «Скарбничка вчителя: ефективні комунікації soft-skills учителя із батьками»; • тренінгове заняття «Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу»; • тренінгові вправи («Незалежна поведінка»; «Я в тобі впевнений...»; «Виступ без підготовки»; «Колаж»; «Театр: п'єса, яка влаштує всіх»; «Три сторони спілкування»); • сторітелінг (Storytelling), серед запропонованих тем (роль вчителя початкової школи у взаємодії з батьками; створення сучасного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти на засадах педагогіки партнерства; взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу тощо).
2.	Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> • лекції: «Взаємодія сім'ї та школи як педагогічна проблема»; «Спільна виховна робота сім'ї та школи»; «Педагогіка партнерства як складова концепції НУШ»; «Відповідальність як важлива складова педагогічної майстерності вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів»; «Основні форми зв'язку школи та сім'ї»; «Нестандартні батьківські збори та їх успішне проведення»; • практичне заняття «Розробка і захист фрагмента бесіди вчителя з батьками молодших школярів»; • тренінгове заняття «Робота класного керівника з батьками учнів»; • семінар-тренінг «Роль особистості вчителя в організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра»; • науково-дослідні, пошукові завдання, наприклад: розробити ТОП-10 рекомендацій (та обґрунтувати кожну із запропонованих) для ефективної комунікації (soft-skills) учителя з батьками в умовах Нової української школи; зробити фішбоун «Співпраця сім'ї та школи як важлива умова всебічного і гармонійного розвитку дитини»; зробити інтелект-карту «Основні форми роботи класного керівника з батьками»; створити інфографіку «Типологія сучасних батьків і врахування їхніх особливостей під час комунікації»; • проходження курсів та вебінарів на онлайн-платформах Prometheus, EdEra та Всеосвіта; <ul style="list-style-type: none"> • бліц-опитування «Чого ніколи не може дозволити собі вчитель початкової школи при взаємодії з сім'єю молодшого школяра?».

1	2	3
3.	Діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> • гейміфіковане заняття «Бесіда класного керівника з батьками учнів під час відвідування їх удома») із використанням технології мультидіалогу; • гейміфіковане заняття «Прес-конференція з актуальних проблем сімейного виховання». Напрями роботи прес-конференції: батьківський авторитет – запорука успіху сімейного виховання; проблема обрання найпродуктивнішого стилю спілкування батьків з дітьми; скарбниця педагогічної мудрості В. Сухомлинського з питань сімейного виховання; виховні можливості батьків у формуванні моральної культури своїх дітей; шляхи ефективного трудового й економічного виховання в сім'ї; шляхи формування естетичної культури дітей у сім'ї; реалізація завдань фізичного виховання дітей у сім'ї; ефективні шляхи взаємодії сім'ї та школи; • web-квест «Важливість співпраці вчителя із сім'єю молодшого школяра. Шлях до ефективної комунікації»; • розв'язання педагогічних задач та аналіз педагогічних ситуацій за допомогою методу Case-study (метод кейсів, метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу); • продовження педагогічних бесід та їх моделювання; • комунікативні вправи, спрямовані на здобуття здобувачами вищої освіти знань щодо механізмів педагогічної підтримки й набуття відповідних умінь («Надання підтримки»; «Ти молодець тому, що...»; «Відвертість»; «Діалог»); • проходження різних видів педагогічної практики з виконанням багатьох видів робіт, серед яких (розроблення плану виховної роботи класного керівника; проведення виховних годин для батьків, серед яких «Взаємна співпраця школи та батьків – запорука успіху у вихованні дитини»; «Особистий приклад батьків – головний метод родинного виховання»; «Дитяча агресивність та її причини. Чи вміємо ми слухати та чути своїх дітей?»; «Протидія та попередження булінгу (цькування) дітей»); • участь в організації та проведенні дискусійних кафе («Сучасна українська сім'я: проблеми виховання підростаючих поколінь»; «Яку сім'ю можна вважати ідеальною щодо виховання дітей?»; «Щаслива сім'я: міф чи реальність?»; «Прийоми ефективної комунікації»; «Руйнівні прийоми в контексті ефективних комунікацій з дітьми» та ін.); • розроблення програми круглих столів, прес-конференцій для батьків із різних питань виховної роботи з дітьми («Спілкування батьків і дітей у сім'ях. Як його організувати? Де знайти час?»; «Проблеми сім'ї, пов'язані з розподілом сімейного бюджету, розподілом функцій»; «Труднощі об'єднання професійної та сімейної ролі жінки»; «Сучасний чоловік – батько в сім'ї»; «Неповна сім'я і діти»; «Вплив конфліктів між батьками на дитину» та ін.); • долучення до проведення майстер-класів, наприклад: «Усе про НУШ» (батькам не вистачає інформації, особливо візуальної, про нову систему, за якою навчаються сучасні школярі); «Вікові кризи дитини та як їх подолати»; «Організація робочого часу дитини та її відпочинку» та ін.

1	2	3
4.	Рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> • створення «Щоденника самоорганізації та самоконтролю», який складається із 6 розділів; • створення методичного портфоліо, у якому майбутні педагоги мають змогу зібрати методичні доробки щодо дієвих форм, методів та засобів взаємодії з батьками; • розробка «Плакату думок».

Підсумовуючи все зазначене вище, можна підтвердити, що основою забезпечення успішного процесу виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра стане розробка та впровадження теоретично обґрунтованої структурно-логічної моделі системи.

У контексті вивчення проблематики дослідження наступним з'ясуємо шляхи та засоби формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкової школи.

2.3. Шляхи та засоби формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкової школи

Надійним фундаментом задля успішного формування високодуховної, високоморальної, високогуманної особистості, яка усвідомлює свою біологічну, культурну, соціальну природу, своє призначення в житті та, власне, самий сенс життя, визначає власне місце у світі та соціумі, гармонійно взаємодіє у світі людей, здатна встановлювати, підтримувати, розвивати гармонійні міжособистісні відносини у різних сферах життєдіяльності є максимальна імплементація розробленої та теоретично обґрунтованої структурно-функціональної моделі, яка включає *цільовий, теоретико-методологічний, змістовний, організаційно-дієвий, діагностично-коригувальний* блоки в освітній процес педагогічних закладах вищої освіти забезпечить суттєве підвищення стану сформованості в майбутніх учителів початкових класів усіх структурних

компонентів гармонійних міжособистісних відносин (*мотиваційного, когнітивного, афективного та інтеракційного*), а відтак – високу ефективність цілісного свідомого формування досліджуваного явища у майбутніх фахівців зазначеного профілю.

Варто акцентувати на тому, що упровадження структурно-функціональної моделі формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів має базуватися на концептуальних положеннях *цивілізаційно-антропологічного, культурологічного, системно-синергетичного, аксіологічного, компетентнісного підходів*, виявлених *закономірностях* і визначених *принципах*. Головною цільовою установкою реалізації запропонованої структурно-функціональної моделі є обов'язкове дотримання *педагогічних умов та етапів*, наскрізне здійснення едукативних впливів на свідомість, духовність і особистісні якості здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта: у процесі професійної підготовки, позааудиторної діяльності, а також під час проходження педагогічної практики та самовиховання. Водночас упровадження структурно-функціональної моделі ґрунтується на органічному формуванні у майбутніх фахівців *мотиваційного, когнітивного, афективного та інтеракційного* компонентів гармонійних міжособистісних відносин.

Сприяти органічному комплексному формуванню всіх визначених компонентів гармонійних міжособистісних відносин (*мотиваційного, когнітивного, афективного, інтеракційного*) у майбутніх учителів початкових класів покликаний практичний посібник «Буктренинг з формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців» [6], у якому висвітлено теоретичні основи моделювання, організації та проведення тренінгових занять із формування досліджуваного явища, що сприяє максимальній ефективності роботи у цьому напрямі, а також уміщено конкретні розробки тренінгових занять, спрямовані на формування компонентів гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.

Розділ посібника «Теоретичні основи проведення тренінгових занять» розкриває суть тренінгу як ефективного методу формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців, окреслює структурні компоненти тренінгових занять і методичні рекомендації тренерів щодо реалізації тренінгових занять з формування досліджуваного явища в молодих людей, що сприяє розумінню й усвідомленню тренерів як слід, крок за кроком делікатно вибудовувати фундамент людяності, духовності, розкриваючи її внутрішні потенціали, пробуджуючи внутрішню енергію, надихаючи до активних моральних, етичних дій, у результаті чого встановлення гармонійних міжособистісних відносин підвищуватиметься до рівня особистісних потреб, світоглядних переконань, ідеалів та стає реальністю.

Наступні розділи, що включені до змісту практичного посібника, зокрема «Формування мотиваційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців», «Формування когнітивного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців», «Формування афективного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців» і «Формування інтеракційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців» містять безпосередні розробки тренінгових занять щодо всебічного сприяння інтелектуальному, духовному, культурному, гуманному, соціальному становленню молодих людей і цілісного формування компонентів гармонійних міжособистісних відносин.

Доцільно зауважити, що структура тренінгових занять з формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців включає три блоки: мотиваційно-цільовий; змістовно-операційний та рефлексивно-завершальний. Кожен із блоків є унікальним, передбачає реалізацію конкретної мети та відповідне змістове наповнення (рис. 2.1). Тренінгові заняття наскрізно пронизані інтерактивними методами, кейсами, модераціями, симуляційними іграми, методами розвитку критичного мислення, різноплановою творчою спільною діяльністю учасників, декламуванням мотиваційних притч, рольовими іграми, методами здійснення рефлексії та саморефлексії,

які невимушено впливають на становлення свідомості, духовності та формування особистісних якостей молодих людей, сприяють їх активності, ініціативності, підприємливості, зацікавленості, що є найкращою умовою для виховання.

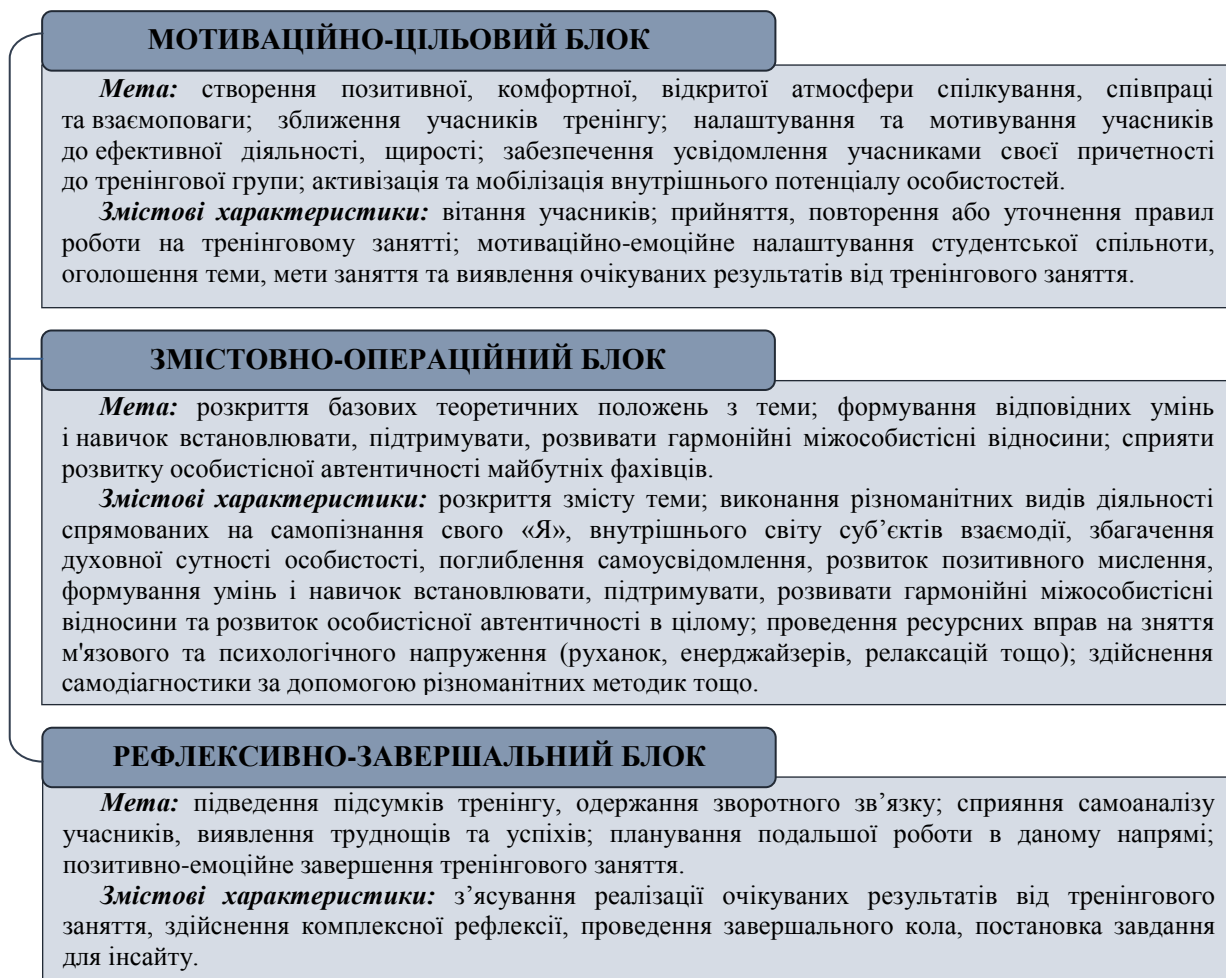

Рис. 2.1. Структура тренінгового заняття

Варто наголосити, що реалізація представлених у посібнику тренінгових занять у рамках позааудиторної роботи забезпечить посилення розкриття, реалізації та приведення внутрішніх потенціалів особистості у стан рівноваги, узгодженості, що створює міцне ядро всебічно здорової, гармонійної особистості, здатної злагоджено взаємодіяти у світі людей.

Також, задля забезпечення формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів на усіх етапах доцільно модифікувати плани виховної роботи кураторів (наставників) груп здобувачів

освіти щодо збагачення змісту виховної роботи та насичення різноманітними видами діяльності та посилення едукативного впливу на особистість майбутнього фахівця в аспекті дослідницької проблематики (табл. 2.3). При цьому слід враховувати те, що кураторам (наставникам) груп необхідно надавати автономію у виборі методичного інструментарію, засобів впливу на особистість при реалізації пропонованих заходів. Вони можуть послуговуватися власним педагогічним досвідом, враховувати вимоги сучасного суспільства, особливості студентської групи й індивідуальні особливості кожного з її учасників при організації та проведенні різнопланових заходів. За необхідності, слід проводити консультивання, надання методичних порад, роз'яснення. До того ж куратори (наставники) мають залучати майбутніх педагогів до підготовки, організації та проведення тематичних виховних годин з метою набуття ними досвіду проведення таких заходів у школі.

Таблиця 2.3

**Тематичний план виховної роботи куратора (наставника)
студентської групи щодо формування гармонійних міжособистісних
відносин**

<i>№ з/п</i>	<i>Зміст роботи</i>	<i>Форма заходу</i>
1	2	3
<i>Національно-патріотичне виховання</i>		
1.	Духовні цінності українського народу	«Шість капелюхів Едварда де Боно»
2.	Культурна спадщина Слобожанщини	Виготовлення лепбуків у групах
3.	Назустріч мрії	Благодійна акція
4.	Віночок українських новорічних звичаїв	Творчий міні-проект
5.	Гідний громадянин України – хто це?	«Fishbone»
6.	Моє місто в історії моєї країни	Інформаційний дайджест
7.	Мої літні мандри куточками Харківщини	«Storytelling»
8.	Участь у заходах академії, факультету, кафедр тематичного спрямування	Відповідно до плану виховної роботи
<i>Інтелектуально-духовне виховання</i>		
1.	Моє професійне майбутнє	Година екстраполяції
2.	Екскурсія до музею академії «Історії та сьогодення академії»	Екскурсія
3.	Перегляд освітнього фільму «Моллі Мун і чарівний підручник гіпнозу»	Кіно-дискусія
4.	Витоки духовності	Літературний вечір

1	2	3
5.	Гармонійний розвиток внутрішніх потенціалів особистості: філософський вимір	Усний журнал
6.	Духовні, моральні та гуманні якості сучасного вчителя початкових класів	Мендмейпінг
7.	Інформаційна безпека в глобальній мережі Інтернет: сучасні виклики, загрози та механізми протидії	Інтерактивний метод «Акваріум»
8.	Участь у заходах академії, факультету, кафедр тематичного спрямування	Відповідно до плану виховної роботи
Громадянсько-правове виховання		
1.	Толерантність як прояв поваги до думки іншого	Work-shop
2.	Права та обов'язки громадянина України: виклики сучасності	Кейс-метод
3.	Нормативно-правова база, що регулює норми поведінки у суспільстві	Інтерактивний метод «Навчаючи-учусь»
4.	Українці за кордоном	Круглий стіл
5.	Знаємо та реалізуємо свої права у рамках програми «Рівний – рівному»	Тренінгове заняття
6.	Я – агресор	Гра-драматизація
7.	Паритетність здобувачів вищої освіти: теорія і практика	Дебати
8.	Участь у заходах академії, факультету, кафедр тематичного спрямування	Відповідно до плану виховної роботи
Моральне виховання		
1.	Індивідуальність та унікальність людини	Кубики історій «Rory's Story Cubes»
2.	Повір у себе!	Тренінгове заняття
3.	Цінність людини у світових та національних творах	Віртуальна бібліотека
4.	Запобігання булінгу	Конкурс соціальної реклами
5.	Чи модно бути вихованим?	Імпровізації
6.	Людські якості та життєвий успіх	Тимбілдинг
8.	Участь у заходах академії, факультету, кафедр тематичного спрямування	Відповідно до плану виховної роботи
Естетичне виховання		
1.	Міжнародний день театру. Відвідування театру.	Експерсія
2.	Діти у світовому живописі	Віртуальна виставка-презентація
3.	Літературна Харківщина	Виготовлення лепбуків
4.	У лабіринтах етикету	Гейміфікація
5.	Гармонійні канони мистецтва	Літературна кав'ярня
6.	«Душа» природи тендітна і ласкава	Літературно-екологічна година
7.	Автентичні музеї України просто неба	Онлайн експерсія
8.	Участь у заходах академії, факультету, кафедр тематичного спрямування	Відповідно до плану виховної роботи
Трудове виховання		
1.	Тайм-менеджмент: правила як керувати часом	Дискусійний клуб
2.	Я – учитель початкових класів	Міні-проект

1	2	3
3.	Що робити, якщо не хочеться робити?!	Модерація
4.	Ярмарок професій	Відеотрейлер до професії
5.	Самовизначення та самореалізація	Година роздумів
6.	До ваших послуг!	Рольові ігри
7.	Чи дієвий я?!	Метод самоаналізу
8.	Участь у заходах академії, факультету, кафедр тематичного спрямування	Відповідно до плану виховної роботи
Екологічне виховання		
1.	Непрагматична взаємодія людини і природи	Інтерактивна лекція
2.	#ЯзаЧИСТЕдовкілля (до Всесвітнього дня чистоти)	ТікТок
3.	Що я залишаю дітям?!	Година екстраполяції
4.	Смітсонівський національний музей природничої історії (м. Вашингтон)	Віртуальна екскурсія
5.	«Золотий мільярд» як глобальна проблема сучасності	Мозковий штурм
6.	«Keep Cool» (до Всесвітнього Дня матінки-Землі)	Екологічний квест
7.	Друге життя старих речей	Презентація відеолайфхаків
8.	Участь у заходах академії, факультету, кафедр тематичного спрямування	Відповідно до плану виховної роботи
Фізичне виховання та утвердження здорового способу життя		
1.	Чи впливає стан здоров'я на міжособистісну взаємодію у процесі життєдіяльності?!	Обговорення у загальному колі
2.	Практикування емоційної саморегуляції та відновлення енергії. Техніки «Диригент», «Комарі», «7-П», «Хвилі»	Психотехніки
3.	Складові соціального здоров'я	Інтерактивний метод «Ажурна пилка»
4.	Здорова молодь – здорова нація	Квест
5.	Життя на роздоріжжі	Тренінгове заняття
6.	Здоров'я – розкіш для людини, найбільша цінність у житті. Як є здоров'я день при днині, можливість є йти до мети.	Рольові гармонізації
7.	Ми те, що ми їмо	Конкурс групових імпрровізацій
8.	Участь у заходах академії, факультету, кафедр тематичного спрямування	Відповідно до плану виховної роботи

У контексті дослідження видається принциповим акцентувати увагу на ефективних формах роботи з майбутніми учителями початкових класів щодо формування кожного із компонентів (мотиваційного, когнітивного, афективного, інтеракційного) гармонійних міжособистісних відносин.

У цілому формування *мотиваційного компонента* гармонійних міжособистісних відносин у майбутніх учителів початкових класів передбачає активізацію, розкриття, мобілізацію та розвиток ціннісно-мотиваційної сфери молодих людей.

Очевидно, що створенню сприятливої атмосфери навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти, що надихає, спонукає на свідомі гідні людині вчинки та дії, поведінку, у процесі міжособистісної взаємодії суттєво сприяє встановлення правил життєдіяльності студентської групи. Подібно до законів, правила мають на меті гарантувати безпеку, захищеність прав і свобод особистості, толерантне ставлення один до одного, а також керувати поведінкою здобувачів освіти. Дієвими вважаються ті правила, які свідомо, добровільно прийняті більшістю студентської спільноти.

Правила можуть бути найрізноманітнішими і варіюватися зручним для куратора (наставника) та майбутніх фахівців чином. Слід зауважити, що вони не устанавлюються раз і назавжди. Тому протягом тижня, семестру, навчального року вони можуть і мають корегуватися, доповнюватися, змінюватися за необхідності. Головне при цьому враховувати особливості студентської групи, етап (початковий, проміжний, завершальний), на якому приймаються правила й обов'язково необхідно унаочнити визначені правила у вигляді плаката, інфографіки чи то коміксу та розмістити в аудиторії на видному місці.

Як ефективний спосіб прийняття правил життєдіяльності студентської групи можна навести метод «Контракт людяності». Здобувачі освіти об'єднуються у творчі групи, кожна з яких має запропонувати 3 правила, які, на їхнє переконання, є важливими для успішної та ефективної життєдіяльності групи. Після обговорення у групах спікери репрезентують свої судження на загал, обґрунтовуючи свій вибір. Правила обговорюються в загальному колі, корегуються і візуалізуються на плакаті чи фліп-чарті. Кожен учасник своїм підписом під правилами засвідчує обов'язок

їх дотримуватися, тобто заключає контракт. При цьому, обов'язково, необхідно проговорити та зафіксувати всі моменти порушення угоди.

Варто наголосити на тому, що до стандартизованих форм організації аудиторної роботи (лекційних, практичних, семінарських занять) необхідно органічно включати інноваційні допоміжні структурні елементи такі як:

- вправи-розминки (до 5 хв.): ці вправи не мають особливого смислового навантаження і використовуються з метою налаштування особистостей на процес пізнання, міжособистісної взаємодії, комунікації майбутніх фахівців на моральних, гуманних засадах, експериментування з власною поведінкою, натхнення на активну діяльність (наприклад, «Зоопарк», «Друкарська машина», «Понятійний волейбол», «Колективна історія», «Законодавець моди» та інші);

- ресурсні вправи (до 5 хв.): короткотривалі техніки, вправи, що спрямовані на зняття м'язового та психологічного напруження у процесі аудиторної діяльності, активізацію уваги, забезпечення рухової чи інтелектуальної активності, секрет яких полягає у спонтанності, що дивує, вражає, збадьорює особистостей, тим самим викликає емоційне збудження, інтерес, натхненність (наприклад, руханки («Не боїмося ми нікого!», «Топ – хлоп», «Заборонений рух»), енерджайзери («Гостери – грінки», «Банан», «Землетрус», «Крокодил-бегемот-жираф-мишка», «П'ять хто»), релаксації («Чапля», «Струмінь тепла», «Храм спокою», «Заземлення»), дихальні вправи («Слон», «Комарі», «Раз – два: видихаємо»), стимулюючі головоломки («Філворди», «Анаграми», «Мовні рівності») тощо);

- нестандартні способи об'єднання майбутніх фахівців для здійснення інтеракції (до 2 хв.): відмова від об'єднання учасників звичними способами із сусідами чи за бажанням для виконання спільної діяльності використання різних способів (наприклад, за характерною ознакою (високий з низьким; темноволосий зі світловолосим тощо), в алфавітному порядку (А-Я, Я-А), шляхом розрахунку учасників (за мірою часу, іменами літературних

персонажів, галузями науки, поняттями у рамках теми, частинами доби, порами року, днями тижня, кольорами тощо); за допомогою жеребкування (різнокольорові картки, картки з однаковим зображенням (тематичні) тощо), за принципом «такий самий» (дві сливи, два автомобілі тощо), склавши частини цілого зображення чи тексту, за допомогою пазлів картинок, частинок прислів'їв тощо, за допомогою руханки, через одного і так далі);

– щоденні враження (до 5 хв.): передбачає усне чи письмове висловлення особистостей щодо набутих вражень, відкриття чогось нового, доходження істини, усвідомлення того, чого раніше не усвідомлювали стосовно самого себе, інших, освітнього компонента чи тих видів діяльності, які виконувалися протягом заняття, що надихає майбутніх фахівців до спостереження, пізнання, дослідження, сприяє активізації розумових операцій, значно підсилює комунікативну виразність молодих людей, викликає ентузіазм, інтерес, захоплення (наприклад, наприкінці заняття особистостям пропонується продовжити незакінчені речення типу «Заняття сприяло розвитку таких моїх внутрішніх потенціалів...», «Я відчула, що можу...», «Найбільше мене вразила інформація про...», «А я б хотіла ще дізнатися про...», «Я помітила, що у процесі спільної роботи...»).

Зазначені інноваційні елементи органічно вплітаються у процес навчання майбутніх учителів початкових класів та сприяють активізації здобувачів вищої освіти, емоційному піднесенню, мобілізації внутрішнього потенціалу, ресурсів, сили, енергії, натхненню для активних гідних, моральних дій, нівелюванню застарілих шаблонів організації аудиторних занять у цілому.

При організації самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів орієнтиром є всесильне сприяння становленню світоглядних, ціннісних орієнтацій і переконань особистості, унаслідок чого всі сфери діяльності молодих людей набувають певної ціннісної спрямованості, умотивованості, активної дієвості.

Відповідно до сучасних вимог цифровізації освітньої парадигми здобувачам вищої освіти можна запропонувати перелік безоплатних онлайн-курсів базових національних освітніх платформ масових відкритих онлайн-курсів з метою натхнення, стимулювання та спрямування до саморозвитку, самовиховання, самовдосконалення як особистісних, так і професійних якостей та самостійної пізнавально-практичної діяльності, зокрема такі: «Вчимося жити разом» [16], «Освіта на основі життєвих навичок» [33], «Культура толерантності: як побудувати суспільство, комфортне для всіх» [28], «Основи здоров'язбережної компетентності» [34], «Педагогіка довіри» [37], «Недискримінаційний підхід у навчанні» [32], «Як ефективно спланувати та провести діалог. Базовий модуль 1» [56], «Як ефективно спланувати та провести діалог. Модуль 2. Основи організації діалогу» [57], «Як ефективно спланувати та провести діалог. Модуль 3. Основи ведення діалогу» [58], «Діалог та медіація: Шлях до порозуміння» [18], «ПРО. Школи для вчителів» [40], «Ключові уміння 21-го століття» [25] й інші.

У межах позааудиторної діяльності здобувачі вищої освіти слід систематично залучати до організації та проведення різнорівневих тематичних заходів різної спрямованості, що передбачатимуть інтеграцію навчальних, виховних і розвивальних впливів на свідомість, духовність й особистісні якості молодих людей щодо розкриття їх ціннісно-мотиваційної сфери. Зокрема, ефективними виявляються такі заходи, як-от хімічний квест «Love is...chemistry» (інтеграція популяризації хімії, науки в цілому та розвитку пізнавального інтересу здобувачів вищої освіти до оволодіння знаннями, міжособистісної взаємодії, досягнення спільного результату), фоточеллендж «Карантин... Ти не один!» (проблема «живого» спілкування в умовах карантину набула посиленої актуальності в усьому світі, тому майбутніх фахівців доречно залучати до висвітлення цієї проблеми), психолого-педагогічну лабораторію «Які мотиви керують моєю життєдіяльністю» (дослідження особистісних чинників, що спрямовують потік думок, емоцій та почуттів, стимулюють, спонукають майбутніх фахівців до дій, учинків,

поведінки у рутинному житті), круглий стіл «Девіантна поведінка – не наша тема» (теоретична частина передбачає доповіді майбутніх фахівців, наприклад з таких тем, як «Загальнолюдські та своєрідні цінності в системі життєвих орієнтацій і духовності молоді», «Впровадження інноваційних прийомів у процес примноження духовного, інтелектуального, фізичного та соціального досвіду студентства»); практична частина – представлення через інноваційні прийоми діагностики рівня стану здоров'я, проведення ділових і рольових ігор, драматизацій тощо), конкурс мотиваторів «Крилаті вислови класиків педагогічної думки як відображення сучасної освітньої парадигми» й інші.

Як відомо, важливою умовою успішного формування гармонійних міжособистісних відносин є практична діяльність, бо саме в ній виявляються і закріплюються бажання, потяги, інтерес, мотиви до гармонійного буття у світі людей. Забезпечити реалізацію цієї мети покликаний практичний посібник «Криголами» [27], який містить добірку методів, прийомів, вправ, що здатні забезпечити відкритий діалогічний освітній простір, доброзичливу та комфортну психологічну атмосферу спілкування, налагодження контакту вчителя з учнями й учнів між собою, бажання учнів до активного пізнання себе та інших, усвідомлення школярами, що вони гармонійна частина соціуму.

До кожного розділу посібника надаються методичні рекомендації щодо проведення знайомства членів спільноти, вітання зі здобувачами освіти, встановлення правил роботи на уроці, об'єднання молодших школярів для здійснення інтеракції, повідомлення щоденних новин та організації завершального кола.

Зрозуміло, що вчитель має справу з вразливою маленькою особою і повинен усесильно сприяти створенню сприятливого виховного середовища, що допоможе учням успішно досягти поведінки більш високого рівня, де самостійність у прийнятті рішень і моральний вибір є невід'ємною якістю особистості. Тому реалізація майбутніми фахівцями арсеналу криголамів, представлених у практичному посібнику «Криголами», під час педагогічної практики сприятиме успішному налагодженню контакту з учнями, їхньому

порозумінню, зацікавленню дитячих душ, пробудженню ентузіазму до виконання освітньої діяльності, співробітництва, відкритого спілкування, емоційного обміну, забезпечила здійснення освітнього процесу на засадах демократії, взаємодії, щирості та довіри в цілому. Наголосимо, що матеріали посібника також можна активно використовувати під час практики ранкового та завершального кола з майбутніми фахівцями, проведення лекційних, семінарських, практичних занять.

Формування в майбутніх учителів початкових класів *когнітивного компонента* гармонійних міжособистісних відносин передбачає всесильне сприяння накопиченню фонду різноаспектних знань, що розширюють загальну ерудицію особистості, пізнанню власного внутрішнього світу та суб'єктів взаємодії у процесі різних видів спільної діяльності, формуванню уявлень і понять про базові категорії етики та моралі (духовність, гуманне ставлення, моральна поведінка, краса вчинку), біологічні, психологічні, індивідуальні особливості людини як соціальної культурної істоти та засвоєнню спеціальних знань про суть, зміст, компоненти, шляхи встановлення, підтримки та розвитку гармонійних міжособистісних відносин, їх роль у життєдіяльності людини тощо.

У зазначеному контексті виявляється справедливим збагачення змісту обов'язкових освітніх компонентів, визначених освітньо-професійною програмою напряму підготовки 013 Початкова освіта, зокрема освітні компоненти загальної підготовки «Історія України», «Історія світової й української культури», «Основи філософії та релігієзнавства», «Логіка», «Політико-правові засади сучасної держави», «Організація самостійної роботи студента», «Екологічна культура особистості» та професійної підготовки «Педагогіка» («Вступ до спеціальності», «Введення в толерантність», «Загальна педагогіка», «Педагогічні інновації», «Методика виховної роботи», «Історія педагогіки»), «Сучасна українська мова з практикумом», «Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Музичне мистецтво з методикою викладання», «Теорія та методика інтегрованого курсу «Я досліджую світ»»,

«Теоретичні основи початкового курсу математики з методикою викладання», інтегрований курс «Психологія», «Дитяча література з основами культури і техніки мовлення» новими елементами інформації культуротворчої, мистецтвознавчої, історичної, морально-етичної тематики, яка б відображала світові, суспільні, індивідуальні цінності та цінності освіти, сприяла формуванню «живого знання», що успадкується майбутніми поколіннями.

У співпраці з кафедрами закладу вищої освіти, відповідно до реалізації права на внутрішньоакадемічну мобільність доцільно проводити інтегровані та бінарні аудиторні заняття спрямовані на формування у здобувачів вищої освіти цілісної картини світу, установлення зв'язків і взаємозв'язків наук, підсилення інтересу молодих людей, бажання пізнавати і творити світ власноруч. Як приклад можна навести інтегроване заняття з педагогіки та філософії на тему «Шляхи естетичного виховання особистості» (спільно з кафедрою історії та суспільно-економічних дисциплін), бінарне заняття з методики виховної роботи і екології на тему «Ціннісне ставлення до природи як відображення гармонійного буття людини у Всесвіті» (спільно з кафедрою природничих дисциплін), інтегроване заняття з педагогічної майстерності та культурології на тему «Ідеал людини в Античності та сьогоденні: компаративний аналіз» (спільно з кафедрою культурологічних дисциплін та образотворчого мистецтва).

Слід відзначити важливість застосування методів розвитку критичного мислення на етапі формування у майбутніх учителів початкових класів когнітивного компонента гармонійних міжособистісних відносин, що продукує максимальну мобілізацію та розвиток мисленнєвих операцій вищого рівня, таких як аналіз, синтез та оцінювання з метою аналітичного підходу до оцінювання інформації, проблеми, ситуації, формулювання обґрунтованих висновків та здійснення свідомого вибору [10, с. 76]. Реалізація методів розвитку критичного мислення (зокрема, методів «Читання з маркуванням», «Фішбоун», «Правильні і неправильні висловлювання», «Шість капелюхів», «6 W», «Ромашка Блума», «РАФТ», «Філворд», «Кращий вибір», «Синтез

думок», «Говсті/ тонкі запитання», «Кластер», «Гронування», «Кубик запитань», «Ковдра ідей», «Припущення на основі запропонованих слів») на лекційних, практичних, семінарських заняттях сприяє опануванню майбутніми фахівцями такими важливими вміннями та навичками, як бачити проблему, визначати її причини, передбачати наслідки та знаходити найоптимальніші шляхи її рішення; висувати гіпотези, оцінювати альтернативи, підтверджувати або спростовувати зазначене припущення; відокремлювати істотну інформацію від несуттєвої; мати власну думку й аргументовано відстоювати власну позицію, керуючись фактами та аргументами, генерувати нові ідеї.

З метою систематизації й узагальнення набутих теоретичних знань здобувачам вищої освіти варто пропонувати для самостійного виконання такі види діяльності, як створення ментальних карт, діаграми Вена, М-схеми, інфографіки, хмари слів, узагальнених таблиць відповідно до змісту заняття, що в цілому значно стимулює інтелектуальну діяльність і підвищує рівень засвоєння й осмислення змісту освіти.

Переконані, що позааудиторна робота має потужний потенціал впливу не лише на духовний світ майбутніх фахівців і розвиток особистісних якостей, а також на свідомість, тобто посилює розширення загальної ерудиції, формування культурного, морально-етичного світогляду, гуманних, моральних переконань, поглядів, формулювання умовиводів, усвідомлення особистістю необхідності пізнавати, вивчати, досліджувати об'єктивний світ. У цьому контексті актуально провести екскурсію до музею закладу вищої освіти, інформаційний дайджест «Культурологічне освітнє середовище», науково-практичну онлайн-конференцію «Соціально-психологічні та особистісні аспекти булінгу в освітньому середовищі», педагогічний семінар «Практичний кейс інновацій учителя щодо організації гармонійної міжособистісної взаємодії здобувачів початкової освіти», усний журнал «Гармонійний розвиток внутрішніх потенціалів особистості: філософський вимір», віртуальну бібліотеку «Цінність людини у світових та національних творах» тощо.

Із метою формування *афективного компонента* гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів украї важливо спрямовувати виховні впливи на розвиток емоційно-чуттєвого світу особистості, чуттєво-раціонального оцінювання, під час якого мобілізуються вольові якості особистості; удосконалення емоційних якостей; формування спроможності емоційно-дієво відгукуватися, співпереживати, толерантно ставитися до суб'єкта взаємодії; об'єктивізацію суб'єктивних відчуттів й емоцій учасників один до одного; прояв позитивно-емоційного ставлення до себе, інших людей, діяльності, життя; вироблення стратегії саморегуляції емоційних станів та поведінки особистості тощо. Дієвими засобами виховання емоційного та почуттєвого світу особистості є гумор, музика, література, мистецтво, творчість, ігрова діяльність, спілкування з людьми, заняття цікавою справою, взаємодія зі світом природи, візуалізації (малювання в уяві образів) й інші.

На зазначеному етапі доцільно впроваджувати в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти міні-дискусії, модерації, симуляційні та рольові ігри, театралізації, ігри-подорожі, ігри-драматизації, *storytelling* (формат читання чи розповіді історій, що передбачає вкладання у них сенсу, емоційних переживань, їх особистісне «проживання», яке захоплює слухача, надихає, викликає відповідні відчуття та емоційні стани). Також, застосовувати психотехніки з метою глибинного впливу на особистість майбутнього фахівця щодо усвідомлення ним власних емоцій та емоцій інших людей, формування уміння визначити, яку емоцію вони відчують у той чи інший момент, розуміти джерело і причину їх виникнення, управляти власними емоційними станами. Серед таких слід виділити: техніку метафоричного образу почуттів (здобувачі освіти добирають асоціації до пропонованих емоцій, наприклад, спокій – штиль на морі; захоплення – повітряна куля; хитрість – лисиця тощо), техніку вивільнення глибинних емоцій через рухову активність (це може бути довільний танок, виконання рухів, які підказує тіло чи цілеспрямовано організовані вправи типу «Диригент», «Малюнковий масаж», «Хвилі»), *аутотренінги (самонавіювання) (техніки на зняття напруження різних груп*

м'язів, що допомагає набуттю досвіду стратегій нівелювання негативних емоцій та їх трансформації у позитивні).

Значна увага має приділятися розкриттю та реалізації творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів, що припускає розвиток уяви, прояв фантазії, самостійне перенесення набутих знань і вмінь у нестандартні ситуації, бачення нового в уже знайомому, усвідомлення багатогранності чогось чи когось, передбачення різних версій, підходів до виконання поставленого завдання, досягнення істинно нового, оригінального. Саме через реалізацію творчого потенціалу майбутніх фахівців формується гармонійно розвинена особистість. У цьому контексті буде актуальною реалізація методу асоціацій, спостереження, словниково-стилістичної роботи, поетичного відтворення образів, майстер-класу «Ароматичні ялинкові прикраси», виставки-інсталяції з природного матеріалу «Happy Halloween», конкурсу буктрейлерів «Книга – корабель думок, що мандрують хвилями часу», години поезії «Літературна осінь», арт-терапевтичної майстерні «Весняна феєрія», скрайбінгу «Мій 2019 рік у десяти світлинах» та інші.

Слід наголосити на вагомій участі мистецтва (просторового – скульптура, архітектура, живопис, графіка, художня фотографія, декоративно-прикладне мистецтво та дизайн; часового – радіо, музика, література; просторово-часового – кіномистецтво, театр, танець, циркове мистецтво, відеогра тощо) [35, с. 81] у розвитку емоційно-чуттєвого світу особистості. Адже інтеграція різних видів мистецтва якнайкраще сприяє гармонізації емоційного стану особистості, вивільненню емоційних станів, висловленню почуттів, формуванню естетичного смаку, неповторного комплексу культурних цінностей і духовних орієнтацій, гармонії духу і соціальної поведінки майбутніх учителів початкових класів.

Відтак слід акцентувати на проведенні таких виховних заходів, як-от: музично-літературний калейдоскоп «Митці Слобожанщини», виставка лепбуків «Мистецькі канони епохи Відродження», творчий проєкт «Мистецтво зачаровує», мистецький вернісаж «З Україною в серці!», літературний вечір

«Витоки духовності», кінодискусія «Моллі Мун і чарівний підручник гіпнозу», літературна кав'ярня «Її життя, мов сонячний промінь» (присвячений 149-літтю від дня народження Лесі Українки), віртуальна галерея творчості «Творча душа бринить, мов струна».

Також доцільно організовувати екскурсії майбутніх учителів початкових класів. Варто наголосити на відвідуванні здобувачами вищої освіти вистави «Лісова пісня» І. Бориса, яка є вершиною духовності й естетики почуттів; Курязької виховної колонії, де все й досі просякнуте духом виховної сили, незламною вірою в людину А. Макаренка; концерту «Музика любові» надсучасного симфонічного оркестру «Prime Orchestra», який вражає симбіозом новаторства і класики, природного таланту і передових саунд-технологій, а масштабність, унікальні аранжування класичних творів, яскраве шоу, потужне живе звучання викликає нескінченну бурю емоцій і відчуттів.

Беззаперечно, не може залишити байдужою жодну людську душу велич унікального світу природи, яка опосередковано впливає на чуттєвий, емпатійний розвиток особистості, викликає в неї *відчуття* насолоди, *відновлення сил, енергетичного наповнення*, бажання пізнавати, досліджувати, зрозуміти, відчути, проявляти турботу, піклування та творити добро. Наприклад, можна залучати майбутніх учителів початкових класів до участі у просвітницькій акції у форматі Тік-току «#ЯзаЧИСТЕдовкілля», фоточелленджі «World Cleanup Day», фотосущі «Харківщина в об'єктиві», фотоконкурсі «Мої літні пригоди», екологічному тренінгу «Цілющі сили природи в народних святах і традиціях українського народу», віртуальній екскурсії «Смітсонівський національний музей природничої історії (м. Вашингтон)» та інших.

Водночас визначальна роль у формуванні емоційно-вольової сфери особистості надається безпосередній взаємодії з довкіллям. Так, зі здобувачами вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта доречно здійснити екскурсію до Ботанічного саду, навчальну екскурсію «Весняні зміни у світі живої та неживої природи», відвідати музей природи, пройти екологічними стежками

«Місто Харків – велич та краса», «Підкорюємо Козачу гору», виставку хижих рослин, провести екологічну акцію «Якість питної води» або еколого-природничий квест «Кеер Cool» (до Всесвітнього дня матінки Землі) тощо.

Ціннісним для майбутніми вчителями початкових класів стане досвід реалізації проєктної діяльності разом із досвідченими вчителями та здобувачами освіти під час проходження педагогічної практики щодо благоустрою пришкольньої території, озеленення прилеглих парків, скверів, присадибних ділянок. Така діяльність, де три покоління разом творять красу рідного міста, сприяє єдності поглядів суспільства, осмисленню краси природи та її ролі в життєдіяльності людини, пробудженню інтересу до пізнання довкілля, усвідомлення необхідності непрагматичної взаємодії з природою, відповідального, ціннісного ставлення до неї та гармонійного існування людини у світі природи. Акцентуємо, що в ході педагогічної практики майбутні фахівці зазначеного профілю залучаються до організації дослідницької роботи молодших школярів на пришкольніх навчально-дослідних ділянках, проведення елементарних дослідів з рослинами та тваринами, еколого-природничих виставок, змагань, квестів тощо.

На етапі формування *інтераційного компонента* гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів має проводитися відповідна робота щодо розкриття внутрішніх потенціалів молодих людей, розвитку самосвідомості, накопичення культурного, духовного, соціального досвіду та позитивного досвіду міжособистісних відносин, формування навичок співробітництва, ефективного спілкування, асертивної поведінки, конструктивного вирішення конфліктних ситуацій та їх безпосереднє практикування у різноманітних видах діяльності.

У процесі професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта ефективним стане запровадження практики ранкового і завершального кола.

Практика ранкового кола є аналогом ранкових зустрічей у контексті Нової української школи [42]. Відповідно, ранкове коло – це запланована

структурована зустріч перед початком аудиторних занять майбутніх фахівців, що триває 20 – 25 хвилин і спрямована на трансформацію загальнолюдських, духовних, моральних, гуманних, інтелектуальних, соціальних, педагогічних цінностей в особистісно значущі смисли майбутніх фахівців; позитивно-емоційне налаштування та мобілізацію позитивних емоційно-чуттєвих проявів; відчуття кожним внутрішньої сили добра; створення умов для виникнення ентузіазму і почуття задоволення від групової й індивідуальної роботи та її результатів; створення діалогічної довірливої відкритої атмосфери міжособистісної взаємодії; набуття досвіду гармонійної міжособистісної взаємодії; оволодіння навичками співробітництва, ефективного спілкування, асертивної поведінки; спонукання особистостей до взаємодопомоги, прояву доброзичливості, щирості, толерантності, дотримання морально-етичних норм у процесі міжособистісної взаємодії.

Ранкове коло включає такі структурні елементи:

1. Вітання учасників спільноти – це елементарна вимога педагогічного етикету, що має глибокий психологічний сенс та передбачає вступ особи в контакт з іншими учасниками групи за допомогою жестів, усного висловлювання чи будь-якого іншого ритуалу.

Задля урізноманітнення вітання майбутніх фахівців доцільно використовувати такі види вітань, як прості (перевагами таких привітань є проста структура, легкість проведення та короткий проміжок часу), поетичні (декламування віршованих рядків), психологічне налаштування (заряджає енергією і працездатністю, пробуджує пізнавальну активність особистості), «рухливі» (продукують виконання певних рухів особистістю індивідуально під текстовий чи музичний супровід) та інтерактивні (забезпечують міжособистісне спілкування, взаємодію педагога зі здобувачами вищої освіти й інтеракцію останніх між собою). У ході реалізації практики ранкового кола в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти стануть цікавими такі вітання: «Енергія життя», «Велетенська шафа», «Робимо ось так!», «Дорога

до сонця», «Побажання веселих пальчиків», «Передай вітальний жест», ««Таємні» вітання» тощо.

2. Відкритий діалог – це етап ранкового кола, де майбутні фахівці мають можливість обмінюватися інформацією, духовними цінностями, емоційними станами, життєвим досвідом, а також реалізовувати потребу людини як соціальної істоти в живому спілкуванні, пізнавати суб'єкта міжособистісних відносин і самого себе, самовиражати людське «Я», набувати соціальних навичок, таких як активно слухати, упевнено висловлюватися, підтримувати розмову на задану тему, взаємопорозуміння, взаємоповаги, знаходження консенсусу тощо. Під час відкритого діалогу майбутні фахівці висловлюють свої думки, погляди, переконання, ідеї, стурбованість, враження, емоції, ставлення в загальному колі, парах чи малих групах на задану тему, запитання педагога, запитання один до одного чи то під час спільного виконання завдання.

На цьому етапі можна реалізовувати такі методи та вправи, як «Банк запитань» (учасники заздалегідь підготували анонімні запитання, які зібрали до купи у непрозорі емність, далі в загальному колі навмання обираються 3-4 запитання і обговорюються), «Одна правда, дві брехні» (учасники об'єднуються у групи і по чергово повідомляють про себе 3 факти, з яких одне – правдиве, два – ні, а інші мають здогадатися, яке ж твердження є правдивим й обговорити їхні припущення), «Наша історія» (учасники об'єднуються в групи й за 5 хв кожна група складає історію про всіх її учасників, використовуючи реальні факти; після цього кожна група обирає оповідача, який розповідає історію у загальному колі) й інші.

3. Щоденні новини – завершальний етап ранкового кола, що передбачає актуалізацію на часі цікавих подій світу, країни, рідного міста та, безпосередньо, життя здобувачів вищої освіти відповідно до конкретної дати. Власне, життя цікаве тим, що його події мають тенденцію повторюватися щоразу в новому форматі. Людина живе тоді, коли вміє сама творити світ, дивуватися, насолоджуватися, бачити те, що відбувається навкруги. Тому повідомлення щоденних новин спрямоване на забезпечення відчуття особистості власної

причетності до суспільства, внутрішнього багатства; встановлення причинно-наслідкових історичних, народних, соціальних, природничих, громадських, мистецьких, екологічних, економічних зв'язків кожної окремої особистості з життям людської цивілізації, держави, рідного міста; стимулювання активності, ініціативності особистостей до пізнання об'єктивного світу, інших людей, суб'єктів взаємодії в рамках освітнього процесу, самої себе; виклик інтересу, захоплення тим, що відбувається в рутинному житті довкола; формування комунікативних навичок і мовної особистості в цілому.

Цей етап включає оновлення наявної у майбутніх учителів початкових класів інформації про події у світі та державі в цей день (історичні надбання, народні, церковні, професійні свята, винаходи людства минулого й сьогодення, народні прикмети цього дня, екологічні заходи тощо), події у житті закладу освіти чи студентської групи (складання плану роботи на тиждень або день; групові досягнення; заходи, що відбулися напередодні; роль особистостей протягом дня у життєдіяльності групи; результати виконання громадських доручень, результати участі в різнопланових змаганнях, конкурсах тощо), події в індивідуальному житті кожної особистості (дні народження учасників студентської групи, будь-які важливі події із життя, персональні досягнення чи успіхи, нові починання, родинні події, свята тощо).

Головною концептуальною ідеєю при реалізації практики ранкового кола є створити комфортні умови, де кожен майбутній фахівець мав би змогу висловлюватися з будь-якої теми, приводу, із захопленням поділитися власними поглядами, враженнями, тим, що на душі в конкретний момент; не змушувати особистостей до висловлювання, не оцінювати і не критикувати висловленого учасниками; реагувати на емоційний стан молодих людей, підбадьорювати їх, підтримувати, надихати власними розповідями та прикладом; набувати досвіду моральних дій, учинків, гідної поведінки.

Практика завершального кола являє собою заплановану структуровану зустріч після завершення аудиторних занять, що триває 15 – 20 хвилин,

завданнями якої є емоційна розрядка, пробудження аналітичних, рефлексивних здібностей здобувачів вищої освіти, вивільнення духовного потенціалу здобувачів освіти шляхом реалізації спеціальних вправ, методик, прийомів, логічне позитивне завершення навчального дня та спрямування думок, мислення, емоцій, почуттів, дій, учинків, поведінки майбутніх фахівців у напрямі самостійного набуття духовного, соціального, морального, культурного, естетичного життєвого досвіду протягом дня.

На зазначеному етапі передбачається здійснення рефлексії майбутніми вчителями початкових класів, що є інструментом аналізу й самоаналізу, моніторингу внутрішнього стану кожної особистості, встановлення зворотного зв'язку з молодими людьми, усвідомлення педагогом труднощів, що виникають у життєдіяльності студентської групи та вибудовування ним подальших стратегічних едукативних дій щодо сприяння формуванню гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців зазначеного профілю. Залучення здобувачів освіти до рефлексивної діяльності сприяє мотивації й орієнтації молодих людей систематично звертатись до початку своїх дій, думок, дивитися «вглиб» себе; вільне висловлювання своїх почуттів як негативних, так і позитивних; усвідомленню особистостями успіхів на шляху до встановлення гармонії у соціальному світі, унесення самокоректив у свої майбутні дії. Значну увагу в даному контексті варто приділяти рефлексії ціннісних орієнтацій («Виграш у лотереї», «Я хочу, можу і дію так!», «Квітка сонця» тощо), емоційно-чуттєвого стану майбутніх фахівців («Емоційний термометр», «Спектр емоцій», «Заряд – розряд», «Острови» та інші) та міжособистісної взаємодії («Експрес-анкетування», «П'ятихвилинний твір вражень», «Взаємні запитання», «Лист самооцінки» тощо).

Практика завершального кола логічно завершується спеціальними методиками, вправами, техніками, що покликані відновити внутрішні ресурси особистості, надихнути на успіх, віру у свої сили та можливості, мотивувати до подальшого процесу пізнання, оволодіння моральними, етичними,

духовними знаннями протягом дня, направити мислення та діяльність молодих людей на пошук гармонії як у внутрішньому, так і в зовнішньому світі. Як приклад, можна навести техніку «Могуче дерево»: учасники стоять у колі, узявшись за руки, утворюючи велике, сильне дерево; прислухаються, як шелестять його листочки, коли дме вітер, при цьому разом розгойдуються; відчують, як по ньому розтікається енергія життя, як воно «дихає на повні груди», водночас разом роблять крок уперед – вдих, піднімають руки; крок назад – видих, опускають руки і так далі. Після проведення завершальної вправи, учасники дякують один одному оплесками за вдалий, плідний, успішний, сповнений вражень, доброзичливості день.

Аудиторні заняття мають наскрізно пронизуватися методами едукативних впливів на свідомість, духовність та особистісні якості майбутніх учителів початкових класів, зокрема активними й інтерактивними методами, модераціями, фасилітаціями, case-study (кейс-методом), проєктними видами діяльності, методами розв'язання інциденту, екстраполяції, рольової гармонізації, гейміфікацією, воркшопами тощо. Зазначені методи орієнтовані на активну пошукову, практичну, творчу, дослідницьку діяльність майбутніх учителів початкових класів, колективну, групову та парну взаємодію, що зі свого боку продукує розкриття біологічного, культурного, соціального ества особистості, успішне формування індивідуальних, особистісних, професійних якостей, умінь, навичок та гармонійно розвиненої особистості у цілому, набуття досвіду гуманних дій, моральних учинків, асертивної поведінки. Більш дієві та специфічні методи у контексті проблеми дослідження висвітлено в таблиці 2.4.

Також слід систематично залучати здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта до взаємо- та самооцінювання, рефлексії, саморефлексії, що сприяє набуттю досвіду раціонального, етичного, об'єктивного оцінювання, формуванню вміння аргументовано висловлювати власну думку та відстоювати її, добирати відповідні мовні конструкти, гідно сприймати критику тощо.

**Спеціальні методи едукативного впливу на особистість майбутнього
вчителя початкових класів**

<i>№ з/п</i>	<i>Метод</i>	<i>Теоретичні основи</i>	<i>Приклади реалізації</i>	<i>Практичне значення</i>
1	2	3	4	5
1.	Метод розв'язання інциденту або «метод Пілгера»	Спрямований на вирішення нестандартних міні-ситуацій (інцидентів), які не є характерними для певної студентської групи, на основі мінімальної інформації про цей інцидент. Учасники мають спроектувати власний варіант його вирішення на основі наявних відомостей або отримання додаткової інформації (за бали). Шляхом дискусії в загальному колі молоді люди обговорюють запропоновані стратегії вирішення ситуації та визначають, яка із пропозицій є найоптимальнішою [1].	Наприклад, майбутні фахівці залучаються до колективного пошуку шляхів вирішення наступного інциденту: «Більшість здобувачів освіти відмовляються відвідувати кураторські (наставницькі) години». Відтак учасники мають обговорити та дати педагогічно обґрунтовані відповіді на запитання: «Про що свідчить цей факт? Які можливі помилки в проектуванні виховного процесу допущені куратором (наставником)? Які дії куратора (наставника) зможуть мотивувати, зацікавити здобувачів освіти у відвідуванні кураторських (наставницьких) годин?»	Сприяє розвитку навичок аргументовано висловлювати власну думку, прислухатися до інших, прогнозувати причини виникнення інцидентів та можливі наслідки, шукати шляхи оптимальні шляхи розв'язання конфліктних ситуацій, обирати стратегію поведінки в ситуаціях напруження, що відповідає морально-етичним принципам та нормам, роботи у команді, спільно доходити консенсусу у вирішенні завдання.
2.	Метод екстраполяції	Це модель «випереджаючого відображення», яка передбачає, що особистість має уявити цілісний образ реальної чи потенційної ситуації, проблему, подію в майбутньому та спрогнозувати свої думки, учинки, дії, поведінку, відчуття, емоційний стан, враження, ніби вона як би заздалегідь намагається передбачити те, чого ще	Як приклад реалізації даного методу можна навести такий: педагог пропонує майбутнім фахівцям перенестися на кілька років у майбутнє і уявити, що вони завершили навчання в закладі вищої освіти, стали висококваліфікованими фахівцями, мають власну сім'ю. Він пропонує учасникам порозмислити над запитанням: «Як ви поясните своїм дітям школярам, якою має бути толерантна людина?»	Забезпечує активізацію мисленнєвих процесів вищого рівня; мобілізацію внутрішніх ресурсів задля здійснення пошуково-аналітичної роботи; формування навичок висувати гіпотезу, прогнозувати, узагальнювати, формулювати висновки, вільно висловлювати власну думку та гідно відстоювати її, добираючи доцільні мовні конструкти; вихід

1	2	3	4	5
		їй ще не відоме, як би «ввірити», що в іншій реальності ця подія, ситуація чи проблема протікатиме за відомими їй уже законами.	При цьому учасники спочатку об'єднуються в пари й обговорюють дане запитання, потім у четвірки. Після проходження цих етапів відбувається обговорення в загальному колі.	особистості за межі реального часу, що сприяє розкриттю творчого потенціалу, нівелювання застарілих стереотипів.
3.	Case-study (кейс-метод)	Активний спосіб розв'язання конкретних практичних завдань шляхом проблемно-ситуативного аналізу, при цьому в даному процесі так багато емоцій, творчого протистояння й навіть боротьби, що майстерно організований кейс-метод нагадує театральний спектакль [11].	Ситуації для аналізу обиралися такі, які можуть виникнути в процесі міжособистісної взаємодії в рутинному житті і відтворювалися в аудиторних умовах. Наприклад, було реалізовано кейс-відтворення й оцінювання моделей поведінки. Викладач передає зміст історії «Батько з донькою»: <i>«Батько з донькою прогулювалися сквером. Дівчинка захотіла покататися з гірки, але діти, що каталися, не пропускали її. Тато сказав: «Я не хочу, щоб ти билася чи промовчала, але ти мусиш з'їхати з цієї гірки».</i>	Сприяє формуванню власного бачення майбутніх учителів початкових класів проблемної ситуації та її вирішення; особистісних цінностей, таких як взаєморозуміння, взаємоповага, взаємопідтримка, взаємовідповідальність; умінь та навичок аналізувати і приймати управлінські рішення; дискутувати у процесі обговорювання ситуації на засадах ефективного спілкування, дотримання морально-етичних норм
			Здобувачі освіти об'єднуються у трійки, обговорюють як у цій ситуації слід учинити. Далі вони за ролями програють ситуацію з запропонованою стратегією поведінки дівчинки. Після завершення відбувається обговорення в загальному колі.	спілкування; діяти в команді; досягати спільного результату в розв'язанні завдання.
4.	Метод рольової гармонізації	Передбачає програвання таких соціальних ролей, що доповнюють одна одну (гармонійних), у процесі міжособистісної взаємодії.	Наприклад, проведення вправи «Ночівля» полягає в тому, що кожному учаснику на спину кріпиться рольова картка (зокрема, «Бізнесмен», «Наркоман», «Спортсмен», «Лікар»,	Озброює молодих людей уявленням про існуючі шляхи досягнення взаєморозуміння та гармонії у міжособистісних

1	2	3	4	5
		<p>Зазначений метод виходить з того, що кожна особистість виконує різноманітні ролі і, якщо напарники грають одну й ту саму роль, це спричиняє виникнення конфліктів, а коли вони прагнуть зайняти протилежні соціальні позиції, відбувається так зване «гасіння ролей» [53].</p>	<p>«Учитель», «Алкоголік», «Завзятий курець», «Атеїст», «Сільська дівчина», «Безхатченко», «Принцеса»). Учасники не знають своєї ролі, проте будуть бачити чужі. У процесі виконання вправи ролі не називаються, навіть випадково. Здобувачі освіти мають уявити, що автобус, на якому вони прямували на екскурсію, зламався, і всі його пасажери змушені заночувати в готелі. У готелі є 2 – 4-місні, 2 – 3-місні, 2 – 2-місні, 1 – 1-місний номери. Учасники повинні вирішити, хто з ким заночує в одному номері, у якому можна жити й одному, і вдвох, і втрох, утім, можуть залишитися й порожні номери. Водночас слід зважати не на особистість учасника, а на його роль. Після виконання вправи відбувається обговорення в загальному колі.</p>	<p>відносинах; навичками критичного аналізу реальної поведінки особистостей; способами конструктивного розв’язання проблемних ситуацій, конфліктів у студентській групі, шляхом зміни своєї соціальної позиції та врахування змінного статусу іншого суб’єкта взаємодії.</p>
5.	Метод проєктів	<p>Цілеспрямоване творче попереднє визначення й конструювання програми сумісної діяльності суб’єктів педагогічного процесу та її подальшої реалізації, спрямованої на забезпечення особистісно-розвивального підходу в досягненні мети виховання [26].</p>	<p>Було реалізовано груповий міні-проєкт практично-орієнтованого спрямування «Королівство 211-по групи», що передбачало здійснення таких видів діяльності: 1) створення колажу «Путівник королівством 211-по групи»; 2) малювання емблеми країни та складання девізу, що відображає ціннісні, моральні орієнтири громади; 3) створення функціональних правил і норм толерантної міжособистісної взаємодії;</p>	<p>Сприяє формуванню аналітичних (успішно здійснювати пошуково-аналітичну роботу, класифікувати, порівнювати, узагальнювати, критично оцінювати інформацію), творчих (проявляти творчий підхід до пошуку та представлення інформації, знаходити різні шляхи вирішення проблеми й обирати серед них найоптимальніші);</p>

1	2	3	4	5
			4) складання колективної розповіді про місяць із життя громади (студентської групи); 5) захист проєктів (представлення емблеми, девізу, путівника країни, правил і норм взаємодії та декламування групами створеної розповіді у форматі storytelling).	комунікативних (здатність вести дискусію, відстоювати власну точку зору, не порушуючи прав інших, переконувати опонентів, керуючись аргументами), соціальних (гідно діяти, вчиняти, оцінювати поведінку інших та альтернативи власної поведінки, ефективно спілкуватися, співпрацювати) умінь та навичок.
6.	Метод модерації	Інтерактивна технологія, за якої, у невимушеній партнерській атмосфері, за самостійної участі кожного учасника, цілеспрямовано, ефективно й конструктивно відбувається груповий пошук відповідей на проблемні запитання чи ситуації. У її основу покладено педагогічні, психологічні та соціальні аспекти, що зорієнтовані на спрямування особистостей до досягнення успішного результату [13].	Наприклад, педагог об'єднує учасників у п'ятірки і зачитує проблемну ситуацію: «Аліса, здобувачка освіти 3 курсу, не з'являється на заняттях протягом 2 днів, при цьому нікого не попередила», водночас надає перелік запитань для обговорення: 1. Визначіть уповноважених осіб закладу вищої освіти, які мають вирішувати такі ситуації. 2. Схарактеризуйте стратегію дій старости групи в конкретній ситуації. 3. Опишіть роль куратора (наставника) групи у вирішенні даної ситуації. 4. Який загальний алгоритм дій адміністрації закладу? 5. Чи правильно вчинила Аліса? 6. Що мала зробити дівчина для уникнення такої ситуації? Результати обговорення майбутні фахівці мають подати у вигляді карти інтелекту.	Забезпечує створення сприятливої психологічної атмосфери, активне залучення молодих людей до спільної діяльності; усвідомлення майбутніми фахівцями, що кожен із них є суб'єктом спільної діяльності, частиною студентської спільноти і відповідальності за власні вчинки, дії та поведінку; формування особистісної мотивації особистостей до гармонійної міжособистісної взаємодії та досягнення успіху; розвитку комунікативних якостей, навичок асертивної поведінки.

1	2	3	4	5
7.	Воркшоп (з англ. «workshop» – «майстерня»)	Інноваційна едукаційна технологія, що передбачає інтенсивну групову взаємодію учасників щодо створення нових, унікальних, інтелектуальних, творчих, просвітницький, методичних та інших продуктів, що базується на логіці: теорія не існує окремо від практики, а навчання – дієвого розвитку та виховання, що забезпечує обмін досвідом [29].	Наприклад, проведено воркшоп на тему «Творча діяльність з людини робить експериментатора», суть якого полягає у створенні новорічних прикрас Handmade для дитячих будинків. Майбутні фахівці пропонували власні варіанти виготовлення виробів, на основі яких було обрано п'ять найбільш актуальних та економічних у часі. Після цього учасники об'єднувалися в групи, розробляли стратегію творчої діяльності, обговорювали необхідні матеріали для виготовлення прикрас, розподіляли обов'язки, і відтак виготовляли власноруч вироби. Ці вироби було передано до дитячих будинків напередодні Новорічних свят.	Сприяє обміну соціальним, творчим та життєвим досвідом з метою спільного створення творчого продукту як результату розв'язання суспільної або соціальної проблеми, у ході чого формуються свідомість, духовність, особистісні якості, підприємливість, лідерські якості, комунікативні навички, навички генерувати нові ідеї та втілювати їх у життя, доставляти іншим людям радість, здатність до співробітництва, партнерства.

Відзначимо вагомість міжнародного співробітництва в контексті сучасної освітньої парадигми, що має широкий діапазон можливостей задля сприяння не лише формуванню компетентного конкурентоспроможного фахівця, а й для формування гармонійної особистості майбутніх педагогів у цілому [60]. При закладах вищої педагогічної освіти функціонують відділи міжнародних співробітництва та академічної мобільності, які забезпечують координацію міжнародного співробітництва закладу вищої освіти із зарубіжними закладами вищої освіти, науковими установами, дослідницькими центрами, міжнародними й іноземними організаціями [15].

Зауважимо, що залучення майбутніх учителів початкових класів до міжнародної діяльності у руслі формування гармонійних міжособистісних

відносин сучасної молоді забезпечує набуття особистостями неоціненного досвіду взаємодії у полікультурному просторі; можливість практикувати комунікативні навички; переймати досвід міжособистісних відносин студентської спільноти інших країн; ділитися власними думками, поглядами, враженнями та почути позицію інших; налагоджувати й підтримувати партнерські відносини з майбутніми вчителями інших держав, що можуть розвиватися і в подальшому, однак уже в безпосередній професійній діяльності, безумовно, поширення загальнокультурних, суспільних, індивідуальних цінностей та цінностей національної освіти, проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин молодих людей у контексті освіти та досвіду її вирішення за межами держави, що значно підвищує її вагомість. Так, наприклад, можна запропонувати майбутнім фахівцям взяти участь в інтегрованому курсі онлайн-лекцій «Інклюзивна освіта» із залученням іноземних фахівців Istituto Don Calabria (Italia), «Дні кар'єри ЄС», виставці освітніх інновацій «Bett London», «Європейські дні досліджень та інновацій – 2020», параді вишиванок «#VyshyvankaCanada2020» тощо.

У процесі позааудиторної роботи майбутніх учителів початкових класів варто залучати до участі в загальноакадемічних, факультетських, кафедральних і тематичних групових заходах різного спрямування, зокрема таких: колективних творчих справ («Джерело добра – милосердя», «Світ в моїх очах»), педагогічних лабораторій («Психолого-педагогічний портрет учителя початкових класів»), практично-методичних воркшопів («Духовність, моральність, гуманність нової генерації: факт чи міф», «Як дати зрозуміти співбесіднику, що він тобі цікавий: лайфхаки»), творчої проєктної діяльності (зокрема, «Я обираю гідне майбутнє»), квестів («Пізнай себе, пізнаючи інших», «Дорогою порозуміння»), міні-тренінгів («Практика гідної поведінки», «Міжкультурна взаємодія»), соціальних проєктів («Екосвіт: від розуміння до дій», «Краса та здоров'я душі – основа благополуччя»), практичних марафонів («Добре бажання – добрий учинок»), волонтерської діяльності, благодійних акцій тощо.

Водночас слід надавати можливість майбутнім фахівцям вносити власні пропозиції щодо наповнення процесу позааудиторної діяльності тематикою, змістом, методами, формами, засобами, які ефективно, на їх думку, впливають на формування навичок установлювати, підтримувати та розвивати гармонійні міжособистісні відносини. Це включає факт підсилення зацікавленості особистостями у цій роботі, стимулювання до самостійної пізнавально-практичної діяльності, самовиховання, самовдосконалення, побудови виховного процесу з урахуванням інтересів, уподобань здобувачів вищої освіти, а відтак значно підвищує їх активність, відповідальність, дієвість, самостійність у даному процесі.

Акцентуємо, що при проектуванні, обранні теми, змістового наповнення, методичного інструментарію й доцільних організаційних форм здобувачам вищої освіти пропонується враховувати такі позиції: відповідність пріоритетним напрям виховання освітньої парадигми; здійснення едукативного впливу на свідомість, духовність та особистісні якості щодо формування в майбутніх педагогів гармонійних міжособистісних відносин; спрямованість на присвоєння майбутніми педагогами духовних, культурних, соціальних надбань українського народу тощо.

Як відомо, у педагогічних закладах вищої освіти при кафедрах функціонують наукові гуртки різного спрямування, зокрема педагогічного. Так, до програми гуртка «Педагогіка» доцільно включити інтенсивний практикум «Інтерактивні методи виховання», творчу зустріч з учителями-практиками на тему «Як досягти гармонії у взаємодії з учнівським колективом», серію інноваційних занять «Видатні педагоги і сучасність» (наприклад, «В. Сухомлинський: щоб дати учням іскорку знань, учителеві треба увібрати море світла»), педагогічний тренінг «Реалізація особистісно орієнтованого підходу до освіти сучасних школярів», диспут «Де зароджується духовність та куди зникає?», семінар-практикум «Як моралізувати спілкування у соціальних мережах?» тощо.

Отже, окреслено найбільш значущі шляхи та засоби ефективного формування гармонійної особистості майбутнього вчителя початкових класів у цілому та гармонійних міжособистісних відносин у молодих людей зокрема.

Формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів, як і становлення гармонійної особистості, доцільно розглядати поряд із розвитком та вихованням культури гендерних відносин, оскільки це має безпосередній вплив на формування гармонійної особистості учнів. Відповідно, у контексті наукового дослідження, це підтверджує актуальність подальшої реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

2.4. Реалізація педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів

Реалізацію педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів доречно здійснювати на основі теоретичних положень щодо необхідності комплексного впливу на реалізацію мотиваційного, когнітивного, поведінкового та особистісного компонентів гендерної культури і результатів констатувального етапу експериментальної роботи. У процесі теоретичного аналізу проблеми можна висунути припущення про те, що формування готовності майбутніх учителів початкової школи до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів буде ефективнішим за реалізації таких педагогічних умов: формування гендерної компетентності майбутніх учителів початкової школи на основі інтеграції змісту навчання і гендерного виховання; забезпечення підготовки до розроблення та використання в едукативному процесі початкової школи гендерних педагогічних ігор.

Реалізація педагогічної умови «*формування гендерної компетентності майбутніх учителів початкових класів на основі інтеграції змісту навчання і гендерного виховання*» передбачає формування гендерної компетентності та мотивації майбутніх фахівців до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів на основі інтеграції змісту педагогічних дисциплін гендерною проблематикою.

Із метою формування мотивації до виховання культури гендерних відносин доречно використати такі педагогічні прийоми: позитивна атмосфера педагогічного спілкування; включення здобувачів до спільної освітньої діяльності в колективі студентської групи (через парні, групові форми роботи); побудова відносин викладач-здобувач на основі порад, створення ситуації успіху, використання методів стимулювання (похвала, додаткові завдання з метою отримання вищого балу оцінювання, тощо); незвичний виклад нового матеріалу; закріплення позитивних емоцій у процесі навчання; використання ділових ігор, дискусій, створення проблемних ситуацій і їх спільне вирішення; побудова вивчення матеріалу на основі життєвих ситуацій; розвиток самостійності та самоконтролю майбутніх фахівців; пошук способів нестандартних рішень навчальних завдань.

Формування мотивації до виховання культури гендерних відносин у здобувачів педагогічних закладів вищої освіти повинне відбуватися шляхом безпосереднього ознайомлення з проблемою гендерного виховання молодших школярів у процесі вивчення психолого-педагогічних освітніх компонентів.

Організація цього процесу найбільш доцільна при наявності двох складових (індивідуальної та професійної), тобто на основі вивчення індивідуальних гендерних особливостей майбутніх фахівців та професійної педагогічної підготовки майбутнього вчителя до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, що забезпечуються шляхом уключення гендерної проблематики до змісту курсу «Вступ до спеціальності». Освітня програма є ознайомчою, оскільки оглядово висвітлює теоретичні питання, що пов'язані з практичною діяльністю майбутніх учителів початкових класів.

Оглядовість цього курсу дозволяє вивчати його як можливість розкриття загальних питань виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Так, під час вивчення теми «Основні положення державного стандарту початкової освіти» вивчаються види діяльності вчителя початкової школи, а також указуються загальнокультурні та професійні компетентності, що аналізуються з окремими видами педагогічної діяльності. Для демонстрації практичної значущості доречно добирати приклади, розкриття яких здійснюється за допомогою методу проблемного викладу матеріалу. Старіння професійних знань відбувається при аналізі самовдосконалення з урахуванням самооцінювання здійснюваних дій актуальна для будь-якого виду діяльності людини, однак у випадку вчителів старіння професійних знань відбувається досить швидко, що вимагає своєчасного ознайомлення з новими засобами формування загальнокультурних компетенцій. Майбутні фахівці активно включаються в обговорення цієї проблеми, демонструють свої погляди щодо причин старіння професійних знань, серед яких є такі причини, як труднощі у вихованні хлопчиків і дівчаток. Серед шляхів можливого вирішення є: вивчення досвіду більш кваліфікованих колег за місцем роботи, самостійне вивчення проблемних питань, планове навчання під керівництвом (очні, заочні, дистанційні навчальні курси).

У процесі вивчення курсу «Вступ до спеціальності» використовуються лекції-дискусії. Це дозволяє регулярно організовувати бесіди з вивченого матеріалу з метою розвитку в майбутніх учителів початкової школи рефлексивного мислення.

Темами таких лекцій-дискусій можуть бути: «Гендерний підхід як розуміння сучасного суспільства»; «Сучасна сім'я крізь призму гендерного підходу», «Культура як чинник соціальних перетворень». Важливість таких занять у тому, що майбутні фахівці мають можливість не тільки отримати нові знання про гендер, гендерні ролі, гендерну культуру, а й поділитися власним життєвим досвідом, порівняти його з досвідом своїх однокурсників.

Доповнення педагогічних освітніх програм темами з гендерних питань дає можливість усвідомити системність проблеми. Доречно проводити ряд тематичних занять із педагогіки, на яких здобувачам пропонувати завдання з питань висвітлення гендерної проблематики в різних галузях, що враховували міждисциплінарний підхід. Здобувачами вищої освіти можливі підготовлені і проведені семінарські заняття, на яких представляють доповіді. Наприклад:

- «Історія України» (теми «Особливості гендерної соціалізації в ранні періоди історії», «Історія боротьби жінок за свої права»);
- «Загальна педагогіка» (теми «Школа як провідний чинник гендерної культури», «Технології впровадження гендерного підходу в навчання та виховання»);
- «Психологія» (теми «Особливості та динаміка гендерної соціалізації хлопчиків / дівчаток молодшого шкільного віку», «Вплив батьків, однолітків, педагогів, навчальної літератури на формування гендерної ідентичності індивідів обох статей»);
- «Філософії» (теми «Соціальна сутність людини», «Суть поняття «стать» та «гендер»»);
- «Анатомія, фізіологія та гігієна» (теми «Закономірності статевого розвитку у взаємозв'язку із загальним фізичним розвитком організму дитини», «Анатомофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку», «Культура та гігієна статі»);
- «Українська мова за професійним спрямуванням» («Гендерна асиметрія мови», «Гендерні стереотипи в мові»);
- «Правознавство» (тема «Нормативно-правові документи з гендерних питань») (рис. 2.2.).

Це дає змогу ознайомити майбутніх фахівців з поняттями «гендер» і «стать», дізнатися, чому гендер називають «соціальною статтю» жінок і чоловіків на відміну від їх біологічної статі; визначитись із поняттям «стереотип»; навчитися визначати гендерні стереотипи, зрозуміти глибину їх проникнення в наше життя; переконатись у тому, що гендерні відмінності

між чоловіками та жінками впливають на навчання й виховання дівчат і хлопців; зрозуміти важливість закріплення у законах рівних прав і можливостей жінок і чоловіків; вивчити питання застосування законодавства України та міжнародного законодавства щодо захисту рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

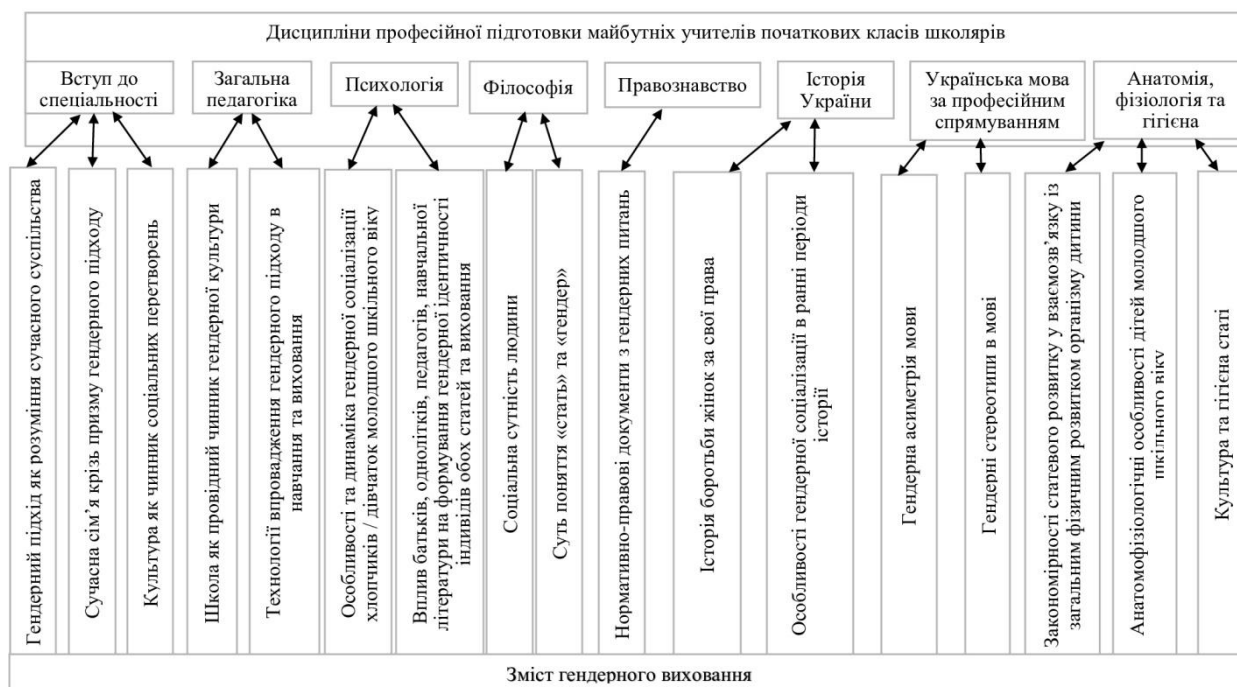

Рис. .2.2. Інтегрований зміст формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів

Завдання для позааудиторної роботи здобувачів вищої освіти доречно включати: пошук наукової літератури та Інтернет-ресурсів із проблеми гендерної соціалізації та виховання дітей молодшого шкільного віку; огляд педагогічної періодичної преси з досліджуваної проблеми; підготовку доповідей з презентаціями щодо представлення гендерної тематики в інших науках; добір ігор для молодших школярів, які сприяють формуванню гендерної поведінки, і підготовку дидактичного матеріалу до їх проведення: складання письмових рекомендацій для батьків на теми «Як відповідати на каверзні питання дітей?», «Про дружбу хлопчиків і дівчаток у дитячому віці».

Формування гендерної компетентності майбутніх фахівців базується на теоретичній підготовці майбутніх учителів початкової школи передбачає розвиток професійного мислення з урахуванням гендерних особливостей під час лекцій, практичних та семінарських занять із метою забезпечення неперервного оновлення системи знань про зміст гендерної культури в соціумі.

Гендерна компетентність базується на ряді ключових компетентностей, тому завдання щодо створення умов для її становлення не може бути вирішеним засобами тільки традиційної педагогічної освіти. Досягнення високого рівня сформованості гендерної компетентності випускника педагогічного ЗВО та його готовності до реалізації гендерного підходу в професійній діяльності здійснюється при побудові його професійної підготовки як цілісної системи, що включає в себе принципи, умови, особливості формування гендерної компетентності педагога.

Реалізація визначеної умови передбачає отримання знань, уявлень про гендерні особливості жіночої / чоловічої індивідуальності періоду студентської юності (період, в якому знаходяться самі здобувачі вищої освіти), про специфіку врахування гендерних особливостей молодших школярів у цілісному освітньому процесі початкової школи. Майбутні фахівці мають знати наукові передумови і генезис ідеї гендерного виховання в зарубіжній та вітчизняній педагогіці, сучасні концепції та підходи до проблеми, а також статеві та індивідуальні гендерні особливості молодших школярів.

Практичне застосування методик формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів пропонуємо здійснювати під час проведення лекцій, практичних та семінарських занять.

Метою лекцій є уточнення основних понять, методів і стратегій, акцентування уваги майбутніх фахівців на проблемних аспектах і труднощах організації процесу виховання культури гендерних відносин. Практичні заняття спрямовуються на закріплення отриманих знань та їх практичну апробацію.

Самостійна робота здобувачів передбачає доповнення окремих аспектів теоретичного матеріалу, підготовку до практичних занять.

Перша лекція «Вступ. Суть понять «стать» та «гендер»» починається виконанням вправи «мозковий штурм». Здобувачам освіти пропонуємо дати відповідь на запитання: «Що ви розумієте під терміном «гендер»?», «Яка ваша перша асоціація, коли вони чує слово «гендер»?», «У якому контексті використовується це слово?», «Із якими проблемами воно пов'язане?». Після обговорення викладач дає пояснення терміну «гендер». Пояснюючи термін, слід використовувати ілюстрації, графіки та інші матеріали, що допомагають здобувачам вищої освіти розібратися з даною темою.

На лекції «Гендерні суб'єкт-об'єкт-суб'єктні відносини і їх характеристика» здобувачам освіти краще досліджувати поняття «гендерні відносини»; гендерні відносини як один із видів взаємин; форми взаємозв'язку між людьми, пов'язані з категоріями «чоловіче» – «жіноче»; рівні гендерних відносин; основні моделі взаємовідносин.

Лекція «Упровадження гендерного підходу в освітній процес» передбачає теоретичний виклад матеріалу щодо визначення особливостей гендерного підходу з різними проблемними питаннями для актуалізації знань, мотивації, стимуляції до роздумів щодо вирішення проблемних ситуацій та завдань. Під час заняття майбутні фахівці повинні визначити умови і чинники, що позитивно / негативно впливають на якість готовності до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Лекційні заняття повинні чергуватися із семінарськими. Так на семінарському занятті «Правовий вимір гендерних питань» робота спрямовується на з'ясування таких питань:

- історичні факти з гендерної проблематики;
- міжнародні нормативно-правові документи з гендерних проблем;
- національні нормативно-правові документи з гендерних проблем.

Для цього здобувачам вищої освіти доречно запропонувати об'єднатися в невеликі групи. Кожна група може підготувати відповідь на питання: «Кому і для чого потрібен правовий вимір гендерних питань?». На аркушах паперу майбутні вчителі зобразили (малюнками, схемами) відповідь на питання, розділивши його на чотири колонки: жінкам, чоловікам, дітям, суспільству. Після презентації своїх результатів здобувачі мають змогу визначити чи однаково легко було заповнити колонки для кожної групи. За підсумками цього семінарського заняття можна створити портфоліо правових документів із гендерних питань.

Проведення семінарського заняття дає змогу з'ясувати передумови створення правових документів із рівних прав та можливостей, розуміння у необхідності дотримання правових рішень, орієнтуватися у міжнародному законодавстві з рівних прав та можливостей.

На семінарському занятті «Гендерні ролі» доречно запропонувати такі завдання (табл. 2.5): прочитайте наведені нижче факти; визначте, ознакою чого вони є: статі або гендеру; з'ясуйте:

1. Доводять ці факти, що гендерні відмінності не є вродженими ознаками, а формуються в процесі виховання?
2. Який факт вас здивував найбільше?

Семінарське заняття пропонуємо проводити у формі «Ярмарку педагогічних ідей» – це форма роботи, основним призначенням якої є громадський огляд та презентація створених колажів на тему «Гендерні ідеали». Здобувачі вищої освіти можуть самостійно досліджувати й потім презентувати свої результати з питань: поняття «соціальна роль», «гендерна роль» і їх співвідношення; гендерні ролі в залежності від статі, віку, соціального статусу, сімейного стану.

Аналіз проведеного семінарського заняття дозволить зробити висновок, стосовно обговорення питань, які ставляться на початку занять про гендерну

проблематику, визначити позиції щодо біологічної статі та соціальних ролей чоловіків і жінок.

Таблиця 2.5

Завдання для семінарського заняття «Гендерні ролі»

Факт	Стать	Гендер
1	2	3
У Стародавньому Єгипті жінки вели сімейний бізнес, а чоловіки займалися домашнім господарством.		
Жінки народжують дітей, а чоловіки – ні.		
У багатьох країнах жінкам платять за ту ж роботу менше, ніж чоловікам.		
У підлітковому віці голос у хлопчиків змінює тембр («ламається»), а у дівчаток – ні.		
У деяких культурах чоловіки завжди готують їжу, а жінки ремонтують житло.		
У більшості країн традиційний одяг чоловіків - штани, а в Шотландії – спідниця.		
Раніше жінки носили тільки спідниці, а зараз часто надягають штани.		
Жінки можуть годувати дітей грудьми, а чоловіки – ні.		
У багатьох країнах, якщо сім'я потребує допомоги, дівчатка частіше, ніж хлопчики, кидають школу.		
У чоловіків ростуть борода і вуса, а у жінок – ні.		

На семінарському занятті «Школа як провідний чинник гендерної соціалізації» здобувачі-учасники доречно долучити до колективного обміну думками в процесі навчальної діяльності над темою, як раунд: усі здобувачі вищої освіти по чергово висловлюються протягом обмеженого часу (2 хвилини) з запропонованої проблеми чи висвітлюваного питання, причому, питання – проблеми, що виносяться на раунд, можуть бути попередньо запропонованими для домашнього вивчення або порушуватися безпосередньо на занятті. Майбутніми фахівцями можна порушити такі питання: Закон України про освіту; гендерний підхід в освіті; зміст навчального матеріалу; методика організації освітнього процесу.

Упродовж усього циклу семінарських занять у підсумкових бесідах зі здобувачами вищої освіти періодично варто з'ясовувати їхні індивідуальні пізнавальні потреби щодо формування готовності до виховання гендерної культури молодших школярів, наявні прогалини у вивченому матеріалі, сумнівні випадки; цікавилися їхніми побажаннями.

Практичні заняття пропонуємо будувати на основі концепції спільної продуктивної діяльності викладача та здобувачів вищої освіти і проводити з використанням ділових ігор, захистом індивідуальних проєктів, аналізу альтернативних ідей та ініціатив; колективних показових заходів. При цьому показові заходи допомагають освоїти і закріпити теоретичні знання майбутніх фахівців на практиці, проявити особисту ініціативу, творчі та організаторські здібності.

Метою практичного заняття «Гендерна культура учителя початкової школи, її сутність і функції» визначаємо: розглянути поняття «гендерна культура»; суть гендерної культури; функції гендерної культури; гендерні цінності. Здобувачам вищої освіти пропонуємо такі форми роботи, як творчий звіт, що був би спрямований на пошук, підтримку, пропаганду гендерної культури вчителя. Важливо заохочувати майбутніх учителі початкових класів до вивчення цієї теми підходити творчо: створення відповідних презентацій, виготовлення інформаційних стендів, розроблених так звані рекламних роликів. У процесі роботи варто проаналізувати стан гендерної культури вчителя початкової школи, визначити функції гендерної культури, які відповідають гендерним принципам:

- індивідуальність кожної людини;
- готовність захищати інтереси та права;
- поважати право кожного;
- дотримуватися умов для рівноправного діалогу тощо.

Наприкінці практичного заняття обов'язкове підведення підсумків щодо важливості теми обговорення. Разом зі здобувачами вищої освіти необхідно визначити необхідність виховання у собі гендерної культури як професійно важливої якості, що зумовлено завданнями, змістом та характером діяльності педагога.

Мета практичного заняття «Алгоритм роботи майбутнього вчителя над науково-дослідницькою проблемою» передбачає підготовку здобувачів до написання реферату з гендерної проблеми, яка їх цікавить. При підготовці

реферату у майбутніх фахівців повинні бути сформовані такі уміння та навички:

- робота з науковими джерелами;
- уміння складати план;
- аналітичні здібності;
- уміння урізноманітнювати способи пошукової діяльності;
- інтерес до досліджуваної проблеми;
- підвищення культури дослідницької діяльності (уміння бачити проблему, ставити ціль, обґрунтовувати актуальність, визначати об'єкт і предмет дослідження тощо).

Під час проведення практичного заняття «Засоби масової інформації та їх роль у формуванні гендерної культури» передбачаємо гендерний аналіз реклами, газетних статей, світлин жінок і чоловіків в ЗМІ. Формою проведення можна обрати редакційний турнір – це форма роботи, що спрямована на пошук, розвиток, підтримку нових ідей, визначення оптимальних шляхів вирішення актуальних проблем популяризації гендерної культури.

Практичне заняття «Розробка та використання гендерних педагогічних ігор в початковій школі» має на меті створення презентації «Портфоліо майбутнього вчителя початкових класів на тему: «Гендерна культура – професійна компетентність педагога». Засобом реалізації пропонуємо методичний фестиваль – багатопланова форма, яка ставить за мету обмін досвідом роботи, упровадження нових педагогічних знахідок.

У процесі формування гендерної компетентності педагога успішно використовується метод «кейсстаді» – метод активного навчання на основі дослідження випадків і ситуацій, сутність якого полягає в тому, що навчальний матеріал подається здобувачами у вигляді проблем (кейсів), а знання формуються в результаті активної й творчої дослідної роботи. Завдання повинно бути дібрано в такий спосіб, щоб можна було користуватися різними шляхами для його вирішення. У процесі такого навчання, як правило, використовуються ланцюжки кейсів, тобто завдання, що мають між собою загальні зв'язки.

Так, аналізуючи ситуацію, коли хлопчик іноді грає в ляльки, а дівчинка розбирає машинку або обожнює конструктор, можна дійти висновку, що немає ніяких патологій, це етап, який може виявитися корисним для формування певних рис – дбайливості у хлопчика, цікавості й розвитку логічного мислення у дівчинки.

Цікавими «кейсами» можуть стати проблемні запитання здобувачів освіти. Для цього доречно було б запустити по колу кілька аркушів – за кількістю присутніх, запропонувати кожному здобувачеві записати на ньому одне проблемне запитання з теми навчального заняття, відповідь на яке цікавить його найбільше чи викликає найбільші труднощі. Після короткого узагальнення всього списку запитань, із метою уникнення повторів, вони записувалися на дошці, а вже потім робота проводиться у двох напрямках: перший напрям – майбутні фахівці за власним бажанням відповідають одразу на запитання, у якому вони орієнтуються найкраще; другий напрям – здобувачі вищої освіти вільно обирають запитання й після нетривалої підготовки дають відповідь, із якою ознайомлюють усю групу.

Практичне заняття з теми «Гендерне виховання та педагогічна практика здобувача вищої освіти» спрямоване на використання набутих компетентностей у практичній діяльності, знання освітніх програм, технологій, відбір методичної літератури; розвиток особистісних та професійних якостей майбутнього педагога; участь у науково-дослідній роботі, ознайомлення з новинками літератури, використання технологій самоосвіти та передового педагогічного досвіду.

Однією з активних форм є групова робота, що заснована на професійній діяльності здобувачів вищої освіти і спрямована на формування їхньої гендерної компетентності. Так, наприклад, для групової роботи можна запропонувати завдання розробити сценарій гендерної успішності. Майбутні фахівці у групах, користуючись заздалегідь обраною гендерною тематикою, розробляють у зручній для них формі (на плакаті, у вигляді буклетів, брошур тощо) власні сценарії гендерної успішності в різних сферах життя. Цікавою

також була б тема «Чому в школах мало вчителів чоловіків?». Здобувачі вищої освіти, працюючи в групах, мають змогу знайти спільну відповідь на це питання. Майбутні фахівці визначають кілька причин цієї проблеми, наприклад: чоловіки, які вчителюють, отримують меншу заробітну плату, ніж чоловіки, які працюють в інших сферах; стереотипні уявлення щодо гендерних ролей.

Практичні заняття майбутніх учителів початкових класів проходять у рамках роботи в проєктних групах, які створюються на початку вивчення освітніх компонентів. Майбутніми фахівцями доречно самостійне обрання цікавих для них тем проєкту, які при необхідності може корегувати викладач. Такими темами можуть бути: «Гендерна експертиза шкільних підручників», «Фантастичні речі, які придумала жінка / чоловік», «Гендерні ілюстрації професій», «Гендерні стереотипи сучасної української школи», «Програма культури рівності чоловіків і жінок» тощо. Упродовж проведення цих практичних занять кожним членом проєктної групи формулюються гіпотези, відбуваються їх обговорення, викладаються теоретичні міркування. У разі неповної інформації здобувач має можливість самостійно знайти необхідну інформацію, звертаючись за допомогою до системи навчальних об'єктів, джерел усесвітньої комп'ютерної мережі, бібліотечних ресурсів. На семінарських і практичних заняттях доречно використовувати такі форми роботи: групова дискусія, круглий стіл, акваріумний варіант, тренінги тощо.

Досягненню найбільшого ефекту на використанні практичних заняттях сприяє застосування сучасних методів навчання, таких як термінологічний та контент-аналіз, метод взаємних завдань, академічне консультування, моделювання ситуацій, тренінги тощо. У якості засобів пропонуємо використовувати навчальні посібники, електронні матеріали й посібники, слайди, навчальні видання, навчально-тренувальні карти, нормативні документи тощо. Структура навчального курсу повинна дозволяти викладачу своєчасно здійснювати контроль засвоєння матеріалу і визначити рівень сформованості готовності до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

У процесі семінарських і практичних занять розвиваються здібності майбутніх педагогів знаходити нестандартні рішення в проблемних ситуаціях гендерного виховання, які можуть виникати у закладах освіти.

Упровадження в освітню діяльність активних методів навчання передбачає стимулювання зацікавленості здобувачів у вирішенні практичних професійних завдань, які, попри умовність ігрової ситуації, дозволяють учасникам відчувати реальні почуття, вирішувати завдання, відпрацьовувати необхідні знання, уміння та навички.

Тренінг із гендерних питань є нетрадиційним навчальним заходом. Це навчання з розвитку та нарощування потенціалу для підвищення інформованості, забезпечення необхідними знаннями та навичками з питань гендеру, а також подальшої зміни поведінки. Тренінг із гендерних питань відрізняється від інших видів тренінгів, так як може торкнутися питання особистого й політичного характеру, навіть якщо це і не планується.

Основні принципи тренінгу:

1. Залучення в тренінг усіх учасників.
2. Участь у тренінгу повинна бути добровільною.
3. Під час тренінгу повинно бути використано якомога більше інтерактивних методів.

Робота в тренінговій групі дає можливість отримати зворотній зв'язок, глибоке усвідомлення власної гендерної ролі в рамках педагогічної діяльності, формувала і коригувала індивідуальний гендерний стиль педагога, сприяє подоланню гендерних стереотипів й упереджень, оволодінню прийомами гендерної схематизації та прогнозування гендерного ефекту. Уважаємо, що кожен учасник тренінгу, моделюючи реальну педагогічну ситуацію, використовує звичні стереотипи гендерної поведінки, реалізує характерні гендерні настанови і отримує можливість подивитися на себе з боку, зрозуміти непродуктивний характер своєї поведінки. Під час тренінгу легше набути навичок ефективної гендерної взаємодії при вивченні коректних форм емоційного реагування та поведінки.

Зазначений процес дозволяє:

- розширити знання та навички;
- упровадити ефективні підходи та методи;
- сформувавши професійну компетентність;
- удосконалити педагогічну практику.

Такі тренінги повинні займати особливе місце у програмі підготовки майбутніх учителів початкових класів. Потреби в навчанні повинні бути зосереджені на чотирьох ключових особливостях: знання, підхід, навички та звички. Ефект тренінгу також оцінюється через ці ключові особливості.

Наприклад, при вивченні теми «Гендерні стереотипи у вихованні молодших школярів», можна провести заняття-тренінг. Здобувачам вищої освіти пропонується об'єднатися у дві групи й виконати такі завдання:

1. Намалюйте на великому аркуші паперу хлопчика (дівчинку).

2. Придумайте йому або їй ім'я.

3. Запишіть риси характеру та особливості поведінки, які вважаються характерними для цієї статі.

4. Намалюйте трикутник біля ваших міркувань і малюнків. Це і є гендерна рамка, тобто гендерні стереотипи, яких ми очікуємо від людей, спираючись на поширені в суспільстві уявлення про чоловічу та жіночу поведінку.

5. Представте результати роботи груп. У загальному колі проаналізуйте кожен позицію за допомогою питання: «Чи може людина протилежної статі мати таку ж рису характеру або поведінку?». Якщо так, викресліть цю позицію.

6. Обговоріть, які гендерні стереотипи застаріли, а які можуть порушувати права людей.

Вправа «Пошук відмінності/схожості»

Інструкція. Група стає в коло. Ведучий бере в руки невеликий предмет, придатний для перекидання з рук в руки (м'ячик, невелика м'яка іграшка), і пояснює правила гри: «Той, у кого в руках знаходиться цей предмет, повинен якомога швидше перекинути його іншому учаснику, назвавши при цьому

відмінність/схожість з протилежною статтю, і м'яч кидається наступному учаснику. Починати необхідно зі слів «Юнаки або хлопчики відрізняються від дівчат (дівчаток) ... » На першому етапі відмінності можуть бути суто зовнішніми, згодом слід урахувувати розбіжність інтересів, відмінність властивостей особистості тощо. У такий спосіб підводимо учасників до думки, що названі відмінності / схожість необхідно враховувати при взаємодії з протилежною статтю.

Реалізація другої педагогічної умови – *забезпечення підготовки до розроблення та використання в освітньому процесі початкової школи гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктного підходу* – передбачала накопичення особистісного досвіду організації типових і структурування проблемних педагогічних ситуацій виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, розвиток професійних умінь, що забезпечують цілісне динамічне формування гендерної компетентності (знання, уявлення; ціннісне ставлення; уміння, навички); формування вмінь розробляти та застосовувати гендерні педагогічні ігри на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносин в освітньому процесі початкової школи.

Цей етап формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів орієнтований на здобуття практичних умінь та навичок, які необхідні в педагогічній діяльності. Знання та вміння, отримані в процесі організації семінарських та практичних занять, реалізуються під час проходження педагогічної практики. Майбутніх фахівців зорієнтовано на облік гендерних особливостей хлопчиків / дівчаток молодшого шкільного віку; повагу до гідності дитини, його почуттів і переживань; узгодження педагогічних зусиль з особливостями психосексуального, культурного й індивідуального розвитку дитини; довірливе, дружнє та відповідальне спілкування педагогів із дітьми.

Теорія й практика в освітній системі є нерозривно пов'язаними сторонами єдиного процесу пізнання. Успішність формування у здобувачів освіти систем знань, умінь і навичок, а також розуміння й усвідомлення їх як засобу

перетворення дійсності залежить від того, наскільки правильно та послідовно формується готовність учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Провідним засобом у формуванні гендерної компетентності здобувачів педагогічних закладів вищої освіти є активна практична підготовка, що сприяє подальшому освоєнню й закріпленню набутих знань, умінь і навичок у творчій педагогічній діяльності з окремих проблем гендерного виховання здобувачів освіти молодших класів. У процесі практичної підготовки майбутні фахівці аналізують гендерну поведінку дітей, погляди батьків на проблему гендерного виховання хлопчиків / дівчаток, виявляють помилки, допущені батьками у вихованні своїх дітей (ізоляція дитини від осіб протилежної статі як наслідок надмірного суворого виховання; вироблення зневажливого ставлення до протилежної статі; ігнорування гендерних відмінностей; відхід від гострих питань і двозначні відповіді).

Розробляючи і проводячи різні гендерні педагогічні ігри, перед майбутніми фахівцями відкривається маса можливостей. Перш за все, це накопичення нового гендерно-ігрового досвіду, розширення методичних прийомів, які можуть бути використані в контексті виховання культури гендерних відносин, рішення конкретних гендерно-виховних завдань. До алгоритму розроблення та впровадження гендерних педагогічних ігор входить мета, тип гри, правила гри, ігрова діяльність, ролі, планування, реалізація мети, а також аналіз результатів, у яких особистість повністю реалізує себе як суб'єкт (рис. 2.3).

Майбутніми фахівцями можливо розроблення та проведення під час проходження практики гендерних педагогічних ігри на основі суб'єкт-об'єкт-пропонуємо провести парну гру «Угадай». Тема заняття – «Закріплення таблиці множення та ділення». Гра будується так: діти об'єднуються парами (хлопчик та дівчинка). Замість чисел, що діляться, наприклад, на 4, вони говорять: «Угадай!». Хто вгадує ці числа записує їх на аркуші. З'являється запис: 8, 16, 20, 24, 28, 32, 36. Потім із кожним із записаних чисел здобувачі освіти

називають приклади: $8:4=2$, $16:4=4$. Потім міняються ролями. Гра сприяє формуванню уваги, умінню працювати в парах, співпрацювати з протилежною статтю.

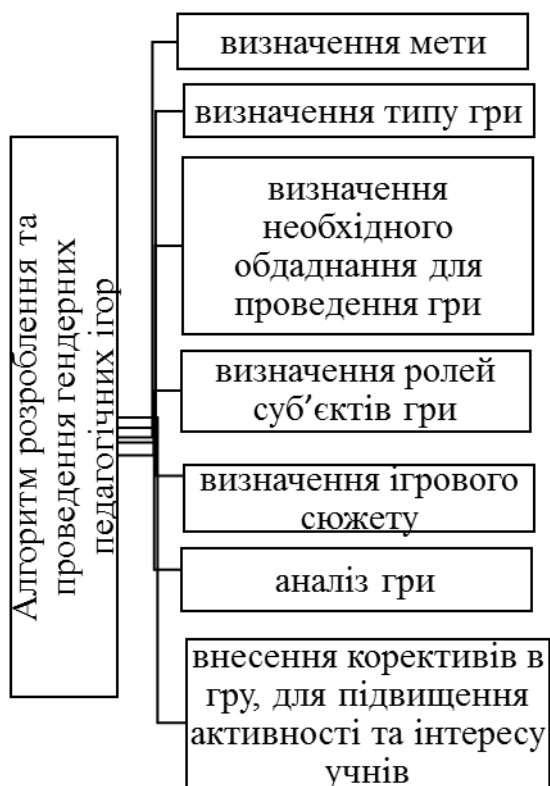

Рис. 2.3. Алгоритм розроблення та проведення гендерних педагогічних ігр

У першому класі на уроці математики під час закріплення теми «Геометричні фігури» діти в парах можуть зіграти в гру «Будуємо дім». Мета: розпізнавання геометричних фігур, формування просторових уявлень. Дітям запропоновано за допомогою фігур Танграм разом заповнити малюнок-трафарет будинку геометричними фігурами. А потім викласти вдвох свій будинок з фігурок Танграм (рис. 2.4).

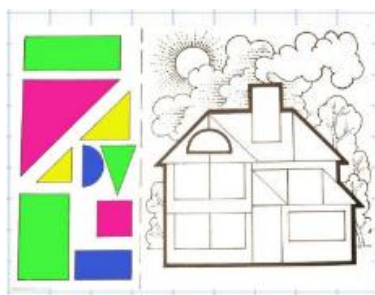

Рис. 2.4. Малюнок для складання Танграм

Цікавою є гра, яку можна запропонувати здобувачам освіти різних класів: складання задач за малюнком. Для цього дітей об'єднують у групи по 6–8 осіб. Кожній групі запропонований сюжетний малюнок (малюнок повинен мати гендерний зміст), за яким школярі спільно мали скласти задачу і запропонувати шлях вирішення (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Приклади малюнків для складання задач

Гра «Хто швидше, хто правильніше?!» має на меті розвиток уваги, узагальнення знань з теми. Роздається на кожен ряд парт по одному комплекту цифр від 0 до 9 так, що одному здобувачу в ряду дістається цифра 0, іншому 1. Здобувачі освіти озвучують свої приклади (4×4 ; 9×2 або $40 : 4$). А інші здобувачі освіти повинні швидко збагнути результат обчислювання і ті, у кого були потрібні цифри (1 і 6), мусять вийти до дошки і скласти число (16). За кожен правильно наведений приклад зараховується бал тому ряду, який швидше дав відповідь. Ряд, який набрав більшу кількість балів, виграє.

Використання гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносинах на уроках з українського читання можуть мати творчий характер. Пропонуємо гру, де дітям потрібно об'єднатися в групи по 6-8 осіб. Кожна команда отримує сюжетний малюнок (малюнок мав гендерний зміст) за яким потрібно скласти власну розповідь (рис. 2.6). Здобувачі освіти із захопленням беруть участь, дослухаються, доповнюють висловлювання один одного. Результатом спільної ігрової діяльності можуть стати розповіді,

які склали діти. Це сприяє вихованню культури гендерних відносин у молодших школярів.

Рис. 2.6. Приклади малюнків для складання розповідей

На уроці з української мови пропонуємо провести цікаву гру «Склади речення». Перебіг гри направлений на те, щоб здобувачі освіти могли спільно скласти розповідь про професії та визначити, яке місце займають у ній чоловіки та жінки (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Рисунки до гри «Склади речення»

Гра «Збери ланцюжок» на уроці з предмета «Я досліджую світ» має за мету сформувати уявлення дітей про віковий розвиток. Дітям пропонується викласти в «правильній» послідовності картки, а потім до них скласти розповідь про свою родину (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Рисунок до гри «Збери ланцюжок»

На уроці з української мови при вивченні теми «Суфікс» пропонуємо провести дидактичну гру «Назви пестливо», метою якої є виховання доброзичливого ставлення до дітей протилежної статі. Здобувачам освіти надається завдання змінити імена своїх товаришів (хлопці змінюють імена дівчат і навпаки) за допомогою пестливих суфіксів «-очк», «-еньк», «-ик», «-ко» (Дмитрик, Дариночка, Василенько, Сергійко).

Велику можливість для спільної діяльності різностатевих дітей на уроках різних предметів дають ігрові завдання з Lego-цеглинок. Спочатку здобувачам освіти запропоновано прості завдання: викласти з цеглинок цифру або букву, яку вивчають (цеглинок у наборі шість, їх для виконання завдання одній дитині не вистачить, тому потрібно співпрацювати разом, об'єднавши цеглинки), а потім – більш складні, при виконанні яких використовують побудовані ними моделі залізничних станцій, кораблів, машин, магазинів, лікарень, перукарень тощо. У рольових іграх, а також іграх-театралізації, коли школярі спочатку спільно будують декорації, створюють казкових персонажів із конструктора. Інсценізація міні-вистав на LEGO-сцені допомагає дітям на уроках читання глибше усвідомити сюжетну лінію, відпрацювати навички переказу або комунікації.

Уроки, що побудовані в рамках проєктів, носять колективну, вільну творчу діяльність пошукового характеру. Кожна дитина бере участь у плануванні майбутньої споруди, відповідає за свою ділянку роботи,

що виконується, має можливість висловлювати свою думку про зміст і цілі цього проєкту. Так, у проєкті на тему «Моя місцевість, природні ресурси» можна запропонувати відтворити за допомогою Lego-цеглинок як підсумок теми. Діти об'єдналися в групи. Кожна група представляє свої унікальні проєкти з копіями річок, рівнин, рослинного світу. Робота в групах складу з хлопців і дівчат повинна бути творчою, позитивною, спільною діяльністю. Продовжуючи цю тему на уроці української мови, діти спільно можуть скласти власні висловлювання про збереження своєї місцевості та природних ресурсів.

Окремої уваги заслуговують настільні ігри, які можна використовувати на уроках початкових класів різної тематики, бо ігрове поле та сам сюжет діти створюють самостійно до теми уроку. Використовуючи такі ігри, учитель заздалегідь готує шаблон ігрового поля (рис. 2.9), а вже на уроці здобувачі освіти його заповнюють своїми позначками та створюють свої правила. Такі ігрові завдання мають велике значення у вихованні культури гендерних відносин у молодших школярів, так як мають на меті: розвиток креативності, створення дружньої атмосфери в колективі, удосконалення навичок співпраці, уміння домовлятися, живе спілкування між гравцями. Настільні ігри мають успіх і на уроках математики («Таблиця множення і ділення», «Дробки», «Величини»), української мови («Головні члени речення», «Іменник», «Прикметник»), літературного читання (здобувачі освіти створюють гру за прочитаним текстом, створюють гру на читання з передбаченням), на предметі «Я досліджую світ» («Тварини і рослини місцевості», «Правила дорожнього руху», «Правила поведінки в громадських місцях», «У світі професій»).

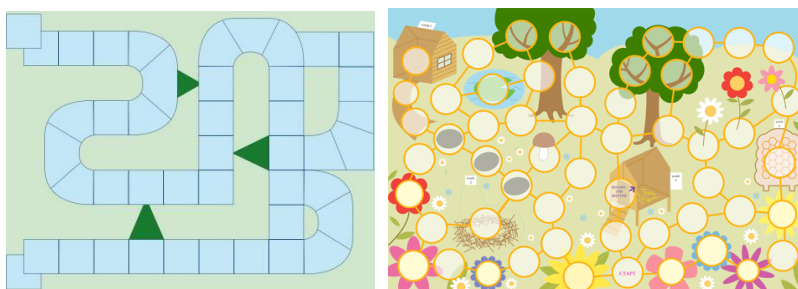

Рис. 2.9. Шаблони до створення настільних ігор

Додатком до настільних ігор може стати створення власних коміксів, які також ефективно використовуються під час проведення уроків у початковій школі. Завданням молодших школярів є самостійно вигадати сюжет, героїв, доповнити репліки героїв і слова автора. При цьому вчитель адаптує завдання до досліджуваного матеріалу. Наприклад, на уроці української мови під час вивчення побудови питального речення, обов'язковим завданням є: поставити правильно запитання. Креативними можуть стати комікси на теми «Булінг», «Національні традиції», «Дружба хлопців і дівчат», «Світ хлопчиків і дівчат».

Великої популярності набуває такий ігровий метод, як квести. Гра-квест як унікальна форма освітньої діяльності об'єднує в собі різні види рухової, пізнавально-дослідницької, продуктивної, комунікативної діяльності. Величезним плюсом у проведенні таких ігор є спільна робота всіх учасників. Виконавши одне завдання, діти отримують підказку до виконання наступного, що є ефективним засобом підвищення рухової активності та мотиваційної готовності до пізнання й дослідження.

Пропонуємо застосовувати розробку міжпредметного квесту «Тільки разом», який уміщував завдання з тем різних освітніх предметів. Особливу увагу приділено тим завданням, які спрямовані на формування у дітей знань про гендерні особливості протилежної статі. Під час виконання першого завдання здобувачам освіти потрібно дібрати аналог до назв професій. Можна запропонувати картки з назвами різних професій, а школярі називають аналогічну назву професії для жінки або чоловіка (пожежник-пожежниця, поштар-поштарка, продавець-продавчиня тощо). Окрім того, що діти називають аналоги професій, їм потрібно скласти речення з однією парою слів. При виконанні наступного завдання квесту пропонуємо використовувати Lego-цеглинки, на яких прикріплено слова, які при правильному поєднанні створювали б речення (Хлопці та дівчата в нашому класі справжні друзі; Діти нашого класу завжди раді допомогти один одному; усі справи в нашому класі ми робимо разом). Наступним завдання пропонуємо створити фотоколаж свого класу. Для цього здобувачам освіти видають світлини всіх однокласників

та чистий аркуш паперу. Коментарі дітей щодо послідовності розташування ними світлин на аркуші паперу свідчить про те, чи в класі панує дружня атмосфера, взаємодопомога. Далі пропонуємо створення лепбуку «Ідеальний хлопець та ідеальна дівчина». Це завдання краще виконувати окремо хлопцями та дівчатами. Для виконання видаються різні матеріали (клей, ножиці, кольоровий папір, наліпки, дитячі журнали). Презентація виконаних робіт підкреслює знання дітей про протилежну стать та ті моменти, на які діти хотіли б звернути увагу один до одного. Заключним етапом проходження квесту є завдання на подолання стереотипів. Для цього дітей можна об'єднати у групи. Кожна група отримує завдання: зашифрувати в малюнок висловлювання. Після оформлення малюнків, діти обмінюються ними і намагаються розшифрувати та пояснити своє ставлення до цих тверджень. Прикладами таких висловлювань можуть бути: жінки за кермом автомобіля, що мавпа з гранатом; усі чоловіки – ледарі; не чоловіча справа їсти готувати; не жіночих рук справа.

Слід зазначити, що під час підготовки до розроблення та використання гендерних педагогічних ігор, які реалізують процес інтеграції навчання та виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, майбутні фахівці вчать розробляти виховні заняття і проводити їх на аудиторних заняттях. Так, наприклад, можна проводити такі заходи:

- «Рівні права та можливості» (мета: зорієнтувати дітей на гендерну рівність; розвивати почуття власної гідності; формувати гендерну ідентичність; виховувати взаємопідтримку, розуміння рівності прав різних статей);

- «Дружимо з хлопцями, дружимо з дівчатами» (мета: знайомити дітей із процесом проявів дружніх стосунків між хлопцями і дівчатами; розглянути види почуттів; розвивати навички спілкування із протилежною статтю; виховувати дружелюбність);

- «У світі професій» (мета: знайомити дітей з існуючими професіями; акцентувати увагу на тому, що немає жіночих та чоловічих професій – є професії людей; заохочувати до вибору майбутньої професії; виховувати повагу до людей різних професій);

- «Хлопчачий та дівчачий світ» (мета: звернути увагу на місце хлопців і дівчат у суспільстві; навчити бачити позитивні якості у кожній людині; виховувати повагу до представників різних статей);

- «Моє захоплення та хобі» (мета: ознайомити дітей з поняттями «захоплення», «хобі»; розкрити здібності та таланти здобувачів освіти; учити дітей розповідати про себе, свої уподобання; виховувати людяність, любов до праці; спробувати свої сили у різних сферах діяльності);

- «Ми партнери» (мета: навчити дітей співпрацювати один із одним, разом вирішувати питання; виховувати позитивне ставлення до людей; пояснити здобувачам освіти у необхідності бути терплячими до оточуючих);

- «День толерантності» (мета: підвищити рівень обізнаності молодших школярів із питань толерантності; вчити встановлювати стосунки на доброзичливій основі; виховувати повагу до думки інших, не ображати тих, хто поруч; визначати позитивні та негативні риси характеру; підвести дітей до висновку, що обидві статі є схожими й такими, що можуть робити як добрі, так і погані вчинки);

- «Нове у відомих казкових персонажах» (мета: виявити гендерні стереотипи у казках та пояснити здобувачам освіти існуючу застарілість уявлень та норм щодо чоловіка та жінки (їхніх обов'язкових якостей, норм поведінки та життєвого призначення).

Також здобувачами вищої освіти варто звертати увагу щодо організації різних форм гендерно-виховної роботи з батьками учнів. Головною метою діяльності майбутніх педагогів у період проходження педагогічної практики повинне бути застосування отриманих знань і умінь оволодіння способами та діями гендерно-виховної діяльності.

Пошук ефективних шляхів формування гендерної компетентності дозволив розробити такі заходи для батьків молодших школярів:

- батьківські збори «Дитячо-батьківські цінності в сучасних сім'ях», «Який хороший тато!» (Виставка світлин на цю тему, повідомлення про роль

батька в сім'ї та його роль у вихованні дітей; рішення педагогічних ситуацій; конкурси «батьківські страви»);

- майстер-клас «Організація театралізованої діяльності з урахуванням гендерних особливостей дітей молодшого шкільного віку»;

- конкурси «Мама, тато, я – спортивна сім'я!», «Мама, тато, я – дружна сім'я!», «Найчитаюча сім'я!», «Найкраще блюдо сімейної кухні»;

- акція «П'ять хвилин читання перед сном» (добір змісту в залежності від статевої ролі специфіки), «Погодуємо птахів» (спільне виготовлення з батьками годівниць);

- короткострокові проекти «Тато може ...», «Мамина Школа»;

- спільні свята й дозвілля «Захисники Вітчизни», «Мамин День», «Мама – найголовніше слово»;

- консультація «Грають хлопчики, грають дівчата», «Виховуємо хлопчика, виховуємо дівчинку»;

- наочні матеріали: пам'ятки, шпаргалки батькам по створенню сприятливої сімейної атмосфери, поради батькам «У що можна пограти зі своєю дитиною», теки – пересування «Роль сім'ї в комунікативному розвитку дитини», «Якщо в сім'ї хлопчик і дівчинка».

У процесі ознайомчої педагогічної практики здійснюється знайомство з досвідом роботи вчителів початкової школи, проводяться педагогічні спостереження й аналіз організації процесу виховання дітей у процесі гендерної соціалізації; ведуться щоденники спостереження за статевою поведінкою хлопчиків / дівчаток; складаються психолого-педагогічні характеристики дітей з урахуванням їхніх гендерних особливостей.

Описані заходи знайомлять здобувачів вищої освіти із гендерними питаннями в професійній діяльності вчителя початкових класів, сприяють формуванню досвіду виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, а також розвитку рефлексії професійної діяльності.

Процес формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, організований відповідно до розроблених педагогічних умов, дозволяє здобувачам подолати перешкоди, що виникають в процесі професійної підготовки, сприяє осмисленню особистісного та професійного іміджу, реалізації чоловічої / жіночої індивідуальності й формуванню гендерної компетентності майбутніх професіоналів.

Отже, педагогічними умовами формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів є: формування гендерної компетентності вчителя на основі інтеграції до змісту навчальних дисциплін гендерної тематики; забезпечення підготовки до розроблення та використання гендерних педагогічних ігор, які реалізують процес інтеграції навчання та виховання культури гендерних відносин у молодших школярів, що були реалізовані шляхом:

- упровадження гендерної тематики в освітній процес;
- визначення спільної мети освіти на основі культурологічного, гендерного та особистісно-діяльнісного підходів;
- оновлення змісту освіти;
- інтегрування гендерної тематики в навчальних дисциплінах циклів загальної та професійної підготовки;
- розробка та впровадження гендерних педагогічних ігор на основі суб'єкт-об'єкт-суб'єктних відносин в освітній процес початкової школи.

Отже, підсумовуючи все вище зазначене, для більш глибокого розкриття проблематики дослідження у наступному підрозділі (п.п. 2.5) з'ясуємо й обґрунтуємо шляхи і засоби реалізації моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

2.5. Шляхи і засоби реалізації моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Реалізація структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки передбачає реалізацію етапів: орієнтаційного, процесуального, діагностичного, у процесі яких мають упроваджуватися різні шляхи і засоби формування інформаційної компетентності у здобувачів вищої педагогічної освіти.

Основною метою **орієнтаційного етапу** є формування у здобувачів освіти позитивного ставлення та інтересу до системного використання ІКТ у професійній діяльності, потреби до опанування та аналізу ІКТ, а також орієнтація їх на самоосвіту, саморозвиток, самовдосконалення. На цьому етапі має впроваджуватися система позааудиторних заходів інформаційно-методичного спрямування серед яких: методичні семінари, дискусії, дебати, педагогічні роздуми, ділові ігри, майстер-класи, учительські студії, круглі столи й творчі зустрічі з провідними науковцями та вчителями, віртуальні подорожі в педагогічне минуле тощо.

Формуванню *позитивного ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності* сприяють семінарські заняття з освітнього компонента «Загальна педагогіка» («Використання ІКТ з метою оптимізації освітнього процесу початкової школи», «Інформаційно-методична діяльність педагога Нової української школи»), інтерактивні методи навчання, створення сприятливого психоемоційного клімату тощо.

Із метою формування *інтересу майбутніх фахівців до використання ІКТ та уважності* під час вивчення освітнього компонента «Методика виховної роботи», окрім традиційних форм і методів навчання, важливо організувати та провести лекції («Вимоги до сучасного вчителя початкової школи в умовах

оновлення освіти», «Роль засобів інформаційних технологій у професійному становленні молодого вчителя початкової школи», «Місце і роль ІКТ у системі професійного самовдосконалення вчителя початкової школи», дебати «Використання ІКТ на уроках у початковій школі: за або проти»).

Формуванню *потреби до опанування та аналізу ІКТ* сприятимуть різні форми позааудиторної роботи, серед яких: дискусії («Якими сучасними засобами навчання має володіти учитель початкової школи?», «Панорама творчих ідей використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи» тощо).

Аналіз навчальних планів підготовки майбутніх учителів початкової школи дає підстави свідчити, що перший та другий рік навчання виступають як базові в підготовці майбутніх учителів зазначеного фаху та передбачають опанування ними освітніми компонентами гуманітарної та соціально-економічної, фундаментальної (природничо-наукової) підготовки та загально-професійними психолого-педагогічними й інформатичними освітніми компонентами. Надалі навчання в педагогічних закладах освіти вищої освіти концентрується навколо інформатичних та методичних профільного спрямування.

Основною метою **процесуального етапу** є формування компонентів інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи як у процесі аудиторної роботи при вивченні освітніх компонентів «Загальна педагогіка», «Основи педагогічної майстерності», «Робота з батьками», «Нові інформаційні технології, ТЗН та методика викладання інформатики», методик викладання дисциплін початкової школи, різних видів педагогічних практик, так і під час позааудиторних заходів відповідної спрямованості.

Удосконалення змісту робочих програм психолого-педагогічних та інформатичних освітніх компонентів забезпечує формування в майбутніх фахівців знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи, основ використання ІКТ у методичній діяльності, видів і можливостей

сучасних й перспективних ІКТ. На цьому етапі рекомендовано впроваджувати інтерактивні лекції («Можливості використання ІКТ у професійній діяльності вчителя початкової школи», «Формування ключових компетентностей дітей молодшого шкільного віку шляхом упровадження ІКТ-технологій»); практичні та семінарські заняття; самостійну роботу здобувачів вищої освіти.

Під час вивчення професійних методик навчання у здобувачів вищої педагогічної освіти комплексно відбувається сформованість знань щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи, а також основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкових класів, видів й можливостей сучасних й перспективних ІКТ. Також на процесуальному етапі щонайбільше має забезпечувалась організація продуктивної інформаційно-методичної діяльності при викладанні фахових освітніх компонентів, у процесі проходження педагогічної практики шляхом самоосвітньої діяльності.

Аналіз навчальних планів та робочих програм із обраної для дослідження спеціальності дає підстави стверджувати про наявність широкого спектру освітніх компонентів, які складають базу для формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. Так, основне навантаження в здійсненні зазначеної підготовки ґрунтується на освітніх компонентах, у ролі яких виступають загально-педагогічні освітні компоненти, інформатичної підготовки, а також фахові методики навчання. Саме тому важливо періодично оновлювати та модифікувати зміст їх навчальних модулів шляхом уключення нових навчальних модулів та додаткових тем. Розподіл основних дисциплін професійно-педагогічної підготовки відповідно етапів формування ІК в майбутніх учителів початкової школи, а також пропонуване удосконалення їх змісту шляхом упровадження додаткових тем та модулів у межах дослідження детально представлено в табл.2.6.

**Розподіл основних освітніх компонентів
професійно-педагогічної підготовки відповідно етапів формування
інформаційної компетентності в майбутніх учителів початкової школи**

Зміст підготовки (назва освітнього компонента / або спекурсу)	Назва етапу							
	Орієнтаційний		Процесуальний		Діагностичний			
	Курс							
	I		II		III		IV (бакалавр)	
	Семестр							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1	2	3	4	5	6	7	8	9
«Загальна педагогіка» (вивчається з 1 по 8 семестр) (Додатковий модуль у 8 семестрі: «Реалізація Концепції Нової української школи засобами ІКТ»)	+	+	+	+	+	+	+	+
«Методика виховної роботи» (вивчається з 1 по 2 семестри) (Додатковий модуль у 2 семестрі: «Впровадження ІКТ з метою оптимізації виховної роботи в початковій школі»)	+	+						
«Основи педагогічної майстерності» (вивчається у 6 семестрі) (Додатковий модуль «Підвищення педагогічної майстерності учителя засобами ІКТ»)						+		
«Нові інформаційні технології, ТЗН та методика викладання інформатики» (вивчається з 4 по 8 семестри) (Додатковий модуль у 8 семестрі «Можливості використання ІКТ у освітніх галузях початкової школи в умовах Реалізації Концепції Нової української школи»)					+	+	+	+
«Робота з батьками» (7-8 семестр) (Додатковий модуль «Можливості використання засобів ІКТ у роботі з батьками»)							+	+

Окремо варто відзначити значну роль методик навчання, серед яких: методика викладання української мови з каліграфією (2 – 6 семестри), методика математики з методикою викладання (2 – 6 семестри), музичне мистецтво

з методикою викладання (1 –2 семестри), теорія і методика фізичного виховання (3 –4 семестри), художня праця з методикою викладання (3 – 5 семестри), образотворче мистецтво з методикою викладання (1 – 5 семестри).

Зміст кожної робочої програми вищезазначених освітніх компонентів важливо оновити додатковими темами «Можливості використання засобів ІКТ на уроках ... » (української мови, математики, музичного мистецтва, образотворчого мистецтва, художньої праці, фізичного виховання), спрямованими на посилення інформаційно-методичних знань, ураховуючи специфіку кожної з методик.

Окрім того, у процесі викладання освітніх компонентів важливо посилити інформатизацію освітнього процесу, тобто викладачі мають максимально використовувати засоби ІКТ під час організації різних форм роботи зі здобувачами освіти (навчальних занять, самостійної роботи, практичної підготовки, контрольних заходів). Основними видами навчальних занять зазначених освітніх компонентів можуть бути лекції, практичні та семінарські заняття, самостійна робота здобувача вищої освіти, індивідуальні науково-дослідні завдання та консультації.

Отже, системність предметно-змістового складника запропонованої моделі забезпечується багатьма освітніми компонентами навчального плану, кожна з яких робить певний внесок у кінцевий результат формування інформаційної компетентності в майбутніх учителів початкової школи.

На всіх етапах формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи здобувачами освіти важливо здійснювати аналіз Державного стандарту загальної початкової освіти, Базового навчального плану початкової школи як складової частини Державного стандарту, Концепції Нової української школи тощо. Результати аналізу необхідно обов'язково обговорювати на заняттях.

Найбільшої оптимізації освітнього процесу в педагогічному закладі вищої освіти можна досягти завдяки активному впровадженню активних та інтерактивних методів, форм та засобів навчання [22, с. 150].

Так, у порівнянні з традиційними формами проведення занять, в інтерактивному навчанні змінюється взаємодія викладача і здобувачів вищої освіти: активність педагога поступається місцем активності здобувачів вищої освіти, а завданням педагога стає створення умов для їхньої ініціативи. Здобувач стає повноправним учасником освітнього процесу, його досвід виступає основним джерелом навчального пізнання. Педагог не дає готових знань, але максимально спонукає учасників до самостійного пошуку й виконує функцію помічника в роботі.

Саме тому під час вивчення освітніх компонентів професійно-педагогічного та інформатичного напрямку викладачам важливо активно впроваджувати активні та інтерактивні методи навчання: бесіди, дискусії, роз'яснення, створення проблемно-пошукової ситуації, ігрові методи, робота в малих групах, робота в парах, «Два – чотири – всі разом», «Карусель», «Акваріум», «Мета-план», дослідницький, аналіз ситуації, «Мозкового штурму», «Пошук інформації», «Мікрофон», «Навчаючи – вчуся», «Ажурна пилка», «Дерево рішень», проєктування, експертна оцінку, спостереження, рефлексія, тестування, електронне портфоліо, «Обери позицію», «метод ПРЕС»; «Діалог Ривіна», «Діалог Сократа», «Розігрування ситуації за ролями», дискусія в стилі телевізійного ток-шоу; дебати тощо [22, с. 151].

Ефективність упровадження активних та інтерактивних методів забезпечується за рахунок більш активного включення здобувачів освіти у процес не стільки отримання, а й безпосереднього використання набутих знань. Окрім того, якщо активні та інтерактивні методи будуть застосовуватися регулярно, то в здобувачів вищої педагогічної освіти на підсвідомому рівні сформуються продуктивні підходи до оволодіння новими знаннями, та головне – забезпечиться сприятлива атмосфера, встановляться довірливі взаємини з викладачем, зникне страх запитати у разі незрозуміння інформації або висловити неправильне припущення.

У контексті проблеми варто наголосити на ролі сучасних засобів ІКТ, оскільки саме вони максимально уможливають осучаснення освітнього процесу.

Тому доречно зауважити, що всі лекції неодмінно мають супроводжуватися мультимедійним супроводом розроблених презентацій, на практичних заняттях мають демонструватися навчальні відеофрагменти до виконання різних завдань. Для максимальної зручності самостійної роботи матеріали рекомендовано надсилати здобувачам освіти в електронній формі. Індивідуальна робота передбачає розробку кожним здобувачем вищої освіти комплексу матеріалів (використовуючи знання, уміння, навички з усіх тем курсу) – власного електронного портфоліо, що буде корисним у їхній подальшій професійній діяльності.

Пропоновані види роботи з майбутніми вчителями початкової школи дозволяють забезпечити максимально продуктивний характер освітнього процесу завдяки високому рівню пізнавальної активності та посиленні інтересу здобувачів освіти, перевагам швидкого зворотнього зв'язку, можливості якісної взаємодії за допомогою сучасних засобів комунікацій. Також це сприяє покращенню психологічного клімату, усуненню психологічних бар'єрів між учасниками освітнього процесу.

Формуванню *вмінь щодо застосування ІКТ у методиках навчання освітніх компонентів початкової школи, когнітивного розвитку здобувачів освіти першого рівня загальної середньої освіти, вмінь щодо опанування сучасних й перспективних ІКТ* сприяє проведення ділових ігор («Педагогічна рада», «Батьківські збори», «Складні ситуації»), а також комплекс квазіпрофесійних тренінгів («Інформаційна компетентність учителя початкової школи – ключова умова їхньої успішної професійної діяльності в умовах оновлення освіти», «Робота з інформацією засобами ІКТ. Інформаційний пошук», «Розробка навчально-методичних та дидактичних матеріалів із метою оптимізації навчання предметів початкової школи в умовах реалізації НУШ», «Контроль та оцінювання навчальної діяльності учнів початкової школи засобами ІКТ», «Організація освітнього середовища в умовах НУШ засобами ІКТ») [22, с. 152].

Апробація знань, умінь, якостей, досвіду інформаційно-методичної діяльності майбутніх учителів початкової школи під час проходження педагогічної практики сприяє підвищенню рівня їх інформаційної компетентності, результативному проходженню педагогічної практики, активному впровадженню ІКТ в освітній процес початкової школи.

Очевидно, що засвоєні в процесі професійно-педагогічної підготовки знання, навички й уміння здобувачів вищої освіти у подальшому трансформуються в засіб професійної діяльності [23, с. 76]. Відтак, майбутній учитель початкової школи вже виступає в ролі активного суб'єкта, здатного самостійно організувати свою професійну діяльність. Саме тому принципове значення важливо відводити плануванню й організації педагогічної практики.

За навчальним планом для здобувачів освіти напряму підготовки 013 Початкова освіта передбачено такі види педагогічної практики: практика «Введення в спеціальність» (2 семестр), практика з підготовки позакласної виховної роботи (2 семестр), навчальна практика по підготовці до роботи із дітьми в оздоровчому таборі влітку (6 семестр), літня педагогічна практика в оздоровчому таборі (6 семестр), навчальна практика з природознавства і краєзнавства (4 семестр), пробні уроки та заняття в школі (5, 6, 7 семестр), перші дні дитини в школі (7 семестр), виробнича практика (8 семестр).

Протягом різних видів педагогічної практики важливо максимально залучити здобувачів освіти до активного використання ІКТ в освітній процес початкової школи. У процесі педагогічної практики майбутні вчителі початкової переконуються, що ІКТ надають абсолютно нові можливості у навчально-виховній, організаційній, контрольній-оцінювальній діяльності вчителя початкової школи.

Під керівництвом досвідчених методистів майбутні вчителі початкової школи вчаться знаходити, аналізувати та доцільно використовувати педагогічні програмні засоби за освітніми галузями:

– у мовно-літературній освітній галузі (навчальні програми «Українська абетка», «Абетка Малятко», «Букварик з Тигриком та Вінні», «Букварик

Котигорошка», «Грамотійка допомагає звірятам», «Грамотійка та її друзі», «Грамотійка будує місто», «Аліса вивчає українську мову», «Дитячий тренажер грамотності», «Мої улюблені вірші»;

– у математичній освітній галузі (навчальні програми, «Арифметика-малятко», «Петрик. Лісові пригоди», «Петрик. Канікули в бабусі», «Петрик. Загадкові острови»),

– у природничій освітній галузі (навчальні програми «Уроки гарної поведінки», «Азбука дорожньої безпеки», «Географія-малятко», «Мої домашні вихованці з тітонькою Совою», «Пори року», «Уроки живої природи»);

– у мистецькій освітній галузі (навчальні програми «Музичне мистецтво, 1 клас», «Музичне мистецтво, 2 клас», «Музичне мистецтво, 3 клас», «Видатні композитори світу», «Видатні художники світу») тощо [22, с. 153].

Окрім того, надзвичайно важливим є створення власноруч майбутніми педагогами дидактичних матеріалів, навчальних презентацій, електронних посібників, тестів для здобувачів освіти початкової школи тощо. Доступність широкого арсеналу програмних засобів, які не вимагають програмування, сприяють активному включенню майбутніх учителів початкової школи до проєктування та розробку власних дидактичних матеріалів [18; 50].

Досвід із різних видів педагогічної практики показує, що найбільше здобувачам вищої педагогічної освіти дуже подобається працювати з такими онлайн-сервісами, як: ClassTools (онлайн-сервіс для створення інтерактивних Flash-ресурсів і дидактичних ігор для уроків), Flashcard Machine (онлайн-сервіс, створений для підготовки дидактичних матеріалів у ігровій формі у вигляді наборів карток), LearningApps (розробка інтерактивних навчально-методичних посібників із різних предметів, базується на роботі з наявними шаблонами: роботи з картами, розгадування кросвордів, створення карт знань) тощо [17, с. 80–82].

Варіанти завдань, що можна пропонувати здобувачам вищої педагогічної освіти у межах вивчення різних методик навчання:

1. Скористайтесь календарним плануванням для 1-го класу «Математика». Запропонуйте мультимедійні засоби, які доцільно використати

під час вивчення теми «Складання виразів на додавання за малюнком» (на етапі формування умінь та навичок).

2. Скористайтеся календарним плануванням для 3 класу. Складіть фрагмент уроку з літературного читання з теми «Дружба творить справжні чудеса» (П'єси. Леся Мовчун «Горіхові принцеси». За мотивами англійської народної казки (уривок)) із застосуванням засобів ІКТН, прокоментуйте доцільність їх запровадження.

3. Скористайтеся календарним плануванням для 2 класу. Складіть фрагмент уроку з природознавства з теми «Весняні явища у живій та неживій природі» із застосуванням засобів ІКТН, прокоментуйте доцільність їх запровадження (на етапі засвоєння нових понять та засобів дії).

4. Скористайтеся календарним плануванням для 2 класу. Складіть фрагмент уроку з математики на тему «Вправи та задачі на засвоєння таблиці множення і ділення на 5» (на етапі актуалізації знань та активізації розумової діяльності) із застосуванням засобів ІКТН, прокоментуйте доцільність їх запровадження.

5. Розробіть комплекс ергономічних вправ для здобувачів освіти 1-4 класів для проведення занять із використанням інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі.

6. Розробіть роздаткові дидактичні матеріали для здобувачів освіти 1-го класу з математики до теми «Зіставлення об'єктів за розміром, довжиною, масою» (на етапі засвоєння нових понять та засобів дії).

7. Розробіть навчальний відеофільм до уроку для 2 класу до теми «Колообіг води у природі».

8. Які контрольні-оцінювальні програми доцільно використати на уроках перевірки та коригування знань, умінь і навичок у 4 класі? Прокоментуйте доцільність їх запровадження.

9. Створіть комп'ютерну гру для навчального проєкту до уроку з «Природознавства» для 2 класу до теми «Добра справа для природи».

10. Використовуючи онлайн-сервіси створіть кроссворд до уроку з української мови для 3 класу до теми «Перевірка мовних знань та вмінь «Слово. Іменник. Прикметник»» (на етапі актуалізації знань та активізації розумової діяльності).

Із метою підвищення рівня інформаційної компетентності рекомендовано запропонувати здобувачам вищої освіти у дистанційному форматі взяти участь у вебінарах, наприклад за темою «Використання онлайн-платформи Google Classroom у професійній діяльності вчителя початкової школи», на якому учасники дізнаються про можливості роботи на онлайн-платформі Classroom, вчать здійснювати обмін різних видів інформації між здобувачем освіти та вчителем, створювати різноманітні завдання в середовищі Classroom.

У процесі професійної підготовки важливо активно залучати майбутніх вчителів початкової школи до опанування програмних засобів, призначених для відеомонтажу (Vocabulary Worksheet Factory, Windows Movie Maker та PinnacleStudioPlus, Windows Movie Maker тощо).

У зазначених програмах здобувачі вищої освіти мають активно долучатися до створення навчальних відеофільмів для початкової школи, застосовуючи цифрову відеокамеру, аналогову камеру, веб-камеру, мікрофон. Із метою найбільшої ефективності створених навчальних відеофільмів у програмі Windows Movie Maker майбутні учителі початкової школи можуть додавати назви й титри, фонову музику або власний голосовий супровід, використовувати цікаві відеопереходи, відео ефекти тощо.

Засоби сучасних ІКТ дозволяють учителям початкової школи використовувати спеціальні онлайн-сервіси, призначені для підготовки вчителя до уроку. Саме вони дозволяють розробити якісні естетичні, пізнавальні, проблемні матеріали і тим самим підвищити мотивацію й пізнавальний інтерес здобувачів освіти початкової ланки. Серед таких онлайн-сервісів: Kahoot, Factile, Flashcard Machine, JeopardyLabs, JigsawPlanet, LearningApps, Wixie, WordLearner, Flippity тощо.

Доцільним під час проходження різних видів педагогічної практики є практичне опанування програм, призначених для створення різних форм завдань контрольного-вимірювального характеру (Hot Potatoes, MyTest тощо). Такі програми дозволяють на якісному рівні створювати завдання для перевірки знань у різних форматах (тести, відкриті або закриті запитання, кросворди тощо) [18].

У сучасних умовах діджиталізації освіти важливим є активне використання учасниками освітнього процесу програм для зчитування QR-кодів – двовимірних штрих-кодів, що дозволяють кодувати певну інформацію, чи то текст, чи то веб-посилання тощо. Серед програм зчитування можуть бути: сканер QR і штрих-кодів PROQR code reader, Free QR Code Scanner 2017 тощо). У спеціальних програмах та онлайн-сервісах здобувачі вищої освіти мають можливість самостійно створити зазначені коди й на практиці впровадити їх на різних етапах уроку з метою оптимізації освітнього процесу.

На особливу увагу заслуговує можливість здобувачів вищої освіти працювати з дисковими електронними конструкторами уроку, за допомогою якого майбутні вчителі вчаться не лише редагувати запропоновані розробниками уроки, а й створювати власні авторські конспекти уроків за допомогою закладок «Конструктор презентації» та «Конструктор конспекту».

Протягом педагогічної практики важливо активно долучати здобувачів вищої педагогічної освіти до використання засобів ІКТ й під час організації шкільних свят, проведення виховних годин та батьківських зборів. Так, проведення виховних годин практикантами рекомендується супроводжувати мультимедійними презентаціями, створеними завдяки Microsoft PowerPoint. Окрім того, до кожних зборів можна виготовляти запрошення, роздаткові буклети та рекомендації для батьків, створених у Scribus, FinePrint, Microsoft Office Publisher тощо. Розроблені в процесі різних видів педагогічної практики навчальні відеоролики, фільми, відеоматеріали здобувачі вищої освіти зберігають на записуваних (CD-R) або перезаписуваних

(CD-RW) компакт-дисках, що має на меті можливість використання створених матеріалів у їхній подальшій професійній діяльності.

Сучасним та ефективним видом роботи під час педагогічної практики є зберігання інформації при накопиченні й збереженні за допомогою LapBook – спеціальної інтерактивної теки (папки), у якій систематизуються знання з конкретної теми.

При створенні лепбуків варто урахувати основні дидактичні принципи та закономірності процесу навчання здобувачів освіти початкової школи, діяльнісний (дослідницький) підхід до навчання здобувачів освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти. Під час створення колективного або індивідуального лепбука здобувачі вищої освіти, готуючи змістовне наповнення, мають можливість творчо поєднати як традиційні техніки (кольоровий папір, картон, фарби, олівці тощо), так і комп'ютерні шаблони, такі, як наприклад, «LapBook Templates» [22, с. 160].

За допомогою графічних редакторів та спеціальних сервісів (ThingLink, Closr.it) є можливим зручне створення інтерактивних плакатів для здобувачів освіти початкової школи («Країна букв», «Країна цифр», «Склад чисел», «Таблиця множення», «Абетка здоров'я», «Материка та океани» тощо).

Варто відзначити, що в умовах дистанційної освіти (у процесі переддипломної практики) майбутні вчителі мають можливість дистанційно долучити здобувачів першого рівня повної загальної середньої освіти до участі в інтернет-олімпіадах та інтернет-конкурсах (сайти «На урок» (<https://naurok.ua>) та «Всеосвіта» (<https://vseosvita.ua/>). Перевагами такої участі є: цікавий формат участі для здобувачів освіти, можливість залучення всіх охочих дітей, отримання результатів одразу, нагородження учасників сертифікатами, нагородами, подяками.

Оформлення документації класного керівника [19] здобувачі вищої освіти можуть виконувати як у традиційному класичному вигляді (рукописне заповнення, обробка та зберігання документації тощо), так і шляхом використання засобів сучасних ІКТ. Особові справи здобувачів освіти,

результати проведених діагностик та багато іншого значно зручніше зберігати у базі даних MS Access.

Варто відзначити, що формуванню інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі проходження педагогічної практики сприяє залучення здобувачів вищої освіти до організації освітнього простору навчального кабінету.

В умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти важливо звернути увагу майбутніх учителів початкової школи на необхідність зміни просторово-предметного оточення, програм та засобів навчання здобувачів освіти початкової школи.

У процесі педагогічної практики здобувачі вищої освіти переконуються в ефективності та доцільності використання цілого арсеналу комп'ютерного обладнання (інтерактивного проєктора, ноутбука, планшета, мультимедійних (цифрових) навчальних програм тощо).

Отже, завдяки вищезазначеним способам залучення майбутніх учителів початкової школи до використання ІКТ, здобувачі вищої освіти переконуються, що максимально зростає емоційна складова уроку, легше досягаються не тільки освітні, але й виховні та розвивальні цілі уроку. На будь-якому етапі уроку є місце раціональному використанню ІКТ, що ефективно сприяє розвитку інтересу здобувачів першого рівня повної загальної середньої освіти до предмета.

Упровадження ІКТ в освітній процес підвищує ефективність проведення різних типів уроків (урок засвоєння нових знань; урок формування та вдосконалення вмінь і навичок; урок використання знань, умінь і навичок; урок закріплення знань, умінь і навичок (уроки повторення; урок систематизації й узагальнення знань; урок перевірки та коригування знань, умінь і навичок), посилює привабливість подачі матеріалу, дає можливість здійснити диференціацію видів завдань, а також урізноманітнити форми зворотного зв'язку між учителем та здобувачами освіти.

Отже, у процесі проходження педагогічної практики, під час активного впровадження засобів ІКТ з метою оптимізації освітнього процесу, у здобувачі-практикантів забезпечується формування інформаційної компетентності, що в умовах оновлення освіти є важливою умовою професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Окрему важливу роль реалізації розробленої моделі формування інформаційної компетентності у майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки варто відвести таким формам роботи, як написання науково-дослідницьких робіт, участь здобувачів вищої освіти в конференціях різних рівнів та семінарах.

Варто зазначити, що цінним є фактор вибору тематики курсових та дипломних робіт здобувачами освіти (4 рік навчання). Здобувачам вищої освіти доречно запропонувати обрати теми курсових та дипломних робіт, до переліку яких включено такі, що безпосередньо пов'язані з формуванням інформаційної компетентності вчителя початкової школи. Наприклад, теми «Самовдосконалення інформаційної компетентності вчителя початкової школи в умовах реалізації Концепції Нової української школи, «Педагогічні умови використання інформаційних технологій в освітньому процесі початкової школи», «Використання сучасних інформаційних технологій в навчальному процесі для активації навчальної діяльності молодших школярів», «Використання ІКТ при організації та проведенні виховних заходів у освітньому процесі початкової школи» «Використання ІКТ у роботі класного керівника», «Використання ІКТ із метою здійснення інклюзивної освіти», «Використання ІКТ при роботі з батьками», «Використання ІКТ у роботі вихователя групи подовженого дня». «Використання ІКТ у пришкольному оздоровчому таборі» тощо).

Зауважимо, що важливо активно долучати здобувачів освіти до участі у науково-практичних конференціях різних рівнів (міжнародних, усеукраїнських, регіональних, міжвузівських) очної та заочної (дистанційної) форм участі. Така науково-дослідницька діяльність максимально сприяє

розвитку у здобувачів вищої освіти здатності до самонавчання, аналізу власної діяльності з метою самокорекції покращення результатів професійної діяльності.

Вагому роль у контексті представленої проблеми, а саме в здійсненні формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи належить викладачам закладів вищої освіти. Аналіз комплексу джерел та власний педагогічний досвід дає підстави стверджувати, що викладачі (особливо гуманітарних дисциплін) зовсім не однозначно сприймають ідею комп'ютеризації професійного вивчення того або іншого предмета на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Кожен із негативних аргументів має право на існування, але зазвичай такі свідчення можна почути через недостатність знань, умінь і навичок щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Формуванню *здатності до методичної рефлексії* сприяють обов'язкові самоаналізи після кожного проведеного уроку із подальшим обговоренням за участі керівника практики та спостерігачів-практикантів. Умінню здійснювати педагогічну рефлексію сприяє ведення щоденника спостережень, обов'язковий самоаналіз після кожного проведеного уроку із подальшим обговоренням за участі керівника практики та спостерігачів-практикантів. Так здобувачі вищої освіти ефективно здійснюють рефлексію – навчаються проводити глибокий, ґрунтовний, усвідомлений самоаналіз усіх етапів уроку [22, с. 166].

Із метою формування в здобувачів вищої освіти *здатності до професійної самомотивації засобами ІКТ* майбутнім учителям важливо повсякчас залучатися до участі в міжнародних освітніх програмах, олімпіадах та конкурсах різних рівнів. Так, здобувачі вищої освіти мають можливість брати участь у програмі Intel «Навчання для майбутнього» («Teach to the Future»), фахових конкурсах («Конкурс методичних розробок початкової школи», «Конкурс на кращу презентацію до уроку», «Конкурс на кращу презентацію до уроку», «Конкурс на кращий сайт учителя початкової школи»,

«Конкурс на кращий медіа урок НУШ», конкурсах дослідницьких робіт, педагогічної майстерності тощо), фестивалях-конкурсах («Моє портфоліо», «Школа майбутнього») [22, с. 167].

Формуванню здатності до методичного вдосконалення засобами ІКТ сприяє залучення здобувачів освіти до участі в обговореннях на вебконференціях «Шляхи саморозвитку вчителя початкових класів», «Сучасний учитель Нової української школи», «Зарубіжний досвід спектру можливостей ІКТ у закладах освіти» [22, с. 167].

Також формуванню зазначених умінь значно сприятиме проведення зустрічей із відомими педагогами, керівниками ЗСО, у процесі проведення яких запрошені зможуть поділитися власним педагогічним досвідом, а здобувачі вищої освіти мають можливість познайомитися із різноманітними освітніми нововведеннями й на практичному досвіді спробувати застосувати способи професійного самовдосконалення засобами ІКТ. Такими заходами можуть бути: творчі зустрічі та майстер-класи переможців професійно-педагогічного конкурсу «Учитель року» за темами «Використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі початкової школи», «Роль ІКТ у професійному становленні молодого учителя», «Інформаційна компетентність сучасного учителя початкової школи», «Способи ефективної взаємодії з батьками засобами ІКТ» тощо.

Окрема роль у дослідженні формуванні інформаційної компетентності майбутніх вчителів початкової школи належить комплексу спеціальних тренінгів, розроблених для здобувачів вищої педагогічної освіти відповідного фаху [8].

У психолого-педагогічній літературі виокремлюють різні види тренінгів, одним із яких є навчальний. У дослідженні навчальний тренінг вивчаємо як групову форму організації активного навчання здобувачів вищої педагогічної освіти у процесі професійної підготовки, під якою розуміємо цілеспрямовану, спеціально організовану взаємодію викладача й здобувачів вищої освіти щодо формування в них інформаційної компетентності.

Навчальний тренінг має свою «атрибутику»: тренінгова група; тренінгове коло; спеціально обладнане приміщення та приладдя для тренінгу (фліпчарт, маркери тощо); тренер; правила групи; атмосфера взаємодії та спілкування; інтерактивні методи навчання; структура тренінгового заняття; оцінювання ефективності тренінгу. Від урахування всіх особливостей та специфіки зазначеної «атрибутики» залежить ефективність педагогічних тренінгів у ЗВО.

Зі свого боку, варто виділити *квазіпрофесійний тренінг* – це ефективна форма квазіпрофесійної діяльності. Специфічна особливість квазіпрофесійного тренінгу – це максимальне наближення до реальних умов подальшої професійної діяльності майбутніх педагогів. Педагог квазіпрофесійного тренінгу, якого найчастіше називають тренером або фасилітатором (від англ. «facilitate» – полегшувати, сприяти), не домінує, а лише спрямовує діяльність групи.

На такому тренінгу втрачають силу багато правил, до яких учасники звикли дотримуватися в процесі навчальної діяльності (наприклад, здобувачі освіти не сидять за партами, а сідають півколом або колом, щоб добре бачити одне одного і тренера, який сидить поруч).

Форма проведення тренінгу має суттєве значення, однак головним усе ж є його зміст. Щоб реально вплинути на свідомість і поведінку учасників, зміст тренінгу має бути максимально наближеним до потреб і проблем учасників, враховувати рівень їхнього актуального розвитку і завдання найближчого розвитку, орієнтуватися на формування цінностей, знань, умінь і навичок, які є основою поведінки тощо.

Тренінг як форма педагогічного впливу передусім передбачає використання активних методів групової роботи. Педагогічні методи мають полегшувати процес відвертого і доброзичливого спілкування учасників тренінгу.

Існують такі методи, які забезпечують активну участь і взаємодію учасників між собою та з тренером: робота в групах; інтерактивні презентації;

дискусії, дебати; «мозкові штурми»; рольові ігри; аналіз історій і ситуацій; виконання міні-проектів; творчі конкурси тощо.

У структурі квазіпрофесійних тренінгових занять існують структурні частини [8]:

1. Вступна.

Вступна частина тренінгу передбачає: зворотній зв'язок; виявлення очікувань; знайомство; повторення правил та розв'язання таких завдань: оцінка рівня засвоєння матеріалу попереднього тренінгу (отримання зворотного зв'язку); актуалізація теми поточного тренінгу і виявлення очікувань учасників; створення доброзичливої і продуктивної атмосфери.

2. Основна.

2.1. Теоретична частина (теоретичне опрацювання проблеми).

2.2. Практична частина (набуття та удосконалення практичних навичок, інтерактивні вправи).

3. Заключна.

Заключна частина тренінгу охоплює підбиття підсумків, отримання зворотного зв'язку за тематикою поточного тренінгу, рефлексію.

Типова структура, мета та розподіл часу квазіпрофесійного тренінгу разом слугують основою для складання плану його проведення. Такий план може мати різні форми (табличну, переліку послідовних дій, схеми тощо).

Отже, упровадження квазіпрофесійних тренінгів у ЗВО сприяє максимальній ефективності освітнього процесу, результат якого досягається завдяки професійно-спрямованій практичній активній роботі здобувачів вищої педагогічної освіти.

Тому урахувуючи проблему проведеного дослідження, а саме необхідність формування інформаційної компетентності, розроблено комплекс квазіпрофесійних тренінгів, що може бути призначений як для майбутніх учителів початкової школи, так і для вчителів, що працюють.

Достатніми умовами проходження тренінгів є висока мотивація учасників заходу, висока інформаційна компетентність викладачів-тренерів,

які здійснюють навчання, наявність комп'ютерної аудиторії з засобами сучасних ІКТ, доступ до мережі Інтернет.

Метою комплексу квазіпрофесійних тренінгових занять є: підвищення рівня інформаційної компетентності учасників тренінгу; розкриття можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності вчителя початкової школи; розвиток умінь оптимізувати освітній процес початкової школи шляхом упровадження ІКТ у рамках реалізації державної Концепції «Нова українська школа»; формування психолого-педагогічних професійно важливих якостей майбутніх учителів початкової школи формування інформаційної компетентності майбутніх освітян початкової школи [8].

Зазначений комплекс тренінгів значною мірою сприяє формуванню позитивного особистісного ставлення та мотивації здобувачів вищої освіти до впровадження ІКТ у їхній подальшій професійній діяльності; посилює контекстні технологічні знання в галузі сучасних ІКТ та вміння їх застосовувати в освітньому професії початкової школи; забезпечує ефективність квазіпрофесійної діяльності майбутніх освітян; формує здатність здобувачів вищої освіти до самореалізації та самовираження в подальшій фаховій діяльності. Під час участі в тренінгах здобувачі вищої освіти стають активними учасниками пошуку нових ідей професійної практики, засвоюють досвід групової взаємодії, у них розвивається практичне мислення, навички спільної роботи, дослідницькі та комунікативні вміння, у тому числі й вміння діяти в нестандартних ситуаціях тощо.

Пропонуємо проведення таких тренінгів [8, с. 7]:

1. Вступне заняття. «Інформаційна компетентність учителя початкової школи – ключова умова їх успішної професійної діяльності в умовах оновлення освіти» (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з поняттям «інформаційна компетентність учителя»; розкрити можливості застосування ІКТ у фаховій діяльності вчителя початкової школи; ознайомити учасників тренінгу

з можливостями використання ІКТ з урахуванням специфіки фахової діяльності вчителя початкової школи; розвивати в учасників тренінгу мотивацію та інтерес до опанування ІКТ; формування їхньої інформаційної компетентності з метою оптимізації освітнього процесу початкової школи в умовах оновлення освіти.

Обладнання: інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, макет «дерево», стікери у вигляді листочків, яблучок, магніти, стікери, мультимедійна презентація, інструкція до виконання практичної роботи, скарбничка, мікрофон, кольорові маркери, олівці, наліпки, ватмани, бейджі.

2. Робота з інформацією засобами ІКТ. Інформаційний пошук (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з поняттями «інформація»; розкрити можливості застосування ІКТ при пошуку, відборі та збереженні потрібної інформації; розвивати практичні навички учасників тренінгу щодо роботи: з каталогами і картотеками; з інформаційними та бібліографічними посібниками; з електронним каталогом бібліотеки ЗВО; з базами даних на CD-ROM; розвивати мотивацію та інтерес до опанування ІКТ з метою професійного самовдосконалення та саморозвитку педагога.

Обладнання: бейджі, інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, клубок, бази даних на CD-ROM (електронні випуски періодичних видань, додатки до книг і журналів, електронні навчальні посібники).

3. Розробка навчально-методичних та дидактичних матеріалів із метою оптимізації навчання предметів початкової школи в умовах реалізації Нової української школи (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з можливостями використання ІКТ з метою розробки навчально-методичних та дидактичних матеріалів з метою оптимізації вивчення предметів початкової школи; удосконалювати вміння роботи у Microsoft Word, Excel, PowerPoint; надати інформаційно-методичну підтримку майбутнім учителям у роботі в умовах реалізації Нової української школи; виховувати в учасників прагнення до професійного самовдосконалення та саморозвитку засобами ІКТ.

Обладнання: інтерактивна дошка (Lino It або інше), персональні комп'ютери, мультимедійна презентація, стікери, картки-інструкції для виконання практичних завдань.

4. Контроль та оцінювання навчальної діяльності здобувачів освіти початкової школи засобами ІКТ (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з можливостями використання ІКТ з метою контролю та оцінювання навчальної діяльності здобувачів освіти початкової школи; вчити працювати з контрольно-оцінювальними програмами для початкової школи; розкрити специфіку оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти початкової школи за допомогою ІКТ; виховувати в учасників прагнення до професійного самовдосконалення та саморозвитку засобами ІКТ.

Обладнання: інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, м'яч (або повітряна кулька), картки-інструкції.

5. Організація освітнього середовища в умовах Нової української школи засобами ІКТ (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій при організації освітнього середовища в умовах Нової української школи; виховувати в учасників прагнення до професійного самовдосконалення та саморозвитку засобами ІКТ.

Обладнання: інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, принтери, мультимедійна презентація, білий ватман у вигляді пазлу, картки-інструкції, маркери кольорові.

6. Організація дистанційного навчання здобувачів освіти початкової школи засобами ІКТ (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з організацією дистанційного навчання здобувачів освіти початкової школи засобами ІКТ; надати інформаційно-методичну підтримку майбутнім учителям у роботі в умовах дистанційного навчання; виховувати прагнення до професійного самовдосконалення та саморозвитку засобами ІКТ.

Обладнання: інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, гарнітура, веб-камери, мультимедійна презентація, аркуші паперу, картки-інструкції.

7. Самоосвіта вчителя початкової школи засобами ІКТ (2 год).

Мета: ознайомити учасників тренінгу з можливостями інформаційно-комунікаційних технологій при організації самоосвіти вчителя початкової школи; активізувати творчий потенціал майбутніх учителів початкової школи; розвивати в здобувачів освіти потребу до самоосвітньої діяльності протягом усієї професійної діяльності; виховувати в учасників прагнення до професійного самовдосконалення та саморозвитку засобами ІКТ.

Обладнання: інтерактивна дошка, персональні комп'ютери, мультимедійна презентація, клубок ниток, ножиці, комплекти методичних пазлів для кожної групи, картки-інструкції.

Варто наголосити, що розроблений комплекс квазіпрофесійних тренінгів можна використовувати не лише для здобувачів вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, а й для вчителів із метою поглиблення рівня їхньої інформаційної компетентності.

Отже, формування ІК майбутніх учителів початкової школи не може здійснюватися у межах одного освітнього компонента. Саме тому авторська модель формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкових класів реалізується через інтеграцію освітніх компонентів професійної підготовки та освітніх компонентів інформатичного циклу, а також завдяки упровадженню комплексу квазіпрофесійних тренінгів.

Основною метою **діагностичного етапу** є аналіз сформованості інформаційної компетентності за визначеними критеріями та показниками, а також вносяться необхідні корективи та зміни у процес її формування. Вимірюванню підлягають відповідні критерії інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи: за розробленими критеріями й показниками: особистісний (ставлення до системного використання ІКТ у професійній діяльності; інтерес до їх застосування та уважність; потреба до опанування та аналізу ІКТ), змістовий (сформованість знань

щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи; основ використання ІКТ у методичній діяльності вчителя початкової школи, видів і можливостей сучасних й перспективних ІКТ), операційний (сформованість умінь щодо когнітивного розвитку здобувачів освіти початкової школи; застосування ІКТ у методиках навчання освітніх компонентів початкової школи та умінь щодо опанування сучасних й перспективних ІКТ) та акмеологічний (здатність до професійної самомотивації засобами ІКТ; здатність до методичної рефлексії; здатність до методичного вдосконалення засобами ІКТ) у вигляді низького, середнього, достатнього та високого рівнів.

Із метою успішного функціонування моделі формування інформаційної компетентності майбутнього учителя початкової школи в процесі професійної підготовки в дослідженні необхідно окреслити педагогічні умови, за яких максимально ефективно буде здійснюватися процес реалізації розробленої моделі.

Під *педагогічними умовами формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи* розуміємо необхідні й достатні обставини, за яких процес їхньої професійної підготовки забезпечить ефективне здобуття знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти зазначеного фаху в процесі оновлення та діджиталізації освіти [22, с.106]. Основними педагогічними умовами, що сприяють результативності процесу формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи, є:

– створення в закладі вищої освіти інформаційно-педагогічного середовища, спрямованого на формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи;

– активне залучення здобувачів вищої освіти до квазіпрофесійної діяльності в інформаційно-педагогічному середовищі з метою формування в них позитивної мотивації та методичного досвіду раціонального використання ІКТ у професійно-методичній діяльності, реалізації контекстного навчання;

– удосконалення змісту, форм, методів і прийомів, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в закладі вищої педагогічної освіти, спрямованого на формування ІК майбутніх учителів початкової школи [22, с.106].

Першою умовою є створення в закладі вищої освіти інформаційно-педагогічного середовища, спрямованого на формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Із метою реалізації даної умови важливо вирішити ряд проблем:

– технічних (перевірка якісного забезпечення навчальних закладів ІКТ та доступом до мережі Інтернет);

– програмних (забезпечення освітнього процесу програмами спеціального та загального призначення);

– організаційних (організація процесу навчання майбутніх учителів початкової школи з активним упровадженням ІКТ, організація удосконалення інформаційної компетентності викладачів, що здійснюють підготовку);

– дослідницьких (залучення здобувачів вищої освіти до участі в заходах, що сприяють формуванню в них творчих якостей використовувати засоби ІКТ в умовах постійного розвитку науково-технічного процесу: участь в освітніх проєктах, грантах, наукових конференціях різних рівнів тощо).

Другою умовою є активне залучення здобувачів вищої освіти до квазіпрофесійної діяльності в інформаційно-педагогічному середовищі з метою формування в них позитивної мотивації та методичного досвіду раціонального використання ІКТ у професійно-методичній діяльності, реалізації контекстного навчання.

Із метою реалізації зазначеної умови необхідно:

– забезпечити модернізацію інформаційно-педагогічного середовища педагогічного закладу вищої освіти з урахуванням положень Концепції Нової української школи;

– забезпечити залучення здобувачів вищої освіти до квазіпрофесійної діяльності в інформаційно-педагогічному середовищі педагогічного закладу вищої освіти.

Третя умова – удосконалення змісту, форм, методів і прийомів, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в закладі вищої педагогічної освіти, спрямованого на формування ІК майбутніх учителів початкової школи.

Із метою успішної реалізації зазначеної умови необхідно:

– удосконалити форми, методи та прийоми освітнього процесу вищої школи; провести ґрунтовний аналіз й оновити зміст робочих програм освітніх компонентів, що складають основу формування інформаційної компетентності в майбутніх учителів початкової школи в процесі професійно-педагогічної підготовки шляхом уключення додаткових модулів, тем;

– забезпечити наявність належного навчально-методичного забезпечення, що сприятиме формуванню інформаційної компетентності в майбутніх учителів початкової школи належного рівня.

Ретельне дотримання вищезазначених педагогічних умов забезпечить випереджальну підготовку майбутніх освітян у ракурсі реалізації Концепції Нової української школи та забезпечить формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі професійно-педагогічної підготовки.

Отже, реалізація структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи дозволить максимально якісно організувати процес едукації майбутніх учителів початкової школи, спроможних компетентно виконувати фахову діяльність в умовах оновлення та діджиталізації освіти; здатних самостійно знаходити, опрацьовувати, аналізувати та використовувати інформацію, творчо застосовувати здобуті інформаційні знання, креативно мислити, використовувати у своїй діяльності сучасний зміст, методи навчання, технології, педагогічні прийоми, а також набувати необхідних особистих якостей, підвищувати педагогічну майстерність та прагнути до постійного самовдосконалення.

Висновки до другого розділу

У розділі визначено сучасні шляхи підвищення рівня якості едукації майбутніх учителів початкової школи.

1. Розкрито процес реалізації системи методичної підготовки майбутніх учителів, який здійснювався під час підготовчого, мотиваційно-орієнтаційного, змістово-практичного, контрольного-коригувального етапів. Проналізовано й розроблено науково-методичне забезпечення для реалізації системи методичної підготовки в процесі викладання освітніх компонентів, урахувавши потенційне значення нормативних документів – навчальних планів, програм освітніх компонентів та спеціальних навчально-методичних матеріалів, які є носіями змісту освіти.

2. Здійснено реалізацію структурно-логічної моделі системи виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, яку проведено за такими напрямками: виховання у процесі професійної підготовки під час освоєння освітніх компонентів та підвищення їх виховного потенціалу, а також під час проходження педагогічної практики, виховання в позааудиторний час, самовиховання.

3. З'ясовано, що задля ефективного формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкової школи вкрай необхідна максимальна імплементація розробленої та теоретично обґрунтованої структурно-функціональної моделі, яка включає цільовий, теоретико-методологічний, змістовний, організаційно-дієвий, діагностично-коригувальний блоки в освітній процес педагогічних ЗВО і забезпечить суттєве підвищення стану сформованості в майбутніх учителів початкової школи всіх структурних компонентів гармонійних міжособистісних відносин (мотиваційного, когнітивного, афективного та інтеракційного). Акцентується на тому, що впровадження цієї моделі має базуватися на концептуальних положеннях цивілізаційно-антропологічного, культурологічного, системно-синергетичного,

аксіологічного, компетентнісного підходів, виявлених закономірностях і визначених принципах.

4. Визначено, що ефективну реалізацію педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів доречно здійснювати на основі теоретичних положень щодо необхідності комплексного впливу на реалізацію мотиваційного, когнітивного, поведінкового та особистісного компонентів гендерної культури і результатів констатувального етапу експериментальної роботи. З'ясовано, що з метою формування мотивації до виховання культури гендерних відносин доречно використати такі педагогічні прийоми: позитивна атмосфера педагогічного спілкування; включення здобувачів до спільної освітньої діяльності в колективі студентської групи; побудова відносин викладач-здобувач на основі порад, створення ситуації успіху, використання методів стимулювання; незвичний виклад нового матеріалу; закріплення позитивних емоцій у процесі навчання; використання ділових ігор, дискусій, створення проблемних ситуацій і їх спільне вирішення; побудова вивчення матеріалу на основі життєвих ситуацій; розвиток самостійності та самоконтролю майбутніх фахівців тощо. Виявлено, що формування мотивації до виховання культури гендерних відносин у здобувачів педагогічних ЗВО повинне відбуватися шляхом безпосереднього ознайомлення з проблемою гендерного виховання молодших школярів у процесі вивчення психолого-педагогічних освітніх компонентів.

5. Доведено, що реалізація структурно-функціональної моделі формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки передбачає реалізацію етапів: орієнтаційного, процесуального, діагностичного, у процесі яких мають упроваджуватися різні шляхи і засоби формування інформаційної компетентності у здобувачів вищої педагогічної освіти.

РОЗДІЛ 3

АВТОРСЬКІ ВИБІРКОВІ ОСВІТНІ КОМПОНЕНТИ

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ЕДУКАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

3.1. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Методична майстерність учителя»

На сучасному етапі розвитку освіти виникає необхідність розробки нових освітніх програм як бакалаврського, так і магістерського рівнів, відповідно до оновленої нормативно-правової бази та формування інтересу до підвищення методичної майстерності вчителя, а втім і підвищення рівня якості едукації майбутніх учителів початкової школи тощо, необхідно практично забезпечити удосконалення методичної й педагогічної майстерності майбутніх учителів в умовах магістратури на рівні, що сприятиме професійно-творчому становленню та підвищенню якості виховання, навчання та розвитку дітей у початковій школі. Тому виникає потреба у практичному впровадженні в освітній процес вибіркового освітнього компонента «Методична майстерність учителя», який представлено нижче.

Запропонований вибіркового освітній компонент передбачає використання групових форм роботи та інтерактивних методів, що дозволяють залучити до активної діяльності всіх здобувачів освіти, сприяє більш якісному засвоєнню знань, розвитку професійних умінь майбутніх учителів початкової школи тощо.

Робоча програма вибіркового освітнього компонента

«Методична майстерність учителя»

Робочу програму освітнього компонента укладено відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта».

1. ОПИС ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, рівень вищої освіти	Характеристика освітнього компонента	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Вибіркова	
Модулів – 1		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		5-й	
		Семестр	
Загальна кількість годин – 56	Спеціальність 013 «Початкова освіта»	10-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2		Лекції	
		10 год.	–
		Практичні	
		12 год.	–
		Семінарські	
		10 год.	–
		Самостійна робота	
24 год.	–		
	Рівень вищої освіти Другий (магістерський)	Вид контролю: залік	

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної й індивідуальної роботи становить для денної форми навчання – 32:24

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета освітнього компонента «Методична майстерність учителя» – практична спрямованість професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на розвиток і вдосконалення навичок організації методичної роботи; взаємозв'язок підготовки до навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи в закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО), виховання особистості вчителя з певним рівнем науково-методичної культури, формування методичної творчості та первісних навичок педагогічної рефлексії,

що сприятиме прискореному професійному становленню майбутнього вчителя початкової школи.

Завдання освітнього компонента «Методична майстерність учителя»:

- ознайомити майбутніх вчителів початкової школи з основами науково-методичної діяльності педагога у ЗЗСО;
- реалізувати методичну підготовку майбутнього вчителя початкової школи під час його професійної підготовки;
- створити інформаційно-освітній простір формування готовності майбутніх учителів до організації методичної роботи в ЗЗСО з метою підвищення рівня їхньої обізнаності з сучасними формами, технологіями, методами методичної роботи в школі;
- закріпити і поглибити знання з психолого-педагогічного та методичного циклу освітніх компонентів;
- формувати навички пошуково-методичної й інформаційно-аналітичної діяльності;
- формувати у майбутніх учителів педагогічну майстерність;
- формувати навички підготовки і проведення та аналізу уроків з фаху, позакласних навчальних і виховних заходів;
- виробляти вміння використовувати ефективні педагогічні методики та елементи освітніх технологій, нові інформаційні засоби навчання;
- ознайомити з особливостями використання інформаційно-комунікаційного забезпечення у науково-методичній діяльності майбутнього вчителя;
- реалізувати творчий, середовищний і діяльнісний підхід до методичної роботи майбутнього вчителя початкових класів.

Фахівець освітньо-кваліфікаційного рівня магістр», «за напрямом підготовки 013 Початкова освіта, здобуває спеціальні знання, навички та уміння, призначені для виконання відповідних дидактико-методичних функцій, пов'язаних з професійною діяльністю.

Очікувані результати:

Вивчення освітнього компонента спрямоване на формування таких *компетентностей*:

1. Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії (*ІК*).

2. Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-4. Здатність працювати в команді, до міжособистісної взаємодії, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня.

ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК-9. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості.

Спеціальні (фахові) компетентності:

СК-3. Здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.

СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організувати їхню пізнавальну діяльність.

СК-5. Здатність до проектування осередків навчання, виховання і розвитку здобувачів початкової освіти.

СК-6. Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій.

СК-7. Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.

СК-8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

СК-9. Здатність до різних видів оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти на засадах компетентнісного підходу.

СК-12. Здатність доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, власний досвід та аргументувати їх на засадах партнерської взаємодії в умовах початкової школи.

СК-14. Здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси.

Вивчення освітнього компонента спрямоване на досягнення таких *програмних результатів навчання*:

ПР-01. Організовувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

ПР-02. Управляти складною професійною діяльністю та проектами в умовах початкової школи, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.

ПР-06. Інтегрувати та використовувати академічні предметні знання як основу змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної) та трансформувати їх у різні форми.

ПР-07. Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.

ПР-09. Планувати та організовувати освітній процес у початковій школі, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів початкової школи.

ПР-12. Застосовувати методи та прийоми навчання, інновації, міжпредметні зв'язки та інтегрувати зміст різних освітніх галузей у стандартних і нестандартних ситуаціях професійної діяльності в початковій школі, оцінювати результативність їх застосування.

ПР-18. Здатність до використання/поширення інновацій у педагогічній науці та практиці, перспективного педагогічного досвіду.

У результаті засвоєння освітнього компонента «Методична майстерність учителя» здобувачі вищої освіти повинні **знати**:

- суть поняття «методична діяльність вчителя» її завдання та категорії;
- основні функції методичної роботи;
- логіку науково-методичної діяльності ЗЗСО в цілому і методичної роботи вчителя зокрема;
- структуру та форми методичної роботи;
- умови формування мотивації до набуття теоретичних знань та умінь здійснення методичної роботи в школі;
- внутрішні і зовнішні фактори формування методичної складової на різних етапах професійного зростання вчителя;
- основні сучасні тенденції удосконалення методичної діяльності вчителів.

За результатами вивчення освітнього компонента здобувачі освіти повинні **вміти**:

- усвідомлювати безпосередні та перспективні цілі здійснення методичної роботи у процесі підготовки до професійної діяльності;
- організувати змістовну самоосвітню діяльність щодо збагачення методичними знаннями, навичками уміннями;
- виготовлювати дидактичні посібники та інші види методичного забезпечення для різних аспектів роботи;
- аналізувати передовий педагогічний досвід вчителів початкової освіти і творчо впроваджувати його у свою діяльність;
- набути первинні навички здійснення педагогічної рефлексії;
- узагальнювати власні методичні здобутки, здійснювати їх корекцію та поширення;
- вивчати психолого-педагогічну, методичну літературу та вдосконалювати на її основі власний досвід, підвищувати методичний рівень;
- організувати та проводити методичну роботу у початковій школі.

3. ПРОГРАМА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Методична підготовка вчителя як складова його професійної діяльності

Тема 1. Проблема методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці.

Історико-гносеологічні та методологічні засади методичної підготовки учителів та проблеми методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці.

Проблема методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці:

– професійна характеристика вчителя початкових класів. компоненти організації методичної діяльності студентів (мета і зміст підготовки).

– аналіз проблем методичного становлення молодих учителів. класифікація помилок, яких припускаються вчителі-початківці.

Особливості побудови змісту курсу «Методична робота вчителя».

Тема 2. Поняття про методичну роботу, майстерність та творчість учителя.

1. Сучасне трактування сенсу методичної роботи, її мета, завдання зміст та роль у підвищенні професійного рівня вчителя.

2. Напрями та функції (за М. М. Поташиником) науково-методичної роботи в сучасній школі та форми методичної діяльності вчителя:

Напрями науково-методичної роботи: методологічна та теоретична підготовка; предметно-методична підготовка; педагогічна підготовка; психологічна підготовка; загальнокультурна підготовка; ІКТ-підготовка.

Функції науково-методичної роботи (за М. Поташиником): спрямовані на вчителя, спрямовані на педагогічний колектив, відносно досягнень педагогічної науки та досвіду вчителів інших шкіл.

3. Форми методичної діяльності вчителя, їх класифікація: постійно діючі та періодично діючі; колективні, масові, групові, індивідуальні; традиційні та інноваційні.

4. Методична майстерність і творчість учителя як складова його професійної діяльності. Основи педагогічної творчості.

Тема 3. Самоосвітня діяльність вчителя.

Школа молодого вчителя. Поняття про школу молодого вчителя, її мета та завдання, основні напрями й форми навчально-методичної роботи діяльності. Класифікація форм методичної роботи за групами: пасивні, активні, інтерактивні та їх інтеграція.

Структура методичної служби. Методичний кабінет управління освіти. Науково-методичний педагогічний центр. Методичний кабінет відділу освіти. Методичний кабінет навчального закладу. Заклади неперервної освіти.

Результати самоосвітньої науково-методичної діяльності вчителя. Атестація педагогічних працівників: зміст, мета, завдання, технологія проведення, результати.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Науково-методична діяльність учителя в освітньо-методичному середовищі закладу загальної середньої освіти як умова формування методичної майстерності особистості молодого вчителя

Тема 4. Система науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Мета, завдання, принципи науково-методичної роботи в школі: науковості, системності, конкретності, спрямованості, послідовності, неперервності, творчості, колективності, мобільності.

Підходи до організації науково-методичної діяльності.

Аспекти науково-методичної роботи (діагностичний, організаційний, контрольно-аналітичний аспект)

Організаційні форми науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу.

Поняття про педагогічний та начальний проєкт, його мета, етапи, результат і значення

Тема 5. Урок як форма підвищення методичної майстерності вчителя.

Педагогічна техніка уроку. Технологічна карта уроку. Визначення мети й завдань уроків різних типів. Прийоми педагогічної техніки в мікроструктурі уроку. Аналіз та самоаналіз уроку. Педагогічна рефлексія. Методика здійснення методичної рефлексії.

Семінарське заняття – тренінг. № 4. Тайм-менеджмент учителя: «Як встигати жити й працювати».

4. СТРУКТУРА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

№ з/п	Назви та зміст змістових модулів і тем	Кількість годин			
		Л	Сем.	П/Р	СРС
1	2	3	4	5	6
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1				
	Методична підготовка вчителя як складова його професійної діяльності				
	<p>Тема 1. Проблема методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці</p> <p>Історико-гносеологічні та методологічні засади методичної підготовки учителів та проблеми методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці.</p> <p>Проблема методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці.</p> <p>Особливості побудови змісту курсу «Методична робота вчителя».</p>	2			
	СРС № 1. Аналіз власних методичних помилок та їх причин.				2
	Семінарське заняття № 1. Історико-гносеологічні засади методичної підготовки учителів.		2		2
1.	<p>Тема 2. Поняття про методичну роботу, майстерність та творчість учителя</p> <p>1. Сучасне трактування сенсу методичної роботи, її мета, завдання зміст та роль у підвищенні професійного рівня вчителя.</p> <p>2. Напрями та функції (за М. М. Поташником) науково-методичної роботи в сучасній школі та форми методичної діяльності вчителя</p> <p>Методична майстерність і творчість учителя як складова його професійної діяльності. Основи педагогічної творчості.</p> <p>3. Форми методичної діяльності вчителя, їх класифікація.</p> <p>4. Методична майстерність і творчість учителя як складова його професійної діяльності. Основи педагогічної творчості.</p>	2			
	СРС № 2. Складання методичної візитки учителя				2
	Семінарське заняття № 2. Захист методичної візитки вчителя		2		2
	<p>Тема 3. Самоосвітня діяльність вчителя</p> <p>Школа молодого вчителя. Поняття про школу молодого вчителя, її мета та завдання, основні напрями й форми навчально-методичної роботи діяльності. Класифікація форм методичної роботи за групами: пасивні, активні, інтерактивні та їх інтеграція.</p> <p>Структура методичної служби. Методичний кабінет управління освіти. Науково-методичний педагогічний центр. Методичний кабінет відділу освіти. Методичний кабінет навчального закладу. Заклади неперервної освіти.</p> <p>Результати самоосвітньої науково-методичної діяльності вчителя. Атестація педагогічних працівників: зміст, мета, завдання, технологія проведення, результати.</p>	2			
	П/Р № 1. Методичний день молодого вчителя. Планування проведення методичного дня вчителя-початківця.			2	
	Усього: ауд. 12 год + СРС 8 год	6	4	2	8

1	2	3	4	5	6
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 Науково-методична діяльність учителя в освітньо-методичному середовищі закладу загальної середньої освіти як умова формування методичної майстерності особистості молодого вчителя				
	<p>Тема 4. Система науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу.</p> <p>Мета, завдання, принципи науково-методичної роботи в школі: науковості, системності, конкретності, спрямованості, послідовності, неперервності, творчості, колективності, мобільності.</p> <p>Підходи до організації науково-методичної діяльності.</p> <p>Аспекти науково-методичної роботи (діагностичний, організаційний, контрольно-аналітичний аспект).</p> <p>Організаційні форми науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу.</p> <p>Поняття про педагогічний та начальний проєкт, його мета, етапи, результат і значення.</p>	2			
	СРС № 3. Складання плану (алгоритму) роботи вчителя над науково-методичною проблемою «Молодий учитель»				2
	П/Р 2. Розробка науково-педагогічного проєкту «Континуум» за темою «Формування наскрізних умінь у молодших школярів»			2	
2.	Семінарське заняття № 3. Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України» та технологія розвивального навчання.		2		2
	СРС № 4. Освітні інновації та інноваційні проєкти в Україні				2
	П/Р 3. Методика формування критичного мислення у молодших школярів. Розробка уроку з використанням методики розвитку критичного мислення молодших школярів. Методика організації само- і взаємоконтролю на уроках у початковій школі.			2	
	<p>Тема 5. Урок як форма підвищення методичної майстерності вчителя</p> <p>Педагогічна техніка уроку. Технологічна карта уроку. Визначення мети й завдань уроків різних типів. Прийоми педагогічної техніки в мікроструктурі уроку. Аналіз та самоаналіз уроку. Педагогічна рефлексія. Методика здійснення методичної рефлексії</p>	2			
	Семінарське заняття – тренінг. № 4. Тайм-менеджмент учителя: «Як встигати жити й працювати».		2		2
	П/Р №4. Методичний турнір «Методична творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки вчителів: фундаментальна стратегія інноваційного розвитку педагогічної освіти чи власні надбання для самореалізації особистості?»			2	2
	П/Р № 5. Панорама творчих методичних ідей			2	2
	СРС № 5. Написання реферату за науково-методичною проблемою				4
	Семінарське заняття № 5. Захист реферату за науково-методичною проблемою		4		
3.	Усього ЗМ 2: ауд. 14 год + СРС	4	8	8	16
4.	За 10 сем: 32 год. ауд. + 24 год. СРС = 56 год	10	12	10	24

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення лекційних занять є розкриття основних положень з теми, надання систематизованих основ наукових знань із освітнього компонента, розкриття проблеми формування методичної майстерності майбутніх учителів початкової школи в умовах оновленого Державного стандарту початкової освіти, Концепції Нової української школи.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1	<p>Тема 1. Проблема методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці</p> <p>Історико-гносеологічні та методологічні засади методичної підготовки учителів та проблеми методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці.</p> <p>Проблема методичної підготовки майбутніх учителів у педагогічній теорії та практиці</p> <p>Особливості побудови змісту курсу «Методична робота вчителя»</p>	2
2	<p>Тема 2. Поняття про методичну роботу, майстерність та творчість учителя.</p> <p>1. Сучасне трактування сенсу методичної роботи, її мета, завдання зміст та роль у підвищенні професійного рівня вчителя.</p> <p>2. Напрями та функції (за М. М. Поташником) науково-методичної роботи в сучасній школі та форми методичної діяльності вчителя</p> <p>Методична майстерність і творчість учителя як складова його професійної діяльності. Основи педагогічної творчості.</p> <p>3. Форми методичної діяльності вчителя, їх класифікація.</p> <p>4. Методична майстерність і творчість учителя як складова його професійної діяльності. Основи педагогічної творчості.</p>	2
3	<p>Тема 3. Самоосвітня діяльність вчителя.</p> <p>Школа молодого вчителя. Поняття про школу молодого вчителя, її мета та завдання, основні напрями й форми навчально-методичної роботи діяльності. Класифікація форм методичної роботи за групами: пасивні, активні, інтерактивні та їх інтеграція.</p> <p>Структура методичної служби. Методичний кабінет управління освіти. Науково-методичний педагогічний центр. Методичний кабінет відділу освіти. Методичний кабінет навчального закладу. Заклади неперервної освіти.</p> <p>Результати самоосвітньої науково-методичної діяльності вчителя. Атестація педагогічних працівників: зміст, мета, завдання, технологія проведення, результати.</p>	2

1	2	3
4	<p>Тема 4. Система науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу.</p> <p>Мета, завдання, принципи науково-методичної роботи в школі: науковості, системності, конкретності, спрямованості, послідовності, неперервності, творчості, колективності, мобільності.</p> <p>Підходи до організації науково-методичної діяльності.</p> <p>Аспекти науково-методичної роботи (діагностичний, організаційний, контрольний-аналітичний аспект)</p> <p>Організаційні форми науково-методичної роботи загальноосвітнього навчального закладу.</p> <p>Поняття про педагогічний та начальний проєкт, його мета, етапи, результат і значення</p>	2
5	<p>Тема 5. Урок як форма підвищення методичної майстерності вчителя.</p> <p>Педагогічна техніка уроку. Технологічна карта уроку. Визначення мети й завдань уроків різних типів. Прийоми педагогічної техніки в мікроструктурі уроку. Аналіз та самоаналіз уроку. Педагогічна рефлексія. Методика здійснення методичної рефлексії.</p>	2
Усього годин:		10

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення семінарських занять є сприяння поглибленому засвоєнню знань здобувачами вищої освіти найбільш складних і важливих питань методичної майстерності майбутніх вчителів початкової школи; спонукання здобувачів освіти до активної творчої взаємодії між учасниками освітнього процесу; активізування здобувачів вищої педагогічної освіти до самостійного вивчення й опрацювання наукової, методичної і практичної літератури; формування навичок самоорганізації і самоосвіти, уміння підвищувати рівень методичної майстерності.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	2	3
1	<i>Семінарське заняття № 1.</i> Історико-гносеологічні засади методичної підготовки учителів.	2
2	<i>Семінарське заняття № 2.</i> Захист методичної візитки вчителя	2
3	<i>Семінарське заняття № 3.</i> Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України» та технологія розвивального навчання.	2

1	2	3
4	<i>Семінарське заняття -тренінг. № 4.</i> Тайм-менеджмент учителя: «Як встигати жити й працювати».	2
5	<i>Семінарське заняття № 5.</i> Захист реферату за науково-методичною проблемою	4
Усього годин:		12

6. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичні заняття передбачають розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень освітнього компонента та мають на меті формування і відпрацювання вмій і навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального та групового виконання завдань.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	2	3
1	П/Р № 1. Методичний день молодого вчителя. Планування проведення методичного дня вчителя-початківця.	2
2	П/Р 2. Розробка науково-педагогічного проекту «Континуум» за темою «Формування наскрізних умінь у молодших школярів»	2
3	П/Р 3. Методика формування критичного мислення у молодших школярів. Розробка уроку з використанням методики розвитку критичного мислення молодших школярів. Методика організації само- і взаємоконтролю на уроках у початковій школі.	2
4	П/Р №4. Методичний турнір «Методична творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки вчителів: фундаментальна стратегія інноваційного розвитку педагогічної освіти чи власні надбання для самореалізації особистості?»	2
5	П/Р № 5. Панорама творчих методичних ідей	2
Усього годин:		10

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота передбачає виконання запланованих та надісланих викладачу робіт, що виконанні здобувачами вищої освіти самостійно під методичним керівництвом викладача.

Завдання для самостійної підготовки

№ з/п	Тема	Завдання для самостійної підготовки
1	2	3
Змістовий модуль 1.		
Методична підготовка вчителя як складова його професійної діяльності		
1.	Аналіз власних методичних помилок та їх причин (2 год)	<i>Завдання:</i> Написати есе, у якому було б відображено ваші думки стосовно власних методичних помилок та їх причин (на основі проходження педагогічної практики)
2.	Історико-гносеологічні засади методичної підготовки учителів (2 год)	Підготувати мультимедійну презентацію за темою «Історико-гносеологічні засади методичної підготовки учителів»
3	Імідж вчителя початкової школи (2 год)	Створити ментальну карту «Імідж вчителя початкової школи». У ментальній карті навколо центральної ідеї мають бути зосереджені поняття, ідеї, теорії, елементи та їх характеристики, відображено семантичні або інші зв'язки між фрагментами інформації. Ментальна карта є узагальненим та систематизованим варіантом інформаційного матеріалу.
4	Методична візитка вчителя (2 год)	Розробити власну методичну візитку учителя початкової школи
Змістовий модуль 2.		
Науково-методична діяльність учителя в освітньо-методичному середовищі закладу загальної середньої освіти як умова формування методичної майстерності особистості молодого вчителя		
5	Складання плану (алгоритму) роботи вчителя над науково-методичною проблемою «Молодий учитель» (2 год)	Запропонувати план (алгоритм) роботи вчителя над науково-методичною проблемою «Молодий учитель»
6	Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України» та технологія розвивального навчання. (2 год)	На офіційному сайті https://intellect-ukraine.org/ ознайомитися із науково-педагогічним проєктом «Інтелект України», проаналізувати.
7	Освітні інновації та інноваційні проєкти в Україні (2 год)	Переглянути у мережі Інтернет існуючі освітні інновації та інноваційні проєкти в Україні. Проаналізувати їх переваги та недоліки.
8	Тайм-менеджмент учителя: «Як встигати жити й працювати». (2 год)	Презентувати у цікавій формі авторську ідею «Як встигати жити й працювати».

1	2	3
9	Методична творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки вчителів: фундаментальна стратегія інноваційного розвитку педагогічної освіти чи власні надбання для самореалізації особистості?» (2 год)	Пройти онлайн курс «Ключові уміння 21-го століття» (EdEra), отримати відповідний сертифікат
10	Панорама творчих методичних ідей (2 год)	Підготувати презентацію до панорами творчих методичних ідей.
11	Написання реферату за науково-методичною проблемою (4 год)	Підготувати реферат за науково-методичною проблемою (перелік тем подано далі)

Самостійна робота здобувача вищої освіти є видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Метою самостійної роботи є вироблення здобувачами вищої освіти навичок і вміння працювати з літературою, винаходити головні, стрижневі аспекти проблем, що потребують осмислення, здатності визначати свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її доводити.

Предметом самостійної роботи здобувачів вищої освіти є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем, написання рефератів, підготовка реферативних матеріалів по актуальних темах освітнього компонента.

№ з/п	Теми рефератів
1	2
1.	Тема. Методи формування екологічної культури у молодших школярів.
2.	Тема. Організація творчої діяльності молодших школярів через впровадження системи творчих завдань на уроках та в позаурочний час
3.	Тема. Впровадження ігрових ситуацій на етапі засвоєння нового матеріалу молодшими школярами
4.	Тема. Впровадження дослідницького підходу до навчання молодших школярів на етапі засвоєння нового матеріалу
5.	Тема. Методика розвитку критичного мислення в молодших школярів
6.	Тема. Формування логічного мислення в молодших школярів засобом побудови узагальнюючих схем
7.	Тема. Система роботи з обдарованими учнями початкової школи.
8.	Тема. Методика проведення уроків природознавства з використанням відеофрагментів
9.	Тема. Формування практичних навичок у молодших школярів шляхом впровадження в навчальний процес робочих зошитів із друкованою основою
10.	Тема. Система екологічного виховання в початковій школі.

1	2
11.	Тема. Способи організації повторення навчального матеріалу в системі уроків природознавства
12.	Тема. Можливості застосування мультимедійних технологій на уроках природознавства
13.	Тема. Формування інформаційної компетентності в учнів початкової школи на уроках природознавства
14.	Формування позитивного ставлення в молодших школярів до навчання інтерактивними засобами
15.	Тема. Засоби активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів
16.	Тема. Розвиток позитивної мотивації у молодших школярів до навчання засобом інтегрованого уроку
17.	Тема. Шляхи застосування ідей розвивального навчання у початковій школі.
18.	Тема. Екологічна освіта молодших школярів засобами дослідницької діяльності
19.	Тема. Формування екологічної свідомості молодших школярів на уроках природознавства.
20.	Тема. Педагогічні умови ефективної організації роботи з батьками
21.	Тема. Педагогічні умови ефективної організації методичної роботи вчителів
22.	Тема. Шляхи виховання екологічної культури у молодших школярів.
23.	Тема. Організація само- і взаємоконтролю на уроках в початковій школі
24.	Тема. Формування наукового мислення учнів за умов використання потенційних можливостей підручників.
25.	Тема. Формування компетенції саморозвитку й самоосвіти в учнів початкової школи за умов системного використання підручника
26.	Тема. Активні методи екологічного виховання молодших школярів на уроках природознавства
27.	Тема. Можливості комп'ютера як засобу навчання молодших школярів
28.	Тема. Комп'ютерні технології як засіб підвищення рівня навчальних досягнень молодших школярів
29.	Тема. Формування учнівського колективу в початкових класах
30.	Тема. Дидактична система формування у студентів факультету початкової освіти вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності
31.	Тема. Ігрова діяльність учнів початкових класів на уроках природознавства як засіб формування пізнавальної активності
32.	Тема. Формування екологічної свідомості засобами ігрових технологій
33.	Тема. Самостійна робота як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів
34.	Тема. Способи стимулювання пізнавальної активності молодших школярів»
35.	Тема. Дидактичні ігри як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів

8. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Не передбачено.

Індивідуально-консультативна робота проводиться

згідно з графіком протягом семестру

9. МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

Методи навчання: пояснення, бесіда, ілюстрація, демонстрація, спостереження, інструктаж, тренінги, практична робота, вправи з розв'язування педагогічних ситуацій та завдань тощо.

Форми організації навчання: лекції, семінарські та практичні заняття.

11. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Методи контролю: опитування, перевірка конспектів, поточне тестування, перевірка практичного виконання домашнього завдання, підсумкове тестування, залік.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінювання роботи здобувачів освіти на заняттях відбувається з урахуванням «Порядку оцінювання здобутих компетентностей здобувачів освіти відповідно до вимог кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу».

Розподіл балів відбувається так:

Змістовні модулі оцінюються за 100-бальною системою. Оцінювання академічних успіхів здобувачів освіти з спецкурсу здійснюється за такими критеріями:

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Семінарські заняття та самостійні роботи								Сума
Змістовий модуль 1 (50 балів)				Змістовий модуль 2 (50 б)				
Семінари	№1	№2			№3	№4	№ 5	
	106	106			56	56	56	
П/Р	№1				№2	№3	№4	№5
	106				56	56	56	56
СРС	№1	№2				№3	№4	№5
	106	106				56	56	56
								100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	дуже добре
74 – 81	C	добре
64 – 73	D	задовільно
60 – 63	E	достатньо
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням освітнього компонента

Додаткові бали здобувачі вищої освіти можуть отримати за участь у конкурсах, олімпіадах, проходження курсів тощо відповідно до критеріїв оцінювання результатів неформальної освіти.

Критерії оцінювання результатів неформальної освіти

Види та форми	Рівні	Критерії оцінювання	Кількість балів
1	2	3	4
Конкурс; підготовка тез, статей	Міжнародний	Участь Заохочення Перемога	3
	Національний	Участь Заохочення Перемога	2
	На рівні академії	Участь Заохочення Перемога	1
1	2	3	4
Курси, стажування, тренінг	Міжнародний	Сертифікат, посвідчення	3
	Національний	Сертифікат, посвідчення	2
Гуртки	Продуктивна участь	Публікації, доповіді, повідомлення тощо	3
	Пасивна участь	Відвідування та участь в обговоренні освітньо- наукових проблем	1

Критерії оцінювання

За загальною ECST	Оцінка за національною шкалою	Оцінка в балах	Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти
A	відмінно	90 – 100	Відповідь характеризується повнотою, глибокими, системними знаннями. Під час викладення матеріалу студент використовує знання із суміжних освітніх компонентів, володіє сучасними досягненнями навчання, має свідоме ставлення до самоосвіти та самовдосконалення. Викладення матеріалу відбувається на творчому рівні.
B	дуже добре	82 – 89	Відповідь характеризується повнотою, глибокими, системними знаннями, вільним використанням прикладів сучасних досягнень методики навчання та розкриттям методичних засад різних форм та методів викладання. Викладення матеріалу відбувається на продуктивному рівні.
C	добре	74 – 81	Відповідь характеризується повнотою засвоєння теоретичного матеріалу. Знання студента є достатніми для розкриття питання, він вільно користується термінологією, може розкрити методичні засади викладання дисциплін у початковій школі. Допущені огріхи та помилки виправляє самостійно.
D	задовільно	64 – 73	Відповідь характеризується повнотою засвоєння теоретичного матеріалу. Студент відтворює основний матеріал за поданою викладачем схемою відповіді, засвоєні знання не може самостійно пов'язати із практичною діяльністю.
E	достатньо	60 – 63	Відповідь характеризується фрагментарністю, неповнотою засвоєння теоретичного матеріалу. Викладення матеріалу відбувається з численними огріхами та порушенням логіки тільки на репродуктивному рівні.
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35 – 59	має фрагментарні знання з усього курсу. Не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований. Не вміє викласти програмний матеріал. Мова невиразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змогу оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання
F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням освітнього компонента	0 – 34	Здобувач повністю не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Методичні розробки до проведення лекцій, методичні розробки до проведення практичних та семінарських занять, комплекс завдань для проведення контрольних та самостійних робіт, ілюстративні матеріали, мультимедійне забезпечення до проведення лекційних, семінарських та практичних занять.

13. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Барановська В. М. Методична система формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів (в умовах ступеневої підготовки) : монографія / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький : Заколотний М. І. [вид.], 2015. 243 с.
2. Бондар В. І. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
3. Жерносек І. П. Науково-методична робота в навчальних закладах системи загальної середньої освіти : монографія. Київ, 2000. 124 с.
4. Кузнецова О. В., Упатова І. П. Активні та інтерактивні моделі навчання і виховання : метод. посібник. Харків : ННЦ ХГПІ, 2009. 45 с.
5. Упатова І. П. Методична підготовка майбутніх учителів : теорія і практик : монографія. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 402 с.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / За заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2018. 160 с.
8. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид. допов. і перероб. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторенко І. Л. Методична компетентність учителя початкових класів у навчанні природознавства молодших школярів : теоретичний аспект. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*. 2017. № 2 (77). С. 52–61.
2. Використання ІКТ-тренінгів у квазіпрофесійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи : практикум для здобувачів освітнього

рівня бакалавр спеціальності 013 Початкова освіта / уклад. : А. С. Дрокіна, І. П. Упатова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2020. 67 с.

3. Гаєвець Я. Методична компетентність як мета та результат підготовки вчителя початкових класів. *Наука і освіта*. 2012. № 8. С. 38–42.

4. Дидактико-методична підготовка майбутніх фахівців початкової освіти: компетентнісний підхід: *колективна монографія* / за заг. ред. проф. Л. В. Коваль, А. М. Крамаренко, доц. К. І. Степанюк. Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2015. 456 с.

5. Золотухіна С. Т., Орлова О. О. Розумова самостійність студентів вищих педагогічних навчальних закладів України: теорія і практика : монографія / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Навчально-науковий інститут педагогіки та психології. Харків : Цифрова друкарня № 1, 2013. 171 с.

6. Земцова В. И. Система методической подготовки учителя : структура и содержание. *Наука и школа*. 2002. № 3. С. 2–7.

7. Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя : методологічні, змістові та методичні засади : монографія / за ред. А. А. Сбруєвої; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми : МакДен, 2011. 432 с.

8. Інтернет-ресурси для вчителів початкових класів. URL : <http://metodportal.com/node/595>

9. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

10. Потоцька Т. Ф. Підготовка майбутніх вчителів до методичної творчості. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету* (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2007. № 1. С. 179–184.

11. Технологія конструювання мультимедійного уроку. *Відкритий урок*. 2008. № 3. С. 27 – 29.

12. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти. 2-е вид. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 136 с.

Електронні інформаційні ресурси

№ з/п	Найменування ресурсу	Адреса ресурсу
1	Наукова періодика України	http://journals.uran.ua/ .
2	Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського	http://www.nbuv.gov.ua/ .
3	Сайт бібліотеки КЗ «ХГПА» ХОР	https://cutt.ly/oWnt171 .
4	Цифровий репозиторій КЗ «ХГПА» ХОР	http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/ .

Політика курсу

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Лекційні заняття не відпрацьовуються, проте опанування лекційного матеріалу є обов'язковим. Якщо здобувачем освіти пропущено понад 50% лекційних занять, допуск до складання модульного контролю буде надано лише після тестування або співбесіди з викладачем за темами, що не були засвоєні. Практичні, семінарські та перевірочні роботи мають бути виконані в повному обсязі.

Роботи, які здаються з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчий бал (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Роботи, що виконані з порушенням академічної доброчесності – не оцінюються і підлягають перескладанню!

Перескладання усіх видів обов'язкових робіт здійснюється з дозволу викладача за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний) або у випадках неуспішного складання роботи.

Політика щодо відвідування. Відвідування лекційних занять не обов'язкове, але є обов'язковим знання лекційного матеріалу. Відвідування практично-семінарських занять (включно он-лайн занять) є обов'язковим. Відпрацювання пропущених із поважної причини занять здійснюється під час індивідуальних занять або дистанційно згідно з графіком консультацій викладача.

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, оформлення індивідуального плану) освітній процес може здійснюватися за індивідуальною траєкторією (за погодженням із деканом факультету).

Політика щодо академічної доброчесності. Політика академічної доброчесності реалізується на підставі ст. 42 Закону України «Про освіту», ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», Кодексу академічної доброчесності Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Академічна доброчесність передбачає сумлінне і вчасне виконання обов'язків здобувача освіти, зокрема відвідування аудиторних занять, дотримання графіків і дедлайнів навчального плану та програми, толерантне й шанобливе ставлення до всіх учасників освітнього процесу.

Проявами порушення морально-етичних принципів поведінки учасників освітнього процесу є списування, у тому числі через посередництво мобільного Інтернету, використання у власній праці чужих матеріалів без посилань, представлення як своїх здобутків матеріалів, узятих з Інтернету.

Відпрацювання пропущених із поважної причини занять здійснюється здобувачем освіти або самостійно, або в ході індивідуальних занять згідно з графіком консультацій викладача, або дистанційно.

3.2. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Робота з батьками»

Згідно з логікою вивчення проблематики досліджуваного феномену розроблено й запропоновано авторську програму освітнього компонента «Робота з батьками».

Робоча програма вибіркового освітнього компонента

«Робота з батьками»

Робочу програму освітнього компонента укладено відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта».

1. ОПИС ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, рівень вищої освіти	Характеристика освітнього компонента	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність 013 «Початкова освіта»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
_____ (назва)		8-й	
Загальна кількість годин – 44 год		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2	Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський)	14 год.	–
		Практичні	
		4 год.	–
		Семінарські	
		6 год.	–
		Самостійна робота	
		20 год.	–
Вид контролю: залік			

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної й індивідуальної роботи становить для денної форми навчання – **24:20**

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета освітнього компонента «Робота з батьками» полягає в підготовці майбутніх педагогів до роботи з батьками, озброєнні здобувачів вищої педагогічної освіти відповідними знаннями з питань методики роботи

з батьками, родинних взаємин, досвіду сімейного виховання, у формуванні в них знань про психолого-педагогічні та соціальні умови створення сучасної сім'ї.

Курс «Робота з батьками» допоможе у формуванні когнітивного (знання), операційного (вміння) та мотиваційного компонентів готовності здобувачів вищої освіти до роботи з батьками учнів початкової школи з формування їх педагогічної культури за інтерактивними і тренінговими методами.

У результаті опанування змісту освітнього компонента «Робота з батьками» здобувач освіти має набути наступних професійно-педагогічних компетенцій: оволодіти основними знаннями про шлюб та сім'ю; ознайомитися з основами родинних взаємовідносин; набути знань з психології сім'ї, родинного виховання та педагогічної допомоги сім'ям; вміння аналізувати теорію визначних педагогів із проблем родинного виховання; висловлювання власних суджень, уміння дискутувати щодо визначення індивідуального підходу до дошкільника, молодшого школяра; вміння використання доцільних прийомів, методів та засобів виховання дітей у родині.

Головне завдання освітнього компонента полягає в тому, щоб значно підвищити роль виховної функції сім'ї, в умовах сьогодення це означає: визнання за батьками права виховувати дітей відповідно до своїх переконань, сімейних традицій, національних звичаїв; зміну виховної ситуації в сім'ї, її педагогізація; зміну поглядів батьків на дитину, її позиції в сім'ї; гуманізацію стосунків між усіма членами сім'ї, забезпечення емоційного благополуччя дитини в сім'ї; залучення батьків до активної участі у спільній виховній роботі школи, до співпраці вчителів, громадськості, до управління школою.

Завдання освітнього компонента «Робота з батьками»:

- ознайомити майбутніх учителів з основними напрямками роботи з сім'єю учня початкової школи;
- розкрити основні форми роботи вчителя з сім'єю здобувача першого рівня повної загальної середньої освіти;

- виявити виховні можливості сім'ї, чинники сімейного виховання, які позитивно впливають на дитину, а також визначити джерела негативного впливу на дітей і можливі шляхи їх подолання;
- підготувати майбутнього вчителя до роботи щодо формування педагогічної культури батьків і здійснення педагогічного всеобучу батьків;
- сформувати вміння вивчати сім'ю, здійснювати діагностику сімейного виховання.

Очікувані результати:

Вивчення освітнього компонента спрямоване на формування таких *компетентностей*:

1. Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії (*ІК*).

2. Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-4. Здатність працювати в команді, до міжособистісної взаємодії, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня.

ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК-9. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості.

3. Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК-3. Здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти.

СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організувати їхню пізнавальну діяльність.

СК-6. Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій.

СК-12. Здатність доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, власний досвід та аргументувати їх на засадах партнерської взаємодії в умовах початкової школи.

Вивчення освітнього компонента спрямоване на досягнення таких **програмних результатів навчання:**

ПР-01. Організовувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

ПР-02. Управляти складною професійною діяльністю та проектами в умовах початкової школи, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.

ПР-09. Планувати та організовувати освітній процес у початковій школі, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів початкової школи.

ПР-18. Здатність до використання/поширення інновацій у педагогічній науці та практиці, перспективного педагогічного досвіду.

У результаті засвоєння освітнього компонента «Робота з батьками» здобувачі вищої освіти повинні **знати:**

- основні положення Конвенції ООН про права дитини;
- основні законодавчі документи, що регламентують відносини в сім'ї;
- функції сімей та їх типологію;
- умови формування морально-психологічного клімату в сім'ї;
- основні критерії педагогічної культури сім'ї та шляхи її формування;
- основні напрями сімейного виховання;
- форми та методи роботи вчителя з сім'єю школяра;

- методи педагогічного впливу на успіх виховання дітей в сім'ї;

На підставі перелічених знань із курсу здобувач вищої освіти мусить *уміти*:

- скласти паспорт і характеристику сім'ї школяра, вивчивши при цьому стан виховної ситуації в сім'ї;
- визначити рівень сформованості педагогічної культури сім'ї;
- впливати на батьків з метою залучення їх до взаємодії зі школою та іншими виховними інститутами;
- організувати сумісну діяльність батьків і вчителів щодо виховання учнів;
- здійснювати соціально-педагогічне дослідження, використовуючи при цьому методи наукового пошуку;
- проводити батьківські збори;
- надавати консультації щодо виховання дітей в сім'ї, використовувати передовий педагогічний досвід у роботі з сім'єю школяра;
- особистим прикладом впливати на виховання дітей у сім'ї.

У процесі вивчення тем освітнього компонента застосовуються лекції, інтерактивні форми навчання, тренінги, практичні заняття, рольові та імітаційні ігри, навчально-дослідницька та пошукова робота, проектування і моделювання. Моделювання типових педагогічних ситуацій у процесі підготовки майбутнього вчителя, їх аналіз, проектування способів дій у цих ситуаціях, розігрування дій в умовах запропонованих ситуацій дозволить заздалегідь, ще до безпосередньої практики в школі, синтезувати свої знання і використовувати їх для формування навичок і умінь самостійного вирішення практичних завдань щодо роботи з батьками здобувачів першого рівня повної загальної середньої освіти.

3. ПРОГРАМА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Сутність взаємодії сучасної сім'ї та школи.

Тема 1. Сутність взаємодії сучасної сім'ї та школи.

1. Сім'я як специфічна педагогічна система.
2. Сімейне виховання в різні періоди розвитку суспільства.
3. Криза сучасної сім'ї.
4. Вплив відносини в сім'ї на розвиток дитини, її характер, поведінкові

реакції:

– *Типи сімей*: патріархальна (традиційна), детоцентристська (сучасна), подружня (постсучасна)

– *Стили сімейного виховання*. Особливості спілкування і стосунки сім'ї, їх вплив на формування особистості дитини

5. Педагогічні умови успішного виховання дітей у сім'ї.

- Знання батьками своїх дітей.
- Особистий приклад батьків та їх педагогічна тактовність.
- Спільна діяльність, спілкування.
- Дотримання правил сімейного виховання.

Освіта батьків з питань психології і педагогіки. Шляхи і засоби підвищення психолого-педагогічних знань батьків.

Тема 2. А. С. Макаренко про батьківський авторитет. Роль сімейних цінностей в житті людини за книгою А. С. Макаренка «Книга для батьків». Вплив сім'ї на формування культури мовлення дитини.

Тема 3. Основні напрямки організації співпраці вчителя з батьками.

1. Педагогічна культура батьків. Шляхи і засоби підвищення педагогічної культури батьків.

2. Формування у батьків розуміння їх приналежності до шкільного освітньо-виховного простору. Залучення батьків до організації позашкільної виховної роботи.

3. Поширення досвіду роботи з батьками.

4. Діагностика виховання в сучасній сім'ї.

5. Програма та методика вивчення сім'ї:

– ознайомлення з умовами життя сім'ї, її психологічним кліматом, особливостями поведінки дитини в сім'ї;

- визначення рівня педагогічної культури батьків;
- виявлення труднощів, що їх відчують батьки;
- виявлення позитивного досвіду сімейного виховання з метою його поширення.

Здійснення колективного, диференційованого та індивідуального педагогічного впливу на батьків на основі ретельного аналізу.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Методика організації і реалізації педагогічної взаємодії з батьками

Тема 4. Взаємодія педагогів та батьків з метою виховання підростаючого покоління в сучасній школі:

1. Індивідуальні форми взаємодії педагогів та батьків:

- відвідування сім'ї школяра вдома;
- індивідуальні консультації батьків у школі;
- листування з батьками.

2. Групові форми взаємодії педагогів та батьків:

- батьківський лекторій, «університет педагогічних знань»;
- педагогічні вечори запитань і відповідей;
- тематичні педагогічні консультації.

3. Колективні форми взаємодії педагогів та батьків:

- батьківські дні в школі;
- диспут, дискусія, рольова гра;
- педагогічні практикуми і тренінги для батьків;
- тематичні конференції з обміну досвідом виховання дітей.

Тема 5. Батьківські збори та роль батьківського комітету.

1. Роль батьківського комітету (активу) у формуванні і функціонуванні колективу батьків класу як органу самоврядування колективу батьків:

- Положення про батьківський комітет;

- роль батьківського комітету (активу) у формуванні і функціонуванні колективу батьків класу;
- батьківський комітет як органу самоврядування колективу батьків;
- обов'язки та зміст роботи батьківського комітету;
- план роботи батьківського комітету.

2. Види батьківських зборів. Фактори, які впливають на зазначення тематики батьківських зборів. Орієнтована тематика зборів.

Тема 6. Методика організації і проведення батьківських зборів, педагогічних практикумів. Підготовка, організація і проведення батьківських зборів: психолого-педагогічні засади організації і проведення батьківських зборів; етапи батьківських зборів; роль батьківського комітету у підготовці і проведенні батьківських зборів.

4. СТРУКТУРА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
		Лекції	Семінар	ІІЗ	СРС
1	2	3	4	5	6
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.					
Сутність взаємодії сучасної сім'ї та школи					
1.	Тема. Сутність взаємодії сучасної сім'ї та школи. 1. Сім'я як специфічна педагогічна система. 2. Сімейне виховання в різні періоди розвитку суспільства. 3. Криза сучасної сім'ї. 4. Вплив відносини в сім'ї на розвиток дитини, її характер, поведінкові реакції. 5. Педагогічні умови успішного виховання дітей в сім'ї.	2			
2.	Семінар № 1. А. С. Макаренко про батьківський авторитет		4		2
3.	Семінар № 2. Роль сімейних цінностей в житті людини за книгою А.С. Макаренка «Книга для батьків»		2		4
4.	Семінар № 3. Вплив сім'ї на формування культури мовлення дитини		2		2

1	2	3	4	5	6
5.	Тема. Основні напрямки організації співпраці вчителя з батьками. 1. Педагогічна культура батьків. Шляхи і засоби підвищення педагогічної культури батьків. 2. Формування у батьків розуміння їх приналежності до шкільного освітньо-виховного простору. Залучення батьків до організації позашкільної виховної роботи. 3. Поширення досвіду роботи з батьками. 4. Діагностика виховання в сучасній сім'ї. 5. Програма та методика вивчення сім'ї.	2			
Усього годин за ЗМ 1		4	6	-	8
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Методика організації і реалізації педагогічної взаємодії з батьками					
6.	Взаємодія педагогів та батьків з метою виховання підростаючого покоління в сучасній школі: 1. Індивідуальні форми взаємодії педагогів та батьків. 2. Групові форми взаємодії педагогів та батьків. 3. Колективні форми взаємодії педагогів та батьків.	2			2
7.	Батьківські збори та роль батьківського комітету 1. Роль батьківського комітету (активу) у формуванні і функціонуванні колективу батьків класу як органу самоврядування колективу батьків. 2. Види батьківських зборів. Фактори, які впливають на зазначення тематики батьківських зборів. Орієнтована тематика зборів.	2			
8.	Методика організації і проведення батьківських зборів, педагогічних практикумів. Підготовка, організація і проведення батьківських зборів.	4			2
9.	Практична робота № 1. Організація і проведення батьківських зборів			2	2
10.	Практична робота № 2. Розробка методичного проєкту «Інформаційний супровід сім'ї як спосіб розвитку партнерства в освітньому процесі»			2	2
Усього годин за ЗМ 2		8	-	4	12
Усього годин за 8-й семестр		12	6	4	20

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення лекційних занять є розкриття основних положень з теми, надання систематизованих основ наукових знань із освітнього компонента, розкриття здобувачам вищої освіти теоретичних засад проблеми роботи з батьками в освітньому процесі початкової школи.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	2	3
1	Тема. Сутність взаємодії сучасної сім'ї та школи. 1. Сім'я як специфічна педагогічна система. 2. Сімейне виховання в різні періоди розвитку суспільства. 3. Криза сучасної сім'ї. 4. Вплив відносини в сім'ї на розвиток дитини, її характер, поведінкові реакції. 5. Педагогічні умови успішного виховання дітей у сім'ї.	2
2	Тема. Основні напрямки організації співпраці вчителя з батьками. 1. Педагогічна культура батьків. Шляхи і засоби підвищення педагогічної культури батьків. 2. Формування у батьків розуміння їх приналежності до шкільного освітньо-виховного простору. Залучення батьків до організації позашкільної виховної роботи. 3. Поширення досвіду роботи з батьками. 4. Діагностика виховання в сучасній сім'ї. 5. Програма та методика вивчення сім'ї.	2
3	Взаємодія педагогів та батьків з метою виховання підростаючого покоління в сучасній школі: 1. Індивідуальні форми взаємодії педагогів та батьків. 2. Групові форми взаємодії педагогів та батьків. 3. Колективні форми взаємодії педагогів та батьків.	2
4	Батьківські збори та роль батьківського комітету 1. Роль батьківського комітету (активу) у формуванні і функціонуванні колективу батьків класу як органу самоврядування колективу батьків. 2. Види батьківських зборів. Фактори, які впливають на зазначення тематики батьківських зборів. Орієнтована тематика зборів.	2
5	Методика організації і проведення батьківських зборів, педагогічних практикумів. Підготовка, організація і проведення батьківських зборів.	4
Усього годин:		12

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення семінарських занять є сприяння поглибленому засвоєнню знань здобувачами вищої освіти найбільш складних і важливих питань методичної майстерності майбутніх вчителів початкової школи; спонукання здобувачів освіти до активної творчої взаємодії між учасниками освітнього процесу; активізування здобувачів вищої педагогічної освіти до самостійного вивчення й опрацювання наукової, методичної і практичної літератури; формування навичок самоорганізації і самоосвіти, уміння підвищувати рівень методичної майстерності.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	2	3
1	Семінар № 1. А. С. Макаренко про батьківський авторитет	4
2	Семінар № 2. Роль сімейних цінностей в житті людини за книгою А.С. Макаренка «Книга для батьків»	2
3	Семінар № 3. Вплив сім'ї на формування культури мовлення дитини	2
Усього годин:		8

СЕМІНАР № 1.

А. С. МАКАРЕНКО ПРО БАТЬКІВСЬКИЙ АВТОРИТЕТ

Заняття рекомендується провести як обговорення прочитаних заздалегідь слухачами робіт А.С. Макаренка «Книга для батьків» (розділ б) і «Лекції про виховання дітей» (розділи 1, 2).

Питання для обговорення:

1. Що таке батьківський авторитет?
2. Розкрийте особливості прояву справжнього батьківського авторитету.
3. А. Макаренко про суть і коріння справжнього батьківського авторитету, основи, на яких він ґрунтується.
4. Які особливості прояву фальшивого авторитету батьків?. Характеристика А. Макаренко видів фальшивого авторитету.
5. А. Макаренко про згубний вплив фальшивого авторитету на формування особистості дитини, встановлення правильних взаємовідносин батьків і дітей.
6. На семінарі доцільно проаналізувати 1 – 2 (за вибором) ситуації із збірника: Педагогічні задачі і завдання для батьків. К., 1989. Розділ «Батьки як вихователі». С. 162, 163, 175, 184.
7. Ознайомтесь з книгою Б. Нікітіна і Л. Нікітіної «Ми, наші діти й онуки», випишіть 4-5 міркувань авторів, які, на ваш погляд, є оригінальними. Проаналізуйте помилки сімейного виховання Б. Нікітіна і Л. Нікітіної.
8. Складіть доповідь-бесіду на тему «Батьківський авторитет»

СЕМІНАР № 2.

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ДИТИНИ

Питання для обговорення:

1. Поняття про культуру мовлення.
2. Проблеми и форми ділового спілкування. Літературна і не літературна мова.
3. Характеристика жаргону.
4. Поняття про сленг, як явище сучасної лінгвістики
5. Шляхи виникнення сленгу.
6. Аналіз мови сучасних школярів, їх батьків, вчителів, друкованих видань, інтернетматеріалів, телевізійної інформації.
7. Шляхи підвищення культури мовлення.

СЕМІНАР № 3.

ПРОГРАМА ТА МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СІМ'Ї

Питання для обговорення:

1. Діагностика виховання в сучасній сім'ї.
2. Програма та методика вивчення сім'ї
  - ✓ Ознайомлення з умовами життя сім'ї, її психологічним кліматом, особливостями поведінки дитини в сім'ї.
  - ✓ Визначення рівня педагогічної культури батьків.
  - ✓ Виявлення труднощів, що їх відчують батьки.
  - ✓ Виявлення позитивного досвіду сімейного виховання з метою його поширення.
3. Здійснення колективного, диференційованого та індивідуального педагогічного впливу на батьків на основі ретельного аналізу.

5. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичні заняття передбачають розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень освітнього компонента та мають на меті

формування і відпрацювання вмій і навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального та групового виконання завдань.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	2	3
1	Практична робота № 1. Організація і проведення батьківських зборів	2
2	Практична робота № 2. Розробка методичного проєкту «Інформаційний супровід сім'ї як спосіб розвитку партнерства в освітньому процесі»	2
Усього годин:		4

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота передбачає виконання запланованих та надісланих викладачу робіт, що виконанні здобувачами вищої освіти самостійно під методичним керівництвом викладача.

№ з/п	Тема	Завдання для самостійної підготовки
1	2	3
Змістовий модуль № 1.		
Сутність взаємодії сучасної сім'ї та школи.		
1.	Сутність взаємодії сучасної сім'ї та школи. Правові основи сімейного виховання. (2 год)	Підготувати доповідь про нормативно-правові акти з питань захисту прав дитини Розробити зміст консультацій для батьків з проблеми правові основи сімейного виховання
2.	Вплив відносини в сім'ї на розвиток дитини, її характер, поведінкові реакції. (4 год)	Проаналізувати роботу А.С. Макаренка «Книга для батьків». Написати есе за її змістом
3	Основні напрямки організації співпраці вчителя з батьками. (2 год)	Створити авторський журнал для батьків
Змістовий модуль № 2.		
Методика організації і реалізації педагогічної взаємодії з батьками		
4	Форми і методи взаємодії педагогів та батьків. (2 год)	Запропонувати власну систему педагогічної просвіти батьків. Скласти план роботи з батьками на рік.

1	2	3
5	Методика організації і проведення батьківських зборів, педагогічних практикумів. Підготовка, організація і проведення батьківських зборів (4 год)	1. Підготовка реферату за темою «Нетрадиційні форми роботи з батьками: рольові ігри, тренінгові технології; залучення батьків до організації і проведення святкових та вихідних днів, вільного часу, свят, участі у конкурсах, олімпіадах, проєктній та дослідницькій діяльності школярів»
		2. Розробіть сценарій нетрадиційної форми взаємодії класного керівника з батьками
6	Організація і проведення батьківських зборів (2 год)	Підготовка наочності для проведення «університету педагогічних знань». за сучасними проблемами виховання дитини: мобільні телефони, комп'ютер, телевізійні передачі, якість харчових продуктів в раціоні дитини.
7	Розробка методичного проєкту «Інформаційний супровід сім'ї як спосіб розвитку партнерства в освітньому процесі» (4 год)	Здійснити розробку методичного проєкту «Інформаційний супровід сім'ї як спосіб розвитку партнерства в освітньому процесі» .

Самостійна робота здобувача освіти є видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Метою самостійної роботи є вироблення здобувачами вищої освіти навичок і вміння працювати з літературою, винаходити головні, стрижневі аспекти проблем, що потребують осмислення, здатності визначати свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її доводити.

Предметом самостійної роботи здобувачів освіти є опрацювання ними як окремих тем програми курсу в цілому, так і деяких розділів тем, написання рефератів, підготовка реферативних матеріалів по актуальних темах освітнього компонента.

8. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Не передбачено.

Індивідуально-консультативна робота проводиться згідно з графіком протягом семестру

9. МЕТОДИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

Методи навчання: пояснення, бесіда, ілюстрація, демонстрація, спостереження, інструктаж, тренінги, практична робота, вправи з розв'язування педагогічних ситуацій та завдань тощо.

Форми організації навчання: лекції, семінарські та практичні заняття.

10. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Методи контролю: опитування, перевірка конспектів, поточне тестування, перевірка практичного виконання домашнього завдання, підсумкове тестування, залік.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінювання роботи здобувачів освіти на заняттях відбувається з урахуванням «Порядку оцінювання здобутих компетентностей здобувачів освіти відповідно до вимог кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу».

Розподіл балів відбувається так:

Змістовні модулі оцінюються за 100-бальною системою. Оцінювання академічних успіхів здобувачів освіти з спецкурсу здійснюється за такими критеріями:

Семінарські заняття та самостійні роботи								Сума	залік	
Змістовий модуль 1 (50 балів)				Змістовий модуль 2 (50 б)						
Семінари	№1	№2	№3	№4	№5	№6		100	100	
	10б	10б	10б							
Практичні заняття				№1	№2			100	100	
				10б	10б					
СРС	№1	№2	№3	№4	№5	№6	№7	№8		
	5б	5б	5б	5б	5б	5б	5б	5б		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Сума балів за всі види навчальної діяльності за 100-бальною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	задовільно
60 – 63	E	
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням освітнього компонента

Критерії оцінювання

За загальною ECST	Оцінка за національною шкалою	Оцінка в балах	Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти
A	відмінно	90 – 100	Відповідь характеризується повнотою, глибокими, системними знаннями. Під час викладення матеріалу студент використовує знання із суміжних освітніх компонентів, володіє сучасними досягненнями навчання, має свідоме ставлення до самоосвіти та самовдосконалення. Викладення матеріалу відбувається на творчому рівні.
B	дуже добре	82 – 89	Відповідь характеризується повнотою, глибокими, системними знаннями, вільним використанням прикладів сучасних досягнень методики навчання та розкриттям методичних засад різних форм та методів викладання. Викладення матеріалу відбувається на продуктивному рівні.
C	добре	74 – 81	Відповідь характеризується повнотою засвоєння теоретичного матеріалу. Знання студента є достатніми для розкриття питання, він вільно користується термінологією, може розкрити методичні засади викладання дисциплін у початковій школі. Допущені огріхи та помилки виправляє самостійно.
D	задовільно	64 – 73	Відповідь характеризується повнотою засвоєння теоретичного матеріалу. Студент відтворює основний матеріал за поданою викладачем схемою відповіді, засвоєні знання не може самостійно пов'язати із практичною діяльністю.
E	достатньо	60 – 63	Відповідь характеризується фрагментарністю, неповнотою засвоєння теоретичного матеріалу. Викладення матеріалу відбувається з численними огріхами та порушенням логіки тільки на репродуктивному рівні.
FX	незадовільно з можливістю повторного складання	35 – 59	має фрагментарні знання з усього курсу. Не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований. Не вміє викласти програмний матеріал. Мова невиразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змоги оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання
F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням освітнього компонента	0 – 34	Здобувач повністю не знає програмного матеріалу, не працював в аудиторії з викладачем або самостійно

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Методичні розробки до проведення лекцій, методичні розробки до проведення практичних та семінарських занять, комплекс завдань для самостійної роботи, ілюстративні матеріали, мультимедійне забезпечення до проведення лекційних, семінарських та практичних занять.

13. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

9. Бугакова О. В. Інноваційні форми та методи організації взаємодії педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками: метод. рекомендації. Х.: Стиль-Издат, 2016. 88 с.

10. Бугакова О. В. Теоретичні основи організації взаємодії педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками: метод. рекомендації. Х.: Стиль-Издат, 2015. 82 с.

11. Бугакова О. В. Технологія організації взаємодії педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2018. 20 с.

12. Бугакова О. В. Формування освітнього простору нової української школи шляхом організації взаємодії педагогічного колективу та батьків. Педагогічний альманах. Херсон: КВНЗ ХАНО, 2018. Вип. 37. С.55–60.

13. Кузнецова О. В., Упатова І. П. Активні та інтерактивні моделі навчання і виховання : метод. посібник. Харків : ННЦ ХГПІ, 2009. 45 с.

14. Упатова І. П. Методична підготовка майбутніх учителів : теорія і практик : монографія. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 402 с.

15. Нова українська школа: порадник для вчителя / За заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2018. 160 с.

16. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид. допов. і перероб. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

17. Бугакова О. В. Технологія організації взаємодії педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками: теоретичний аспект. Педагогіка та психологія. Х: ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. Вип.59. С. 3–12. URL: <http://oaji.net/articles/2017/1054-1529577551.pdf>
18. Батьківські збори. 1-4 класи / упорядник М. О. Володарська. Харків : Ранок-НТ, 2007. 176 с. (Скарбничка вчителя початкової школи).
19. Використання ІКТ-тренінгів у квазіпрофесійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи : практикум для здобувачів освітнього рівня бакалавр спеціальності 013 Початкова освіта / уклад. : А. С. Дрокіна, І. П. Упатова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2020. 67 с.
20. Горбач І. Підготовка майбутнього вчителя до роботи з батьками. *Рідна школа*. №2. 2000. С.71 – 73.
21. Калмиков Г. Про діяльність сім'ї та школи. *Початкова школа*. 2001. № 9. С.18 – 22.
22. Калошин В. Ф. Шкідливі батьківські переконання. *Виховна робота в школі*. 2014. № 6. С.8 – 15.
23. Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ: Радянська школа, 1980. 330 с.
24. Потоцька Т. Ф. Підготовка майбутніх вчителів до методичної творчості. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету* (Педагогічні науки). Бердянськ : БДПУ, 2007. № 1. С. 179–184.
25. Рибальченко І. М. Вас призначили класним керівником. Харків, Основа, 2007. 192 с.
26. Рибальченко І. М. Взаємодія з батьками. Харків, Основа. 2007. 208 с.
27. Сухар В. Л. Традиції у спілкуванні з батьками учнів. Харків : Ранок-НТ. 2007. 176 с.
28. Сухомлинский В. А. Сто советов учителю. К.: Радянська школа, 1984. 254 с.

29. Сухомлинський В. О. Мікроклімат вашого дому. Вибр. Твори в 5-ти томах. Т.5. К., 1977.

30. Шульга А. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до роботи з батьками молодших школярів з неповних сімей : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Чернівці., 2017. 293 с.

31. Bugakova O., Peretiaha L. Technology of developing pedagogical culture of parents. Nauka i studia. №5(185). Przemyśl, 2018. P. 46–60.

Електронні інформаційні ресурси

№ з/п	Найменування ресурсу	Адреса ресурсу
1	Наукова періодика України	http://journals.urau.ua/ .
2	Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського	http://www.nbuv.gov.ua/ .
3	Сайт бібліотеки КЗ «ХГПА» ХОР	https://cutt.ly/oWnt171 .
4	Цифровий репозиторій КЗ «ХГПА» ХОР	http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/ .

Політика курсу

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Лекційні заняття не відпрацьовуються, проте опанування лекційного матеріалу є обов'язковим. Якщо здобувачем освіти пропущено понад 50 % лекційних занять, допуск до складання модульного контролю буде надано лише після тестування або співбесіди з викладачем за темами, що не були засвоєні. Практичні, семінарські та перевірочні роботи мають бути виконані в повному обсязі.

Роботи, які здаються з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчий бал (75 % від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Роботи, що виконані з порушенням академічної доброчесності – не оцінюються і підлягають перескладанню!

Перескладання усіх видів обов'язкових робіт здійснюється з дозволу викладача за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний) або у випадках неуспішного складання роботи.

Політика щодо відвідування. Відвідування лекційних занять не обов'язкове, але є обов'язковим знання лекційного матеріалу. Відвідування практично-семінарських занять (включно он-лайн занять) є обов'язковим. Відпрацювання пропущених із поважної причини занять здійснюється під час індивідуальних занять або дистанційно згідно з графіком консультацій викладача.

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, оформлення індивідуального плану) освітній процес може здійснюватися за індивідуальною траєкторією (за погодженням із деканом факультету).

Політика щодо академічної доброчесності. Політика академічної доброчесності реалізується на підставі ст. 42 Закону України «Про освіту», ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», Кодексу академічної доброчесності Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Академічна доброчесність передбачає сумлінне і вчасне виконання обов'язків здобувача освіти, зокрема відвідування аудиторних занять, дотримання графіків і дедлайнів навчального плану та програми, толерантне й шанобливе ставлення до всіх учасників освітнього процесу.

Проявами порушення морально-етичних принципів поведінки учасників освітнього процесу є списування, у тому числі через посередництво мобільного Інтернету, використання у власній праці чужих матеріалів без посилань, представлення як своїх здобутків матеріалів, узятих з Інтернету.

Відпрацювання пропущених із поважної причини занять здійснюється здобувачем освіти або самостійно, або в ході індивідуальних занять згідно з графіком консультацій викладача, або дистанційно.

3.3. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра»

У контексті наукового дослідження, із метою ефективної організації взаємодії школи та сім'ї школярів, задля формування і виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, розроблено й запропоновано авторську програму освітнього компонента «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра».

Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра»

Робочу програму вибіркового освітнього компонента розроблено відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта».

1. ОПИС ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, рівень вищої освіти	Характеристика освітнього компонента	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Вибірковий	
Модулів – 1	Спеціальність 013 «Початкова освіта»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		4-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин – 90		7-й	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи здобувача освіти – 3	Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський)	28 год.	–
		Семінарські	
		24 год.	–
		Самостійна робота	
		38 год.	–
		Індивідуальні завдання: год.	
	Вид контролю: –		

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Програма освітнього компонента «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра» складена відповідно до освітньої програми підготовки бакалавра, галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 013 Початкова освіта.

Мета освітнього компонента – спрямована на виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, шляхом отримання знань, як складової частини, професійної компетентності, покладених в основу успішної педагогічної діяльності, формування вмінь, навичок, що дозволяють вирішувати різні професійно-педагогічні завдання при взаємодії із сім'єю молодшого школяра.

Завдання освітнього компонента:

- сформувати в здобувачів вищої освіти відповідальне ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра;
- ознайомити здобувачів вищої освіти з основними формами роботи вчителя початкової школи з батьками;
- ознайомити здобувачів із шляхами взаємодії з сім'єю молодшого школяра та в режимі тренінгових занять сформувати практичні навички;
- розглянути шляхи та засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків;
- сформувати у здобувачів вищої освіти навиків взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання.

Очікувані результати

Результати навчання: здатність відповідально, цілеспрямовано та ефективно взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра; використовувати різноманітні форми, методи та засоби при взаємодії із сім'єю молодшого школяра; раціонально планувати та здійснювати педагогічну взаємодію з батьками; забезпечувати формування умінь і навичок самоосвітньої діяльності

щодо питань взаємодії сім'ї та школи; аналізувати результати власних дій, власні професійні якості та вміння.

Вивчення освітнього компонента спрямоване на формування таких *компетентностей*:

1. Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії (*ІК*).

2. Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-3. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК-4. Здатність працювати в команді, до міжособистісної взаємодії, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня.

ЗК-5. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-7. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

ЗК-8. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК-9. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості.

ЗК-10. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей до досягнення спільної мети.

3. Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК-2. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними, в професійній діяльності.

СК-4. Здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання та організувати їхню пізнавальну діяльність.

СК-5. Здатність до проектування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти.

СК-6. Здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій.

СК-7. Здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної.

СК-8. Здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

СК-10. Здатність до професійно-педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі.

СК-12. Здатність доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, власний досвід та аргументувати їх на засадах партнерської взаємодії в умовах початкової школи.

СК-14. Здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси.

СК-17. Здатність працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами.

СК-18. Здатність здійснювати профілактично-просвітницьку роботу з учнями та іншими учасниками освітнього процесу щодо безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни.

СК-19. Здатність визначати умови та ресурси професійного розвитку впродовж життя.

Вивчення освітнього компонента спрямоване на досягнення таких *програмних результатів (ПР) навчання:*

ПР-01. Організувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування з молодшими школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

ПР-02. Управляти складною професійною діяльністю та проектами в умовах початкової школи, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.

ПР-03. Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в початковій школі.

ПР-08. Організувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу початкової школи, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.

ПР-09. Планувати та організовувати освітній процес у початковій школі, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів початкової школи.

ПР-13. Організовувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно, проєктувати навчальні осередки у класі спільно з молодшими школярами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу.

ПР-15. Здійснювати профілактичні заходи щодо збереження життя та фізичного й психічного здоров'я здобувачів початкової освіти, надавати їм домедичну допомогу (за потреби), планувати та реалізовувати заходи щодо попередження і протидії булінгу та різних проявів насильства чи будь-якої з форм дискримінації серед учнів початкової школи й інших учасників освітнього процесу.

ПР-16. Використовувати основні техніки спілкування з дорослими людьми, різні форми та засоби комунікації з батьками, колегами, іншими фахівцями з метою підтримки здобувачів у освітньому процесі початкової школи, керувати педагогічним і професійним розвитком осіб та груп.

ПР-17. Здатність до надання батькам (особам, що їх замінюють) порад і рекомендацій щодо підтримки навчальної діяльності учня за межами закладу освіти.

ПР-20. Здатність здійснювати злагоджену роботу на основі командного підходу орієнтованого на результат, з урахуванням суспільних, державних і освітніх запитів.

У результаті засвоєння вибіркового освітнього компонента **«Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра»** здобувачі вищої освіти повинні *знати*:

– основні нормативно-правові законодавчі документи, що регламентують діяльність закладів загальної середньої освіти, а також регламентують важливість та специфіку взаємодії школи із сім'ями учнів;

– особливості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи;

– вимоги до педагогічної майстерності сучасного вчителя початкової школи;

– зміст понять «виховання», «відповідальність», «відповідальне ставлення», «взаємодія», «взаємодія з сім'єю молодшого школяра»;

– завдання, основні принципи, зміст і напрями сімейного виховання; типологію сучасних сімей; основні засади педагогіки партнерства як складової концепції Нова українська школа; основні принципи реалізації педагогіки партнерства з батьками;

– зміст, мету, специфіку, функції та основні форми взаємодії школи та сім'ї; міжнародний досвід взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів; шляхи взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання.

На підставі перелічених знань із курсу здобувач вищої освіти мусить *уміти*:

– цілеспрямовано та ефективно взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра;

– креативно мислити, відповідально ставитися до взаємодії з сім'єю молодшого школяра;

– використовувати різноманітні форми, методи та засоби при взаємодії із сім'єю молодшого школяра;

- раціонально планувати та здійснювати педагогічну взаємодію із батьками;
- здійснювати самоаналіз професійної діяльності, самооцінювання здатності до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, контроль процесу її досягнення;
- аналізувати результати власних дій, власні професійні якості та вміння.

3. ПРОГРАМА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Взаємодія сім'ї та школи як педагогічна проблема

Тема 1. Основні завдання та зміст курсу «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра». Механізм важливості забезпечення взаємодії сім'ї та школи у міжнародних та національних документах.

Тема 2. Місце і роль сім'ї у вихованні дитини. Сім'я як соціальний інститут суспільного розвитку особистості молодшого школяра. Сім'я і школа – головні осередки виховання дитини. Взаємодія вчителя та батьків у досягненні спільних виховних цілей.

Тема 3. Завдання, основні принципи, зміст і напрями сімейного виховання. Умови ефективності виховання дітей у сім'ї та помилки, яких найчастіше припускаються батьки у сімейному вихованні. Умови ефективності взаємодії вчителя та батьків.

Тема 4. Типологія сучасних сімей. Класифікація та основні ознаки сучасних сімей. Структура та характеристика сучасної сім'ї, її основні функції у вихованні дитини.

Тема 5. Педагогіка партнерства як складова концепції Нова українська школа. Основні принципи реалізації педагогіки партнерства з батьками. Спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Шляхи успішної комунікації з батьками молодших школярів за Концепцією НУШ.

Тема 6. Міжнародний досвід взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів: Фінляндія, Норвегія, Канада, США, Японія, Німеччина, Британія, Франція, Італія.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Робота вчителя з батьками учнів

Тема 7. Вчитель – класний керівник. Робота класного керівника. Завдання і функції класного керівника. Планування роботи класного керівника. Вимоги до сучасного класного керівника.

Тема 8. Відповідальність як важлива риса вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів. Зміст понять «відповідальність», «відповідальне ставлення», «взаємодія» у спільній виховній роботі вчителя з батьками учнів.

Тема 9. Формування педагогічної культури батьків. Суть та структура педагогічної культури батьків. Вимоги до батьків як вихователів. Педагогічне просвітництво батьків. Шляхи і засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків.

Тема 10. Партнерська взаємодія учителів та батьків як основа ефективного упровадження інклюзивного навчання. Співпраця вчителів та батьків дітей з особливими освітніми потребами. Ключові механізми взаємодії сім'ї та школи в інклюзивному просторі ЗЗСО. Форми взаємодії вчителів та батьків у вихованні дітей із особливими освітніми потребами.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

Основні форми роботи вчителя з батьками учнів

Тема 11. Класні батьківські збори. Методичні рекомендації до проведення класних батьківських зборів. Етапи підготовки, організація та проведення класних батьківських зборів.

Тема 12. Індивідуальні зустрічі з батьками. Підготовка, розташування, зміст і результати індивідуальних зустрічей із батьками. Листування з батьками. Запрошення батьків до школи. Батьківська кімната. Психолого-педагогічної консультації батьків. Робота з активом батьків.

Тема 13. Конференції, педагогічні лекторії, вечори запитань та відповідей, дискусійні кафе, майстер-класи, флешмоб-буккросинг як провідні форми роботи для обміну досвідом у вихованні дітей.

Тема 14. Святкові заходи для батьків. Організація та проведення святкових заходів.

Тема 15. Виховні години для батьків. Організація та проведення вихованих годин.

Тема 16. Шляхи взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання. Діджиталізація. Спеціальні сервіси для налагодженої комунікації вчителя із батьками молодших школярів.

4. СТРУКТУРА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма								заочна форма					
	усього	у тому числі						усього	у тому числі					
		л	с/п	лаб	інд	с.р.	мкр		л	с/п	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	
Змістовий модуль 1.														
Взаємодія сім'ї та школи як педагогічна проблема														
Тема 1. Основні завдання та зміст курсу «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра».	2	2												
Тема 2. Місце і роль сім'ї у вихованні дитини.	7	2	2			3								
Тема 3. Завдання, основні принципи, зміст і напрями сімейного виховання.	6	2	2			2								
Тема 4. Типологія сучасних сімей.	5	2				3								
Тема 5. Педагогіка партнерства як складова концепції Нова українська школа.	4	2				2								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Тема 6. Міжнародний досвід взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів: Фінляндія, Норвегія, Канада, США, Японія, Німеччина, Британія, Франція, Італія.	7	2	2			3							
Разом за змістовим модулем 1	31	12	6			13							
Змістовий модуль 2.													
Робота вчителя з батьками учнів													
Тема 7. Вчитель – класний керівник.	4	2				2							
Тема 8. Відповідальність як важлива риса вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів.	4	2				2							
Тема 9. Формування педагогічної культури батьків.	4	2				2							
Тема 10. Партнерська взаємодія учителів та батьків як основа ефективного упровадження інклюзивного навчання.	6	2	2			2							
Разом за змістовим модулем 2	18	8	2			8							
Змістовий модуль 3.													
Основні форми роботи вчителя з батьками учнів													
Тема 11. Класні батьківські збори.	7	2	2			3							
Тема 12. Індивідуальні зустрічі з батьками.	6	2	2			2							
Тема 13. Конференції, педагогічні лекторії, вечори запитань та відповідей, дискусійні кафе, майстер-класи, флешмоб-буккроссинг як провідні форми роботи для обміну досвідом у вихованні дітей.	7	2	2			3							
Тема 14. Святкові заходи для батьків.	7	2	2			3							
Тема 15. Виховні години для батьків.	7	2	2			3							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Тема 16. Шляхи взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання.	7	2	2			3							
Разом за змістовим модулем 3	41	12	12			17							
Усього годин на освітній компонент	90	32	20			38							

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення лекційних занять є розкриття основних положень із теми, надання систематизованих наукових знань із вибіркового освітнього компонента, системна та інтелектуальна наповненість фахових знань майбутніх учителів початкової школи про зміст, мету, специфіку, функції та форми взаємодії школи та сім'ї в умовах сьогодення.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1.	Основні завдання та зміст курсу «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра».	2
2.	Місце і роль сім'ї у вихованні дитини.	2
3.	Завдання, основні принципи, зміст і напрями сімейного виховання.	2
4.	Типологія сучасних сімей.	2
5.	Педагогіка партнерства як складова концепції Нова українська школа.	2
6.	Міжнародний досвід взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів: Фінляндія, Норвегія, Канада, США, Японія, Німеччина, Британія, Франція, Італія.	2
7.	Вчитель – класний керівник.	2
8.	Відповідальність як важлива риса вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів.	2
9.	Формування педагогічної культури батьків.	2
10.	Партнерська взаємодія учителів та батьків як основа ефективного упровадження інклюзивного навчання.	2
11.	Класні батьківські збори.	2
12.	Індивідуальні зустрічі з батьками.	2
13.	Конференції, педагогічні лекторії, вечори запитань та відповідей, дискусійні кафе, майстер-класи, флешмоб-буккроссинг як провідні форми роботи для обміну досвідом у вихованні дітей.	2
14.	Святкові заходи для батьків.	2
15.	Виховні години для батьків.	2
16.	Шляхи взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання.	2
Усього годин:		32

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення семінарських занять є сприяння поглибленому засвоєнню знань здобувачами вищої освіти найбільш складних і важливих питань взаємодії школи та сім'ї (місце і роль сім'ї у вихованні дитини; завдання, основні принципи, зміст і напрями сімейного виховання; міжнародний досвід взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів; партнерська взаємодія учителів та батьків як основа ефективного упровадження інклюзивного навчання; шляхи взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання); спонукання здобувачів освіти до групового / колективного творчого обговорення питань; активізування до самостійного вивчення й опрацювання наукової, методичної і практичної літератури; формування навичок самоорганізації і самоосвіти, самооцінювання здатності до взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	2	3
1.	Місце і роль сім'ї у вихованні дитини.	2
2.	Завдання, основні принципи, зміст і напрями сімейного виховання.	2
3.	Міжнародний досвід взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів: Фінляндія, Норвегія, Канада, США, Японія, Німеччина, Британія, Франція, Італія.	2
4.	Партнерська взаємодія учителів та батьків як основа ефективного упровадження інклюзивного навчання.	2
5.	Шляхи взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання.	2
Усього годин:		10

6. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення практичних занять є формування у здобувачів вищої освіти здатності цілеспрямовано та ефективно взаємодіяти з сім'єю молодшого школяра, а також використовувати різноманітні форми, методи та засоби при взаємодії із сім'єю молодшого школяра; раціонально планувати та здійснювати педагогічну взаємодію із батьками; сприяння розвитку в майбутніх учителів професійно-педагогічного, креативного

мислення, свідомості, відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, озброєння здобувачів вищої освіти не тільки сумою міцних теоретичних знань, а й умінням практично застосовувати ці знання на практиці; сприяння візуалізації і практичної реалізації педагогічної взаємодії з батьками.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	2	3
1.	Класні батьківські збори.	2
2.	Індивідуальні зустрічі з батьками.	2
3.	Конференції, педагогічні лекторії, вечори запитань та відповідей, дискусійні кафе, майстер-класи, флешмоб-буккроссинг як провідні форми роботи для обміну досвідом у вихованні дітей.	2
4.	Святкові заходи для батьків.	2
5.	Виховні години для батьків.	2
Усього годин:		10

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота передбачає виконання запланованих та надісланих викладачу робіт, що виконанні здобувачами вищої освіти самостійно під методичним керівництвом викладача.

Завдання для самостійної підготовки

№ з/п	Тема	Завдання для самостійної підготовки
1	2	3
Змістовий модуль 1.		
Взаємодія сім'ї та школи як педагогічна проблема		
1.	Місце і роль сім'ї у вихованні дитини.	<i>Завдання:</i> Здобувачам вищої освіти запропоновано проаналізувати найбільш актуальні проблеми виховання дітей у сім'ї, знайти шляхи їх розв'язання у вигляді написання есе на запропоновані теми, серед яких: 1. Батьківський авторитет – запорука успіху сімейного виховання. 2. Проблема обрання найпродуктивнішого стилю спілкування батьків з дітьми.

1	2	3
		<p>3. Скарбниця педагогічної мудрості В. Сухомлинського з питань сімейного виховання.</p> <p>4. Виховні можливості батьків у формуванні моральної культури своїх дітей.</p> <p>5. Шляхи ефективного трудового й економічного виховання в сім'ї.</p> <p>6. Шляхи формування естетичної культури дітей у сім'ї.</p> <p>7. Реалізація завдань фізичного виховання дітей у сім'ї.</p> <p>8. Ефективні шляхи взаємодії сім'ї та школи.</p>
2.	Завдання, основні принципи, зміст і напрями сімейного виховання.	<p><i>Завдання:</i> Зробити фішбоун «Співпраця сім'ї та школи як важлива умова всебічного і гармонійного розвитку дитини». Фішбоун – це графічний спосіб дослідження та визначення найбільш суттєвих причинно-наслідкових взаємозв'язків між чинниками (факторами) та наслідками в досліджуваній ситуації чи проблемі.</p>
3.	Типологія сучасних сімей.	<p><i>Завдання:</i> Створити інфографіку «Типологія сучасних батьків і врахування їхніх особливостей під час комунікації».</p> <p>Інфографіка – це графічний спосіб подання інформації, даних та знань, візуальне відображення даних, змістом якого є невелика за обсягом, але значуща й лаконічно оформлена інформація. Ознаками інфографіки є цілісність тексту й зображення; символізація позначуваного (спроможність передавати цілісний зміст через систему візуальних образів; декодованість складників (здатність аудиторії інтерпретувати інфографіку відповідно до авторського замислу); зовнішня привабливість у поєднанні з корисним інформаційним навантаженням.</p>
4.	Педагогіка партнерства як складова концепції Нова українська школа.	<p><i>Завдання:</i> Написати сторітелінг (Storytelling).</p> <p>Сторітелінг (story – історія; telling – розповідати) – це ефективний метод донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання повчальних історій з реальними або вигаданими персонажами з метою навчання та виховання, шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики.</p> <p>Орієнтовна структура сторітелінгу складалася із таких етапів: вступ; контент (наповнення, зміст); кульмінація; завершальний етап (висновки, резюме, поради та рекомендації, зворотний зв'язок).</p> <p>Серед запропонованих тем для створення сторітелінгу є такі: роль учителя початкової школи у взаємодії з батьками; створення сучасного освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти на засадах педагогіки партнерства; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками тощо.</p>

1	2	3
5.	Міжнародний досвід взаємодії школи та сім'ї у вихованні молодших школярів	<i>Завдання:</i> Проаналізувати специфіку взаємодії школи та сім'ї у провідних країнах світу (Фінляндія, Норвегія, Канада, США, Японія, Німеччина, Британія, Франція, Італія). Обрати одну із запропонованих країн та презентувати її досвід у даному напрямі роботи у вигляді відео-фільму або презентації.
Змістовий модуль 2. Робота вчителя з батьками учнів		
6.	Вчитель – класний керівник.	<i>Завдання:</i> Здобувачам вищої освіти запропоновано пройти курси та вебіари на онлайн-платформах Prometheus, EdEra та Всеосвіта, серед яких: «Онлайн-курс для вчителів початкової школи» тривалістю (60 год.); «Ефективні
		комунікації (soft skills) учителя з батьками» (30 год.); «Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти» (80 год.); «Недискримінаційний підхід у навчання» (32 год.); «Стартуємо до успішної школи» (цей курс є першим із циклу чотирьох курсів «30 кроків до нової української школи: навчаємо громадянина) (30 год.); вебіари
		«Фасилітація: взаємодія у форматі педагогіки партнерства» (2 год.); «Нестандартні батьківські збори та їх успішне проведення» (2 год.); «Співпраця фахівців та батьків дитини із особливими освітніми потребами: основні засади ефективної роботи» (2 год.).
7.	Відповідальність як важлива риса вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів.	<i>Завдання:</i> Створити ментальну карту «Відповідальність як важлива риса вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів». У ментальній карті навколо центральної ідеї мають бути зосереджені поняття, ідеї, теорії, елементи та їх характеристики, відображено семантичні або інші зв'язки між фрагментами інформації. Ментальна карта є узагальненим та систематизованим варіантом інформаційного матеріалу.
8.	Формування педагогічної культури батьків.	<i>Завдання:</i> Майбутнім учителям початкової школи було запропоновано взяти участь у флешмобі-буккросингу «Скарбничка вчителя: ефективні комунікації soft-skills учителя із батьками». В аудиторії відвели полицю для буккросингу, де кожен міг узяти книгу, яка сподобалася, та поділитися своїми виданнями з іншими читачами, адже головна ідея буккросингу – не позбутися книжки, а поділитися чимось дійсно цікавим. Здобувачам вищої освіти необхідно підібрати книги, навчальні посібники, підручники та ін., у яких зосереджують увагу читача на важливості взаємодії сім'ї та школи; формуванні педагогічної культури батьків; формуванні у здобувачів вищої освіти відповідального ставлення до роботи з батьками; формуванні ціннісного ставлення до професії вчителя та взаємодії з сім'єю молодшого школяра.

1	2	3
9.	Партнерська взаємодія учителів та батьків як основа ефективного упровадження інклюзивного навчання.	<i>Завдання:</i> Розробити ТОП-10 рекомендацій (та обґрунтувати кожен із запропонованих) для ефективної комунікації (soft-skills) учителя з батьками в умовах упровадження інклюзивного навчання.
Змістовий модуль 3. Основні форми роботи вчителя з батьками учнів		
10.	Класні батьківські збори.	<i>Завдання:</i> Розробити авторський план (розрахований на навчальний рік) проведення класних батьківських зборів, спрямованих на ефективну взаємодію з сім'єю молодшого школяра.
11.	Індивідуальні зустрічі з батьками.	<i>Завдання:</i> Розробка фрагменту бесіди вчителя з батьками молодших школярів під час відвідування їх удома. Здобувачі вищої освіти, що виступають в ролі класних керівників, мають визначити мету відвідування тієї чи іншої родини, скласти план бесіди з батьками, виробити для них рекомендації. Метою діалогу класного керівника з батьками учнів є вироблення спільного рішення щодо подальшої виховної роботи з дитиною.
12.	Конференції, педагогічні лекторії, вечори запитань та відповідей, дискусійні кафе, майстер-класи, флешмоб-буккроссинг як провідні форми роботи для обміну досвідом у вихованні дітей.	<i>Завдання:</i> Зробити інтелект-карту «Основні форми роботи класного керівника з батьками». Інтелект-карти (ментальні карти) – це зручна й ефективна техніка візуалізації мислення й альтернативного запису. Її можна застосовувати для створення нових ідей, фіксації ідей, аналізу й упорядкування інформації, вирішення творчих завдань, для проведення мозкового штурму, планування та розробки проєктів різної складності, тренування творчого мислення, креативності, розвитку творчої уяви тощо. Алгоритм складання інтелект-карт (ментальних карт): визначення теми інтелект-карти та вибір способу її створення; інформаційно-пошуковий етап; структурування навчальної інформації; кодування; створення шаблону інтелект-карти; наповнення інтелект-карти змістом; редагування та корекція; самоперевірка інтелект-карти відповідно до принципів її підготовки, критеріїв оцінювання.
13.	Святкові заходи для батьків.	<i>Завдання:</i> Скласти план-конспект проведення дискусійного кафе з батьками на одну із запропонованих тем («Спілкування батьків і дітей у сім'ях. Як його організувати? Де знайти час?»; «Проблеми сім'ї, пов'язані з розподілом сімейного бюджету, розподілом функцій»; «Труднощі об'єднання професійної та сімейної ролі жінки»; «Сучасний чоловік – батько в сім'ї»; «Неповна сім'я і діти»; «Вплив конфліктів між батьками на дитину» та ін.).
14.	Виховні години для батьків.	<i>Завдання:</i> Розробити виховну годину на одну із запропонованих тем, наприклад: «Усе про НУШ» (батькам не вистачає інформації, особливо візуальної, про нову систему, за якою навчаються сучасні школярі); «Вікові

1	2	3
		кризи дитини та як їх подолати»; «Організація робочого часу дитини та її відпочинку» та ін.
15.	Шляхи взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання.	<i>Завдання:</i> Розглянути дієві форми, методи та засоби взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання. Обрати одну із форм організації спільної виховної діяльності класного керівника та сім'ї за умов дистанційного навчання (наприклад: класні батьківські збори, індивідуальні консультації для батьків, листування з батьками тощо). Підібрати відповідне програмне забезпечення та скласти орієнтовний план проведення такої зустрічі. Розробити макет інформаційного сайту для батьків.

8. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Не передбачено.

Індивідуально-консультативна робота проводиться згідно з графіком протягом семестру

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Основні методи навчання, які використовуються під час проведення занять:

I. Пояснювально-ілюстративний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький.

II. Словесні, наочні, практичні.

III. Організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; контролю та самоконтролю у навчанні

Лекції, практичні та семінарські заняття, самостійна робота: виконання індивідуальних чи групових, самостійних, пошукових практичних завдань.

10. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

При вивченні здобувачами вищої освіти освітнього компонента передбачається поточний вид контролю. Поточний контроль здійснюється під

час проведення практичних та семінарських занять, а також у результаті співбесіди за окремими мікромодулями знань (темами). Застосовуються такі форми поточного контролю: усне опитування, перевірка практичних завдань, контрольні роботи, тести, перевірка завдань для самостійної роботи.

Форма підсумкового контролю: не передбачено.

Контроль знань у рамках освітнього компонента здійснюється з урахуванням бально-рейтингової системи. Педагогічний контроль здійснюється із використанням таких методів, як: індивідуальне опитування, виконання практичних та семінарських робіт, тощо.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Оцінювання роботи здобувачів вищої освіти на заняттях відбувається з урахуванням «Порядку оцінювання здобутих компетентностей здобувачів освіти відповідно до вимог кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу». Розподіл балів відбувається так:

Поточний контроль Контроль СРС									Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			Змістовий модуль 3			
Теми	Бали за поточний контроль	Бали за СРС	Теми	Бали за поточний контроль	Бали за СРС	Теми	Бали за поточний контроль	Бали за СРС	
Т 1			Т 7		4	Т 11	4		
Т 2	2	4	Т 8	4	4	Т 12	4		
Т 3	2	4	Т 9		4	Т 13	5		
Т 4		4	Т 10	5	7	Т 14	4		
Т 5	2	4				Т 15	5		
Т 6	4	6				Т 16	4		
Усього	Мах 32		Усього	Мах 28		Усього	Мах 40		

100

Додаткові бали здобувачі вищої освіти можуть отримати за участь у конкурсах, олімпіадах, проходження курсів тощо відповідно до критеріїв оцінювання результатів неформальної освіти.

Критерії оцінювання видів і форм неформальної освіти

Види та форми	Рівні	Критерії оцінювання	Кількість балів
Конкурс	Міжнародний	Участь	4
		Заохочення	6
		Перемога	10
	Національний	Участь	3
		Заохочення	5
		Перемога	8
На рівні академії	Участь	2	
	Заохочення	3	
	Перемога	5	
Курси, стажування, тренінг	Міжнародний	Сертифікат, посвідчення	10
	Національний	Сертифікат, посвідчення	8
Гуртки	Продуктивна участь	Публікації, доповіді, повідомлення тощо	5–10
	Пасивна участь	Відвідування та участь у обговоренні освітньо-наукових проблем	1–4

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	Сума балів за всі види навчальної діяльності за 100-бальною шкалою
A	5 (відмінно)	90–100
B	4 (добре)	82–89
C		74–81
D	3 (достатньо)	64–73
E	3 (задовільно)	60–63
FX	2 (незадовільно з можливістю повторного складання)	35–59
F	2 (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)	0–34

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розробки лекцій, практичних та семінарських занять; підручник; методичні посібники; практикум; Інтернет-ресурси.

13. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (із змінами, внесеними згідно із Законами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Концепція виховної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради : від 16 червня 2016 р. URL : http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/vyhovna/konceptsiya_vyhovna.pdf.

3. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лист. 1993 р. № 896. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>.

4. Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні : Постанова Президії Академії педагогічних наук України від 01.07.2004 N 1-7/6-98. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-98601-04#Text>.

5. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.

6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20170905#Text>.

7. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про державну підтримку сімей у вихованні дітей» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 груд. 2004 р. № 954-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/954-2004-%D1%80#Text>.

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

Навчальні підручники та посібники:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 т. Київ : Либідь, 2003. Т. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади. 342 с.

2. Богуш А. М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2008. 272 с.

3. Велитченко Л. К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. 355 с.

4. Волкова Н. П. Педагогіка : посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Академвидав, 2007. 616 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Євдокимов В. І., Пономарьова Г. Ф., Покроєва Л. Д., Хижняк В. В. Педагогічні завдання в системі професійної підготовки вчителя : навч. посібник / Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; Харків. гуманітар.-пед. ін-т ; Харків. обл. наук.-метод. ін-т безперервної освіти. Харків : ХОНМІБО, 2009. 216 с.
7. Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 664 с.
8. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка : у 3-х т. Т. 1 : Основи родинних взаємовідносин. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
9. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : монографія. Київ : Фенікс, 2009. 416 с.
10. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.
11. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посібник. Харків : «ОВС», 2002. 400 с.
12. Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ : Радянська школа, 1972. 336 с.
13. Максименко В. П. Дидактика : курс лекцій : навч. посібник. Хмельницький : ХмЦНП, 2013. 222 с.
14. Максимюк С. П. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Кондор, 2005. 667 с.
15. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навчально-методичний посібник. Львів : Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2012. 180 с.
16. Мельничук С. Г. Педагогіка (Теорія виховання) : навч. посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288 с.

17. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. 3-тє вид., допов. Київ : ВАТ «КДНК», 2001. 607 с.
18. Навчальні ігри з педагогіки : метод. посібник до практ. і семінар. занять / Л. О. Петриченко, О. О. Бабакіна, О. М. Акімова та ін. ; Комун. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2020. 108 с.
19. Нова українська школа : poradник для вчителя : навч. метод. посібник / під заг. ред. Н. М. Бібік Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
20. Новий тлумачний словник української мови : 42 000 слів : у 4 т. : для студ. вищ. та серед. навч. закл. / уклад. : В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 1998. Т. 2. 910 с.
21. Омеляненко В. Л., Кузьмінський А. І. Теорія і методика виховання (Навчально-методичний комплекс з педагогіки) : навч. посібник. Київ : Знання, 2008. 415 с.
22. Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї : стратегії, технології, моделі. Харків : Точка, 2007. 200 с.
23. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
24. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
25. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 280 с.
26. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.
27. Стельмахович М. Г. Українська родина. Київ, 1995. 32 с. (Спецвипуск журналу «Корисні поради»).
28. Стельмахович М. Г. Українське родинознавство. Івано-Франківськ, 1994. 54 с.

29. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / за наук. ред. О. Сухомлинської. Харків : Акта, 2012. 545 с.
30. Федорчук Е. І., Вонсович В. П., Конькова Т. І., Трішневська Г. Б., Федорчук В. В. Загальна педагогіка : модульне навчання : посіб. для студ. вищ. навч. закл. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. 328 с.
31. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. 560 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєнко Т. Ф. Концептуалізація соціально-педагогічних основ сучасного сімейного виховання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05, 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2017. 573 с.
2. Бєвзюк М. С. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до взаємодії з батьками в умовах інклюзивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2019. 267 с.
3. Буздуган О. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів педагогічної взаємодії з батьками учнів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний ун-т імені К. Д. Ушинського». Одеса, 2013. 267 с.
4. Кравченко Т. В. Взаємодія сім'ї та школи у вихованні дітей (1945-1991 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1993. 24 с.
5. Литвин В. А. Взаємодія школи та сім'ї у вихованні підростаючого покоління. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Вип. LXXX. Т. 2. С. 100–104.
6. Литвин В. А. Ключові механізми взаємодії сім'ї та школи в інклюзивному просторі ЗСО. *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration* : II International scientific conference. (Leipzig, October 25, 2019). Leipzig : Baltija Publishing. 2019. P. 127–130.

7. Литвин В. А. Особливості організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, Україна, 2-3 лют., 2018 р.). Київ : ГО «Київ. наук. орг. пед. та психол.», 2018. Ч. 1. С. 102–105.
8. Литвин В. А. Педагогіка партнерства як складова частина Концепції «Нова українська школа». *Інноваційна педагогіка* : наук. журнал. Одеса, 2018. Вип. 7. Т. 1. С. 151–155.
9. Литвин В. А. Педагогічний супровід зростання особистісно-професійної відповідальності майбутнього вчителя в освітньому середовищі ЗВО. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. пр. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 77. С. 133–137.
10. Литвин В. А. Педагогічні вимоги до батьків як вихователів. *Science, research, development. Pedagogy #2* : Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji (London, 27.02.2018). Warszawa : «Diamond trading tour», 2018. P. 76–79.
11. Литвин В. А. Ретроспективний аналіз дефініції понять «відповідальність» та «відповідальне ставлення». *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2020. Part 7. № 11 (63). P. 61–66.
12. Литвин В. А. Сім'я як соціальний інститут суспільного розвитку особистості молодшого школяра. *Modernization of educational system: world trends and national peculiarities* : International scientific conference. (February 23. 2018, Kaunas). Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P. 50–53.
13. Литвин В. А. Співпраця вчителів та батьків дітей з особливими освітніми потребами. *Створення інклюзивного простору закладу освіти в контексті розбудови суспільства рівних можливостей в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листоп. 2019 р.). Харків, 2019. С. 149–154.

14. Литвин В. А. Сучасні підходи в підготовці майбутніх учителів початкових класів до виховної діяльності. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених, аспірантів і студентів. (Ченстохова, Ужгород, Дрогобич, 29-30 берез. 2018 р.). Ченстохова ; Ужгород ; Дрогобич : Посвіт, 2018. С. 279–281.

15. Литвин В. А. Теоретико-методологічні підходи до організації виховання майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки. *Актуальні питання гуманітарних наук* : Міжвуз. зб. наук. праць молодих вчених / Дрогобицький держ. пед. ун-т імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. Вип. 34. Т. 3. С. 273–280.

16. Литвин В. А. Форми взаємодії вчителів та батьків у вихованні дітей із особливими освітніми потребами. *Les tendances actuelles de la mondialisation de la science mondiale* : collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale (3 avril, 2020). Monaco, Principauté de Monaco: Plateforme scientifique européenne, 2020. Vol. 2. P. 95–98.

17. Литвин В. А. Характеристика основних форм роботи майбутніх вчителів початкових класів із батьками. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26-27 січ., 2018 р.). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. Ч. 2. С. 10–14.

18. Литвин В. А. Характеристика сучасних підходів у вихованні у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 5* : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. пр. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 65. С. 55–60.

19. Литвин В. А. Шляхи взаємодії вчителів, батьків та учнів за умов дистанційного навчання. *Challenges in Science of Nowadays* : Proceedings of the

3rd International Scientific and Practical Conference (April 6-8, 2020). Washington, USA : EnDeavours Publisher, 2020. P. 104–109.

20. Литвин В. А. Шляхи і засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків. *Становлення і розвиток педагогіки* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16-17 лют. 2018 р.). Херсон : Молодий вчений, 2018. С. 140–142.

21. Мартиненко С. М. Педагогічна взаємодія вчителя початкових класів і батьків першокласників: у запитаннях і відповідях. *Початкова школа*. 2010. № 1. С. 20–22.

22. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 34 с.

23. Матвієнко О. В. Формування педагогічної культури батьків у процесі педагогічної взаємодії сім'ї та школи. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19(2). С. 6–15.

24. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 650 с.

25. Мацук М., Пилипчук І. Партнерство вчителя з батьками як підґрунтя становлення соціально успішної особистості молодшого школяра. *Початкова школа*. 2019. № 11. С. 46–50.

26. Міщенья О., Третяк О. Сутність професійно-педагогічної відповідальності майбутнього вчителя початкової школи. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3 (99). С. 122–127.

27. Назаренко Л. М. Сутність та особливості моделі родинно-шкільного виховного простору. *Виховна робота в школі*. 2005. № 3. С. 2–13.

28. Нич О. К. Д. Ушинський про родинне виховання. *Витоки педагогічної майстерності*. 2016. Вип. 18. С. 254–258.

29. Паніна С. Партнерські стосунки в системі «дитина-батьки-вчитель» як чинник гармонійного розвитку учнів. *Початкова школа*. 2018. № 9. С. 45–48.

30. Перепелюк І. Р. Організаційно-педагогічні умови партнерства дошкільного навчального закладу і сім'ї в Республіці Польща : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2018. 265 с.

31. Повалій Л. В. Взаємодоповнююча роль школи і сім'ї у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : зб. наук. праць. 2014. № 1(35). С. 401–410.

32. Пономарьова Г. Ф. Система виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Северодонецьк, 2016. 540 с.

33. Рашковська І. Психологічний супровід формування батьківсько-дитячих стосунків у початковій школі. *Початкова школа*. 2018. № 5. С. 46–48.

34. Синенко Т. Довіра до освіти починається з педагогіки партнерства. *Початкова школа*. 2019. № 12. С. 1–2.

35. Січко І. О. Взаємодія сім'ї і школи в контексті педагогічних ідей В. О. Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 10. С. 449–452.

36. Цуркан Т. Г. Формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2018. 340 с.

Електронні інформаційні ресурси

№ з/п	Найменування ресурсу	Адреса ресурсу
1	2	3
1	Міністерство освіти і науки України	http : // www.mon.gov. ua
2	Академія педагогічних наук України	http : //apsu.org.ua /ua/information/press/956784

1	2	3
3	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського	http://www.nbu.gov.ua
4	Державна освітянська бібліотека України	http://www.edu-ua.net/library
5	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка	http://korolenko.kharkiv.com
6	Нова українська школа	http://nus.org.ua
7	Бібліотека КЗ «ХГПА» ХОР	http://biblhgpa.jimdo.com
8	Підручники	http://pidruchniki.ua http://info-library.com.ua
9	Силабуси, програми, методичні рекомендації	https://www.ccsj.edu/syllabi/#sp https://www.ccsj.edu/syllabi/Spring2019/EDUC_342_Curriculum_Development_D_Greene.pdf https://www.ccsj.edu/syllabi/Spring2019/EDUC_494_Student_Teaching_Rodriguez.pdf https://www.jyu.fi/edupsy/fi/laitokset/kat https://www.bachelorsportal.com/search/#q=lv-bachelor di-294 https://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0007/74761/Hbsc_Forum_2007_Finland.pdf http://www.allianceforchildhood.eu/files/Improving_the_quality_of_Childhood_Vol_7/QOC%20V7%20CH06%20DEF%20WEB.pdf

Політика курсу

Політика академічної доброчесності. Академічна доброчесність передбачає сумлінне і вчасне виконання обов'язків здобувача освіти, зокрема відвідування аудиторних занять, дотримання графіків і дедлайнів навчального плану та програми, толерантне й шанобливе ставлення до всіх учасників освітнього процесу.

Проявами порушення морально-етичних принципів поведінки учасників освітнього процесу є списування, зокрема через посередництво мобільного Інтернету, використання у власній праці чужих матеріалів без посилань, представлення як своїх здобутків матеріалів, узятих з Інтернету.

Відпрацювання пропущених із поважної причини занять здійснюється здобувачем вищої освіти або самостійно, або під час індивідуальних занять згідно з графіком консультацій викладача, або дистанційно.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75 % від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання модулів відбувається з дозволу деканату.

3.4. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Формування гармонійних міжособистісних відносин особистості»

Одним із стратегічних напрямів формування високоморальних, високодуховних, високогуманних майбутніх учителів початкових класів, які здатні успішно встановлювати, підтримувати та розвивати гармонійні міжособистісні відносини у різних сферах життєдіяльності є включення вибіркового освітнього компонента до освітньої професійної програми спеціальності Початкова освіта. Так забезпечується оволодіння здобувачами вищої освіти вузькоспеціалізованих знань про гармонійні міжособистісні відносини, новітнього досвіду, формування інтегральної, загальних та фахових компетентностей.

З огляду на вищезазначене пропонуємо авторську розроблену програму вибіркового освітнього компонента «Формування гармонійних міжособистісних відносин особистості».

Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Формування гармонійних міжособистісних відносин особистості»

Робочу програму вибіркового освітнього компонента складено відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта».

1. ОПИС ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, рівень вищої освіти	Характеристика освітнього компонента
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Освітній компонент загального вибору
Модулів – 1	Спеціальність 013 Початкова освіта	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		2
Індивідуальне науково-дослідне завдання (назва)	Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський)	Семестр
		2-й
Загальна кількість годин для денної форми навчання – 90 год: <i>аудиторних</i> – 26 год. <i>самостійної роботи</i> – 64 год. Тижневих годин – 2 год.		Лекції
		14 год.
		Практично-семінарські
		12 год.
		Самостійна робота
		64 год.
		Індивідуальні завдання: - год.
Вид контролю:		
	залік	

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить: аудиторних занять – 29 %, самостійної роботи – 71 %.

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета освітнього компонента полягає у розкритті теоретичних і практичних концептуальних основ формування гармонійних міжособистісних відносин особистості, виробленні базових практичних умінь і навичок встановлення, підтримки та розвитку гармонійних міжособистісних відносин у рутинному житті, а також у сприянні вихованню світоглядної культури й активної життєвої позиції особистості у суспільстві та соціумі.

Основними завданнями є:

- *теоретичні:* висвітлити соціальну потребу у формуванні гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців; схарактеризувати базові поняття в рамках навчальної дисципліни: «відносини», «міжособистісні», «міжособистісні відносини», «гармонійні», «гармонійні міжособистісні відносини»; розкрити сутність, зміст та структуру гармонійних

міжособистісних відносин; висвітлити проблему крізь призму філософських, педагогічних, психологічних досліджень, а також, актуалізувати, розширити культурологічні, гуманітарні, історичні, естетичні знання;

- *практичні*: формувати уміння та навички критичного мислення; самопізнання та пізнання світу, інших людей; ціннісного, емпатійного ставлення до себе, суб'єктів взаємодії, практичної діяльності; об'єктивного оцінювання та самооцінювання; саморегуляції емоційних станів та поведінки; співробітництва, ефективного спілкування, гідної поведінки; конструктивного розв'язання конфліктних ситуації; сприяти набуттю досвіду майбутніми фахівцями прояву високодуховних, висококультурних, високоморальних, високогуманних якостей у ситуаціях міжособистісної взаємодії.

Компетентності й очікувані результати освітнього компонента.

Вивчення курсу спрямоване на формування таких *компетентностей*:

1. Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності, що передбачає застосування певних теоретичних положень та методів педагогіки, психології та окремих методик навчання й характеризуються комплексністю та невизначеністю умов (*ІК*).

2. Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків.

ЗК-4. Здатність спілкуватися державною мовою на офіційно-діловому рівні; володіти навичками нормативного літературного мовлення (його усною та писемною формою) в різних сферах комунікації. Здатність до розуміння чужих і продукування власних програм комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії з іншими мовленнєвими суб'єктами. Уміння володіти різновидами стилів мовленнєвого спілкування в ситуаціях запобігання та врегулювання конфліктів.

ЗК-5. Здатність активно, відповідально та ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства. Здатність орієнтуватися у проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, зокрема учнів початкової школи; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України.

ЗК-6. Здатність діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й дітьми на основі загальнолюдських та національних цінностей, норм суспільної моралі; дотримуватися принципів педагогічної етики (професійної етики вчителя початкової школи).

ЗК-7. Здатність застосовувати знання, пов'язані із соціальною структурою та національною специфікою суспільства, з особливостями соціальних ролей; здатність до орієнтування у соціальних ситуаціях, розуміння соціального контексту художніх творів. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо; спроможність ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища; наявність професійної позиції вчителя. Здатність до цінування та повага до різноманітності і мультикультурності; надання рівних можливостей учням різних національностей та різних розумових здібностей, толерантне ставлення до їхньої культурної спадщини, індивідуальних особливостей.

ЗК-8. Міжособистісної взаємодії. Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії; зокрема, здатність успішно взаємодіяти з керівництвом, колегами, учнями та їхніми батьками; володіння алгоритмами конструктивного вирішення педагогічних конфліктів. Здатність працювати в команді, здатність до співпраці, групової та кооперативної діяльності. Здатність бути критичним і самокритичним, наполегливим щодо поставлених завдань і взятих зобов'язань.

3. Фахові компетентності (ФК):

ФК-1. *Предметна компетентність.* Здатність до застосування знань, умінь і навичок із циклу професійно-наукових дисциплін, що є теоретичною основою побудови змісту освітніх галузей, визначених Держстандартом, задля усвідомлення їхньої реалізації в освітній галузі загалом, та окремих змістових лініях зокрема. Види предметних компетентностей: філологічна, математична, технологічна, природничо-наукова, мистецька.

ФК-4. *Методична компетентність.* Здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні методичні задачі під час навчання учнів освітніх галузей/змістових ліній, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти. Методична компетентність ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до проведення уроків за різними навчальними комплектами, що виявляється у сформованості системи дидактико-методичних знань і умінь із окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування та наявності емоційно-ціннісного ставлення до діяльності щодо навчання учнів предмету.

ФК-5. *Професійно-комунікативна компетентність.* Здатність актуалізовувати та застосовувати комунікативні знання, навички, вміння, настанови, стратегії й тактики комунікативної поведінки, здобутий досвід комунікативної діяльності, а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення в конкретних умовах педагогічної комунікативної діяльності з молодшими школярами, батьками, колегами. Складники професійно-комунікативної компетентності вчителя початкової школи: емоційна, вербально-логічна, інтерактивна, соціально-комунікативна, технічна, предметно-змістова.

Очікувані результати навчання з курсу відповідно до вимог освітньо-професійної програми. Вивчення освітнього компонента спрямоване на досягнення таких **програмних результатів навчання (ПРН):**

ПРН 1. За результатами засвоєння програми випускники набувають знання з основ гуманітарних та психолого-педагогічних дисциплін в об'ємі,

необхідному для рішення педагогічних, науково-методичних і організаційно-управлінських завдань.

ПРН 3. Здатність використовувати професійні знання й практичні уміння в діяльності вчителя початкових класів; знання про мету, завдання, форми, методи і засоби навчально-виховної роботи, особистість дитини, її фізичний, психічний, духовний і соціальний розвиток, теорію, методику і технології навчання й виховання молодших школярів.

ПРН 5. Здатність застосовувати набуті знання при розв'язанні педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань, планувати, організовувати і реалізовувати навчальні, розвивальні та виховні цілі у педагогічному процесі початкової освіти.

ПРН 7. Здатність володіти методами, формами, засобами різнобічного виховання, формування і розвитку особистості дитини та її соціалізації у сучасному суспільстві.

ПРН 9. Здатність систематично поповнювати педагогічні знання та впроваджувати їх у практику професійної діяльності, постійно удосконалювати комплексні педагогічні вміння.

ПРН 10. Володіння методичними прийомами формування в учнів наукових уявлень про природні та соціально-економічні явища і процеси; розвивати інтерес до вивчення начальних дисциплін, реалізувати індивідуально-персонізовану модель педагогічної взаємодії із батьками вихованців з метою цілісного педагогічного впливу на дитину; здатність аналізувати, узагальнювати і поширювати передовий педагогічний досвід, здійснювати психолого-педагогічний аналіз заходів та інновацій.

Очікувані результати освітнього компонента. За результатами вивчення освітнього компонента здобувачі освіти повинні *знати*:

– нормативно-правову базу, що засвідчує актуальність і необхідність виховання особистості в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти в дусі життєтворення, гармонійного співіснування у соціальному світі в цілому

та формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців педагогічної професії;

- становлення проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин у наукових дослідженнях філософів, психологів, культурологів, педагогів;

- протиріччя у формуванні гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців;

- поняттєво-категорійний апарат у межах спецкурсу;

- зміст та структуру гармонійних міжособистісних відносин особистості;

- перешкоди на шляху встановлення гармонійних міжособистісних відносин у життєдіяльності особистості;

- теоретико-практичні основи досягнення гармонії у міжособистісних відносинах;

За результатами вивчення освітнього компонента здобувачі вищої освіти повинні *уміти*:

- аналізувати нормативно-правові документи, що регулюють міжособистісні відносини у сучасному суспільстві;

- вільно оперувати поняттєво-категорійним апаратом;

- визначати змістові складові гармонійних міжособистісних відносин та характеризувати їх;

- установлювати взаємозв'язки між компонентами гармонійних міжособистісних відносин;

- орієнтуватися у потоці інформації, здійснювати ефективний пошук й критично оцінювати інформацію отриману з різних джерел;

- працювати з літературними джерелами: навчальною, спеціальною, науковою та довідковою літературою, Інтернет-ресурсами;

- виявляти ініціативу, творчість, генерувати нові ідеї;

- співпрацювати в команді, взаємодіяти на моральних, гуманних засадах;
- формулювати проблему у контексті порушеної проблематики, бачити проблемну ситуацію та знаходити оптимальні шляхи її вирішення;
- переконливо аргументувати власні судження та приймати обґрунтовані рішення;
- застосовувати отримані теоретичні знання у життєдіяльності, зокрема у професійній діяльності.

3. ПРОГРАМА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Гармонійні міжособистісні відносини як соціальна проблема сучасної людської цивілізації

Тема 1. Гармонійні міжособистісні відносини у сучасному суспільному вимірі.

Тема 2. Гармонійні міжособистісні відносини як наукова проблема. Характеристика базових понять.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Зміст і структура гармонійних міжособистісних відносин

Тема 3. Складові гармонійних міжособистісних відносин.

Тема 4. Теоретично-практичні основи формування мотиваційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.

Тема 5. Теоретично-практичні основи формування когнітивного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.

Тема 6. Теоретично-практичні основи формування афективного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.

Тема 7. Теоретично-практичні основи формування інтеракційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.

4. СТРУКТУРА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лекції	Практично-семинарські	СРС	ІНДЗ
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1.					
Гармонійні міжособистісні відносини як соціальна проблема сучасної людської цивілізації					
Тема 1. Гармонійні міжособистісні відносини у сучасному суспільному вимірі.	13	2	2	9	
Тема 2. Гармонійні міжособистісні відносини як наукова проблема. Характеристика базових понять.	13	2	2	9	
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	26	4	4	18	
Змістовий модуль 2.					
Зміст і структура гармонійних міжособистісних відносин					
Тема 3. Складові гармонійних міжособистісних відносин.	12	2		10	
Тема 4. Теоретично-практичні основи формування мотиваційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.	13	2	2	9	
Тема 5. Теоретично-практичні основи формування когнітивного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.	13	2	2	9	
Тема 6. Теоретично-практичні основи формування афективного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.	13	2	2	9	
Тема 7. Теоретично-практичні основи формування інтеракційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.	13	2	2	9	
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	64	10	8	46	
Усього годин на освітній компонент	90	14	12	64	

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення лекційних занять є розкриття теоретично-практичних основ тем, формування системи цілісних знань із освітнього компонента, висвітлення суті, структури, змісту гармонійних міжособистісних відносин, сконцентрувати увагу на найбільш складних і вузлових питаннях, теоретичних і практичних засадах.

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ / ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення практично-семінарських занять є сприяння засвоєнню здобувачами вищої освіти теоретичної інформації, що визначається змістом освітнього компонента; активізація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів; залучення особистостей до аналітично-пошукової роботи; формування умінь і навичок практичного застосування здобутих теоретичних знань в межах вивчення теми, самоорганізації; формування академічних навичок: здатності до ефективного спілкування, співпраці, асертивної поведінки; стимулювання здобувачів вищої освіти до саморозвитку, самоосвіти та самовиховання.

№ з/п	Назва теми	К-сть годин
1	2	3
1.	Аналіз нормативних документів, що висвітлюють положення гармонійного співіснування у соціальному світі та формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців <i>(до лекційного заняття № 1)</i>	2
2.	Суть гармонійних міжособистісних відносин <i>(до лекційного заняття № 2)</i>	2
3.	Зміст гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців. Формування мотиваційного компонента гармонійних міжособистісних відносин <i>(до лекційного заняття № 3, №4)</i>	2
4.	Формування когнітивного компонента гармонійних міжособистісних відносин <i>(до лекційного заняття № 5)</i>	2
5.	Формування афективного компонента гармонійних міжособистісних відносин <i>(до лекційного заняття № 6)</i>	2
6.	Формування інтеракційного компонента гармонійних міжособистісних відносин <i>(до лекційного заняття № 7)</i>	2
Усього годин		12

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота передбачає виконання запланованих та надісланих викладачу робіт, що виконанні здобувачами вищої освіти самостійно під методичним керівництвом викладача.

№ з/п	Тема	Завдання для самостійної підготовки
1	2	3
Змістовий модуль № 1. Гармонійні міжособистісні відносини як суспільна проблема сучасної людської цивілізації		
1.	Гармонійні міжособистісні відносини у сучасному суспільному вимірі	За допомогою методу «Fishbone Diagram» проаналізувати тему «Гармонійні міжособистісні відносини як суспільна проблема покоління Z» та зобразити у вигляді риб'ячого скелету: голова – тема; верхні кістки – причини, що гальмують встановлення гармонійних міжособистісних відносин, верхній плавник – факти; нижні кістки – шляхи подолання негативних причин з метою досягнення гармонії у міжособистісних відносинах, нижній плавник – результат (що це забезпечить), хвіст – висновки.
2.	Гармонійні міжособистісні відносини як наукова проблема. Характеристика базових понять	Написати есе, у якому було б відображено ваші думки стосовно особливостей міжособистісних відносин суспільства у далекому 2121 році.
Змістовий модуль № 2. Зміст і структура гармонійних міжособистісних відносин		
3.	Складові гармонійних міжособистісних відносин	<i>Завдання:</i> Створити ментальну карту «Гармонійні міжособистісні відносини». У ментальній карті навколо центральної ідеї мають бути зосереджені поняття, ідеї, теорії, елементи та їх характеристики, відображено семантичні або інші зв'язки між фрагментами інформації. Ментальна карта є узагальненим та систематизованим варіантом інформаційного матеріалу.
4.	Теоретично-практичні основи формування мотиваційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців	<i>Завдання:</i> Підготуватися до конкурсу мотиваторів «Без гармонії ніяке спілкування між людьми не має цінності». Робота має відповідати таким вимогам: оформлена у вигляді мотиватора: рамка, фото (малюнок/зображення) та мотивуюче гасло, які висвітлюють порушену проблему.
5.	Теоретично-практичні основи формування когнітивного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.	<i>Заздалегідь здобувачі освіти отримують ім'я одного з одногрупників.</i> <i>Завдання:</i> Створити міні-проект «Його/її ім'я залишу в таємниці» за алгоритмом: <ul style="list-style-type: none"> • вік особи; • громадянство; • соціальний статус у групі; • хобі; • риси характеру; • тип темпераменту;

1	2	3
		<ul style="list-style-type: none"> • три цікавих факти з його/ її життя; • те, що нас об'єднує; • цим ми різнимось; • професійні здібності; • персонаж, з яким він / вона асоціюється; • сильні сторони; <p>його/ її особисті недопрацювання тощо.</p>
6.	Теоретично-практичні основи формування афективного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.	<p><i>Завдання:</i> Створити інформаційно-ілюстративне короткометражне відео як трейлер до вивчення теми в межах одного із запропонованих напрямів у контексті проблеми гармонійних міжособистісних відносин:</p> <ul style="list-style-type: none"> • прояв емпатії; • позитивні емоції та почуття; • негативні емоційні реакції людей; • емоційно-позитивне ставлення до людини; • вольові якості особистості; • емоційно-вольова саморегуляція; • самооцінка особистості.
7.	Теоретично-практичні основи формування інтеракційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.	<p><i>Завдання:</i> Розробити кейсбук криголамів, дотримуючись алгоритму: титульний аркуш, вправи на знайомство, поетичні вітання, інтерактивні вітання, психологічне налаштування; поетичні руханки, інтерактивні руханки, відео-руханки, вправи на релаксацію, енерджайзери, вправи на завершення заняття, дня.</p>

8. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Не передбачено.

Індивідуально-консультативна робота проводиться згідно з графіком протягом семестру

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час *лекційних, практично-семінарських занять* використовуються словесні, наочні, практичні; пояснювальний, проблемний виклад, евристичний, пошуковий, дослідницький; аналітичний, синтетичний, індуктивний, дедуктивний методи; інтерактивні методи навчання, проєктні, кейс-технології; методи розвитку критичного мислення; технології дистанційного навчання й інші.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти передбачає використання дослідницько-пошукового, аналітико-синтетичного, проєктного, інтерактивних методів, методів розвитку критичного мислення.

10. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Контроль рівня опанування здобувачем вищої освіти змісту курсу визначається *Порядком оцінювання здобутих компетентностей здобувачів вищої освіти відповідно до вимог кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу.*

Методи контролю й оцінювання набутих теоретичних знань, сформованих практичних умінь і навичок здобувачів вищої освіти зі спецкурсу: метод усного і письмового контролю: опитування, тестовий контроль, метод практичної перевірки виконаних завдань, винесених на практичні роботи та самостійну підготовку, взаємне рецензування, самоконтроль і самооцінювання.

Форми контролю: поточний і підсумковий.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практично-семінарських занять та самостійної роботи здобувачів вищої освіти, що має на меті перевірку рівня підготовленості майбутнього фахівця до виконання певного виду діяльності. Поточний контроль реалізується у формі опитування, виконання різнопланових практико орієнтованих, творчих, аналітико-пошукових завдань, доповідей про результати виконання завдань, експрес-контролю тощо.

Завданням поточного контролю є перевірка розуміння та засвоєння матеріалу з конкретної теми, сформованих умінь і навичок самостійно опрацьовувати літературні джерела, осмисленості здобувачем вищої освіти змісту теми чи розділу, умінь публічно чи письмово представити певний матеріал.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання наприкінці спецкурсу у формі заліку.

Завданням підсумкового контролю є перевірка розуміння й усвідомлення здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо. Складання заліку здійснюється під час екзаменаційної сесії відповідно до затвердженого в установленому порядку розкладу.

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК) і підсумкового контролю знань (заліку).

Об'єктом оцінювання знань здобувачів вищої освіти є теоретично-практичне засвоєння програмного змісту спецкурсу під час лекційних занять, систематичність та активність роботи на практично-семінарських заняттях, виконання завдань для самостійного опрацювання, виконання перевірочних завдань.

Показниками засвоєння навчального матеріалу є сформовані теоретично-практичні знання про гармонійні міжособистісні відносини, вміння і навички аналізувати та критично оцінювати категорії і явища як у культурно-історичному, так і в соціокультурному контексті, здатність до роботи в команді на основі ефективного спілкування та співпраці, творчо підходити до виконання завдань.

Критеріями оцінки результатів опанування освітнього курсу «Формування гармонійних міжособистісних відносин» є *критерій факту* (що, в якому обсязі і на якому рівні засвоєно програмний матеріал) і *критерій діяльності* (які види діяльності, стратегії поведінки здобувач вищої освіти у зв'язку з отриманими знаннями обирає під час освітнього процесу).

Розподіл загальної кількості балів, форми проведення контрольних заходів і критерії оцінювання кожного виду діяльності доводяться до відома здобувачів вищої освіти на початку вивчення курсу та при постановці конкретних завдань.

Підсумкова оцінка визначається як сума балів за поточну навчальну діяльність під час вивчення курсу: роботу на практично-семінарських заняттях, виконання контрольних завдань та завдань для самостійної підготовки.

Загальна оцінка у випадку складання іспиту чи заліку (в даному випадку – заліку) визначається як сума підсумкової семестрової та залікової оцінок в балах: за національною, 100-бальною шкалою та шкалою ECTS. Зазначена оцінка заноситься до (залікової) відомості та індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Мета, завдання та очікувані результати курсу.
2. Гармонійні міжособистісні відносини у сучасному суспільному вимірі.
3. Нормативні документи, що засвідчують актуальність і необхідність гармонійного співіснування у соціальному світі в цілому та формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців педагогічної професії.
4. Теоретична база дослідження проблеми гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.
5. Семантичний аналіз конструктів «стосунки», «взаємини», «взаємовідносини», «відносини» в українській мові та науковій літературі.
6. Спільні та відмінні характеристики понять «стосунки», «взаємини», «взаємовідносини», «відносини».
7. Міжособистісні відносини як об'єкт вивчення психологічних наук.
8. Етимології конструкта «міжособистісні відносини».
9. Узагальнена класифікація міжособистісних відносин.
10. Механізм установаження міжособистісних відносин.
11. Гармонія як філософська категорія.
12. Контент-аналіз феномена «гармонія»
13. Поняття гармонії крізь призму екзистенціального підходу.
14. Погляд педагогів на проблему формування гармонійних міжособистісних відносин.

15. Гармонійні міжособистісні відносини як сталий термін.
16. Структура духовної культури та морально-естетичної культури здобувачів вищої освіти.
17. Структура емоційної культури.
18. Структура ціннісного ставлення до людини.
19. Структура міжособистісної взаємодії.
20. Структура міжособистісних відносин.
21. Структура міжособистісних відносин здобувачів-першокурсників.
22. Структура культури міжособистісних взаємин старших підлітків.
23. Структура гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.
24. Зміст компонентів гармонійних міжособистісних відносин особистості.
25. Характеристика мотиваційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.
26. Зміст когнітивного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.
27. Характеристика афективного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.
28. Змістові складові інтеракційного компонента гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців.
29. Перешкоди на шляху встановлення гармонійних міжособистісних відносин.
30. Шляхи формування гармонійних міжособистісних відносин.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ

Оцінювання роботи здобувачів освіти на заняттях відбувається з урахуванням «Порядку оцінювання здобутих компетентностей здобувачів освіти відповідно до вимог кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу». Розподіл балів відбувається так:

Поточний контроль (розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти)								Підсумковий бал (к=0,6)	Підсумковий контроль (залік) (к=0,4)
Види діяльності	Змістовий модуль № 1		Змістовий модуль № 2						
Теми	Т. 1	Т. 2	Т. 3	Т. 4	Т. 5	Т. 6	Т. 7		
Семінарсько-практичні заняття	7 б.	7 б.	–	7 б.	7 б.	7 б.	7 б.	100 балів	100 балів
Перевірочні завдання (тестування, письмові й усні відповіді)	5 б.		5 б.	5 б.	5 б.	5 б.	5 б.		
СРС	4 б.	4 б.	4 б.	4 б.	4 б.	4 б.	4 б.		
Усього: max – 27 балів			Усього: max – 73 бали						

Критерії оцінювання результатів неформальної освіти

Види та форми	Рівні	Критерії оцінювання	Кількість балів
Конкурс; Підготовка тез, статей	Міжнародний	Участь / Заохочення / Перемога	3
	Національний	Участь / Заохочення / Перемога	2
	На рівні академії	Участь / Заохочення / Перемога	1
Курси, стажування, тренінг	Міжнародний	Сертифікат / посвідчення	3
	Національний	Сертифікат / посвідчення	2
Гуртки	Продуктивна участь	Публікації / доповіді / повідомлення тощо	3
	Пасивна участь	Відвідування та участь в обговоренні освітньо-наукових проблем	1

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	5 (відмінно)
82–89	B	4 (добре)
74–81	C	
64–73	D	3 (задовільно)
60–63	E	
35–59	FX	2 (незадовільно з можливістю повторного складання)
0–34	F	2 (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Методичне забезпечення навчальної дисципліни «Формування гармонійних міжособистісних відносин»: робоча програма курсу, курс лекцій, розробки семінарсько-практичних занять, навчальний посібник «Формування гармонійних міжособистісних відносин особистості», практичний посібник «Буктренинг з формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців», практичний посібник «Криголами», рукопис дисертації, електронна бібліотека з рекомендованими джерелами наукової, навчальної, довідкової, періодичної літератури з курсу, ресурси мережі Internet, демонстраційний, дидактичний, роздатковий матеріали.

13. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА

1. Інструкція щодо врегулювання конфліктних ситуацій в освітньому процесі. *Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради*. Харків, 2020. URL : http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/instrukciya_konflikt.pdf.

2. Кодекс безпечного освітнього середовища Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. 2018. URL : <http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/kodeks.pdf>.

3. Концепція виховної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. 2016. URL : http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/vyhovna/konceptsiya_vyhovna.pdf.

4. Положення про організацію виховної роботи в академії. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2016. URL : http://www.hgpa.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/vyhovna/pologennya_vyhovna.pdf.

5. Положення про організацію освітнього процесу у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради та її структурних підрозділах. 2020. URL : <http://www.hgra.kharkov.com/wp-content/uploads/2019/normatyvni/osvitni%20proces.pdf>.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
7. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

Навчальні підручники та посібники:

1. Борзик О. Б. Буктренинг з формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців : практ. посібник / Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2021. 204 с.
2. Борзик О. Б. Формування гармонійних міжособистісних відносин особистості : спец. курс / Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2018. 56 с.
3. Євтух М. Б., Черкашина Т. В. Культура взаємин. Самопізнання : підручник. Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2008. Ч. 1. 228 с.
4. Сайтарлі І. А. Культура міжособистісних стосунків : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2007. 240 с.
5. Якса Н. В. Тезаурус з проблеми міжкультурної взаємодії : словник. Житомир : ЖДУ імені І. Франка, 2006. 164 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Борзик О. Б. Аспектний аналіз генези категорії «гармонія». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць* / гол.

ред. Г. П. Шевченко. Луганськ : Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2020. Вип. 4 (97). С. 25 – 37.

2. Борзик О. Б. Історико-педагогічний аналіз дефініції «толерантність». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Педагогіка, психологія, філософія* : зб. наук. праць / редкол. С. М. Ніколаєнко (відп. ред.) та ін. Київ : Міленіум, 2017. Вип. 277. С. 13 – 18.

3. Борзик О. Б. Причини виникнення та шляхи попередження міжособистісних конфліктів учасників освітнього процесу закладів вищої освіти. *Педагогіка здоров'я* : зб. наук. праць VIII Всеукр. наук-практ. конф. (м. Харків, 18 – 19 трав. 2018 р.). Харків, 2018. С. 71–74.

4. Борзик О. Б. Теоретичні основи виховання толерантності як професійної якості майбутніх учителів початкових класів. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 30 квіт. 2018 р.). Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 54 – 56.

5. Борзик О. Міжособистісні відносини як наукова проблема: філософський аспект. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії* : матеріали XXVII Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 31 трав. 2020 р.). Переяслав-Хмельницький, 2020. С. 91– 93.

6. Борзик О. Семантичний аналіз конструкту «міжособистісні відносини». *Пріоритетні напрями розвитку науки* : зб. наук. матеріалів XXVIII Міжнар. наук.-практ. інтерн.-конф. (м. Вінниця, 18 берез. 2019 р.). Вінниця, 2019. Ч. 3. С. 35 – 39.

7. Борзик О. Б. Формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів : дис. ... докт. філософ. : 13.00.07 / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2021. 382 с.

8. Кремень В. Г. Людина як суб'єкт творчої діяльності : інноваційний аспект. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. Вип. 9 – 10 (28 – 29). С. 6 – 10.
9. Крилова С. А. Краса людини : особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз) : монографія. Ніжин : ТОВ «Вид-во «Аспект-Поліграф», 2011. 344 с.
10. Кручек В. А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування. Київ : НАКККіМ, 2011. 302 с.
11. Ліннік О. О. Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співробітництва з молодшими школярами : монографія. Київ : Слово, 2014. 304 с.
12. Матійків І. М. Тренінг емоційної компетентності : навч.-метод. посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 112 с.
13. Молчанюк О. В. Аспектний аналіз генези походження категорії «цінність». *Теорія і методика професійної освіти* : електрон. наук. фахов. журнал. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. 2017. Вип. 12. URL : <https://ivetscienceipto.wixsite.com/tmpo/12-2017>.
14. Молчанюк О. В., Борзик О. Б. Психолого-педагогічний аналіз дефініції «міжособистісні відносини». *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. праць / Харків. нац. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; за заг. ред. член-кор. НАПН України А. В. Троцько. Харків, 2017. Вип. 42. С. 125 – 134.
15. Нагіленко І. А. Гармонія у філософських дослідженнях Середньовіччя. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка* : зб. наук. праць. 2007. Вип. 32. С. 13 – 15.
16. Пелех Ю. В. Ціннісно-смісловий концепт професійної підготовки майбутнього педагога : монографія / ред. М. Б. Євтух. Рівне : Тетіс, 2009. 398 с.
17. Нечепоренко М. В. Емоційно-вольова культура студента : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 180 с.
18. Основи культурології : навч. посібник / за ред. Л. О. Сандюк та Н. В. Щубелки. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 400 с.

19. Шевченко Г. П. Одухотворений образ Людини Культури ХХІ століття : процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика* : зб. наук. праць. Луганськ, 2015. Вип. 5 (68). С. 213 – 224.

20. Borzyk O. The influence of motivational and value sphere of personality on the process of formation future primary class teachers' harmonious interpersonal relationships. *Danish Scientific Journal. Denmark*. 2021. № 44. Vol. 2. P. 51 – 55.

21. Chagovets A., Chychuk A., Bida O., Kuchai O., Salnyk I., Poliakova I. Formation of Motivation for Professional Communication among Future Specialists of Pedagogical Education. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2020. Vol. 12. Iss. 1. P. 20 – 38. ISSN: 2066-7329. e-ISSN: 2067-9270 (Indexed in Web of Science). URL : <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/2212/pdf>.

22. Kharkivska A. Education of value orientations of future teachers of primary education. *Danish Scientific Journal. Denmark*. 2021. № 44. Vol. 2. P. 55–59.

23. Roganova M. Axiological bases of the educational process in higher pedagogical institutions of education. *Духовний розвиток особистості : методологія, теорія і практика* : зб. наук. праць. Северодонецьк : Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2020. Вип. 1 (94). С. 202 – 214.

Електронні інформаційні ресурси

№ з/п	Найменування ресурсу	Адреса ресурсу
1	Наукова періодика України	http://journals.urau.ua/ .
2	Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського	http://www.nbuv.gov.ua/ .
3	Портал превентивної освіти	http://autta.org.ua/ua/On-line_courses/ .
4	Сайт бібліотеки КЗ «ХГПА» ХОР	https://cutt.ly/oWnt171 .
5	Цифровий репозиторій КЗ «ХГПА» ХОР	http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/ .

Політика курсу

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Лекційні заняття не відпрацьовуються, проте опанування лекційного матеріалу є обов'язковим. Якщо здобувачем освіти пропущено понад 50% лекційних занять, допуск до складання модульного контролю буде надано лише після тестування або співбесіди з викладачем за темами, що не були засвоєні. Практичні, семінарські та перевірочні роботи мають бути виконані в повному обсязі.

Роботи, які здаються з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчий бал (75% від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Роботи, що виконані з порушенням академічної доброчесності – не оцінюються і підлягають перескладанню!

Перескладання усіх видів обов'язкових робіт здійснюється з дозволу викладача за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний) або у випадках неуспішного складання роботи.

Політика щодо відвідування. Відвідування лекційних занять не обов'язкове, але є обов'язковим знання лекційного матеріалу. Відвідування практично-семінарських занять (включно он-лайн занять) є обов'язковим. Відпрацювання пропущених із поважної причини занять здійснюється під час індивідуальних занять або дистанційно згідно з графіком консультацій викладача.

За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, оформлення індивідуального плану) освітній процес може здійснюватися за індивідуальною траєкторією (за погодженням із деканом факультету).

Політика щодо академічної доброчесності. Політика академічної доброчесності реалізується на підставі ст. 42 Закону України «Про освіту», ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», Кодексу академічної доброчесності Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Академічна доброчесність передбачає сумлінне і вчасне виконання обов'язків здобувача освіти, зокрема відвідування аудиторних занять,

дотримання графіків і дедлайнів навчального плану та програми, толерантне ставлення до всіх учасників освітнього процесу. Проявами порушення морально-етичних принципів поведінки учасників освітнього процесу є списування, зокрема, через використання мобільного Інтернету, привласнення чужих матеріалів без надання посилань, представлення як своїх здобутків матеріалів, узятих із мережі Інтернет.

3.5. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Виховання культури гендерних відносин у молодших школярів»

Формування гендерної компетентності здобувачів педагогічних ЗВО можливе під час упровадження вибіркового освітнього компонента «Виховання культури гендерних відносин у молодших школярів». Зміст вибіркового освітнього компонента орієнтовано на поглиблення та систематизацію знань майбутніх учителів початкових класів у сфері гендерної освіти та виховання, формування вмінь застосовувати різні методи та форми організації освітнього процесу. Він забезпечує цілеспрямоване й поетапне формування готовності до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Його мета – підготовка майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів шляхом отримання знань, як складової частини професійної компетентності, що покладені в основу успішної педагогічної діяльності на засадах конкурентоспроможності, формування вмінь, навичок, які дозволяють вирішувати такі професійні завдання:

- ознайомлення з основними поняттями й гендерними теоріями, теоріями формування гендера, методами гендерного дослідження;
- забезпечення самостійного орієнтування в науковій літературі з проблеми, що вивчається;

- здійснення гендерного аналізу та інтерпретування статистичних даних, результатів соціологічних досліджень;
- усвідомлення доцільності й можливості застосування гендерного підходу в різних сферах педагогічних знань;
- адаптування навчального матеріалу відповідно до вікових інтересів і потреб здобувачів освіти;
- ознайомлення здобувачів вищої освіти із особливостями виховання культури гендерних відносин у молодших школярів та формування практичних умінь під час тренінгових занять.

Побудова вибіркового освітнього компонента ґрунтується на модульному підході, в основу якого покладено ідею структурування освітнього компонента, що забезпечує цілісність підготовки майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. Поточний контроль здійснюється під час вивчення кожного змістовного модуля.

Викладання спецкурсу базується на знаннях, отриманих здобувачами у процесі вивчення психолого-педагогічних освітніх компонентів.

Невід'ємною частиною освітнього процесу в закладі вищої освіти є самостійна науково-дослідна робота майбутніх фахівців, що сприяє формуванню ціннісного ставлення до представників обох статей, їх взаємовідносини: рівноцінне ставлення до дівчаток і хлопчиків молодшого шкільного віку, визнання й розуміння їхніх гендерних особливостей як цінності.

У процесі проєктування вибіркового освітнього компонента «Виховання культури гендерних відносин» відведено 66 годин для позааудиторної самостійної науково-дослідної роботи. У зв'язку з цим була здійснена регламентація та конструювання різних видів завдань за об'ємом і термінах їх виконання (табл. 3.1). Ці завдання здобувачі вищої освіти можуть виконувати самостійно у довільному режимі.

Види завдань у системі позааудиторної самостійної науково-дослідної роботи на спецкурсі

«Виховання культури гендерних відносин»

Позааудиторна самостійна науково-дослідна робота	Аудиторна діяльність
<ul style="list-style-type: none"> - підготовка до практичних і семінарських занять; - підготовка до опитування; - домашні контрольні роботи; - підготовка рефератів, доповідей тощо 	<ul style="list-style-type: none"> - усна робота з джерелом; - рішення ситуаційних задач; - робота на лекціях; - виконання практичних завдань; - робота на семінарах; - виконання практикуму тощо

Самостійна науково-дослідна робота передбачає:

- виконання здобувачами творчого завдання «Типові та проблемні педагогічні ситуації виховання молодших школярів у процесі гендерної соціалізації»;
- створення проєктів та колективних або індивідуальних авторських програм з теми «Гендерне виховання здобувачів освіти початкових класів»;
- підвищення рівня гендерної компетентності;
- становлення власного педагогічного кредо;
- формування системи знань щодо гендерних цінностей.

Для отримання нового досвіду здобувач вищої освіти має брати участь у науково-практичних конференціях, конкурсах, виставках тощо. При підготовці до цих заходів майбутні фахівці можуть готувати доповіді, презентації, відповіді на можливі питання тощо. Це сприяє виникненню у них зацікавленості, формуванню самооцінки й мотивації до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів.

Окрім того, вибіркового освітнього компонента «Виховання культури гендерних відносин у молодших школярів» має на меті реалізацію низки заходів, завданням яких було: розробка авторської програми вибіркового освітнього компонента на основі здібностей, переваг і можливостей кожного здобувача; створення професійно-мотивованого середовища; організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Робоча програма вибіркового освітнього компонента

«Виховання культури гендерних відносин»

Робочу програму вибіркового освітнього компонента розроблено відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта».

1. ОПИС ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, рівень вищої освіти	Характеристика освітнього компонента
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Цикл вибіркової освітні компоненти
Модулів – 1		Спеціальність 013 Початкова освіта
Змістових модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування) - вчитель початкової школи з однією з додаткових спеціалізацій	4-ий
Загальна кількість годин – 90		Семестр
		8-ий
		Лекції
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи здобувача освіти – 1,5		6 год.
	Практичні, семінарські	
	18 год.	
	Самостійна робота	
	66 год.	
	Вид контролю: залік	

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Програма освітнього компонента «Виховання культури гендерних відносин» складена відповідно до освітньої програми підготовки бакалавра, галузі знань 01 Освіта /Педагогіка, спеціальності 013 Початкова освіта.

Мета освітнього компонента: полягала у підготовці майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів шляхом отримання знань, як складової частини, професійної компетентності, покладених в основу успішної педагогічної діяльності в умовах

конкурентоспроможності, формування вмінь, навичок, що дозволяють вирішувати різні професійні **завдання**:

- ознайомитися з основними поняттями гендера, гендерними теоріями, теоріями виховання культури гендерних відносин, методами гендерного дослідження;

- навчитися самостійно орієнтуватися в науковій літературі з проблеми, що вивчається;

- здійснювати гендерний аналіз і інтерпретувати статистичні дані, результати соціологічних досліджень;

- усвідомити доцільність і можливості застосування гендерного підходу в різних сферах педагогічних знань;

- адаптувати навчальний матеріал відповідно до вікових інтересів і потреб здобувачів освіти;

- ознайомити студентів з особливостями виховання культури гендерних відносин у молодших школярів та в режимі тренінгових занять сформувати практичні навички;

- контролювати та управляти освітнім процесом відповідно до гендерного підходу;

- транслювати абстрактну гендерну інформацію тощо.

Мати уявлення:

- про структурні складові поняття «гендерна культура», «гендерне виховання» та їх роль у підготовці майбутнього вчителя початкових класів;

- про механізм самоосвіти і рефлексивної діяльності майбутнього вчителя початкових класів;

- про особливості виховання гендерної культури молодших школярів.

Розуміти:

- необхідність виховання гендерної культури в освітньому середовищі та його вплив на професійний розвиток майбутнього вчителя;

- власну роль в організації виховання культури гендерних відносин в учнів початкових класів.

Уміти:

- цілеспрямовано організовувати свою освітню діяльність;
- раціонально планувати та здійснювати самостійну роботу;
- забезпечувати формування умінь і навичок самоосвітньої діяльності з гендерного виховання;
- аналізувати результати власних дій, власні професійні якості та вміння;
- добирати методичну літературу та раціонально використовувати її на практиці.

Очікувані результати

Вивчення освітнього компонента спрямоване на формування таких *компетентностей*:

1. Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії (*ІК*).

2. Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Загальнонавчальна. Здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями, зокрема, інноваційними методичними підходами, сучасними системами, методиками, технологіями навчання, розвитку й виховання учнів початкової школи; чинним нормативним забезпеченням початкової освіти тощо.

ЗК-2. Інформаційно-аналітична. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків.

ЗК-3. Дослідницько-праксеологічна. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, зокрема, в процесі професійно-педагогічної діяльності. Здатність приймати обґрунтовані рішення, працювати автономно.

ЗК-4. Комунікативна. Здатність спілкуватися державною мовою на офіційно-діловому рівні; володіти навичками нормативного літературного мовлення (його усною та писемною формою) в різних сферах комунікації.

Здатність до розуміння чужих і продукування власних програм комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії з іншими мовленнєвими суб'єктами. Уміння володіти різновидами стилів мовленнєвого спілкування в ситуаціях запобігання та врегулювання конфліктів.

ЗК-5. Громадянська компетентність. Здатність активно, відповідально та ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства. Здатність орієнтуватися у проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, зокрема здобувачів освіти початкової школи; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України.

ЗК-6. Етична. Здатність діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й дітьми на основі загальнолюдських та національних цінностей, норм суспільної моралі; дотримуватися принципів педагогічної етики (професійної етики вчителя початкової школи).

ЗК-7. Соціокультурна. Здатність застосовувати знання, пов'язані із соціальною структурою та національною специфікою суспільства, з особливостями соціальних ролей; здатність до орієнтування у соціальних ситуаціях, розуміння соціального контексту художніх творів Здатність діяти соціально відповідально та свідомо; спроможність ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища; наявність професійної позиції вчителя. Здатність до цінування та повага до різноманітності і мультикультурності; надання рівних можливостей здобувачам освіти різних національностей та різних розумових здібностей, толерантне ставлення до їхньої культурної спадщини, індивідуальних особливостей.

ЗК-8. Міжособистісної взаємодії. Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії; зокрема, здатність успішно взаємодіяти з керівництвом, колегами, здобувачами освіти та їхніми батьками; володіння

алгоритмами конструктивного вирішення педагогічних конфліктів. Здатність працювати в команді, здатність до співпраці, групової та кооперативної діяльності. Здатність бути критичним і самокритичним, наполегливим щодо поставлених завдань і взятих зобов'язань.

ЗК-9. Адаптивна. Здатність до адаптації в професійно-педагогічному середовищі та дії в нових ситуаціях, зокрема тих, що передбачають навчання, розвиток і виховання здобувачів освіти початкової школи, спілкування з їхніми батьками, комунікації з адміністрацією школи й колегами.

ЗК-10. Рефлексивна. Здатність ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, що сприяє розвитку й саморозвитку здобувачів освіти, творчому підходу до освітнього процесу початкової школи.

ЗК-12. Інформаційно-комунікаційна. Здатність до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій для розв'язання комунікативних задач у професійній діяльності вчителя початкових класів й у повсякденному житті.

3. Фахові (спеціальні) компетентності (ФК):

ФК-1. Предметна компетентність. Здатність до застосування знань, умінь і навичок із циклу професійнонаукових дисциплін, що є теоретичною основою побудови змісту освітніх галузей, визначених Держстандартом, задля усвідомлення їхньої реалізації в освітній галузі загалом, та окремих змістових ліній зокрема. Види предметних компетентностей: філологічна, математична, технологічна, природничо-наукова, мистецька.

ФК-2. Психологічна компетентність. Здатність до розвитку здобувачів освіти початкової школи як суб'єктів освітнього процесу на основі знань та умінь про їхні вікові, індивідуальні особливості та соціальні чинники розвитку. Складниками психологічної компетентності є диференціально-психологічна, соціальнопсихологічна, аутопсихологічна.

ФК-3. Педагогічна компетентність. Здатність до проектування, організації, оцінювання, рефлексії та коригування навчально-виховного

процесу в початковій ланці освіти. Складниками педагогічної компетентності є дидактична, виховна, організаційна.

ФК-4. Методична компетентність. Здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні методичні задачі під час навчання здобувачів освіти освітніх галузей/змістових ліній, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти. Методична компетентність ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до проведення уроків за різними навчальними комплектами, що виявляється у сформованості системи дидактико-методичних знань і умінь із окремих розділів та тем курсу, окремих етапів навчання й досвіду їх застосування та наявності емоційно-ціннісного ставлення до діяльності щодо навчання здобувачів освіти предмету.

ФК-5. Професійно-комунікативна компетентність (ПКК). Здатність актуалізувати та застосовувати комунікативні знання, навички, вміння, настанови, стратегії й тактики комунікативної поведінки, здобутий досвід комунікативної діяльності, а також індивідуально-психологічні якості особистості задля успішного здійснення в конкретних умовах педагогічної комунікативної діяльності з молодшими школярами, батьками, колегами. Складники професійно-комунікативної компетентності вчителя початкової школи: емоційна, вербально-логічна, інтерактивна, соціально-комунікативна, технічна, предметнозмістова.

Вивчення курсу спрямоване на досягнення таких програмових результатів навчання:

ПРН 5. Здатність застосовувати набуті знання при розв'язанні педагогічних, навчально-виховних і науковометодичних завдань, планувати, організовувати і реалізовувати навчальні, розвивальні та виховні цілі у педагогічному процесі початкової освіти.

ПРН 6. Здатність діагностувати психолого-педагогічні особливості дітей молодшого шкільного віку та розробляти на основі цих даних власні технології індивідуального виховання школярів, здатність забезпечувати особистісно

орієнтований підхід до вихованців, сприяти розвитку їх задатків та здібностей, визначати ступінь і глибину засвоєння учнями програмного матеріалу.

ПРН 7. Здатність володіти методами, формами, засобами різнобічного виховання, формування і розвитку особистості дитини та її соціалізації у сучасному суспільстві.

ПРН 8. Здатність розвивати навички самостійного виконання наукових досліджень і проведення експериментів.

ПРН 9. Здатність систематично поповнювати педагогічні знання та впроваджувати їх у практику професійної діяльності, постійно удосконалювати комплексні педагогічні вміння.

ПРН 11. Здатність використовувати професійно профільовані знання, практичні навички та сучасні інформаційні технології для вирішення практичних завдань в галузі професійної діяльності.

Очікувані результати освітнього компонента. За результатами вивчення освітнього компонента здобувачі освіти повинні *знати*:

- основну нормативно-правову базу, що регламентує діяльність закладів вищої освіти, засвідчує актуальність і необхідність виховання особистості в освітньому процесі педагогічних закладів вищої освіти в дусі життєтворення, гармонійного співіснування у соціальному світі в цілому та формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців педагогічної професії;
- становлення проблеми формування готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів у наукових дослідженнях філософів, психологів, культурологів, педагогів;
- протиріччя у формуванні готовності майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів;
- поняттєво-категорійний апарат у межах спецкурсу;
- зміст та структуру культури гендерних відносин особистості;

– перешкоди на шляху до виховання культури гендерних відносин у життєдіяльності особистості.

На підставі перелічених знань з освітнього компонента здобувач вищої освіти *мусить уміти*:

– аналізувати нормативно-правові документи, що регулюють гендерні відносини у сучасному суспільстві;

– вільно оперувати поняттєво-категорійним апаратом;

– визначати змістові складові гендерних відносин та характеризувати їх;

– орієнтуватися у потоці інформації, здійснювати ефективний пошук й критично оцінювати інформацію отриману з різних джерел;

– працювати з літературними джерелами: навчальною, спеціальною, науковою та довідковою літературою, Інтернет-ресурсами;

– співпрацювати в команді, взаємодіяти на моральних, гуманних засадах;

– виявляти ініціативу, творчість, генерувати нові ідеї;

– формулювати проблему у контексті порушеної проблематики, бачити проблемну ситуацію та знаходити оптимальні шляхи її вирішення;

– переконливо аргументувати власні судження й позиції, приймати обґрунтовані рішення;

– застосовувати отримані теоретичні знання у життєдіяльності, зокрема у професійній діяльності.

3. ПРОГРАМА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Гендер: суть і характеристика

Тема 1. Вступ. Суть понять «стать» та «гендер».

Поняття «стать» та «гендер» в науковій психолого-педагогічній літературі. Гендер як соціальна стать. *(Проблемна лекція.)*.

Тема 2. Правовий вимір гендерних питань.

Історичні факти. Міжнародні нормативно-правові документи з гендерних проблем. Національні нормативно-правові документи з гендерних проблем. *(Семінарське заняття).*

Тема 3. Гендерні ролі. Гендерні стереотипи у вихованні молодших школярів.

Поняття «соціальна роль», «гендерна роль» і їх співвідношення. Гендерні ролі в залежності від статі, віку, соціального статусу, сімейного стану. Складання колажів на тему «Гендерні ідеали». Поняття «гендерні стереотипи» і їх характеристика. Види гендерних стереотипів. Функції гендерних стереотипів. Взаємозв'язок гендерних ролей та гендерних стереотипів. Трансляції гендерних стереотипів, усвідомлення джерел власних гендерних стереотипів. Роль сім'ї у формуванні гендерних стереотипів. Аналіз власних гендерних стереотипів. Аналіз матеріалів казок на предмет гендерних стереотипів. Ярмарок педагогічних ідей – форма роботи, основним призначенням якої є громадянський огляд та презентація здобутків. *(Тренінгове заняття).*

Тема 4. Гендерна культура учителя початкової школи, її сутність і функції.

Поняття "гендерна культура". Суть гендерної культури. Функції гендерної культури. Гендерні цінності. Творчий звіт – форма роботи, спрямована на пошук, підтримку, пропаганду гендерної культури вчителя, а також впровадження інноваційних технологій в школі. *(Практичне заняття).*

Тема 5. Школа як провідний чинник гендерної соціалізації.

Закон України про освіту. Гендерний підхід в освіті. Зміст навчального матеріалу. Методика організації освітнього процесу. Ділова гра – форма роботи, під час якої студенти обігрують педагогічні ситуації, розкривають інноваційні форми роботи. *(Семінарсько-практичне заняття).*

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Формування гендерної культури вчителя початкових класів

Тема 1. Гендерні суб'єкт-об'єкт-суб'єктні відносини і їх характеристика

Поняття «гендерні відносини». Гендерні відносини як один із видів взаємин.

Форми взаємозв'язку між людьми, пов'язані з категоріями «чоловіче» – «жіноче». Рівні гендерних відносин. Основні моделі взаємовідносин. *(Лекція)*.

Тема 2. Алгоритм роботи майбутнього вчителя над науково-дослідницькою проблемою.

Мотивація. Самодіагностика. Аналіз результатів. Визначення напрямку дослідження (мені це цікаво, мені це потрібно). Формулювання теми, завдань. *(Практичне заняття)*.

Тема 3. Засоби масової інформації і їх роль у формуванні гендерної культури.

Зображення жінок і чоловіків в ЗМІ. Гендерний аналіз реклами, газетних статей, фотографій та ін. Редакційний турнір – форма роботи, яка спрямована на пошук, розвиток, підтримку нових ідей, визначення оптимальних шляхів вирішення актуальних проблем популяції гендерної культури. *(Практичне заняття)*.

Тема 4. Упровадження гендерного підходу в освітній процес.

Педагогічна інтерпретація (ситуації, завдання, виявлення умов і факторів, що позитивно впливають на якість готовності до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів. *(Лекція)*.

Тема 5. Розробка та використання гендерних педагогічних ігор в початковій школі.

Створення презентації «Портфоліо майбутнього вчителя початкових класів на тему: «Гендерна культура – професійна компетентність педагога». Методичний фестиваль – багатопланова разова форма, яка ставить за мету обмін досвідом роботи, впровадження нових педагогічних знахідок. *(Практичне заняття)*.

Тема 6. Гендерне виховання та педагогічна практика здобувача вищої освіти.

Використання набутих знань, умінь і навичок в практичній діяльності, знання освітніх програм, технологій, відбір методичної літератури; розвинутість особистісних та професійних якостей майбутнього педагога; участь у науково-дослідній роботі, ознайомлення з новинками літератури, використання технологій самоосвіти та передового педагогічного досвіду. (Практичне заняття).

4. СТРУКТУРА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
		Усього	Лекції	Семінарські / практичні	СРС
Змістовий модуль 1.					
Гендер: суть і характеристика					
1	Тема 1. Вступ. Суть понять «стать» та «гендер»	8	2		6
2	Тема 2. Правовий вимір гендерних питань	8		2	6
3	Тема 3. Гендерні ролі. Гендерні стереотипи у вихованні молодших школярів	8		2	6
4	Тема 4. Гендерна культура учителя початкової школи, її суть і функції.	8		2	6
5	Тема 5. Школа як провідний чинник гендерної соціалізації	8		2	6
	<i>Усього за змістовим модулем 1</i>	40	2	8	30
Змістовий модуль 2.					
Формування гендерної культури вчителя початкових класів					
1	Тема 1. Гендерні суб'єкт-об'єкт-суб'єктні відносини і їх характеристика	8	2		6
2	Тема 2. Алгоритм роботи майбутнього вчителя над науково-дослідницькою проблемою	10		2	6
3	Тема 3. Засоби масової інформації і їх роль у формуванні гендерної культури	8		2	6
4	Тема 4. Упровадження гендерного підходу в освітній процес	8	2		6
5	Тема 5. Розробка та використання гендерних педагогічних ігор в початковій школі	10		4	6
6	Тема 6. Гендерне виховання та педагогічна практика здобувача вищої освіти	8		2	6
	<i>Усього за змістовим модулем 2</i>	50	4	10	36
	Усього годин на освітній компонент	90	6	18	66
Форма підсумкового контролю – залік.					

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення лекційних занять є розкриття теоретично-практичних основ тем, формування системи цілісних знань із освітнього компонента, висвітлення суті, структури, змісту культури гендерних відносин, сконцентрувати увагу на найбільш складних і вузлових питаннях, теоретичних і практичних засадах.

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ / ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення практичних / семінарських занять є сприяння засвоєнню здобувачами вищої освіти теоретичної інформації, що визначається змістом освітнього компонента; активізація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів; залучення особистостей до аналітично-пошукової роботи; формування умінь і навичок практичного застосування здобутих теоретичних знань у межах вивчення теми, самоорганізації; формування академічних навичок: здатності до ефективного спілкування, співпраці; стимулювання здобувачів вищої освіти до саморозвитку, самоосвіти та самовиховання.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Правовий вимір гендерних питань	2
2.	Гендерні ролі. Гендерні стереотипи у вихованні молодших школярів Гендерна культура учителя початкової школи, її сутність і функції	2
3.	Школа як провідний чинник гендерної соціалізації	2
4.	Алгоритм роботи майбутнього вчителя над науково-дослідницькою проблемою	2
5.	Засоби масової інформації і їх роль у формуванні гендерної культури	2
6.	Розробка та використання гендерних педагогічних ігор в початковій школі	2
7.	Гендерне виховання та педагогічна практика здобувача вищої освіти	2
Усього годин		14

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота передбачає виконання запланованих та надісланих викладачу робіт, що виконанні здобувачами вищої освіти самостійно під методичним керівництвом викладача.

№ з/п	Тема	Завдання для самостійної підготовки
1	2	3
Змістовий модуль № 1.		
Модуль I. Гендер: суть і характеристика		
1	Вступ. Суть понять «стать» та «гендер»	Проаналізувати наукову психолого-педагогічну літературу з теми. Заповнити таблицю за схемою: автор – визначення.
2	Правовий вимір гендерних питань	Скласти перелік міжнародних та державних нормативно-правових документів з гендерних проблем. Проаналізувати відмінності в документах.
3	Гендерні ролі. Гендерні стереотипи у вихованні молодших школярів	Створити презентацію на тему «Гендерні ролі». Скласти колаж на тему «Гендерні ідеали». Розробити інформаційні буклети за темою «Подолання гендерних стереотипів у вихованні молодших школярів». Аналіз власних гендерних стереотипів у вигляді есе. Переглянути та зробити аналіз відеоролика «Синьоокі проти кароокі»
4	Гендерна культура учителя початкової школи, її суть і функції.	Творчий звіт спрямований на пошук, підтримку, пропаганду гендерної культури вчителя, а також впровадження інноваційних технологій в школі у вигляді презентацій, буклетів, реклами.
5	Школа як провідний чинник гендерної соціалізації	Гендерні аспекти дитячої соціалізації. Дібрати педагогічні ситуації з теми.
Змістовий модуль № 2.		
Формування гендерної культури вчителя початкових класів		
6	Гендерні суб'єкт-об'єкт-суб'єктні відносини і їх характеристика	Підготувати доповіді на тему «Гендерні відносини», «Основні моделі взаємовідносин»
7	Алгоритм роботи майбутнього вчителя над науково-дослідницькою проблемою	Розробити алгоритм роботи майбутнього вчителя над науково-дослідницькою проблемою за такою схемою: Мотивація. Самодіагностика. Аналіз результатів. Визначення напрямку дослідження (мені це цікаво, мені це потрібно). Формулювання теми, завдань.
8	Засоби масової інформації і їх роль у формуванні гендерної культури	Проаналізувати зображення жінок і чоловіків в ЗМІ. Провести гендерний аналіз реклами, газетних статей, фотографій (на вибір). Спробувати створити власну рекламу (на вибір).
9	Упровадження гендерного підходу в освітній процес	Підготовка рефератів.

1	2	3
10	Розробка та використання гендерних педагогічних ігор в початковій школі	Розробка гендерних педагогічних ігор для учнів початкових класів з освітніх предметів.
11	Гендерне виховання та педагогічна практика здобувача вищої освіти	Створення презентації «Портфоліо майбутнього вчителя початкових класів на тему: «Гендерна культура – професійна компетентність педагога».

Контроль та оцінювання досягнень здобувачів вищої освіти здійснюється під час практичних та семінарських занять, за виконання самостійних робіт (групових та індивідуальних), рефератів, написання педагогічних есе, створення власного портфоліо вчителя початкових класів, захисту творчого проекту. При оцінюванні звертається увага на ситуації, завдання, виявлення умов і факторів, оригінальність підходів, самостійність мислення, використання різних джерел інформації.

На вивчення освітнього компонента відводиться 90 годин (3 кредити ЕКТС), з яких лекційних – 6, практичних – 18, самостійна робота здобувачів вищої освіти – 66, залік.

Через дослідження встановлено оптимальні форми проведення: 6 год. – лекційні заняття, на яких здобувачі вищої освіти відпрацьовували ключові поняття («гендер»; «гендерна культура»; «гендерне виховання»; «готовність до виховання гендерної культури»; «діагностика готовності до гендерного виховання» тощо). Після формування теоретичної основи спецкурсу розроблені семінарські та практичні заняття (18 год.). На самостійну роботу відведено 24 год. вивчення питань, які доповнювали і розширювали навчальну інформацію. Форма підсумкового контролю – залік.

8. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Не передбачено.

Індивідуально-консультативна робота проводиться згідно з графіком протягом семестру

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1) за джерелом інформації: словесні: лекція (традиційна, проблемна), семінари, пояснення, розповідь, бесіда, дискусія; наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація; практичні: вправи, моделювання ситуацій, вирішення проблемних ситуацій. 2) за логікою передачі і сприймання навчальних завдань інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні; 3) за ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі; 4) за ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота здобувачів вищої освіти: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проєктів. Форми навчальної діяльності здобувачів вищої освіти: теоретичне вивчення матеріалів, виконання практичних завдань (вправ), участь у різних способах спілкування, робота в малих групах.

10. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Контроль рівня опанування здобувачем вищої освіти змісту курсу визначається *Порядком оцінювання здобутих компетентностей здобувачів вищої освіти відповідно до вимог кредитної трансферно-накопичувальної системи організації освітнього процесу.*

При вивченні здобувачами вищої освіти спецкурсу передбачається три види контролю: поточний, модульний та підсумковий.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять, а також у результаті співбесіди за окремими мікромодулями знань (темами). Застосовуються такі типи поточного контролю: опитування на практичних заняттях та здачі виконаної самостійної роботи; захист студентом виконаної ним практичної роботи.

Модульний контроль здійснюється у вигляді відповіді на тестові запитання. У тестах для кожного запитання може бути подано такі варіанти відповідей: одиничний вибір (потрібно вибрати один варіант відповіді

з декількох); вибір декількох (потрібно вибрати декілька вірних варіантів відповідей).

Підсумковий контроль у вигляді заліку проводиться за умови виконання та захисту студентами всіх виконаних ними практичних робіт та успішному тестуванні з окремих модулів знань. Підсумкова оцінка засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу визначатиметься як інтегральна (рейтингова) оцінка за всіма змістовними модулями.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття «стать» та «гендер» у науковій психолого-педагогічній літературі.
2. Гендер як соціальна стать.
3. Міжнародні нормативно-правові документи з гендерних проблем.
4. Захист прав людини в документах ООН та Європи.
5. Національні нормативно-правові документи з гендерних проблем.
6. Переваги й недоліки національних систем захисту прав людини.
7. Як Конституція України (1996 р.) забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків?
8. Поняття «соціальна роль», «гендерна роль» і їх співвідношення.
9. Поняття «гендерні стереотипи» і їх характеристика.
10. Види гендерних стереотипів.
11. Функції гендерних стереотипів.
12. Взаємозв'язок гендерних ролей та гендерних стереотипів.
13. Роль сім'ї у формуванні гендерних стереотипів.
14. Параметри гендерної рівності та дискримінації статей у суспільному житті.
15. Провідні чинники гендерної соціалізації.
16. Поняття «гендерна культура».
17. Суть гендерної культури.
18. Функції гендерної культури.

19. Гендерні цінності.
20. Гендерний підхід в освіті.
21. Поняття «гендерні відносини».
22. Гендерні відносини як один із видів взаємин.
23. Форми взаємозв'язку між людьми, пов'язані з категоріями «чоловіче» – «жіноче».
24. Рівні гендерних відносин.
25. Основні моделі взаємовідносин.
26. Гендерний аналіз реклами, газетних статей, фотографій тощо.
27. Гендерна культура – професійна компетентність педагога.
28. Усунення гендерних упереджень у професійній діяльності.
29. Способи формування гендерної культури.
30. Особливості формування гендерної культури в освітніх закладах.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Змістовні модулі оцінюються за 100-бальною системою. Оцінювання академічних успіхів здобувача вищої освіти з освітнього компонента здійснюється за такими критеріями:

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				100
Т 2	Т3	Т4	Т5	Т2	Т3	Т5	Т6	
7-12	7-12	7-12	9-14	7-12	7-12	7-12	9-14	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	5 (відмінно)	зараховано
82–89	B	4 (добре)	
74–81	C		
64–73	D	3 (задовільно)	
60–63	E		
35–59	FX	2 (незадовільно з можливістю повторного складання)	не зараховано з можливістю повторного складання
0–34	F	2 (незадовільно з обов'язковим повторним вивченням освітнього компонента)	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням освітнього компонента

Перелік онлайн-курсів, рекомендованих для здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта

№ з/п	Назва курсу	Освітня платформа	К-сть годин	К-сть балів	Предмет
Виховання культури гендерних відносин					
1.	Онлайн-курс для вчителів початкової школи	EDERA-PROSVITCENTER	60	20	Виховання культури гендерних відносин
2.	Гендерно орієнтований підхід у бюджетному процесі	EDERA-PROSVITCENTER	12	5	Виховання культури гендерних відносин
3.	Недискримінаційний підхід у навчанні	EDERA-PROSVITCENTER	32	10	Виховання культури гендерних відносин
4.	Я знаю гендер	PROMETHEUS			Виховання культури гендерних відносин
5.	Жінки та чоловіки: гендер для всіх	PROMETHEUS	60	20	Виховання культури гендерних відносин

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Рекомендована література (базова й допоміжна).
2. Електронний носій із текстами розроблених лекцій.
3. Робоча програма з освітнього компонента.
4. Методичне забезпечення для навчально-педагогічних ігор (картки з гендерними задачами та ситуаціями, фішки для розподілу ролей, картки з описом ролей тощо).
5. Роздавальний матеріал.
6. Державні документи в галузі освіти.
7. Педагогічні періодичні видання.
8. Мультимедійні презентації до тем.

13. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук А., Вихор С., Кравець В., Мозгова Л., Терзі П., Яценко Л. Гендерна психологія : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2011. 248 с.
2. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навч. посібник. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
3. Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки : навч. посібник. Тернопіль : Джура. 2005. 440 с.
4. Луценко О. А. Гендерна освіта і педагогіка. *Основи теорії гендеру* : навч. посібник. Київ. 2004. С. 476–503.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.
6. Основи теорії гендеру : навч. посібник / редкол. : В. П. Агєєва та ін. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2006. 351 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко О. В. Професійна освіта і самореалізація жінок в Україні : історія та сучасність : монографія. Ніжин : ТОВ Наука Сервіс. 2003. 251 с.
2. Близнюк В. В. Гендерна характеристика ринку праці України. *Економіка і прогнозування*. 2003. № 2. С. 114 – 126.
3. Воронка М. І. Розвиток гендерної культури студентства у фокусі історико-педагогічного дослідження : монографія. Мелітополь, 2019. 410 с.
4. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2002. 375 с.
5. Гончаренко О.В. Гендерна компетентність педагогічного працівника як складова його професійної компетентності. *Інноваційна педагогіка* : науковий журнал. Випуск 2. Том 2. ПУ «Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій», 2020. С. 149 – 152.
6. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : монографія; НАПН, Інститут вищої освіти, КДПУ, МОНМС України. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 331 с.
7. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Ч. 1 / редакційна рада: О. М. Кікінеджи, В. С. Власов, Л. Б. Магдюк та ін. Київ : Дорадо-друк, 2010. 328 с.
8. Железняк О.В. Розвиток професійної компетентності педагога з гендерного виховання учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Ялта, 2011. 23 с.
9. Іванова Н.Л. Самовизначення жінок з різними типами гендерної ідентичності. *Питання психології*. 2011. № 1. С. 105 – 115
10. Калько І. В. Формування гендерної культури студентської молоді в процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін : 24 25 дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04.ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ. 2014. 306 с.

11. Кікінежді О. М. Інноваційні підходи до формування гендерної культури у студентської молоді. *Психолого-педагогічні засади професійного становлення особистості практичного психолога і соціального педагога в умовах вищої школи* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. Т., 2003. С. 128 – 135.

12. Кобелянська Л. Розвиток гендерної освіти в Україні в контексті сучасних соціально-політичних перетворень. *Гендер : реалії та перспективи в українському суспільстві* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Київ. 2003. С. 139 – 142.

13. Левченко К. Б. *Гендерна рівність : філософсько-правовий аналіз*. Харків : Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 48 с.

14. Мельник Т. М. *50/50 : сучасне гендерне мислення : словник*. Київ : К.І.С. 2005. 280 с.

15. Мунтян І. С. *Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів* : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2004. 21 с.

16. Павлущенко Н.М. *Гендерне виховання дітей молодшого шкільного віку* : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Н.М. Павлущенко. Тернопіль, 2011. 251 с.

17. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005р. № 2866-15. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>.

18. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 6 вересня 2012 року № 5207-17. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.

19. Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року : постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2013 р. № 717. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-2013-%D0%BF>.

20. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 року, № 113. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>.

21. Про збереження рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-VI (редакція від 07.01.2018 № 2229-VIII). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

22. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 № 2145-19. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

23. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 р. № 229-р. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/229-2017-%D1%80>.

24. Програма рівних можливостей та прав жінок в Україні. URL : http://gender.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4&Itemid=109&lang=ua.

25. Проект «Національний гендерний механізм». URL : http://gender.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=137&Itemid=110&lang=ua.

26. Проект Стратегії упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта : гендерний вимір – 2020» / Міністерство освіти і науки України. URL : <http://aphd.ua/strategiia--uprovadzhennia-henderno-rivnosti-ta-nedyskryminatsi-u-sferi-osvity-/>.

27. Семиколєнова О. «Ми – різні, ми – рівні». Основи культури гендерної рівності : навч. посібник для учнів 9-11 класів загальноосвіт. навч. закл. / за ред. О. Семиколєнкової. 2-ге вид., виправлене. Київ : Ніка-Центр, 2010. 176 с.

28. Терзі П. П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса. 2007. 236 с.

Електронні інформаційні ресурси

№ з/п	Найменування ресурсу	Адреса ресурсу
1	Міністерство освіти і науки України	http : // www.mon.gov. ua
2	Наукова періодика України	http://journals.uran.ua/.
3	Державна освітянська бібліотека України	http://www.edu-ua.net/library
4	Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського	http://www.nbuv.gov.ua/.
5	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка	http :// korolenko.kharkiv.com
6	Портал превентивної освіти	http://autta.org.ua/ua/On-line_courses/.
7	Сайт бібліотеки КЗ «ХГПА» ХОР	https://cutt.ly/oWnt171.
8	Цифровий репозиторій КЗ «ХГПА» ХОР	http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/.

Політика курсу

Академічна доброчесність передбачає сумлінне і вчасне виконання обов'язків здобувача освіти, зокрема відвідування аудиторних занять, дотримання графіків і дедлайнів навчального плану та програми, толерантне й шанобливе ставлення до всіх учасників освітнього процесу.

Проявами порушення морально-етичних принципів поведінки учасників освітнього процесу є списування, у тому числі через посередництво мобільного Інтернету, використання у власній праці чужих матеріалів без посилань, представлення як своїх здобутків матеріалів, узятих з Інтернету.

Відпрацювання пропущених із поважної причини занять здійснюється здобувачем вищої освіти або самостійно, або під час індивідуальних занять згідно з графіком консультацій викладача, або дистанційно.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75 % від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання модулів відбувається з дозволу деканату.

3.6. Робоча програма вибіркового освітнього компонента «Інформаційна компетентність вчителя початкової школи»

До пріоритетних напрямів розвитку суспільства нового тисячоліття належить модернізація системи вищої освіти України відповідно до національних потреб і тенденцій євроінтеграції з метою вдосконалення особистісно-професійної підготовки фахівців, здатних компетентно виконувати багатофункціональну педагогічну діяльність.

В умовах оновлення національної освіти виникає необхідність перегляду пріоритетних чинників системи професійної підготовки вчителів, оскільки перед вищими навчальними закладами педагогічного спрямування стоїть завдання підготовки фахівців, які мають забезпечити новий етап розвитку освіти та суспільства. У зв'язку з реалізацією Концепції Нової української школи актуальною проблемою стає підготовка учителів початкової школи, які володіють сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями на високому рівні.

Вибірковий освітній компонент «Інформаційна компетентність учителя початкової школи» укладено з метою забезпечення організаційно-педагогічних умов формування інформаційної компетентності у майбутніх учителів початкової школи. Зазначений вибіркового освітній компонент ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках здобувачів вищої освіти із дидактики, психології, фахових методик початкової школи та нових інформаційних технологій і технічних засобів навчання.

Він узагальнює загальнотеоретичні знання з психолого-педагогічних та інформатичних освітніх компонентів і спрямований на формування у майбутніх учителів початкової школи методичного вміння використовувати інформаційно-комунікаційні технології у майбутній професійній діяльності.

При розробці вибіркового освітнього компонента були враховані принципи: системності і послідовності; доступності; актуальності; зв'язку теорії і практики; поєднання навчання та самоосвіти, використання різних

форм організації навчання, створення необхідних умов для творчого розвитку особистості.

Зміст вибіркового освітнього компонента розкривається шляхом використання викладачем сучасних інформаційних технологій, активних та інтерактивних методів навчання. Викладання теоретичного матеріалу поєднується із практичними завданнями для забезпечення активної діяльності здобувачів освіти на заняттях та під час індивідуальної роботи. У процесі занять одним із основних принципів є заохочення здобувачів освіти до роздумів, дискусій, запитань, активного включення у роботу над проблемою.

Із метою ефективного засвоєння матеріалу доцільно використовувати запропоновану літературу та електронні сайти щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти.

Цінністю представленого вибіркового освітнього компонента є велика практична спрямованість, яка включає розробку здобувачами освіти цілого комплексу методичних матеріалів, які учителі зможуть ефективно застосовувати у подальшій професійній діяльності.

Програма спецкурсу «Інформаційна компетентність учителя початкової школи» укладена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітнього рівня «бакалавр», галузі 01 Освіта / Педагогіка, спеціальності 013 Початкова освіта.

Робоча програма вибіркового освітнього компонента

«Інформаційна компетентність вчителя початкової школи»

Робочу програму вибіркового освітнього компонента складено відповідно до освітньо-професійної програми «Початкова освіта».

1. ОПИС ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, рівень вищої освіти	Характеристика освітнього компонента	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка	Вибірковий	
Модулів – 1		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3	Спеціальність 013 «Початкова освіта»	4-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр	
(назва)		7-й, 8-й	
Загальна кількість годин – 90		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи здобувача освіти – 3		Рівень вищої освіти Перший (бакалаврський)	34 год.
	Практичні		
	20 год.		–
	Семінарські		
	–		–
	Самостійна робота		
	36 год.		–
	Індивідуальне завдання: розробка особистого портфоліо		
Вид контролю: залік			

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Мета освітнього компонента – передбачає розкриття специфіки використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності вчителя початкової школи, формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Завдання освітнього компонента:

Теоретичні:

– розкрити можливості застосування ІКТ в інформаційно-методичній діяльності вчителя початкової школи;

– ознайомити здобувачів освіти із можливостями використання ІКТ з урахуванням специфіки фахової діяльності вчителя початкової школи;

– ознайомити майбутніх учителів початкової школи з валеологічними, гігієнічними та психофізичними особливостями використання ІКТ у початковій школі;

– ознайомити здобувачів освіти із чинними програмами та онлайн-ресурсами в умовах оновлення освіти;

Практичні:

– формувати в майбутніх учителів початкової школи уміння роботи з різними видами інформації засобами ІКТ;

– формувати в майбутніх учителів початкової школи уміння планувати, організовувати та аналізувати освітній процес з використанням ІКТ;

– формувати в здобувачів освіти психолого-педагогічного факультету вміння використовувати ІКТ у процесі організаційно-методичної діяльності учителя початкової школи;

– формувати в майбутніх учителів початкової школи навички створення власних навчально-методичних матеріалів шляхом використання ІКТ з метою оптимізації освітнього процесу початкової школи;

– формувати у здобувачів освіти психолого-педагогічного факультету уміння працювати в інформаційно-освітньому середовищі академії;

– формувати інформаційну компетентність майбутніх учителів початкової школи.

У результаті навчання за програмою представленого спецкурсу здобувачі освіти повинні **знати:**

– основні тенденції інформатизації освіти;

– вимоги до методичної підготовки вчителя початкової школи в умовах оновлення освіти;

– правила проведення уроків, занять та позакласних заходів у початковій школі з використанням ІКТ;

- основні форми організації освітнього процесу з використанням ІКТ у початковій школі;
- особливості використання ІКТ для підтримки вивчення предметів початкової школи;
- правила користування електронними педагогічними програмними засобами з метою оптимізації освітнього процесу початкової школи;
- раціонально використовувати можливості ІКТ з метою оптимізації освітнього процесу початкової школи;
- оптимізувати освітній процес початкової школи шляхом використання ІКТ в рамках реалізації державної Концепції «Нова українська школа»;
- грамотно працювати з основними програмними пакетами Windows 2010: Word, Power Point, Excel, Access, Movie Maker тощо;
- добирати та аналізувати готові програмні дидактичні засоби для здобувачів освіти початкової школи;
- добирати та розробляти програмний матеріал контрольної-оцінювального характеру з метою здійснення контролю навчальних досягнень здобувачів освіти напершому рівні повної загальної середньої освіти;
- установлювати програму, якою користуєтесь, на демонстраційний комп'ютер, користуватися проекційною технікою, володіти методиками подачі електронного дидактичного матеріалу;
- знаходити, оцінювати, відбирати та демонструвати інформацію у всесвітній мережі Інтернет відповідно до поставлених навчальних завдань;
- ефективно добирати форму передачі інформації здобувачам освіти, батькам, колегам, адміністрації школи (шкільна мережа, електронна пошта, соціальна мережа, сайт, лист розсилки, форум, Wiki-середовище, блог, подкаст тощо);

- організувати роботу здобувачів освіти початкової школи в рамках мережеских комунікаційних проєктів (олімпіади, конкурси, вікторини), дистанційно підтримувати навчальний процес (за потребою);
- створювати і постійно наповнювати протягом професійної діяльності методичну скарбничку матеріалів – портфоліо вчителя;
- удосконалювати власну професійну майстерність засобами інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет.

Очікувані результати

Вивчення освітнього компонента спрямоване на формування таких компетентностей:

1. Інтегральна компетентність (ІК):

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії (*ІК*).

2. Загальні компетентності (ЗК):

ЗК-1. Загальнонавчальна. Здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями, зокрема, інноваційними методичними підходами, сучасними системами, методиками, технологіями навчання, розвитку й виховання здобувачів освіти початкової школи; чинним нормативним забезпеченням початкової освіти тощо.

ЗК-2. Інформаційно-аналітична. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків.

ЗК-8. Міжособистісної взаємодії. Здатність до ефективної міжособистісної взаємодії; зокрема, здатність успішно взаємодіяти з керівництвом, колегами, здобувачами освіти та їхніми батьками; володіння алгоритмами конструктивного вирішення педагогічних конфліктів. Здатність працювати в команді, здатність до співпраці, групової та кооперативної діяльності. Здатність бути критичним і самокритичним, наполегливим щодо поставлених завдань і взятих зобов'язань.

ЗК-9. *Адаптивна.* Здатність до адаптації в професійно-педагогічному середовищі та дії в нових ситуаціях, зокрема тих, що передбачають навчання, розвиток і виховання здобувачів освіти початкової школи, спілкування з їхніми батьками, комунікації з адміністрацією школи й колегами.

ЗК-10. *Рефлексивна.* Здатність ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, що сприяє розвитку й саморозвитку здобувачів освіти, творчому підходу до освітнього процесу початкової школи.

ЗК-12. *Інформаційно-комунікаційна.* Здатність до застосування сучасних засобів інформаційних і комп'ютерних технологій для розв'язання комунікативних задач у професійній діяльності вчителя початкових класів й у повсякденному житті.

3. Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК-1.3. *Технологічна компетентність.* Здатність до застосування професійно профільованих проєктно-технологічних знань, умінь і навичок, які є теоретичними основами побудови змісту освітньої галузі «Технології» загалом та окремих його змістових ліній. Складниками технологічної компетентності є: ІКТ-компетентність, компетентності з техніки обробки матеріалів, технічної творчості, декоративно-ужиткового мистецтва та самообслуговування.

СК – 3. Педагогічна компетентність. Здатність до проєктування, організації, оцінювання, рефлексії та коригування освітнього процесу в початковій ланці освіти. Складниками педагогічної компетентності є дидактична, виховна, організаційна.

СК – 4. Методична компетентність. Здатність ефективно діяти, розв'язуючи стандартні та проблемні методичні задачі під час навчання здобувачів освіти освітніх галузей/змістових ліній, визначених Державним стандартом початкової загальної освіти.

СК – 4.6. *Технологічна.* Здатність упроваджувати сучасні навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід до навчання окремих питань певної освітньої галузі/предмета початкової школи.

У результаті засвоєння вибіркового освітнього компонента «Інформаційна компетентність вчителя початкової школи» здобувачі вищої освіти повинні **знати**:

- основні тенденції інформатизації освіти;
- вимоги до методичної підготовки вчителя початкової школи в умовах оновлення освіти;
- правила проведення уроків, занять та позакласних заходів у початковій школі з використанням ІКТ;
- основні форми організації освітнього процесу з використанням ІКТ у початковій школі;
- особливості використання ІКТ для підтримки вивчення предметів початкової школи;
- правила користування електронними педагогічними програмними засобами з метою оптимізації освітнього процесу початкової школи.

У результаті навчання за програмою вибіркового освітнього компонента здобувачі вищої освіти повинні **вміти**:

- раціонально використовувати можливості ІКТ з метою оптимізації освітнього процесу початкової школи;
- оптимізувати освітній процес початкової школи шляхом використання ІКТ в рамках реалізації державної Концепції «Нова українська школа»;
- грамотно працювати з основними програмними пакетами Windows 2010: Word, Power Point, Excel, Access, Movie Maker тощо;
- добирати та аналізувати готові програмні дидактичні засоби для учнів початкової школи;
- добирати та розробляти програмний матеріал контрольної-оцінювального характеру з метою здійснення контролю навчальних досягнень здобувачів освіти на першому рівні повної загальної середньої освіти;

- установлювати програму, якою користуються, на демонстраційний комп'ютер, користуватися проекційною технікою, володіти методиками подачі електронного дидактичного матеріалу;
- знаходити, оцінювати, відбирати та демонструвати інформацію у всесвітній мережі Інтернет відповідно до поставлених навчальних завдань;
- ефективно добирати форму передачі інформації учням, батькам, колегам, адміністрації школи (шкільна мережа, електронна пошта, соціальна мережа, сайт, лист розсилки, форум, Wiki-середовище, блог, подкаст тощо);
- організовувати роботу учнів початкової школи в рамках мережевих комунікаційних проєктів (олімпіади, конкурси, вікторини), дистанційно підтримувати навчальний процес (за потребою);
- створювати і постійно наповнювати протягом професійної діяльності методичну скарбничку матеріалів – портфоліо вчителя;
- удосконалювати власну професійну майстерність засобами інформаційно-комунікаційних технологій та мережі Інтернет.

3. ПРОГРАМА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

Організаційна та методична діяльність учителя початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій

Робота з інформацією. Види інформації. Нормативно-правова база щодо використання ІКТ в освітньому просторі початкової школи. Основні психолого-педагогічні вимоги до використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи. Ергономічні вимоги до проведення занять у початковій школі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Принципи і методи навчання, особливості їх реалізації при використанні ІКТ на уроках та в позакласній роботі у початковій школі. Специфіка використання ІКТ на уроках різних типів в умовах реалізації державної Концепції «Нова українська школа». Розробка навчально-методичних матеріалів для вчителя та дидактичних для учнів із метою підтримки

вивчення предметів дидактичних для учнів із метою підтримки вивчення предметів початкової школи. Умови грамотного відбору готових контрольних-оцінювальних програм для початкової школи. Специфіка оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи за допомогою ІКТ. Розробка завдань для перевірки знань, умінь та навичок молодших школярів через спеціальні програми. Використання засобів ІКТ із метою здійснення інклюзивної освіти. Використання ІКТ на заняттях із учнями індивідуальної форми навчання. Використання ІКТ для підготовки та організації класних та шкільних свят. Можливості використання ІКТ у роботі вихователя групи подовженого дня. Можливості використання ІКТ у пришкільному оздоровчому таборі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Використання інформаційно-комунікаційних технологій

при роботі з батьками

Організація ефективної співпраці з батьками на основі застосування ІКТ. Специфіка та особливості використання ІКТ при роботі з батьками у професійній діяльності учителя початкової школи. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на батьківських зборах. Інформування батьків засобами ІКТ. Способи електронного сповіщення батьків про успішність навчальних досягнень учня початкової школи. Розробка електронних матеріалів для батьків з метою оптимізації співпраці школи та сім'ї. Виготовлення та розповсюдження буклетів, пам'яток, посібників, рекомендацій для батьків. Організація співпраці батьків та учителя з проблеми використання учнями комп'ютера, планшета, мобільного телефону поза межами школи. Формування у батьків усвідомленості переваг та недоліків сучасних ІКТ. Вимоги, що пред'являються до комп'ютерних ігор для дітей молодшого шкільного віку. Профілактика комп'ютерної залежності у дітей 1-4 класів. Способи здійснення співпраці з батьками учнів з особливими потребами у інклюзивному класі шляхом використання засобів ІКТ.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3

Підвищення професійної майстерності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій

Способи роботи з електронними джерелами при вирішенні задач професійного росту. Критерії грамотного відбору інформації у мережі Інтернет при роботі із електронними енциклопедіями, довідниками, онлайн-словниками. Підготовка і проведення авторських вебінарів за актуальності педагогічної проблеми. Участь у професійному вебінарі – як ефективний спосіб підвищення професійної майстерності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Методичні та практичні аспекти проведення вебінарів. Методичні поради щодо проведення вебінарів. Освітні блоги у професійній діяльності вчителя початкової школи. Способи обміну досвідом з колегами щодо організації навчального процесу на основі мережевих програмних засобів. Міжнародні освітні програми і проєкти для вчителів початкової школи. Участь у проходженні безкоштовних курсів та вебінарів шляхом використання спеціальних інтернет-платформ. Самоаналіз та шляхи самовдосконалення інформаційної компетентності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

4. СТРУКТУРА ВИБІРКОВОГО ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
л.		п.	с.р.	
1	2	3	4	5
Змістовий модуль 1. Організаційна та методична діяльність учителя початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій				
Тема 1. Робота з інформацією. Види інформації. Нормативно-правова база щодо використання ІКТ в освітньому просторі початкової школи. Основні психолого-педагогічні вимоги до використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи. Ергономічні вимоги до проведення занять у початковій школі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.	6	2	2	2

1	2	3	4	5
<i>Практичне заняття 1. Розробка комплексу ергономічних вправ для учнів 1-4 класів для проведення занять з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі.</i>				
Тема 2. Принципи і методи навчання, особливості їх реалізації при використанні ІКТ на уроках та в позакласній роботі у початковій школі. Специфіка використання ІКТ на уроках різних типів в умовах реалізації державної Концепції «Нова українська школа».	4	2		2
Тема 3. Розробка навчально-методичних матеріалів для вчителя та дидактичних для учнів із метою підтримки вивчення предметів початкової школи. <i>Практичне заняття 2. Розробка навчально-методичних матеріалів для вчителя та дидактичних для учнів з метою підтримки вивчення предметів початкової школи.</i>	4		2	2
Тема 4. Умови грамотного відбору готових контрольно-оцінювальних програм для початкової школи. Специфіка оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи за допомогою ІКТ. Розробка завдань для перевірки знань, умінь та навичок молодших школярів через спеціальні програми. <i>Практичне заняття 3. Створення комплексу завдань для перевірки знань учнів 4 класу у програмах Hot Potatoes, EclipseCrossword, Quizlet, Kahoot</i>	6	2	2	2
Тема 5. Використання засобів ІКТ із метою здійснення інклюзивної освіти. Використання ІКТ на заняттях із учнями індивідуальної форми навчання.	4	2		2
Тема 6. Використання ІКТ для підготовки та організації класних та шкільних свят. Можливості використання ІКТ у роботі вихователя групи подовженого дня. Можливості використання ІКТ у пришкольному оздоровчому таборі. <i>Практичне заняття 4. Розробка привітального відеофільму до свята «8 березня»</i>	6	2	2	2
Разом за змістовим модулем 1	30	10	8	12
Змістовий модуль 2.				
Використання інформаційно-комунікаційних технологій при роботі з батьками				
Тема 7. Організація ефективної співпраці з батьками на основі застосування ІКТ. Специфіка та особливості використання ІКТ при роботі з батьками у професійній діяльності учителя початкової школи. <i>Практичне заняття 5. Створення сайту класу.</i>	6	2	2	2
Тема 8. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на батьківських зборах. <i>Практичне заняття 6. Створення анімаційної презентації за допомогою програми Microsoft PowerPoint.</i>	6	2	2	2
Тема 9. Інформування батьків засобами ІКТ. Способи електронного сповіщення батьків про успішність навчальних досягнень учня початкової школи.	4	2		2
Тема 10. Розробка електронних матеріалів для батьків з метою оптимізації співпраці школи та сім'ї. Виготовлення та розповсюдження буклетів, пам'яток, посібників, рекомендацій для батьків.	6	2	2	2

1	2	3	4	5
<i>Практичне заняття 7. Виготовлення та розповсюдження буклетів, пам'яток, посібників, рекомендації для батьків.</i>				
Тема 11. Організація співпраці батьків та учителя з проблеми використання учнями комп'ютера, планшета, мобільного телефону поза межами школи. Формування у батьків усвідомленості переваг та недоліків сучасних ІКТ. Вимоги, що пред'являються до комп'ютерних ігор для дітей молодшого шкільного віку. Профілактика комп'ютерної залежності у дітей 1-4 класів.	4	2		2
Тема 12. Способи здійснення співпраці з батьками учнів з особливими потребами у інклюзивному класі шляхом використання засобів ІКТ	4	2		2
Разом за змістовим модулем 2	30	12	6	12
Змістовий модуль 3. Підвищення професійної майстерності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій				
Тема 13. Способи роботи з електронними джерелами при вирішенні задач професійного росту. Критерії грамотного відбору інформації у мережі Інтернет при роботі із електронними енциклопедіями, довідниками, онлайн-словниками. <i>Практичне заняття 8. Робота у мікрогрупах над творчим науковим проєктом «Роль ІКТ у Школі майбутнього».</i>	6	2	2	2
Тема 14. Підготовка і проведення авторських вебінарів за актуальності педагогічної проблеми. Участь у професійному вебінарі – як ефективний спосіб підвищення професійної майстерності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Методичні та практичні аспекти проведення вебінарів. Методичні поради щодо проведення вебінарів. <i>Практичне заняття 9. Підготовка і проведення авторського вебінару у програмному додатку TeamViewer</i>	6	2	2	2
Тема 15. Освітні блоги у професійній діяльності вчителя початкової школи. <i>Практичне заняття 10. Створення персонального блогу учителя початкової школи.</i>	6	2	2	2
Тема 16. Способи обміну досвідом з колегами щодо організації навчального процесу на основі мережевих програмних засобів.	4	2		2
Тема 17. Міжнародні освітні програми і проєкти для вчителів початкової школи. Участь у проходженні безкоштовних курсів та вебінарів шляхом використання спеціальних інтернет-платформ.	4	2		2
Тема 18. Самоаналіз та шляхи самовдосконалення інформаційної компетентності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій.	4	2		2
Разом за змістовим модулем 3	30	12	6	12
Усього годин на освітній компонент	90	34	20	36

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Метою проведення лекційних занять є розкриття основних положень з теми, надання систематизованих основ наукових знань із освітнього компонента, розкриття проблеми формування інформаційної компетентності

майбутніх учителів початкової школи в умовах оновленого Державного стандарту початкової освіти, Концепції Нової української школи.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	2	3
1	Тема 1. Робота з інформацією. Види інформації. Нормативно-правова база щодо використання ІКТ в освітньому просторі початкової школи. Основні психолого-педагогічні вимоги до використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи. Ергономічні вимоги до проведення занять у початковій школі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.	2
2	Тема 2. Принципи і методи навчання, особливості їх реалізації при використанні ІКТ на уроках та в позакласній роботі у початковій школі. Специфіка використання ІКТ на уроках різних типів в умовах реалізації державної Концепції «Нова українська школа».	2
3	Тема 4. Умови грамотного відбору готових контрольних-оцінювальних програм для початкової школи. Специфіка оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи за допомогою ІКТ. Розробка завдань для перевірки знань, умінь та навичок молодших школярів через спеціальні програми.	2
4	Тема 5. Використання засобів ІКТ із метою здійснення інклюзивної освіти. Використання ІКТ на заняттях із учнями індивідуальної форми навчання.	2
5	Тема 6. Використання ІКТ для підготовки та організації класних та шкільних свят. Можливості використання ІКТ у роботі вихователя групи подовженого дня. Можливості використання ІКТ у пришкольному оздоровчому таборі.	2
6	Тема 7. Організація ефективної співпраці з батьками на основі застосування ІКТ. Специфіка та особливості використання ІКТ при роботі з батьками у професійній діяльності учителя початкової школи.	2
7	Тема 8. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на батьківських зборах.	2
8	Тема 9. Інформування батьків засобами ІКТ. Способи електронного сповіщення батьків про успішність навчальних досягнень учня початкової школи.	2
9	Тема 10. Розробка електронних матеріалів для батьків з метою оптимізації співпраці школи та сім'ї. Виготовлення та розповсюдження буклетів, пам'яток, посібників, рекомендацій для батьків.	2
10	Тема 11. Організація співпраці батьків та учителя з проблеми використання учнями комп'ютера, планшета, мобільного телефону поза межами школи. Формування у батьків усвідомленості переваг та недоліків сучасних ІКТ. Вимоги, що пред'являються до комп'ютерних ігор для дітей молодшого шкільного віку. Профілактика комп'ютерної залежності у дітей 1-4 класів.	2
11	Тема 12. Способи здійснення співпраці з батьками учнів з особливими потребами у інклюзивному класі шляхом використання засобів ІКТ.	2
12	Тема 13. Способи роботи з електронними джерелами при вирішенні задач професійного росту. Критерії грамотного відбору інформації у мережі Інтернет при роботі із електронними енциклопедіями, довідниками, онлайн-словниками.	2

1	2	3
13	Тема 14. Підготовка і проведення авторських вебінарів за актуальності педагогічної проблеми. Участь у професійному вебінарі – як ефективний спосіб підвищення професійної майстерності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Методичні та практичні аспекти проведення вебінарів. Методичні поради щодо проведення вебінарів.	2
14	Тема 15. Освітні блоги у професійній діяльності вчителя початкової школи.	2
15	Тема 16. Способи обміну досвідом з колегами щодо організації навчального процесу на основі мережевих програмних засобів.	2
16	Тема 17. Міжнародні освітні програми і проєкти для вчителів початкової школи. Участь у проходженні безкоштовних курсів та вебінарів шляхом використання спеціальних інтернет-платформ.	2
17	Тема 18. Самоаналіз та шляхи самовдосконалення інформаційної компетентності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій.	2
Разом:		34

6. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичні заняття передбачають розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень освітнього компонента та мають на меті формування і відпрацювання вмінь і навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального та групового виконання завдань, що містять різні проблемно-пошукові завдання та зумовлюють використання здобувачем вищої освіти індивідуального досвіду в якості основи для формування та інтеграції нових професійних компетентностей.

№ з/п	Тема практичного заняття	К-сть годин
1	2	3
1.	Практичне заняття 1. Розробка комплексу ергономічних вправ для учнів 1-4 класів для проведення занять з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі.	2
2.	Практичне заняття 2. Створення навчально-методичних матеріалів для вчителя та дидактичних для учнів з метою підтримки вивчення предметів початкової школи.	2
3.	Практичне заняття 3. Створення комплексу завдань для перевірки знань учнів 4 класу у програмах Hot Potatoes, EclipseCrossword, Quizlet, Kahoot	2
4.	Практичне заняття 4. Розробка привітального відеофільму до свята «8 березня»	2
5.	Практичне заняття 5. Створення сайту класу.	2
6.	Практичне заняття 6. Створення анімаційної презентації за допомогою програми Microsoft PowerPoint.	2

1	2	3
7.	Практичне заняття 7. Виготовлення та розповсюдження буклетів, пам'яток, посібників, рекомендацій для батьків.	2
8.	Практичне заняття 8. Робота у мікрогрупах над творчим науковим проектом «Роль ІКТ у Школі майбутнього».	2
9.	Практичне заняття 9. Підготовка і проведення авторського вебінару у програмному додатку TeamViewer	2
10.	Практичне заняття 10. Створення персонального блогу учителя початкової школи.	2
	Усього годин	20

7. САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота передбачає виконання запланованих та надісланих викладачу робіт, що виконанні здобувачами вищої освіти самостійно під методичним керівництвом викладача.

Завдання для самостійної підготовки

№ з/п	Тема	Завдання для самостійної підготовки
1	2	3
Змістовий модуль № 1. Організаційна та методична діяльність учителя початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій		
1.	Тема 1. Робота з інформацією. Види інформації. Нормативно-правова база щодо використання ІКТ в освітньому просторі початкової школи. Основні психолого-педагогічні вимоги до використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи. Ергономічні вимоги до проведення занять у початковій школі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.	<i>Завдання:</i> Написати есе, у якому було б відображено ваші думки стосовно школи майбутнього (через 100 років). Особливу увагу приділити засобам ІКТ у педагогічній діяльності вчителя майбутнього.
2.	Тема 2. Принципи і методи навчання, особливості їх реалізації при використанні ІКТ на уроках та в позакласній роботі у початковій школі. Специфіка використання ІКТ на уроках різних типів в умовах реалізації державної Концепції «Нова українська школа».	<i>Пройти онлайн курс «Ключові уміння 21-го століття» (розробники курсу: Британська Рада в Україні та Міністерство освіти і науки реалізують спільні проекти відповідно до підписаного Меморандуму про співробітництво. ТОВ «Едюкейшнал Ера» (EdEra) – студія онлайн-освіти, що створює повноцінні онлайн-курси та супровідні матеріали широкого профілю).</i>

1	2	3
3	Тема 3. Розробка навчально-методичних матеріалів для вчителя та дидактичних для учнів із метою підтримки вивчення предметів початкової школи.	Модуль 1. Якісне учіння 1.1. Якісне учіння Модуль 2. Вступ до ключових умінь 21-го століття 2.1. Критичне мислення 2.2. Спілкування та співпраця
4	Тема 4. Умови грамотного відбору готових контрольно-оцінювальних програм для початкової школи. Специфіка оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи за допомогою ІКТ. Розробка завдань для перевірки знань, умінь та навичок молодших школярів через спеціальні програми.	2.3. Креативність 2.4. Цифрова грамотність Завершення курсу <i>Отримати сертифікат про проходження онлайн курсу.</i>
5	Тема 5. Використання засобів ІКТ із метою здійснення інклюзивної освіти. Використання ІКТ на заняттях із учнями індивідуальної форми навчання.	<i>Розпочати проходження онлайн курсу «Бери й роби. Змішане та дистанційне навчання» (розробники ГС «Освіторія» у партнерстві зі студією онлайн-освіти EdEra за підтримки Lenovo та Intel.). Теми допустимо опановувати у будь-якій послідовності, за бажанням здобувачів освіти.</i>
6	Тема 6. Використання ІКТ для підготовки та організації класних та шкільних свят. Можливості використання ІКТ у роботі вихователя групи подовженого дня. Можливості використання ІКТ у пришкольньому оздоровчому таборі.	Тема 1. Крок за кроком. Організуємо дистанційне навчання Тема 2. Змішане навчання: від слів до дій. Тема 3. Формувальне оцінювання: секретний складник змішаного навчання Тема 4. ClassDojo. Дистанційне навчання як гра
Змістовий модуль № 2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при роботі з батьками		
7	Тема 7. Організація ефективної співпраці з батьками на основі застосування ІКТ. Специфіка та особливості використання ІКТ при роботі з батьками у професійній діяльності учителя початкової школи.	<i>Продовжити проходження онлайн курсу «Бери й роби. Змішане та дистанційне навчання» (розробники ГС «Освіторія» у партнерстві зі студією онлайн-освіти EdEra за підтримки Lenovo та Intel.). Теми допустимо опановувати у будь-якій послідовності, за бажанням здобувачів освіти.</i>
8	Тема 8. Використання інформаційно-комунікаційних технологій на батьківських зборах.	Тема 5. Онлайн-інструменти для оцінювання учнів: Wordwall, Socrative Тема 6. Онлайн-дошки: Explain Everything, Lino Тема 7. Minecraft: Education Edition. Створення анімаційних роликів: Toontastic 3D Тема 8. Онлайн-симуляції: PhET, LabsLand, WorldWide Telescope
9	Тема 9. Інформування батьків засобами ІКТ. Способи електронного сповіщення батьків про успішність навчальних досягнень учня початкової школи.	Тема 9. Інтерактивні робочі аркуші: Liveworksheets, Wizer.me Тема 10. Онлайн-ресурс для формувального оцінювання: Goformative.com

1	2	3
10	Тема 10. Розробка електронних матеріалів для батьків з метою оптимізації співпраці школи та сім'ї. Виготовлення та розповсюдження буклетів, пам'яток, посібників, рекомендацій для батьків.	Тема 11. Від ідеї до готового продукту: Tricider, Timetoast, Ourboox Тема 12. Онлайн-інструменти: Blogger, Coggle та Google Earth Тема 13. Онлайн-лабораторії GoLab/Graasp Тема 14. Інтерактивні інструменти для розвитку дослідницьких навичок учнів Тема 15. Проектні завдання та імітаційні ігри: вивчаємо історію online/offline Тема 16. Ідеї для уроків мистецтва: метод «Піксель» та метод «Візуалізація музики»
11	Тема 11. Організація співпраці батьків та учителя з проблеми використання учнями комп'ютера, планшета, мобільного телефону поза межами школи. Формування у батьків усвідомленості переваг та недоліків сучасних ІКТ. Вимоги, що пред'являються до комп'ютерних ігор для дітей молодшого шкільного віку. Профілактика комп'ютерної залежності у дітей 1-4 класів.	
12	Тема 12. Способи здійснення співпраці з батьками учнів з особливими потребами у інклюзивному класі шляхом використання засобів ІКТ.	
Змістовий модуль № 3. Підвищення професійної майстерності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій		
13	Тема 13. Способи роботи з електронними джерелами при вирішенні задач професійного росту. Критерії грамотного відбору інформації у мережі Інтернет при роботі із електронними енциклопедіями, довідниками, онлайн-словниками.	<i>Продовжити проходження онлайн курсу «Бери й роби. Змішане та дистанційне навчання» (розробники ГС «Освіторія» у партнерстві зі студією онлайн-освіти EdEra за підтримки Lenovo та Intel.). Теми допустимо опановувати у будь-якій послідовності, за бажанням здобувачів освіти.</i> Тема 17. Дизайн-мислення. Еко- та етнодизайн Тема 18. Віртуальні екскурсії Тема 19. Гейміфікація в дії: Classcraft та iLearn Тема 20. Технічні рішення для дистанційного та змішаного навчання <i>Отримати сертифікат про проходження онлайн курсу.</i>

1	2	3
14	Тема 14. Підготовка і проведення авторських вебінарів за актуальності педагогічної проблеми. Участь у професійному вебінарі – як ефективний спосіб підвищення професійної майстерності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Методичні та практичні аспекти проведення вебінарів. Методичні поради щодо проведення вебінарів.	
15	Тема 15. Освітні блоги у професійній діяльності вчителя початкової школи.	Переглянути у мережі Інтернет існуючі освітні блоги для вчителя початкової школи, проаналізувати їх переваги та недоліки.
16	Тема 16. Способи обміну досвідом з колегами щодо організації навчального процесу на основі мережових програмних засобів.	
17	Тема 17. Міжнародні освітні програми і проекти для вчителів початкової школи. Участь у проходженні безкоштовних курсів та вебінарів шляхом використання спеціальних інтернет-платформ.	Скласти добірку міжнародних освітніх програм і проєктів для вчителів початкової школи.
18	Тема 18. Самоаналіз та шляхи самовдосконалення інформаційної компетентності учителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій.	<i>Завдання:</i> Створити ментальну карту «Інформаційна компетентність вчителя початкової школи». У ментальній карті навколо центральної ідеї мають бути зосереджені поняття, ідеї, теорії, елементи та їх характеристики, відображено семантичні або інші зв'язки між фрагментами інформації. Ментальна карта є узагальненим та систематизованим варіантом інформаційного матеріалу.

8. ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з освітнього компонента «Інформаційна компетентність вчителя початкової школи» – це вид науково-дослідної роботи здобувача вищої освіти, що містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне опрацювання частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань

із освітнього компонента, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: індивідуальна робота передбачає розробку кожним здобувачем освіти комплексу матеріалів (використовуючи знання, уміння, навички з усіх тем спецкурсу) – власного портфолію, що буде корисним для майбутніх учителів у їх подальшій професійній діяльності.

Порядок подання та захист індивідуального навчально-дослідного завдання:

1. Отримання завдання індивідуальної роботи – створення особистого портфолію;
2. Надання основних рекомендацій щодо створення особистого портфолію;
3. За необхідності, викладач систематично проводить консультації з питань виконання індивідуальної роботи;
4. Захист особистого електронного портфолію.

Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом підсумкової оцінки з вибіркового освітнього компонента.

Виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ), що передбачені у курсі освітнього компонента є обов'язковим. Оцінювання ІНДЗ здійснюється в межах 10 % від загальної кількості балів (із 100 балів підсумкової оцінки за ІНДЗ виставляється від 1 до 10 балів).

Критерії оцінювання ІНДЗ (електронного портфолію)

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1	2	3
2	Збір та систематизація матеріалів здобувача вищої освіти. Наявність інформації щодо інформаційно-методичних позааудиторних заходів, резюме тощо.	2
3	Зміст електронного портфолію здобувача освіти. Якість і доцільність наповнення матеріалами папки «Навчально-виховна діяльність учителя початкової школи»	2

1	2	3
4	Зміст електронного портфолію здобувача освіти. Якість і доцільність наповнення матеріалами папки «Контрольно-оцінювальна діяльність учителя початкової школи»,	2
5	Зміст електронного портфолію здобувача освіти. Якість і доцільність наповнення матеріалами папки «Організаційна діяльність учителя початкової школи»	2
6	Креативність подання матеріалу. Застосування відео-, аудіо-демонстрації під час захисту власного електронного портфолію.	2
	Разом:	10 балів

Загальне завдання:

Власне електронне портфолію майбутнього вчителя початкової школи необхідно структурувати за таким планом:

1. *Титульна сторінка.*

2. *Зміст портфолію.* З метою зручності користування, рекомендуємо подавати максимально розгорнутий зміст портфолію, що відобразить наповнення кожної папки.

3. За бажанням здобувача вищої освіти, можна додати *вступ*, у якому здобувач освіти пояснює, які матеріали включені в портфолію, обґрунтовує включення саме цих матеріалів як доказів своєї професійної майстерності (обсяг 3 – 5 сторінок).

4. *Назви папок (розділів)*, в яких описуються представлені в портфолію матеріали. Рекомендовано, щоб у внутрішньому наповненні папок кожен окремий матеріал, включений у портфолію, датувався.

4.1. Розділ «Навчальна діяльність» містить матеріали з результатами освоєння освітніх програм (наприклад рейтингова книжка), контрольних зрізів знань.

4.2. Розділ «Науково-дослідна діяльність»

– обов'язкові роботи (у цій папці доречно зберігати матеріали курсових та дипломної робіт; виконання дослідницьких завдань проблемно-пошукового характеру при вивченні окремих навчальних дисциплін тощо);

– додаткові роботи (містить документи, що підтверджують участь у науково-дослідній діяльності (участь у міжнародних дослідницьких програмах; участь у міжнародних, усеукраїнських, регіональних, міжвузівських наукових конференціях та семінарах тощо).

4.3. Розділ «Позааудиторна діяльність»

Сюди доречно розміщувати інформацію щодо інформаційно-методичних позааудиторних заходів, у яких ви брали участь (квазіпрофесійні тренінги, методичні семінари, дискусії, дебати, педагогічні роздуми, майстер-класи, ділові ігри, учительські студії, панорами творчих ідей, круглі столи й творчі зустрічі з провідними науковцями та учителями, віртуальні подорожі в педагогічне минуле тощо).

4.4. Розділ «Професійна діяльність»

У цьому розділі вміщуються інформаційно-методичні матеріали щодо професійної діяльності педагога. Доцільно створити такі теки:

– «Навчально-виховна діяльність учителя початкової школи» (містить розробки навчально-методичних матеріалів для вчителя та дидактичних для учнів з метою підтримки вивчення предметів початкової школи, навчально-методичні роботи (розробки уроків різних видів, навчальні тести, навчальні слайд-фільми, міждисциплінарні роботи, матеріали педагогічної практики);

– «Організаційна діяльність учителя початкової школи» (розробки батьківських зборів та інших заходів для батьків; розробка електронних матеріалів, буклетів, пам'яток, посібників, рекомендацій для батьків; матеріали щодо оформлення освітнього середовища тощо);

– «Контрольно-оцінювальна діяльність учителя початкової школи» (може вміщувати розробки тестів, контрольних та самостійних робіт для здобувачів першого рівня загальної середньої освіти. У студентському віці рекомендовано «наповнювати» дану теку готовими шаблонами, в тому числі й онлайн-шаблонами, розробок завдань контрольно-оцінювального характеру);

5. *Резюме* (обсяг – до 2 сторінок). Професійне резюме має бути направлено на роз'яснення професійних здібностей, знань і інших якостей

здобувача освіти. Цим резюме ви зможете скористатися під час пошуку роботи, під співбесіди із керівником ЗЗСО тощо.

Орієнтовний план складання резюме: П.І.Б.; дата народження; освіта; повна назва ЗВО, у якому здобув(-ає) освіту здобувач вищої освіти; спеціальність; педагогічний стаж (за наявності), наявні нагороди, життєва позиція (девіз), особистий підпис педагога тощо.

9. МЕТОДИ ТА ФОРМИ НАВЧАННЯ

Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності:

1) за джерелом інформації:

– словесні: лекція (традиційна, проблемна, лекція – прес-конференція), семінари, пояснення, розповідь, бесіда, дискусія;

– наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація (за допомогою мультимедійної дошки);

– практичні: вправи, моделювання ситуацій, вирішення проблемних ситуацій.

2) за логікою передачі і сприймання навчальних завдань інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні;

3) за ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі;

4) за ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота здобувачів вищої освіти: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проєктів.

Форми навчальної діяльності здобувачів вищої освіти: теоретичне вивчення матеріалів, виконання практичних завдань (вправ), участь у різних способах спілкування (через список розсилки, внутрішню електронну пошту, форум та чат вибіркового освітнього компонента), робота в малих групах.

10. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

При вивченні здобувачами освіти вибіркового освітнього компонента передбачається три види контролю: поточний, модульний та підсумковий.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять, а також у результаті співбесіди за окремими мікромодулями знань (темами). Застосовуються такі типи поточного контролю: опитування на практичних заняттях та здачі виконаної самостійної роботи; захист здобувачем вищої освіти виконаної ним практичної роботи.

Модульний контроль здійснюється у вигляді відповіді на тестові запитання. У тестах для кожного запитання може бути подано такі варіанти відповідей: одиничний вибір (потрібно вибрати один варіант відповіді з декількох); вибір декількох (потрібно вибрати декілька вірних варіантів відповідей).

Підсумковий контроль у вигляді заліку проводиться за умови виконання та захисту здобувачами вищої освіти всіх виконаних ними практичних робіт та успішному тестуванні з окремих модулів знань.

Підсумкова оцінка засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу визначатиметься як інтегральна (рейтингова) оцінка за всіма змістовними модулями. Вивчення курсу завершується демонстрацією виконаних власних проєктів.

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ

Змістовні модулі оцінюються за 100-бальною системою. Оцінювання академічних успіхів здобувачів освіти з спецкурсу здійснюється за такими критеріями:

Поточне тестування та самостійна робота										Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль №2			Змістовий модуль №3				
Т 1	Т 3	Т 4	Т 6	Т 7	Т 8	Т 10	Т 13	Т 14	Т 15	100
6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	6-10	

Примітка: Т 1, Т 3 ... Т 15 – теми змістових модулів.

Підсумкова оцінка за семестр визначається як сума балів отриманих за кожен тему першого і другого змістовних модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
1	2	3
90–100	A	5 (відмінно)
82–89	B	4 (добре)
74–81	C	
64–73	D	3 (задовільно)
60–63	E	
35–59	FX	2 (незадовільно з можливістю повторного складання)
0–34	F	2 (незадовільно з обов'язковим повторним вивченням освітнього компонента)

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Методичні розробки до проведення лекцій, методичні розробки до проведення практичних занять, ілюстративні матеріали, мультимедійне забезпечення до проведення лекційних та практичних занять.

13. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

32. Співаковський О. В., Петухова Л. Є., Коткова В. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі : навч.-метод. посіб. для студ. напряму підготовки «Початкова освіта». Херсон : Херсон. держ. у-т, 2011. 267 с.

33. Використання ІКТ-тренінгів у квазіпрофесійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи : практикум для здобувачів освітнього рівня бакалавр спеціальності 013 Початкова освіта / уклад. : А. С. Дрокіна, І. П. Упатова; Комуніальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2020. 67 с.

34. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. URL :

<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/compressed.pdf>.

reforms/ukrainska-shkola-

35. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / За заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2018. 160 с.

36. Основи професійної рефлексії у процесі загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів: навчально-методичний посібник / уклад.: Г.Ф. Пономарьова, М.О. Андреева, О.О. Бабакіна, О.М. Василенко, І. М. Толмачова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків: ХГПА, 2019. 90 с.

37. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид. допов. і перероб. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.

38. Петухова Л. Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища : монографія. Херсон : Айлант, 2007. 200 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

39. Гризун Л. Е. Електронне портфоліо сучасного вчителя як засіб підвищення його професійної майстерності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія: Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2012. С. 162–167.

40. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

41. Кадемія М. Ю., Шевченко Л. С., Шестопалюк О. В. Підготовка майбутніх вчителів до використання ІКТ : навч.-метод. посіб. Вінниця, 2009. 100 с.

42. Карпенко С. Г., Попов В. В., Тарнавський Ю. А., Шпортюк Г. А. Інформаційні системи і технології : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : МАУП, 2004. 192 с.

43. Кивлюк О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в системі навчальних дисциплін початкової школи. *Початкова школа*. 2004. № 4. С. 34 – 35.
44. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.
45. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. 71 с. URL: <https://cutt.ly/GjUKrpG>
46. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики : навч. посіб. : У 3-х ч. Ч. II : Методика навчання інформаційних технологій /За ред. М. І. Жалдака. К. : Навчальна книга, 2004. 287 с.
47. Програма «Шлях до успіху» від Intel в Україні. *Сучасна освіта*. URL : <http://osvita.ua/school/method/36852>.
48. Тестові технології у навчальному закладі: метод. посібник / Л. І. Парашенко, В. Д. Леонський, Г. І. Леонська. К.: ТОВ «Майстерня книги», 2006. 217 с.
49. Технологія конструювання мультимедійного уроку. *Відкритий урок*. 2008. № 3. С. 27 – 29.
50. Упатова І. П. Методична підготовка майбутніх учителів : теорія і практик : монографія. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 402 с.
51. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти. 2-е вид. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 136 с.
52. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти. Київ : Академія, 2002. 528 с.
53. Халілова Ф. С. Інформаційні технології в професійній діяльності вчителя початкової школи / під редакцією Н. В. Апатової. Сімферополь, «ДОЛЯ», 2009. 240 с
54. Хоружа Л. Інтерактивні smart-технології у початковій школі. *Початкова школа*. 2007. № 8. С. 11 – 14.
55. Шакотько В. В. Методика використання ІКТ у початковій школі : навч.-метод. посіб. Київ : Комп'ютер, 2008. 128 с.

56. Papert S. Mindstorms: Children, computers, and powerful ideas. Basic Books, Inc. 1980.

Електронні інформаційні ресурси

№ з/п	Найменування ресурсу	Адреса ресурсу
1	Концепція Нової Української школи (оновлено)	https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola
2	Сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України	http://www.mon.gov.ua
3	Академія педагогічних наук України	http://www.apsu.org.ua/ua/information/press/956784/
4	Педагогічна сторінка «Фестиваль педагогічних ідей «Відкритий урок»	http://festival.1september.ua
5	Перелік освітніх джерел та онлайн платформ на допомогу педагогам в організації дистанційного навчання	https://cutt.ly/7jUKwSJ
6	Педагогічна сторінка «Вчитель вчителю, учням та батькам»	http://teacher.at.ua
7	Педагогічна сторінка «Бібліотека починаючого педагога»	http://vashabnp.info
8	Підручники з педагогіки	http://pidruchniki.ua
9	Педагогічний енциклопедичний словник	http://dictionary.fio.ru
10	Педагогічна сторінка «Презентації для дітей»	http://educat.at.ua
11	Педагогічна сторінка «Освіта і наука»	http://firstedu.com.ua
12	Онлайн-платформи та ресурси для самоосвіти вчителів початкової школи	https://www.ed-era.com; https://prometheus.org.ua; https://osvitoria.org; https://naurok.ua; https://edpro.ua/webinars

Політика курсу

Академічна доброчесність передбачає сумлінне і вчасне виконання обов'язків здобувача освіти, зокрема відвідування аудиторних занять, дотримання графіків і дедлайнів навчального плану та програми, толерантне й шанобливе ставлення до всіх учасників освітнього процесу. Проявами порушення морально-етичних принципів поведінки учасників освітнього процесу є списування, у тому числі через посередництво мобільного Інтернету, використання у власній праці чужих матеріалів без посилань, представлення як своїх здобутків матеріалів, узятих

з Інтернету. Відпрацювання пропущених із поважної причини занять здійснюється здобувачем освіти або самостійно, або під час індивідуальних занять згідно з графіком консультацій викладача, або дистанційно. Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75 % від можливої максимальної кількості балів за вид діяльності). Перескладання модулів відбувається з дозволу деканату.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі продемонстровано розробки авторських робочих програм вибіркового освітнього компонента, що обґрунтовують структурно-функціональні моделі підвищення рівня якості едукції майбутніх учителів початкової школи.

1. Розроблено робочу програму вибіркового освітнього компонента «Методична майстерність учителя», що висвітлює мету та завдання освітнього компонента, очікувані результати, наповнення змістових моделей, теми лекційних, практичних, семінарських занять, самостійних робіт, рекомендовані методи та форми навчання, критерії розподілу балів під час оцінювання, рекомендовану літературу.

2. Висвітлено робочу програму вибіркового освітнього компонента «Робота з батьками», що містить мету, завдання курсу, очікувані результати, теми лекційних, семінарських і практичних занять, зміст самостійної роботи, критерії оцінювання та рекомендовану літературу. Зазначено, що головне завдання освітнього компонента полягає в тому, щоб значно підвищити роль виховної функції сім'ї, в умовах сьогодення це означає: визнання за батьками права виховувати дітей відповідно до своїх переконань, сімейних традицій, національних звичаїв; зміну виховної ситуації в сім'ї, її педагогізація; зміну поглядів батьків на дитину, її позиції в сім'ї; гуманізацію стосунків між усіма членами сім'ї, забезпечення емоційного благополуччя дитини в сім'ї тощо.

3. Розроблено вибірковий освітній компонент «Методика організації спільної виховної роботи з сім'єю молодшого школяра», мета якого спрямована на виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодшого школяра, шляхом отримання знань, як складової частини, професійної компетентності, покладених в основу успішної педагогічної діяльності, формування вмінь, навичок, що дозволяють вирішувати різні професійно-педагогічні завдання при взаємодії із сім'єю молодшого школяра.

4. Продемонстровано робочу програму вибіркового освітнього компонента «Формування гармонійних міжособистісних відносин особистості», який забезпечує оволодіння здобувачами вищої освіти вузькоспеціалізованих знань про гармонійні міжособистісні відносини, новітнього досвіду, формування інтегральної, загальних та фахових компетентностей.

5. Надано розробку робочої програми вибіркового освітнього компонента «Виховання культури гендерних відносин у молодших школярів», головна мета якої полягала у підготовці майбутніх учителів початкових класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів шляхом отримання знань, як складової частини, професійної компетентності, покладених в основу успішної педагогічної діяльності в умовах конкурентоспроможності, формування вмінь, навичок.

6. Продемонстровано розробку робочої програми вибіркового освітнього компонента «Інформаційна компетентність вчителя початкової школи», головною метою якого є забезпечення організаційно-педагогічними умовами формування інформаційної компетентності у майбутніх учителів початкової школи. Зазначено, що вибірковий освітній компонент «Інформаційна компетентність вчителя початкової школи» ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках здобувачів вищої освіти із дидактики, психології, фахових методик початкової школи та нових інформаційних технологій і технічних засобів навчання.

ПІСЛЯМОВА

Науково-педагогічні пошуки шляхів підвищення якості едукації майбутніх учителів початкової школи відповідають сучасним актуальним напрямам реформування змісту професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти як реагування на соціально-економічні запити суспільства щодо організації освітнього процесу. Підвищення рівня едукації майбутніх учителів початкової школи належить до сучасних актуальних напрямів підвищення якості функціонування системи професійної підготовки в умовах педагогічного закладу вищої освіти.

Викладені в монографії матеріали можуть бути використані під час планування та організації процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи під час проведення аудиторних та позааудиторних занять, організації самостійної роботи здобувачів освіти тощо.

Представлені в монографії матеріали з питання підвищення рівня едукації майбутніх учителів початкової школи не вичерпують усіх аспектів проблеми, адже торкаються кількох вагомих її складових, які сьогодні не зазнали достатнього висвітлення в наукових та науково-методичних виданнях. Теоретичне обґрунтування розроблення та впровадження діагностичного інструментарію, педагогічних умов, шляхів та засобів підвищення рівня едукації майбутніх учителів початкової школи спрямовані на формування освітнього середовища закладу вищої освіти, яке забезпечує формування нових загальних та фахових компетентностей, складових професійної готовності, що обумовлюватимуть якісно новий рівень професійної діяльності вчителів початкової школи у відповідності до сучасних актуальних напрямів реформування освіти згідно з Концепцією НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЗА АВТОРАМИ

Галина ПОНОМАРЬОВА, Алла ХАРКІВСЬКА, Ірина УПАТОВА

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений. 2-е изд., перераб. и доп.* Москва : Просвещение, 1990. 141 с.
2. Алексюк А. М. *Загальні методи навчання в школі. 2-ге вид.* Київ : Рад. школа, 1981. 206 с.
3. Андрієвський Б. М., Петухова Л. Є. *Професійно-наукова підготовка майбутнього вчителя початкових класів : монографія.* Херсон : Айлант, 2006. 176 с.
4. Артемова Л. В. *Педагогіка і методика вищої школи : навч.-метод. посібник.* Київ : Кондор, 2008. 272 с.
5. Артемьева И. Н. *Формирование методической культуры будущих учителей начальных классов в контексте вузовской подготовки: автореф. : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Новгородский государственный университет имени Ярослава Мудрого. Великий Новгород, 2004. 17 с.*
6. Бабанский Ю. К. *Методика работы в школе : организация и управление.* Москва : Педагогика, 1970. 170 с.
7. Бабанский Ю. К. *Методы обучения в современной общеобразовательной школе.* Москва : Просвещение, 1985. 208 с.
8. Байбара Т. М. *Методика навчання природознавства в початкових класах : навч. посібник.* Київ : Веселка, 1998. 334 с.
9. Байбара Т. М. *Педагогічне мислення та формування його у майбутніх учителів початкових класів у процесі навчання фахових методик. Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23–25 квіт. 2001.* Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2001. С. 34–36.

10. Барановська В. М. Методична система формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів (в умовах ступеневої підготовки): монографія / Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Хмельницький : Заколотний М. І. [вид.], 2015. 243 с.
11. Барбіна Є. С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти : автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 1998. 37 с.
12. Бахмат Н. В. Формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до педагогічного моделювання : автореф : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2011. 20 с.
13. Белкин А. С., Силина С. Н. Профессиографический мониторинг подготовки специалиста в системе высшего педагогического образования / Шадринский государственный педагогический институт. Шадринск : ШГПИ, 1999. Вып. 4. 66 с.
14. Бизяева А. А. Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия. Псков : ПГПИ им. С. М. Кирова, 2004. 216 с.
15. Біда О. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до здійснення природознавчої освіти у початковій школі: автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2003. 37 с.
16. Біда О. Удосконалення системи підготовки майбутніх учителів – проблема сьогодення. *Вісник Львівського університету: серія педагогічна*. 2005. Вип. 19. Ч. 1. С. 247–253.
17. Білієнко Л. Б. Розвиток педагогічної творчості вчителів у системі внутрішньо шкільної методичної роботи : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Київський університет імені Тараса Шевченка. Київ, 1994. 165 с.
18. Бондар В., Шапошнікова І. Управління формуванням професійної компетентності вчителя. *Освіта і управління*. 2006. Т. 9. № 2. С. 20–27.

19. Використання ІКТ-тренінгів у квазіпрофесійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи : практикум для здобувачів освітнього рівня бакалавр спеціальності 013 Початкова освіта / уклад. : А. С. Дрокіна, І. П. Упатова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2020. 67 с.
20. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : дис...д-ра пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2006. 579 с.
21. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций). Москва : ИнтерДиалект, 1997. С. 64.
22. Глузман Н. А. Методико-математична компетентність майбутніх учителів початкових класів : монографія. Київ : ВИЩА ШКОЛА – XXI, 2010. 407 с.
23. Глузман Н. А. Формування узагальнених прийомів розумової діяльності в майбутніх вчителів початкових класів у процесі вивчення дисциплін математичного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2003. 19 с.
24. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 205–206.
25. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) : монографія. Харків : Основа, 1998. 300 с.
26. Гусак П. М. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: навч. посібник / заг. ред. О. Г. Мороза. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2001. 337 с.
27. Демченко О. М. Педагогічна діагностика як засіб оптимізації самостійної навчальної діяльності студентів медичних коледжів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2008. 220 с.

28. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). *Освіта*. 1993. № 44–46. 62 с.
29. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала. Москва : Москов. псих.-соц. ин-та ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2004. 752 с.
30. Диба М. Сучасний підхід до викладання педагогічних дисциплін. *Вища школа*. 2011. № 12. С. 60–65.
31. Дубяга С. М., Молодиченко В. В. Методична творчість у системі професійної підготовки майбутніх учителів. *Наукові записки: зб. наук. ст.* Київ, 2011. С. 229. (Серія «Педагогічні та історичні науки ВАК України»; вип. LXXXXIV).
32. Дубяга С. М., Шевченко Ю. М., Фефілова Т. В. Розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя початкової школи у процесі навчання у ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2014, № 1 (35). С. 309–317.
33. Засобина Г. А. Трудности студентов в конструктивной деятельности в период обучающей педагогической практики. *Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы*. Ленинград : изд-во Ленинградского университета, 1973. Вып. 1. С. 38–45.
34. Заяц Ю. С. Методическая задача как средство формирования проектировочных умений у студентов факультета начальных классов в процессе методико-математической подготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Московский государственный педагогический университет имени М. А. Шолохова. Москва. 2005. 180 с.
35. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. № 5. С. 34–42.
36. Золотухіна С. Т., Зеленська Л. Д. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу (історико-педагогічний аспект). Харків : ХНПУ, 2007. 185 с.
37. Золотухіна С. Т., Орлова О. О. Розумова самостійність студентів вищих педагогічних навчальних закладів України: теорія і практика :

монографія / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Навчально-науковий інститут педагогіки та психології. Харків : Цифрова друкарня № 1, 2013. 171 с.

38. Зубков А. Л. Развитие методической компетентности учителей в условиях модернизации общего образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Челябинский педагогический университет. Челябинск, 2007. 169 с.

39. Игна О. Н. Структура и содержание методической компетентности учителя иностранного языка. *Ярославский педагогический вестник*. 2010. № 1. С. 90–94.

40. Игненкамп К. Педагогическая диагностика / пер. с нем. Карлхайнц Ингенкамп. Москва : Педагогика, 1991. 240 с. (Зарубежная школа и педагогика)

41. Імбер В. І. Педагогічні умови застосування мультимедійних засобів навчання у підготовці майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2008. 20 с.

42. Інновації у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя : методологічні, змістові та методичні засади : монографія / за ред. А. А. Сбруєвої; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми : МакДен, 2011. 432 с.

43. Інтерактивні методи навчання : навч. посіб./ за заг. ред. П. Шевчука і П. Фенриха. Щецін : WSAP, 2005. 170 с.

44. Інтернет-ресурси для вчителів початкових класів URL : <http://metodportal.com/node/595> (дата звернення : 18.03.2021).

45. Іонова О. М. Системний та синергетичний підходи у педагогічних дослідженнях : навч. посібник. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. 50 с.

46. Іонова О. М., Сінопальнікова Н. М. Теоретичні питання підготовки майбутніх учителів до застосування інтегрованих форм організації навчального процесу початкової школи. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля: науковий журнал*. Сер. : Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. Дніпропетровськ, 2013. № 2 (6) С. 35–39.

47. Іонова О. М., Прокопенко І. А. Технологія формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя : науково-методичні рекомендації для студентів, аспірантів і викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2007. 52 с.
48. Кайдалова Л. Г., Щекина Н. Б. Интерактивные методы обучения в подготовке студентов. *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии*: сб. ст. по матер. XXVI междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск: СибАК, 2013. С. 80–86. URL : <https://sibac.info/conf/pedagog/xxvi/32269>.
49. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2003. Т. 24, № 5. С. 45–57. URL : http://psystat.at.ua/Articles/Karpov_A_V.doc (дата звернення : 19.09.2021).
50. Карпов А. В. Рефлексия в структуре метакогнитивной организации субъекта. *Рефлексивные процессы и управление*. 2004. № 2. С. 99–109.
51. Карпов А. В., Пономарев В. В. Психология рефлексивных механизмов управления. Москва : ИП РАН, 2000. 365 с.
52. Карпюк И. А. Стажировка молодого преподавателя. *Совершенствование качества университетской подготовки преподавателей*. Саранск : МГУ, 1985. С. 143–147.
53. Комплексний підхід до фахової підготовки сучасного вчителя початкових класів : монографія / за наук. ред. М. С. Вашуленка. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. 311 с.
54. Конаржевский Ю. А. Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса и управление школой. Москва : Педагогический поиск, 1997. 79 с.
55. Кондрашова Л. В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте. К. ; Одесса : Высшая школа, 1988. 158 с.
56. Крамаренко А. М. До питання розвитку в майбутніх учителів початкової школи екологічно значущої рефлексії. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 38. С. 179–185. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2014_38_25.

57. Красикова Е. Н. Кейс-метод в структуре и содержании методической компетенции лингвиста-преподавателя : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / ГОУ ВПО «Ставроп. гос. ун-т». Ставрополь, 2009. 172 с.
58. Кузьмінський А. І. Теоретико-методологічні засади післядипломної освіти в Україні : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Інституті педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України. Київ, 2003. 42 с.
59. Левченко Я. Е. Актуальність проблеми методичної підготовки майбутнього вчителя у контексті Болонського процесу. *Освіта і доля нації* : матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф., 20–21 травня 2011 р. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. С. 93–94.
60. Литвин Л. І. Професійне становлення молодого вчителя в системі спільної науково-методичної роботи районного відділу освіти і школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоградський державний педагогічний університет імені В. Винниченка. Кіровоград, 2010. 22 с.
61. Лихачев Б. Т. Педагогика : курс лекцій : учебное пособие. 2-е изд.. Москва, 2001. 440 с.
62. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. для пед. навч. закл. / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Харків : ОВС, 2002. 400 с.
63. Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. Основи науково-педагогічних досліджень. Київ, 2010. С. 51–54.
64. Луценко І. О. Методична робота школи як засіб активізації педагогічної позиції вчителя : дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Криворізьський державний педагогічний інститут. Кривий Ріг, 1996. 186 с.
65. Макаренко Л. Л. Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 22 с.

66. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2002. 256 с.
67. Маркова А. К. Психология профессионализма. Москва : Междунар. гуманит. фонд «Знание», 1996. 308 с.
68. Маркова А. К. Психология труда учителя : книга для учителей. Москва : Просвещение, 1993. 192 с.
69. Матвеева Н. О. Організація науково-методичної роботи з учителями початкової загальноосвітньої школи в Україні (1945 – 1990 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2009. 20 с.
70. Митина Е. Г. Потенциал средового подхода в образовании для устойчивого развития: региональный аспект. *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 1. URL : www.science-education.ru/101-5464 (дата звернення : 08.10.2020).
71. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя. Москва : Флинта – Московский психолого-социальный институт, 1998. 200 с.
72. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя : учеб. пособие для студ. выс. пед. учеб. заведений. Москва Академия, 2004. 320 с.
73. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / за заг. ред. В. І. Лозової. Харків : Вид. Віровець А. П. «Апостроф», 2012. 348 с.
74. Никитина Л. А. Развитие методики и содержания методической подготовки будущего учителя начальных классов. *Вестник ТГПУ*. 2009. № 5 (83). С. 16–19.
75. Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / ред. кол. : Б. І. Холод (гол.ред.) та ін. Київ : НМЦВО, 2000. Вип. 27. 286 с.
76. Організація методичної роботи у школі. *Школа*. 2008. № 11. С. 5–9.
77. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у

сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : колективна монографія / заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. С. 15–25.

78. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид. допов. і переробл. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.

79. Петриченко Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2007. 22 с.

80. Петриченко Л. О. Система позааудиторної роботи, спрямованої на підготовку майбутнього вчителя до творчої професійної діяльності. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. Словянськ, 2010. Випуск LI. С. 33–40.

81. Підготовка вчителя в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / В. І. Євдокимов, Г. Ф. Пономарьова, Л. Д. Покроєва, В. В. Луценко ; за заг. ред. В. І. Євдокимова ; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди ; Харківський гуманітарно-педагогічний інститут. Харків : ХОНМІБО, 2006. 204 с.

82. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2004. 192 с.

83. Пономарьова Г. Ф. Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. праць / Укр. інж.-пед. акад. Харків : УІПА, 2014. № 45. С. 25–36.

84. Пономарьова Г. Ф. Виховання мабутнього педагога: теорія і практика : монографія / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : Ранок, 2014. 547 с.

85. Пономарьова Г. Ф. Система виховної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський нац. ун-т імені Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2016. 540 с.

86. Пономарьова Г. Ф., Тетьоркіна В. А., Погорелова С. М., Упатова І. П. Комплекс навчально-дослідницьких самостійних завдань з

методики викладання природознавства : навч.-метод. посібник. Харків, 2015. 100 с.

87. Поташник М. М. Педагогическое творчество : проблемы развития и опыт : пособие для учителя. Киев, 1988. 188 с.

88. Про Рекомендації щодо організації і проведення методичної роботи з педагогічними кадрами в системі післядипломної педагогічної освіти : лист МОНУ від 03.07.2002 р. №1/9-318 «Освіта Україн».2002. № 54.

89. Репко І., Одарченко В. Дидактика: робочий зошит. Харків : ХГПА, 2014. 120 с.

90. Русских Г. А. Мастер-класс – технология подготовки учителя к творческой профессиональной деятельности. *Методист*. 2002. № 1. С. 38–40.

91. Савченко О. Я. Інваріантна компонента у підготовці вчителя початкових класів *Підготовка вчителя початкової школи в умовах нової парадигми освіти* : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф. (Київ, 1–2 квітня 2004 р.) / уклад. Л. Л. Макаренко. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. С. 3–7.

92. Савченко О. Я. Ознаки особистісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя. *Творча особистість учителя : проблеми теорії та практики* : зб. наук. праць. Київ, 1997. С. 3–5.

93. Савченко О. Я. Рефлексивний компонент уроку. *Учитель початкової школи*. 2015. № 4 С. 5–9.

94. Савченко О. Я. Розвиток змісту початкової освіти в умовах Державного суверенітету України : методологічний, законодавчий, дидактичний аспекти. *Початкова школа*. 2011. № 8. С. 25–29.

95. Савченко О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Початкова школа*. 2001. № 7. С. 1–4.

96. Семенюк Е. П. Мельник В. П. Філософія сучасної науки і техніки : підручник. Львів : Світ, 2006. 152 с.

97. Семиченко В.А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии. Модуль «Направленность». (Лекции,

практические занятия, задания для самостоятельной работы).
К.: Миллениум, 2004. 521 с.

98. Сергеевкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Педагогічна психологія : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 168 с.

99. Ставринова Н. Н. Организационно-педагогические основы личностно-ориентированной подготовки студентов к исследовательской педагогической деятельности. *Мониторинг как условие реализации личностно-ориентированного педагогического процесса*. Сургут, 2004. С. 144–151.

100. Старченко К., Литвиненко Г. Науково-методична робота з учителями. *Директор школи*. 2007. № 11. С. 57–61.

101. Стефіна Н. В. Педагогічна практика студентів у школі : навч. посіб. для студ., методистів, кер. практики, вчителів шкіл різного типу. / Сумської державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2005. 82 с.

102. Столярчук О. А. Професійна самооцінка майбутнього фахівця: теорія і практика : навч.-метод. посібник. Київ : Науковий світ, 2010. 103 с.

103. Стрельников В. Ю., Бритченко І. Г. Сучасні технології навчання у вищій школі : модульний посібник для слухачів авторських курсів підвищення кваліфікації викладачів. Полтава : ПУЕТ, 2013. 309 с.

104. Теория вероятностей и математическая статистика: Учеб. пособие для вузов / В.Е. Гмурман. 9-е изд., стер. М.: Высш. шк., 2003. 479 с.

105. Упатова И. П. Формирование методической рефлексии у будущих учителей начальной школы как педагогическое условие реализации системы методической подготовки. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe*. Warszawa, Polska. 2017. № 10 (26). Część 2. S. 18–21.

106. Упатова І. П. Діяльнісний підхід до викладання педагогічних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти* : зб. наук. пр. / РВНЗ «Кримський гуманітарний університет». Ялта : РВВ КГУ, 2012. № 35. Ч.2. С. 191–196.

107. Упатова І. П. Дослідницький компонент у підготовці майбутнього вчителя. *Науково-дослідна робота студентів у системі професійної підготовки фахівців* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 9-10 грудня 2010 р. Харків : ФОП Шейніна О. В., 2010. С. 268–271.

108. Упатова І. П. Інтеграція теоретичних та практичних складових у процесі вивчення педагогічних дисциплін. *Настоящи изследования и развитие* : матеріали за VIII Междунар. науч.-практ. конф., 17–25 січня 2012 р. Софія : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. Том 14 : Педагогически науки. С. 16–19.

109. Упатова І. П. Методична підготовка майбутніх вчителів у процесі навчання. *Наукові записки кафедри педагогіки / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2016. Вип. 39. С. 186–191.

110. Упатова І. П. Методична підготовка майбутніх учителів за умов впровадження дидактико-методичних комплексів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. Харків : УПА, 2017. № 54–55. С. 316–324.

111. Упатова І. П. Науково-методична діяльність майбутніх вчителів початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2015. Вип. 43 (96). С. 403–409.

112. Упатова І. П. Педагогічна практика з позакласної виховної роботи в школі : метод. рек. для пед. практики. Харків : ННЦ ХГПА, 2014. 42 с.

113. Упатова І. П. Підготовка майбутніх учителів до методичної діяльності у початковій школі. *Cutting-edge science : materials of the XII International scientific and practical conference, Sheffield, april 30 – may 7, 2016. Sheffield. 2016. Vol. 4 : Pedagogical science. Sheffield. Science and education LTD*. С. 5–7.

114. Упатова І. П. Підготовка майбутнього вчителя у фаховому освітньому середовищі. *Проблемы современного педагогического образования*: сб. науч. статей / РВУЗ «Крымский гуманитарный университет». Ялта : РВВ КГУ, 2014. Вип. 46, Ч. 7. С. 217–223.

115. Упатова І. П. Позааудиторна методична діяльність майбутніх вчителів. *Наука і освіта. Педагогіка / Південно-український національний*

педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2015. № 5. С. 124–128.

116. Упатова І. П. Програма навчального курсу «Робота з батьками» для студентів факультету «Початкова освіта» денної форми навчання. Харків : ХГПА, 2013. 17 с.

117. Упатова І. П. Програма навчального курсу «Методична майстерність учителя» для студентів факультету «Початкова освіта» денної форми навчання, Харків : ХГПА, 2014. 15 с.

118. Упатова І. П. Саморозвиток і самовдосконалення майбутніх учителів у процесі реалізації методичної підготовки. *Проблеми саморозвитку та самовдосконалення особистості в умовах модернізації педагогічної освіти* : Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 22 листопада 2017 р. Харків : ФОП Петров В. В., 2017. С. 294–297.

119. Упатова І. П. Створення фахового освітнього простору як умова підвищення ефективності навчально-виховного процесу у закладах освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2011. Вип. XXVII. С. 208–215.

120. Упатова І. П. Створення фахового освітнього простору як умова підвищення ефективності навчально-виховного процесу в закладах освіти. *Практично-професійна підготовка студентів у системі вищої освіти: проблеми та шляхи вдосконалення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 07–08 травня 2011 р. Харків : ФОП Шейніна О.В., 2011. С. 270–272.

121. Упатова І. П. Теорія і практика методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2018. 506 с.

122. Упатова І. П. Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять: методика підготовки та проведення : методичні рекомендації. Харків : ННЦ Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, 2014. 82 с.

123. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.06 / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Луганськ, 2012. 596 с.

124. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 1999. 38 с.

125. Шквир О. Специфіка дослідницької діяльності вчителя початкової школи. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України: електрон. наук. фах вид.*, 2014. Випуск 3. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2014_3_14.pdf.

126. Jacob B., Lefgren L. The Impact of Teacher Training on Student Achievement: QuasiExperimental. Evidence from School Reform Efforts in Chicago. *Journal of Human Resources*, 2004. 39(1), P. 50–79.

127. Vaniscotte F. Teachers and Mobility / Maurice Galton, Bob Moon (eds.). *Handbook of Teacher Training in Europe. Issues and Trends*. London : David Fulton Publishers, 1994. P. 165–177.

Ірина УПАТОВА, Аліна ДРОКІНА

1. Академічний тлумачний словник. URL : <http://sum.in.ua/s/kryterij>.

2. Андрієвська В. М. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2019. 395 с.

3. Бабакіна О. О., Молчанюк О. В. Зміст і завдання інтерактивного навчання в системі сучасних освітніх технологій. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2013. Вип. 33. С. 19 – 26.

4. Бабанский Ю. К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований : дидактический аспект. Москва : Педагогика, 1982. 192 с.
5. Бондар В., Шапошнікова І. Управління формуванням професійної компетентності вчителя. *Освіта і управління*. 2006. Т. 9. № 2. С. 20 – 27.
6. Брюханова Н. О. Зміст освіти : аспекти вивчення. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2007. № 18 – 19. С. 57 – 68.
7. Вахитова Г. Квазипрофессиональная деятельность в подготовке будущих специалистов дошкольного образования. Вестник ТГПУ. 2016. № 5 (170). URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/kvaziprofessionalnaya-deyatelnost-v-podgotovke-buduschih-spetsialistov-predshkolnogo-obrazovaniya>.
8. Використання ІКТ-тренінгів у квазіпрофесійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи : практикум для здобувачів освітнього рівня бакалавр спеціальності 013 Початкова освіта / уклад. : А. С. Дрокіна, І. П. Упатова ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2020. 67 с.
9. Гризун Л. Е. Електронне портфоліо сучасного вчителя як засіб підвищення його професійної майстерності. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія : Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики. 2012. С. 162 – 167.
10. Державний стандарт початкової освіти (від 21 лютого 2018 р). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
11. Деркач А., Зазыкин В. Акмеология : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 256 с.
12. Дзюба-Шпурик Л. Г. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до ознайомлення учнів з інформаційно-комунікаційними технологіями : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава, 2016. 290 с.
13. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.

14. Дрокіна А. С. Авторська програма спецкурсу «Інформаційна компетентність учителя початкової школи» для студентів факультету «Початкова освіта» денної форми навчання. Харків : ХГПА, 2017. 17 с.

15. Дрокіна А. С. Дослідження професійно-орієнтованого Інтернет-середовища у системі підготовки майбутнього вчителя. *Проблеми якості професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 28 – 29 жовтня 2016 р.). Одеса : Вид-ць Букаєв В. В., 2016. С. 19 – 20.

16. Дрокіна А. С. Інформаційна компетентність майбутніх учителів початкової школи як ключова умова їх успішного професійного становлення в освітньому просторі загальноосвітнього навчального закладу. *East European Scientific Journal*. 2017. № 11 (27). Vol. 3. P. 13 – 16.

17. Дрокіна А. С. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання сучасних інструментальних засобів при створенні електронних матеріалів навчального призначення. *Актуальні питання методики навчання як чинника підвищення якості професійної підготовки фахівців у вищій школі* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 листопада 2015 року). Харків : ФОП Шейніна О. В., 2015. С. 80 – 82.

18. Дрокіна А. С. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до розробки і використання електронних навчальних матеріалів у подальшій професійній діяльності. *Теорія і методика професійної освіти* : електрон. наук. фах. вид. 2016. Вип. 10 (2). URL : <http://tmpo.ivetua.science/index.php/editions/133-vipusk-10>.

19. Дрокіна А. С. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі класного керівника. *Людина та соціум : сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)* : збірник тез наукових робіт учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 22 – 23 вересня 2017 року). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 71 – 73.

20. Дрокіна А. С. Професійно-орієнтоване Інтернет-середовище в системі підготовки майбутнього вчителя. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Харків : УПА, 2016. Вип. 50 – 51. С. 142 – 146.

21. Дрокіна А. С. Удосконалення інформаційно-методичної компетентності студентів педагогічного ВНЗ засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. Харків : УПА, 2016. Вип. 52–53. С. 196 – 200.

22. Дрокіна А. С. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки : дис. ... к-та. пед. наук : 13.00.04 / Українська інженерно-педагогічна академія. Харків, 2020. 308 с.

23. Дрокіна А. С. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі проходження педагогічної практики. *Формування ефективного освітнього середовища у контексті сучасних викликів реформування системи освіти України зверненнями* : матеріали регіональної наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 квітня 2019 року). Харків : ФОП Петров В. В., 2019. С. 75 – 78.

24. Дрокіна А. С. Формування інформаційної компетентності майбутніх учителів початкової школи в умовах оновлення освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Сер. 17 : Теорія і практика навчання та виховання. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 29. С. 51 – 56.

25. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2011_11_3.

26. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики. *Психологический журнал*. 2003. Т. 24. № 5. С. 45 – 57. URL : http://psystat.at.ua/Articles/Karpov_A_V.doc.

27. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.

28. Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. Москва : Академия, 2002. 256 с.

29. Нікула Н. В. Формування методичної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2017. 365 с.

30. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / Міністерство освіти і науки України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

31. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи : практико-орієнтований підхід : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2009. 474 с.

32. Педагогічні основи використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання в початковій школі. *Студопедия* : сайт. URL : <https://studopedia.info/3-13597.html>.

33. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид. допов. і перероб. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.

34. Петриченко Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до інноваційної діяльності в позааудиторній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2007. 22 с.

35. Петухова Л. Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища : монографія. Херсон : Айлант, 2007. 200 с.

36. Пономарьова Г. Ф. Взаємодія викладача і студента у навчально-виховному процесі педагогічного ВНЗ. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. праць. Харків : УПА, 2014. № 45. С. 25 – 36.

37. Програма «Шлях до успіху» від Intel в Україні. *Сучасна освіта*. URL : <http://osvita.ua/school/method/36852>.

38. Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства : монографія / С. Гончаренко, А. Ваврик, Є. Верещак [та ін.] ; за ред. С. Гончаренко, Л. Кондратенко. Кіровоград : ІмексЛТД, 2014. 228 с.

39. Сластенин В. А., Подымова Л. С. Педагогика : инновационная деятельность. Москва : ИЧП «Издательство Магистр», 1997. 308 с.

40. Снігур О. М. Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Київ, 2007. 22 с.

41. Співаковський О. В., Петухова Л. Є., Коткова В. В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі : навч.-метод. посібник для студ. напряму підготовки «Початкова освіта». Херсон : Херсон. держ. у-т, 2011. 267 с.

42. Степанець І. О. Науково-методична робота у педагогічних ВНЗ на засадах компетентнісного підходу. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. Вип. 37. С. 329 – 336.

43. Упатова І. П. Методична підготовка майбутніх учителів : теорія і практик : монографія. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 402 с.

44. Упатова І. П. Теорія і практика методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2018. 506 с.

45. Упатова І. П. Форми організації освітнього процесу та види навчальних занять : методика підготовки та проведення : метод. рекомендації. Харків : ННЦ ХГПА, 2014. 82 с.

46. Харківська А. А. Розвиток інформаційної та технічної компетентностей майбутніх учителів як педагогічна проблема. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Сер. 13 : Проблеми трудової та професійної підготовки : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 4. С. 171 – 177.

47. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. Київ : Магістр-S, 1998. 199 с.

48. Хміль Н. А. Навчальні тренінги в професійній підготовці майбутніх учителів до використання хмарних технологій у навчально-виховному процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2017. Вип. 52. С. 350 – 358. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2017_52_47.

49. Шиман О. І. Формування основ інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2005. 20 с.

50. Drokina A. Future primary school teachers' training for the creating of didactic materials of training by means of information and communication technologies. *La science et la technologie à l'ère de la société de l'information : sur les matériaux de la conference scientifique et pratique internationale* (Bordeaux, France, 3 mars, 2019). Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V. 5. P. 12 – 15.

Оксана БАБАКІНА, Валентина ЛИТВИН

8. Булгакова І. М. Storytelling (історії, які навчають) : навч.-метод. посібник. *Всеосвіта* : сайт. URL : <https://vseosvita.ua/library/navcalno-metodicnij-posibnik-storytelling-istorii-aki-navcaut-205089.html> (дата звернення : 10.08.2021).

9. Литвин В. А. Виховання у майбутніх учителів початкової школи відповідального ставлення до взаємодії з сім'єю молодших школярів : дис. ... д-ра філософії : 011 – Освітні, пед. науки, 01 Освіта / Педагогіка / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2021. 277 с.

10. Маккэндлесс Д. Инфографика. Самые интересные данные в графическом представлении / пер. с англ. : В. Соколовой. Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2014. 252 с.

11. Мільто Л. О. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач : посібник. Кіровоград : Імекс, 2013. 156 с.
12. Мюллер Х. Составление ментальных карт. Метод генерации и структурирования идей / пер. с нем. : В. В. Мартыновой, М. М. Дремовой. Москва : Омега-Л, 2007. 126 с. URL : <http://www.klex.ru/2jb> (дата звернення : 12.09.2021).
13. Навчальні ігри з педагогіки : метод. посібник до практик і семінар. занять / Л. О. Петриченко, О. О. Бабакіна, О. М. Акімова та ін. ; Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2020. 108 с.
14. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації : рекомендації до складання : метод. посіб. для студ. / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович, В. М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.

Ольга МОЛЧАНЮК, Олена БОРЗИК

1. Активізація навчального процесу у сучасній вищій школі : метод. огляд / уклад. Л. А. Якимова. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 32 с.
2. Багрій В. Н. Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 10 – 15.
3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. *Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади*. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2. 344 с.
4. Біда О. Удосконалення системи підготовки майбутніх учителів – проблема сьогодення. *Вісник Львів. ун-ту. Сер. : Педагогіка* : зб. наук. праць. 2005. Вип. 19. Ч. 1. С. 247 – 253.
5. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя : теоретико-методичні аспекти : монографія. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 329 с.

6. Борзик О. Б. Буктренинг з формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх фахівців : практич. посібник / Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2021. 204 с.
7. Борзик О. Б. Критеріальний апарат дослідження сформованості гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів. *Вісник післядипломної освіти : Сер. : Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Київ, 2021. Вип. 15 (44). С. 64 – 77.
8. Борзик О. Б. Формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра філософії : 011 – Освітні, пед. науки, 01 Освіта / Педагогіка / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2021. 382 с.
9. Борзик О. Б. Формування гармонійних міжособистісних відносин особистості : спец. курс / Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2018. 56 с.
10. Борзик О., Зубахіна С. Розвиток критичного мислення в учнів початкової школи при вивченні природничої освітньої галузі. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії* : матеріали X Міжнар. наук.-практич. інтерн.-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 30 лист. 2018 р.). Переяслав-Хмельницький, 2018. С. 76 – 78.
11. Ваганова О. И. Метод кейсов в профессиональном обучении : учеб.-метод. пособие. Новгород : ВГИПУ, 2011. 57 с.
12. Василенко О. М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2010. 301 с.
13. Вашків О. П., Вашків Л. П. Використання модерації у сучасному навчальному процесі. *Вища освіта України*. 2008. № 4. С. 117 – 122.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

15. Відділ міжнародних зв'язків та академічної мобільності. *Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради* : сайт. URL : <https://sites.google.com/view/internationaldepartmentnew>.
16. Вчимося жити разом : курс підготовки вчителів : сайт. URL : <http://lt.multycourse.com.ua/ua/basic/14>.
17. Галузяк В. М. Холковська І. Л. Педагогічна діагностика : курс лекцій. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 164 с.
18. Діалог та медіація : шлях до порозуміння. Онлайн-курс для вчителів : сайт. URL : https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+MEDIATE101+2020_T1/about_.
19. Дьяконов Г. В. Інтерсуб'єктні методи оцінювання психології особистості : навч. посібник для вищ. школи. Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2012. 36 с.
20. Дьяконов Г. В. Диалогические методы психологического исследования : учеб. пособие для высшей школы. Кіровоград : КИРУЭ, 2004. 60 с.
21. Педагогічний експеримент : навч. посібник для студ. пед. вузів / Євдокимов В. І., Агапова Т. П., Гавриш І. В., Олійник Т. О.. Харків : ОВС, 2001. 148 с.
22. Математичне моделювання в психологічних та соціологічних дослідженнях : підручник / Євтух М. Б., Кулик М. С., Лузік Е. В., Ільїна Т. В. Київ. 2011. 414 с.
23. Зайчук В. О. Управління якістю освіти як складова державної освітньої політики. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 1. С. 56 – 78.
24. Зверєва І. Д., Коваль Л. Г., Фролов П. Д. Діагностика моральної вихованості школярів : метод. посібник. Київ : ІСДО, 1995. 156 с.
25. Ключові уміння 21-го століття. Онлайн-курс для вчителів. URL : https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:British_Council+BC1+2020/about_.

26. Коберник О. Організація виховного процесу на засадах психолого-педагогічного проектування. *Рідна школа*. 2004. № 5. С. 22 – 25.
27. Криголами : практич. посібник / уклад. О. Б. Борзик ; Комун. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків, 2019. 118 с.
28. Культура толерантності : як побудувати суспільство, комфортне для всіх. Онлайн-курс для вчителів. URL : https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+TOL101+2020_T3/about_
29. Литвиненко С. А. Використання воркшопів у підготовці майбутніх психологів до професійної діяльності. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету* : зб. наук. праць. 2014. Вип. 9 (52). С. 10 – 12.
30. Методика діагностики рівня емпатических способностей В. В. Бойка. *Практическая психодиагностика. Методики и тесты* : учеб. пособие / ред. и сост. Д. Я. Райгородский. Самара, 2001. С. 486 – 490.
31. Молчанюк О. В. Теоретико-методологічні засади виховання в майбутніх учителів біології ціннісного ставлення до природи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Київ, 2020. 469 с.
32. Недискримінаційний підхід у навчанні. Онлайн-курс для вчителів. URL : https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-Studena+Inc+1/about_
33. Освіта на основі життєвих навичок. Онлайн-курс для вчителів. URL : <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/>.
34. Основи здоров'язбережної компетентності. Онлайн-курс для вчителів. URL : <http://multycourse.com.ua/ua/basic/14>.
35. Основи культурології : навч. посібник / за ред. Л. О. Сандюк та Н. В. Щубелки. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 400 с.
36. Павлик Н. В. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці : монографія. Київ : Логос, 2015. 383 с.

37. Педагогіка довіри. Онлайн-курс для вчителів. URL : <https://naurok.com.ua/learn/pedagogika-doviri-2>.
38. Педагогічний експеримент : навч. посіб. для студ. пед. вузів / В. І. Євдокимов, І. В. Гавриш ; ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків: ОВС, 2001. 148 с.
39. Пелех Ю. В. Ціннісно-смісловий концепт професійної підготовки майбутнього педагога : монографія / ред. М. Б. Євтух. Рівне : Тетіс, 2009. 398 с.
40. ПРО. Школу для вчителів. Онлайн-курс для вчителів. URL : https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA_PROSCHOOL+PS101+2020/about.
41. Професійна освіта : словник / уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 149 с.
42. Ранкова зустріч: що це і навіщо. *Нова українська школа*. URL : <https://nus.org.ua/articles/rankova-zustrich-shho-tse-i-navishho/>.
43. Роганова М. В. Теорія і практика виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів засобами культурологічних дисциплін : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. Луганськ, 2011. 434 с.
44. Сисоева С. О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 1997. 428 с.
45. Слостенін В. А., Подымова Л. С. Педагогіка : Инновационная деятельность. Москва : ИЧП: «Издательство Магистр», 1997. 224 с.
46. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознав. імені О. О. Потебні ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 7 : Поїхати–Приробляти. 723 с.
47. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознав. імені О. О. Потебні ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8 : Природа–Ряхтливий. 927 с.

48. Словник-довідник з професійної педагогіки / під ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 364 с.
49. Сучасний тлумачний словник української мови / за ред. В. В. Дубічинського. Харків, 2006. 1008 с.
50. Тимченко І. І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2001. 20 с.
51. Чаговець А. І. Аналіз констатувального етапу експериментальної роботи з перевірки ефективності системи гармонійного виховання дітей дошкільного віку в культурно-освітньому просторі закладів дошкільної освіти. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика* : зб. наук. праць / гол. ред. Г. П. Шевченко. Луганськ : Східноукр. нац. ун –т ім. В. Даля, 2018. Вип 4 (85). С. 226 – 236.
52. Шевченко Г. П. Одухотворений образ Людини Культури ХХІ століття : процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика* : зб. наук. праць. Луганськ, 2015. Вип. 5 (68). С. 213 – 224.
53. Шевчук М. О., Андрущенко Т. В. Шлях до скарбу знань : навч. посібник для студ. пед. спец. ВНЗ. Ніжин : НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. 114 с.
54. Щербан Т. Д. Критерії продуктивності спілкування. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць / Ін-т психол. ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименко, Л. М. Карамушки. Київ : Гнозис, 2003. Т. V. С. 309 – 315.
55. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 560 с.
56. Як ефективно спланувати та провести діалог. Базовий модуль 1. Онлайн-курс для вчителів. URL : https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:OSCE+DIAL101+2020_T1/about.
57. Як ефективно спланувати та провести діалог. Модуль 2. Основи організації діалогу. Онлайн-курс для вчителів. URL :

https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:OSCE+DIAL101+2020_T1_M2/about.

58. Як ефективно спланувати та провести діалог. Модуль 3. Основи ведення діалогу. Онлайн-курс для вчителів. URL : https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:OSCE+DIAL101+2020_T1_M3/about.

59. Ясінець П. Професійна підготовка у ВНЗ. Київ : Лібра, 2008. 212 с.

60. Chagovets A. I., Kiselova M. M., Hudovsek O. A., Bykova S. V., Tsybanyk O. O. International cooperation among tertiary educational institutions: Trends and prospects. *International Journal of Higher Education*. 2020. Vol. 9. Iss. 7. P. 356 – 366. ISSN: 1927-6044. e-ISSN: 1927-6052. (Indexed in Scopus). URL : <http://www.sciedupress.com/journal/index.php/ijhe/article/view/18618/11427>.

61. Goncharenko T. L. Criteria, indicators and levels of readiness of teachers in Physics to design the educational process. *Bulletin of the Altai State Pedagogical Academy*. 2012. Vol. 13. P. 33 – 40.

62. Hobfoll S. Stres, kultura i społeczność. Psychologia i filozofia stresu / przeł M. Kaszajor. Gdańsk : Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006. 325 p.

63. Kharkivska A. A. The competency-based approach as methodology of professional training of future teachers in the conditions of education informatization. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків : УІПА, 2020. № 67. С. 27 – 35.

64. Roganova M., Sidash N., Domina V., Victorova L., Miroshnichenko V. Pedagogical Consciousness Formation of Future University Educators in the Process of Teaching English. *Universal Journal of Educational Research*. 2020. Vol. 8. Iss. 4. P. 1202 – 1211. ISSN: 23323205 (Indexed in Scopus). URL : <https://www.hrpub.org/download/20200330/UJER10-19515027.pdf>.

65. Schwartz S. H., Bilsky W. Values and personality. *European Journal of Personality*. 1994. Vol. 8. P. 163 – 181.

66. Sopivnyk R. V., Sopivnyk I. V. Pedagogical conditions of formation of moral responsibility rural youth. *Науковий вісник Національного університету*

біоресурсів і природокористування України. Сер. : Педагогіка : зб. наук. праць.
Київ, 2014. Т. 6. № 5 – 6. С. 159 – 161.

67. Wechsler D. Manual for the Wechsler Adult Intelligence Scale, Revised.
New York : Psychological Corporation, 1981.

Сергій БЄЛЯЄВ, Олена ІЛЬІНА

1. Введение в гендерные исследования : учеб. пособие/ под общ.ред.
И. А. Жеребкиной. Харьков: ХЦГИ ; Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. Ч.1. 708 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь,
1997. 376 с.

3. Ільїна О. О. Формування готовності майбутніх учителів початкових
класів до виховання культури гендерних відносин у молодших школярів : дис.
... канд. пед. наук : 13.00.04 / Українська інженерно-педагогічна академія.
Харків, 2021. 291 с.

4. Кыверляг А. А. Методы исследований в профессиональной
педагогике.Таллин : Валгус, 1980. 334 с.

5. Методологія, методика і методи організації науково-педагогічних
досліджень. *Методологія наукової діяльності* : навч. посібник, вид. 3-тє,
переробл. / Д.В. Чернілевський, М.І. Томчук, О.А. Дубасенюк та ін. / за ред.
Д. В. Чернілевського, Вінниця : Нілан-ЛТД, 2012. С. 216 – 241.

6. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад)
педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів : наказ
М-ва освіти і науки України від 1 черв. 2013 р. № 665. URL :
<http://osvita.ua/legislation/other/37302>.

7. Реан А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая
психология. Санкт-Петербург, 1999. С. 235 – 237.

8. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР. Ін-т мовознавства;
за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 2: Г-Ж. 550 с.

9. Сорочинська В. Є. Теоретичні основи гендерного аналізу в соціально–педагогічних дослідженнях і практиці. *Нові технології навчання* : наук.-метод. зб. Київ, 2006. Вип. 44. С. 97–105

10. Цокур О., Іванова І. Гендерна педагогіка – нова освітня технологія. *Підручник для Директора*. 2007. № 10. С. 24 – 47.

Наукове видання

ПОНОМАРЬОВА Галина Федорівна
ХАРКІВСЬКА Алла Анатоліївна
БАБАКІНА Оксана Олексіївна
МОЛЧАНЮК Ольга Василівна
БЄЛЯЄВ Сергій Борисович
УПАТОВА Ірина Петрівна
ЛИТВИН Валентина Анатоліївна
БОРЗИК Олена Богданівна
ІЛЬІНА Олена Олексіївна
ДРОКІНА Аліна Сергіївна

**ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕДУКАЦІЇ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ:
ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ**

Монографія

КНИГА 2